

บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร

นางสาวกฤตพร ห้าวเจริญ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-3592-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE ROLE AND SPATIAL DEVELOPMENT OF NANG LOENG DISTRICT, BANGKOK

Miss Kritaporn Haocharoen

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Urban Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-3592-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร
โดย	นางสาวกฤตพร หัวเจริญ
สาขาวิชา	การวางผังเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ขวัญสรวง อติโพธิ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ)

..... กรรมการ
(คุณ ประเสริฐ ฤทธิ์สำเร็จ)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กฤตพร หัวใจเจริญ : บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร. (THE ROLE AND SPATIAL DEVELOPMENT OF NANG LOENG DISTRICT, BANGKOK) อ.
 ที่ปรึกษา : รศ.ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, 268 หน้า. ISBN 974-17-3592-8

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.) ศึกษาพัฒนาการของย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร 2.) ศึกษาบทบาทของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลาต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของย่านกับการพัฒนาพื้นที่ 3.) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และพื้นที่ ตลอดจนปัญหา และแนวโน้มการพัฒนาพื้นที่ย่าน 4.) เสนอแนะบทบาท และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้งในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า กิจกรรมต่างๆ ของย่านจะมีความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ และเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลาต่างๆ จากเดิมที่ย่านมีลักษณะเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่มีการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เพื่อการพักอาศัยในสมัยรัชกาลที่ 1 มาเป็นย่านที่มีการประกอบกิจกรรมทางการค้าในรูปแบบของตลาดน้ำในสมัยรัชกาลที่ 4 และได้มีการปรับตัวพัฒนารูปแบบเป็นตลาดบกแห่งแรกของกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 จนปัจจุบันย่านได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้ามาเป็นการประกอบกิจกรรมการค้าขายอาหารคาว หวาน ที่ควบคู่ไปกับการพักอาศัย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ย่าน นอกจากนี้ในย่านยังมีเอกลักษณ์สำคัญ ได้แก่ อาคารสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอาคารบริเวณริมถนนนครสวรรค์ และบริเวณรอบตลาดนางเลิ้ง ที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรมเนื่องจากขาดการดูแลรักษา และการจัดการที่ดี ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมต่างๆ และความเสื่อมโทรมของพื้นที่ย่าน

ผลการศึกษา นำมาสู่ข้อเสนอแนะถึงบทบาทของย่านนางเลิ้งในอนาคตให้ย่านยังคงมีบทบาทเพื่อการพักอาศัยที่ควบคู่ไปกับการประกอบกิจกรรมทางการค้า และพัฒนาให้ย่านนางเลิ้งกลายเป็นศูนย์กลางของการประกอบกิจกรรมการค้าขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปขนาดใหญ่ ตลอดจนเสนอแนะถึงรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ของย่าน เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และเพื่อส่งเสริมให้ย่านยังคงอยู่ต่อไป

ภาควิชา.....การวางแผนภาคและเมือง.....ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา.....การวางแผนผังเมือง.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา.....2546.....

4474104325 : MAJOR URBAN PLANNING

KEY WORD : EVOLUTION/ ACTIVITIES / SPATIAL DEVELOPMENT/ NANG LOENG

KRITAPORN HAOCHAROEN : THE ROLE AND SPATIAL DEVELOPMENT OF NANG LOENG DISTRICT, BANGKOK. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. WANNASILPA PEERAPUN, Ph.D. 268 pp. ISBN 974-17-3592-8

The objectives of this thesis are : (1) to study the evolution of Nang Loeng District, Bangkok; (2) to study the roles of the district throughout the timeline and their relationships with spatial development of the area; (3) to study the relationships between the community dwellers, their activities, and land utilization as well as problems and development trends of the district; and (4) to propose the future roles and development patterns of the district.

It is found that all activities within the district are closely related to land utilization. They also help define the roles of the district throughout the timeline—from the reign of King Rama I when the district was small and most of the areas within the district were residential area to floating market of Bangkok in the reign of King Rama V. At the present, the district has been transformed into Thai foods and sweets market and residential area. These features have become the identity of the district. In addition, the identity of the district also comes from the unique historic buildings, especially those along sides of Nakhon Sawan Road and around the market area. They are now deteriorate from the lack of maintenance and management and have contributed to the deterioration of the district as a whole.

The results from the study have led to the recommendation that the existing roles of the district should be maintained in the future. It should be developed into larger-scale market for tradition Thai foods and sweets. The development patterns for the district are also proposed to solve the existing problems and to maintain the characters of the district.

Department Urban and Regional Planning Student 's signature.....

Field of study Urban Planning Advisor 's signature.....

Academic year 2003.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลหลายท่าน โดยผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำ รวมถึงข้อคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และการจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้อบรมสั่งสอน และให้ความรู้ต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ได้ทำการศึกษา ตลอดจนศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ และคุณอาประเสริฐ ฤทธิสำเร็จ ที่ให้คำปรึกษา และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณหน่วยงานต่างๆ และประชาชนในย่านนางเลิ้ง ที่ให้ความร่วมมือ และได้เสียสละเวลาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณปริษา ศรีตุลยศติ และคุณวนาพร บุญญานวัตร

ขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ ผังเมืองรุ่น 26 ทุกคนในคำแนะนำ และความช่วยเหลือ รวมถึงกำลังใจที่มีให้กันตลอดมา

ท้ายสุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่ให้ความรัก ความห่วงใย และความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตลอดจนน้องสาวที่คอยเอาใจใส่ และให้กำลังใจเสมอมา ตลอดระยะเวลาในการศึกษาจนเข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษานี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนที่	ฏ
สารบัญแผนภูมิ	ฑ
สารบัญภาพ	ฒ

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา.....	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	2
1.4 ขั้นตอนการศึกษา.....	2
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4

บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของเมือง.....	5
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับกิจกรรม พื้นที่ และที่ตั้ง.....	6
2.2.1 กิจกรรม.....	6
2.2.2 การเลือกที่ตั้งของกิจกรรม.....	9
2.2.3 กิจกรรมการค้าปลีก.....	9
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินของย่าน.....	11
2.3.1 การใช้ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรม.....	11
2.3.2 การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย.....	13
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับย่าน.....	14
2.4.1 ย่าน.....	14

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
2.4.2 มิติของย่าน.....	16
2.4.3 คุณลักษณะที่สำคัญ และจำเป็นของย่าน.....	16
2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	17
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา	20
บทที่ 3 สภาพเบื้องต้นของพื้นที่ศึกษา	
3.1 ลักษณะกายภาพ.....	23
3.1.1 ที่ตั้ง.....	23
3.1.2 อาณาเขต.....	26
3.1.3 กรรมสิทธิ์ที่ดิน.....	26
3.1.4 การเข้าถึง และการสัญจร.....	30
3.1.5 สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ	54
3.1.6 พื้นที่ว่าง.....	75
3.1.7 ย่านต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียง.....	78
3.2 ลักษณะทางสังคม	80
3.2.1 ประชากร	80
3.2.2 ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม	84
3.2.3 ความสัมพันธ์ทางสังคม.....	87
บทที่ 4 พัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้ง	
4.1 พัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์.....	97
4.1.1 สมัยรัชกาลที่ 1-3 (พ.ศ.2325 - 2394).....	97
4.1.2 สมัยรัชกาลที่ 4-6 (พ.ศ.2394 - 2468).....	101
4.1.3 สมัยรัชกาลที่ 7-8 (พ.ศ.2468 - 2489).....	109
4.1.4 สมัยรัชกาลที่ 9 – ปัจจุบัน (พ.ศ.2489 - ปัจจุบัน).....	111

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.2 การแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาพัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้ง.....	114
4.3 พัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้ง.....	116
4.3.1 สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3.....	116
4.3.2 สมัยรัชกาลที่ 4 - ต้นรัชกาลที่ 5.....	119
4.3.3 สมัยปลายรัชกาลที่ 5 – พ.ศ.2506.....	122
4.3.4 สมัย พ.ศ.2506 – ปัจจุบัน.....	136
4.4 ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	141
4.4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2529.....	141
4.4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2545.....	143
4.4.3 การเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	145
4.5 อาคาร พื้นที่ และลักษณะทางสถาปัตยกรรม.....	148
4.5.1 ลักษณะของอาคาร และพื้นที่.....	148
4.5.2 ประเภท และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร.....	157
4.5.3 ลักษณะผังอาคาร.....	169
บทที่ 5 สภาพพื้นที่ และกิจกรรมของย่านนางเลิ้ง	
5.1 พัฒนาการ และองค์ประกอบของกิจกรรมการค้าของย่านนางเลิ้ง.....	170
5.1.1 สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3.....	170
5.1.2 สมัยรัชกาลที่ 4 - ต้นรัชกาลที่ 5.....	174
5.1.3 สมัยปลายรัชกาลที่ 5 – พ.ศ.2506	177
5.1.4 สมัย พ.ศ.2506 – ปัจจุบัน.....	184
5.2 โครงสร้างกิจกรรมของย่านนางเลิ้งในปัจจุบัน.....	193
5.2.1 การแบ่งประเภทของกิจกรรมในย่านนางเลิ้ง.....	193
5.2.2 รายละเอียดกิจกรรมของย่านนางเลิ้งในปัจจุบัน.....	196
5.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม และพื้นที่ในย่านนางเลิ้ง.....	217

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุป และข้อเสนอแนะ	
6.1 บทบาท และการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง	223
6.2 เกร็ดลักษณะของย่านนางเลิ้ง.....	228
6.3 ศักยภาพ และปัญหา และแนวโน้มของย่านนางเลิ้ง	230
6.3.1 ศักยภาพของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง.....	230
6.3.2 ปัญหาของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง	233
6.3.3 แนวโน้มของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง.....	238
6.4 แผน และนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้อง.....	240
6.5 ข้อเสนอแนะการจัดการในระดับย่าน	244
6.5.1 บทบาทของย่านนางเลิ้งในอนาคต	244
6.5.2 ข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง	245
6.5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป	255
รายการอ้างอิง	256
ภาคผนวก.....	261
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	268

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 3.1 แสดงปริมาณการจราจรทุกชนิด บนถนนแต่ละเส้นทาง.....	49
ตารางที่ 3.2 แสดงปริมาณการจราจรแยกประเภท.....	52
ตารางที่ 3.3 แสดงจำนวนประชากรรายแขวงเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ปีพ.ศ.2545.....	82
ตารางที่ 3.4 แสดงการคำนวณจำนวนประชากรของย่านนางเลิ้ง ปีพ.ศ. 2545.....	82
ตารางที่ 3.5 แสดงจำนวนประชากรของย่านนางเลิ้งเปรียบเทียบกับระหว่างปีพ.ศ.2536-2545..	83
ตารางที่ 5.1 ตารางแสดงจำนวนแผงขายสินค้าในแต่ละประเภทในพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้ง	200
ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนร้านค้าประเภทต่างๆในบริเวณตึกแถวริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก	215
ตารางที่ 6.1 สรุปบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัย รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3.....	224
ตารางที่ 6.2 สรุปบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัย รัชกาลที่ 4 – ต้นรัชกาลที่ 5.....	225
ตารางที่ 6.3 สรุปบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัย ปลายรัชกาลที่ 5 – พ.ศ. 2506.....	226
ตารางที่ 6.4 สรุปบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัย พ.ศ. 2506 – ปัจจุบัน.....	227
ตารางที่ 6.5 เกร็ดลักษณะของย่านนางเลิ้ง.....	228
ตารางที่ 6.6 SWOT Analysis ของย่านนางเลิ้ง.....	243

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
แผนที่ 1.1	3
แผนที่ 3.1	24
แผนที่ 3.2	27
แผนที่ 3.3	29
แผนที่ 3.4	31
แผนที่ 3.5	32
แผนที่ 3.6	33
แผนที่ 3.7	34
แผนที่ 3.8	40
แผนที่ 3.9	43
แผนที่ 3.10	50
แผนที่ 3.11	57
แผนที่ 3.12	71
แผนที่ 3.13	79
แผนที่ 3.14	81
แผนที่ 4.1	104
แผนที่ 4.2	106
แผนที่ 4.3	108
แผนที่ 4.4	110
แผนที่ 4.5	133
แผนที่ 4.6	135
แผนที่ 4.7	140
แผนที่ 4.8	142
แผนที่ 4.9	144
แผนที่ 4.10	149
แผนที่ 4.11	150
แผนที่ 4.12	151

สารบัญแผนที่(ต่อ)

แผนที่	หน้า
แผนที่ 4.13 ภาพถ่ายทางอากาศ ปีพ.ศ.2530.....	152
แผนที่ 4.14 ผังอาคารในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง แผลจากภาพถ่ายทางอากาศ ปีพ.ศ.2544.....	154
แผนที่ 4.15 ภาพถ่ายทางอากาศ ปีพ.ศ.2544.....	155
แผนที่ 4.16 การเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของอาคารและพื้นที่ในช่วง ปีพ.ศ.2517 พ.ศ.2530 และพ.ศ.2544.....	156
แผนที่ 4.17 การจำแนกกลุ่มสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษาตามประเภทอาคาร.....	158
แผนที่ 4.18 ความสูงของอาคารในพื้นที่ศึกษา.....	159
แผนที่ 4.19 กลุ่มสถาปัตยกรรมในย่านนางเลิ้ง.....	168
แผนที่ 5.1 พื้นที่ของย่านนางเลิ้ง ในช่วงสมัยรัชกาลที่1- รัชกาลที่3.....	172
แผนที่ 5.2 พื้นที่ของย่านนางเลิ้ง ในช่วงสมัยรัชกาลที่4 – ต้นรัชกาลที่5.....	175
แผนที่ 5.3 พื้นที่ของย่านนางเลิ้ง ในช่วงสมัยปลายรัชกาลที่5 – พ.ศ.2506.....	179
แผนที่ 5.4 พื้นที่ของย่านนางเลิ้ง ในช่วงสมัยพ.ศ.2506 – ปัจจุบัน.....	185
แผนที่ 5.5 พื้นที่กิจกรรมของย่านนางเลิ้งในปัจจุบัน.....	195
แผนที่ 5.6 กิจกรรมทางการค้า และการพักอาศัยภายในย่านนางเลิ้ง.....	219
แผนที่ 6.1 เอกลักษณะของย่านนางเลิ้ง.....	229
แผนที่ 6.2 ปัญหาภายในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง.....	237
แผนที่ 6.3 เส้นทางโครงการรถไฟฟ้ามหานคร.....	241
แผนที่ 6.4 ข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง	247
แผนที่ 6.5 พื้นที่ควบคุมรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร และทัศนอุจาด.....	248

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
แผนภูมิที่ 2.1	กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	22
แผนภูมิที่ 3.1	แสดงประชากรของย่านนางเลิ้ง จากการคำนวณ ปีพ.ศ.2536-2545.....	83

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 3.1	59
ภาพที่ 3.2	60
ภาพที่ 3.3	61
ภาพที่ 3.4	63
ภาพที่ 3.5	64
ภาพที่ 3.6	66
ภาพที่ 3.7	68
ภาพที่ 3.8	77
ภาพที่ 3.9	88
ภาพที่ 3.10	89
ภาพที่ 3.11	90
ภาพที่ 3.12	91
ภาพที่ 3.13	92
ภาพที่ 4.1	125
ภาพที่ 4.2	126
ภาพที่ 4.3	127
ภาพที่ 4.4	129
ภาพที่ 4.5	131
ภาพที่ 4.6	160
ภาพที่ 4.7	161
ภาพที่ 4.8	163
ภาพที่ 4.9	164

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 4.10 อาคารพักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยว.....	165
ภาพที่ 4.11 อาคารเดี่ยวขนาดใหญ่.....	167
ภาพที่ 5.1 ร้านอาหารบริเวณรอบๆ ตลาดนางเลิ้ง.....	198
ภาพที่ 5.2 แผงขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปในตลาดนางเลิ้ง และพื้นที่รอบตลาด.....	201
ภาพที่ 5.3 แผงขายของสดในตลาดนางเลิ้ง.....	203
ภาพที่ 5.4 รถเข็นในบริเวณย่าน.....	207
ภาพที่ 5.5 กลุ่มร้านค้าอุปกรณ์ก่อสร้างและสุขภัณฑ์ บริเวณริมถนนเกษม ต่อเนื่องกับตึกแถวริมถนนหลานหลวง.....	210
ภาพที่ 5.6 ร้านค้าอะไหล่ยนต์ บริเวณริมถนนพะเนียงต่อเนื่องกับตึกแถวริม ถนนจักรพรรดิพงษ์.....	212
ภาพที่ 5.7 ร้านค้าหลากหลายประเภท บริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก.....	214
ภาพที่ 6.1 ปัญหาทางด้านกายภาพของย่าน.....	234
ภาพที่ 6.2 ปัญหาทางด้านกายภาพของย่าน.....	235
ภาพที่ 6.3 การจัดระเบียบประเภทแผงขายในตลาดนางเลิ้ง.....	250

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

จากอดีตจวบจนปัจจุบันการเจริญเติบโต และการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากร ส่งผลให้ย่าน และชุมชนต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลง บทบาท ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ อีกทั้งยังทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่นำมาสู่แนวความคิดในการที่จะรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของความเป็นย่านเก่าที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานเพื่อให้สามารถคงอยู่ได้ แม้จะได้รับผลจากการเติบโต และการขยายตัวของเมืองดังกล่าวก็ตาม

ย่านนางเลิ้ง เป็นย่านเก่าที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งถือเป็นย่านเก่าแก่ที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ที่ประกอบด้วยย่านตลาดการค้าเก่าที่สำคัญและมีชื่อเสียง ย่านพักอาศัย วัด สถานที่ราชการ และสถานที่ให้บริการต่างๆ นอกจากนี้การใช้พื้นที่ของย่านนั้นมีความหลากหลาย และมีความสัมพันธ์กับบทบาทของย่าน โดยเฉพาะบทบาททางการค้า และการพักอาศัย ซึ่งถือเป็นบทบาทหลักของย่าน โดยมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบตลาด และพื้นที่ใกล้เคียงให้เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางการค้า และการพักอาศัย แต่ทั้งนี้เนื่องจากกรุงเทพฯ ได้มีการพัฒนา และขยายตัวอย่างต่อเนื่องในทุกๆ ด้าน มีศูนย์การค้าใหม่ๆ เกิดขึ้นหลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงย่าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางการค้าของย่าน ทำให้การค้าภายในย่านมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป จากการค้าขายแบบตลาดสดมาเป็นการค้าขายอาหารสำเร็จรูป คาวหวาน และอาหารตามสั่งแทน ประกอบกับการพัฒนาพื้นที่เพื่อกิจกรรมทางการค้า และการพักอาศัยของย่านนางเลิ้งที่ผ่านมานั้นขาดการวางแผนที่ดี โดยไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญ และคุณค่าของความเป็นย่านเก่าที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ดังเช่น บ้านพักอาศัยต่างๆ ภายในย่านที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพไป กลายเป็นห้องเช่า หรือบ้านเช่าของผู้คนจากแหล่งอื่นๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่กันอย่างหนาแน่น ทำให้พื้นที่โดยทั่วไปของย่านมีสภาพที่เสื่อมโทรม และขาดระเบียบ จึงก่อให้เกิดความตระหนัก และความห่วงใยในการที่จะรักษาคุณค่า และคุณค่าของย่านไว้ นำมาสู่การศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจถึงสภาพของพื้นที่ ระบบกิจกรรม และบทบาทหน้าที่ รวมถึงปัญหา และแนวโน้มการพัฒนาพื้นที่ของย่านที่มีความสัมพันธ์กัน ตลอดจนเพื่อเสนอแนะ บทบาท และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมในอนาคตของย่านนางเลิ้งต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาพัฒนาการของย่านนางเลิ้งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ศึกษาบทบาทของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลาต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของย่านกับการพัฒนาพื้นที่
3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ระบบกิจกรรม และการพัฒนาพื้นที่ ตลอดจนปัญหาทางกายภาพ และแนวโน้มการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง
4. เสนอแนะบทบาท และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมในอนาคตของย่านนางเลิ้ง

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

ย่านนางเลิ้งตั้งอยู่บริเวณ 2 ฟากของถนนนครสวรรค์ โดยถูกล้อมรอบด้วยถนนราชดำเนินนอก ถนนกรุงเกษม ถนนหลานหลวง และถนนจักรพรรดิพงษ์ (แผนที่ 1.1) ซึ่งภายในพื้นที่ศึกษาประกอบไปด้วยชุมชนย่อย 4 ชุมชน คือ ชุมชนศุภมิตร 1 ชุมชนศุภมิตร 2 ชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน ชุมชนวัดโสมนัส และพื้นที่ต่อเนื่อง รวมพื้นที่ศึกษาทั้งสิ้นประมาณ 0.2921 ตารางกิโลเมตร ทั้งนี้การกำหนดขอบเขตของพื้นที่ศึกษา จะคำนึงถึงความต่อเนื่องของชุมชนภายในย่าน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ลักษณะทางกายภาพ เช่น ลักษณะของอาคาร หรือกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบ และการก่อสร้างในสมัยที่ใกล้เคียงกัน รวมถึงการนำเอาลักษณะทางกายภาพอื่นๆ อาทิเช่น เส้นทางการสัญจรทางถนนมาช่วยในการกำหนดขอบเขตดังกล่าวด้วย

ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ศึกษาถึงพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของย่านนางเลิ้ง เพื่อวิเคราะห์ถึงบทบาทด้านการค้า และการพักอาศัยของย่านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.4 ขั้นตอนการศึกษา

1. การรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของย่านทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากร ทั้งจากเอกสาร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจากการสำรวจภาคสนามโดยการสังเกต และสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้

แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ และช่วยในการวิเคราะห์ ในด้านต่างๆ

2. ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี รวมถึงมาตรการ และข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ศึกษา

3. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นรวบรวมมา เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการ สภาพของพื้นที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม บทบาท และความสำคัญของพื้นที่ รวมถึงสภาพปัญหา ต่างๆ ของพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน

4. จัดทำข้อเสนอแนะบทบาท และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมในอนาคตของพื้นที่ ศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของย่านนับแต่อดีตจวบจนถึง ปัจจุบัน

2. ทราบถึงกิจกรรมต่างๆ และการพัฒนาพื้นที่ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และเป็นบ่อ เกิดบทบาทของย่าน

3. ทราบถึงความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ของย่าน ตลอดจนปัญหาทางกายภาพ และแนว โน้มการพัฒนาพื้นที่ย่าน

4. เป็นประโยชน์ต่อภาครัฐ และเอกชน ที่สามารถนำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในการวางแผนปรับปรุงพื้นที่ย่านอื่นต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร” จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาถึง แนวความคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการนำมาประยุกต์ใช้ในการอ้างอิง รวมถึงในการวิเคราะห์อื่นๆต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- 2.1 แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชนเมือง
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับกิจกรรม พื้นที่ และที่ตั้ง
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินของย่าน
- 2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับย่าน
- 2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชนเมือง

วิวัฒนาการของชุมชนเมือง

Taylor (อ้างถึงใน Keeble, 1964: 87) กล่าวถึง วิวัฒนาการของชุมชนเมือง โดยพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างภายในเมือง ซึ่งปรากฏเป็นรูปแนวกอนน และการใช้ที่ดิน พบว่าวิวัฒนาการของชุมชนเมืองมี 4 ระดับ คือ

1. ขั้นทารก (Infantile) เริ่มต้นจากการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก โดยไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินให้เห็นอย่างเด่นชัด
2. ขั้นวัยรุ่น (Juvenile) มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินเป็นบริเวณที่พักอาศัย แต่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ในครัวเรือน
3. ขั้นผู้ใหญ่ (Mature) โครงสร้างภายในแบ่งเป็น ที่พักอาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมอย่างเด่นชัด
4. ขั้นชรา (Senile) เป็นเมืองที่มีโครงสร้างภายในที่เสื่อมโทรม เนื่องจากการเติบโตอย่างเต็มที่

ซึ่งเหล่านี้เป็นเพียงระดับหลักการเท่านั้น อาจมีระดับของการแยกย่อยไปอีก เช่น ชั้นอนุบาล (Subinfantile) ที่มีถนนเพียงสายเดียว และวิวัฒนาการของเมืองไม่จำเป็นต้องปรากฏตามขั้นตอนดังกล่าวนี้ทั้งหมด บางเมืองอาจมีวิวัฒนาการเพียงขั้นทารก หรือขั้นวัยรุ่นเท่านั้นแล้วหยุดการเติบโตพัฒนาต่อไป บางเมืองก็อาจจะเจริญเติบโตจนถึงขั้นผู้ใหญ่ แต่มิได้เกิดความเสื่อมโทรม เพราะมีการพัฒนาอยู่เสมอ

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับกิจกรรม พื้นที่ และที่ตั้ง

2.2.1 กิจกรรม

Chapin (1972: 221-230) กล่าวว่า รูปแบบของการพัฒนาที่ดินในอนาคตจะต้องได้รับการออกแบบให้เข้าได้กับระบบกิจกรรมของคนที่ย้ายอยู่ ระบบกิจกรรมเป็นรูปแบบพฤติกรรมของบุคคล ครอบครัว สถาบัน และธุรกิจที่เกิดขึ้นในรูปแบบของพื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญมากต่อการวางแผนการใช้ที่ดิน Chaplin ได้มองว่าการใช้พื้นที่ไม่ใช่ผลลัพธ์โดยตรงจากกิจกรรมประจำวัน แต่เป็นผลของพฤติกรรมเฉพาะอย่าง ซึ่งเรียกว่า พฤติกรรมเชิงทำเลที่ตั้ง (Location Behaviour) แนวคิดของระบบกิจกรรมไม่เป็นเพียงแต่การกำหนดรูปแบบพื้นที่ของระบบเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับสาเหตุของการเกิดรูปแบบ และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจกรรมในอนาคต รูปแบบพฤติกรรมของแต่ละกลุ่มจะส่งผลต่อรูปแบบพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

1. กิจกรรมธุรกิจ (Firm Activities) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลผลิต ได้แก่ กิจกรรมผลิตสินค้า กิจกรรมบริการ
2. กิจกรรมสถาบัน (Institutional Activities) เป็นกิจกรรมสวัสดิการทั่วไป ได้แก่ กิจกรรมพัฒนามนุษย์ กิจกรรมบริการชุมชนขั้นพื้นฐาน กิจกรรมเพื่อสวัสดิการเฉพาะกลุ่ม
3. กิจกรรมบุคคลและครัวเรือน (Individual and Household Activities) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการอยู่อาศัย เช่น กิจกรรมทางสังคม นันทนาการ การพักผ่อน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหารการซื้อสินค้า เป็นต้น นอกจากนี้ ครอบครัวหรือครัวเรือนจะมีความสัมพันธ์กับสมาชิกบุคคลในครอบครัว ระบบกิจกรรมประจำวันของครัวเรือนมีความซับซ้อนมาก ในการระบุถึงรูปแบบของการใช้พื้นที่ พฤติกรรมของครัวเรือนจะมีความซับซ้อนมากกว่าพฤติกรรมของธุรกิจหรือหน่วยงานๆ การคาดคะเนพฤติกรรมจะต้องมีการศึกษาว่าอะไรเป็นแรงจูงใจให้แสดงการกระทำนั้น โดยใช้การสำรวจทัศนคติ ซึ่งจะนำไปสู่ รูปแบบของกิจกรรมและลักษณะของพื้นที่เพื่อใช้ในการวางแผน

Chapin (1972: 221-253) ได้สรุปว่าองค์ประกอบของ “ระบบกิจกรรม” ประกอบด้วย

-แหล่งประกอบกิจกรรม(Activity Agents) คือ ตำแหน่งหรือสถานที่ที่สื่อความหมายทางกายภาพ และสร้างความเข้าใจถึงความจำเป็นมาหรือสำคัญ

-ประเภทกิจกรรม(Activity Types) คือ ชนิดของกิจกรรมที่สื่อถึงวิถีชีวิตตามธรรมชาติที่มีความผูกพันอยู่กับชุมชน

-ระบบกิจกรรม(Activity Systems) คือ สิ่งที่ซ่อนอยู่ในวิถีชีวิต กล่าวคือ พฤติกรรมของแต่ละบุคคล ครอบครัว และสังคมที่มีการกระทำสืบทอดกันมา สื่อให้เข้าใจถึงระบบสังคมของการอยู่ร่วมกัน และการพึ่งพากัน ระบบกิจกรรมนั้นไม่มีขอบเขต แต่ขึ้นอยู่กับกลุ่มคนที่เข้าไปทำกิจกรรมในช่วงเวลานั้น โดยมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามท้องที่ที่กระทำกิจกรรม

โดยกิจกรรมแต่ละประเภทจะประกอบด้วย ระบบกิจกรรมหลายๆ ระบบ ซึ่งจะมีรูปแบบเฉพาะตัว และอาศัยพื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรม ดังนั้นพื้นที่ต่างๆ จึงมีหน้าที่ใช้สอยที่แตกต่างกันไป และถูกกำหนดด้วยลักษณะเฉพาะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นั้นๆ ที่จะเป็นตัวบ่งบอกให้ทราบถึงลักษณะการใช้พื้นที่ และบทบาทของย่านนั้น

Rapoport (1990) ได้กล่าวถึงระบบของกิจกรรม และระบบของที่ตั้ง ไว้ว่า

กิจกรรมนั้นถูกถ่ายทอดโดยตรงมาจากวิถีชีวิต ทุกกิจกรรมจะเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบคือ ตัวกิจกรรม กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร กิจกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นอย่างไร รวมเป็นระบบกิจกรรม ความหมายกิจกรรม ซึ่งสิ่งสำคัญของระบบกิจกรรม คือ ไม่สามารถเกิดขึ้นโดยปราศจากพื้นที่ และเวลาได้ รวมถึงไม่สามารถมองตัวกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว แต่ต้องพิจารณาทั้งระบบกิจกรรมประกอบกัน

ที่ตั้ง (Setting) เป็นการผสมผสานกันของพฤติกรรมที่ตั้ง (Behavior setting) และบทบาทที่ตั้ง ที่ตั้งเป็นสภาพแวดล้อมกับระบบของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ซึ่งสภาพแวดล้อม และกิจกรรมนั้นจะถูกเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อทำให้เกิดที่ตั้งที่เหมาะสม และตามที่คาดหวังไว้ โดยพิจารณาที่ตั้งรวมกับระบบภายในของกิจกรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งถูกเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ

สิ่งแวดล้อมสามารถสร้างแนวคิดให้กับที่ตั้ง และเกี่ยวข้องกับระบบของกิจกรรม โดยที่การจัดสภาพแวดล้อมมีผลสร้างแนวคิดในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของ 4 ตัวแปร คือ พื้นที่ เวลา ความหมาย และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นไปตามกิจกรรมที่แปรเปลี่ยนตามตัวแปรดังกล่าว

ซึ่งการพิจารณาระบบกิจกรรมในระบบของที่ตั้งเป็นประเด็นสำคัญที่จะทำให้สามารถเข้าใจถึงรูปแบบของเมือง การเลือกที่อยู่ และการใช้พื้นที่เปิดโล่งในย่านละแวกบ้านของเมืองด้วย

Rapoport (1994: 460-497) ได้สรุปว่า ระบบกิจกรรมของมนุษย์จะเกิดขึ้นบนพื้นที่ และเวลาที่ซ้อนทับกันสนิท หมายถึง การให้ความสำคัญทั้งเรื่องของกิจกรรม และการตัดสินใจพร้อมกัน เมื่อเราทราบถึงตำแหน่งที่เกิดกิจกรรมในเวลาหนึ่งก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่นในเวลาหนึ่ง หรือนำไปเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ โดยที่การศึกษากิจกรรมบนพื้นที่ทำได้โดยการพิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่สัมพันธ์กับเวลา และพื้นที่

Fellman (1999) กล่าวว่า ระบบกิจกรรม (ในเวลา และพื้นที่) มีความสำคัญสำหรับการวางแผน และการออกแบบในระดับที่ เรียกว่า ความต้องการพื้นฐาน ซึ่งกิจกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. โดยตัวกิจกรรม เช่น การกิน การซื้อของ การเดิน การดื่ม
2. วิธีในการทำ เช่น การซื้อของในตลาด เดินบนถนน การนั่งบนพื้น
3. กิจกรรมเพิ่ม โกลด์เคียงเชื่อมโยง เช่น การพูดคุยขณะเดินซื้อของ
4. มุมมองทางสัญลักษณ์ของกิจกรรม ชื่อของในฐานะของการบริโภคอย่างชัดเจน ทำอาหารในฐานะแบบแผนของการสร้างตัวตนทางสังคม

Golledge และ Stimson (1997: 288-289) ได้สรุปว่า ระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ ทั้งในระดับบุคคล และระดับกลุ่ม จะประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1. เวลา (The Time of an Activity) แบ่งเป็นช่วงเวลาของการทำกิจกรรม (Duration) และเวลาที่ทำกิจกรรม (Time of Occurrence)
2. พื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรม (The space over which the activity takes place)
3. ชนิดของกิจกรรม (The Type of Activity)

นอกจากนี้ ระบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับ ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ ณ ที่ตั้งนั้น รสนิยมของการเดินทางหรือการเคลื่อนที่ วัตถุประสงค์ของการเดินทาง ช่วงชีวิต และโอกาสที่จะทำกิจกรรม ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดจะส่งผลให้เกิดเป็นโครงสร้างของรูปแบบกิจกรรม และทำให้ทราบถึงบทบาทเด่นของย่านได้

Berry (อ้างถึงใน เสน่ห์ ญาณสาร, 2542: 229-231) กล่าวว่า กิจกรรมหรือธุรกิจต่างๆ ในย่านธุรกิจใจกลางเมือง ดำเนินกิจกรรมไปได้เพราะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ 4 แบบ

1. การเกี่ยวข้องเชื่อมโยงเชิงแข่งขัน (Competitive Linkage) หมายถึง ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของธุรกิจหรือร้านค้าประเภทเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน คือ ร้านค้าต่างๆ จะอยู่รวมกลุ่ม

กันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน โดยการดึงดูดลูกค้าหรือผู้บริโภคให้มากที่สุด เพื่อเพิ่มปริมาณการขายให้สูงสุด ซึ่งการเกี่ยวข้องแบบนี้จะไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงระหว่างร้านค้าหรือหน่วยธุรกิจ

2. การเกี่ยวข้องเชื่อมโยงเชิงส่งเสริมซึ่งกันและกัน (Complementary Linkage) หมายถึง การดึงดูดกัน หรือการรวมกลุ่มกันของร้านค้าหรือธุรกิจที่ต่างประเภทกัน ให้มาตั้งอยู่ในเขตการค้าเดียวกันเพื่อช่วยสนับสนุน และส่งเสริมกิจกรรมของกันและกัน

3. การเกี่ยวข้องเชื่อมโยงในการใช้สถานที่ร่วมกัน (Commensal Linkage) หมายถึง การเกี่ยวข้องของกิจกรรมหลายประเภทที่ต้องอาศัยแหล่งบริการแหล่งเดียวกัน หรือต้องการตัวอาคารพื้นที่เดียวกัน การเกี่ยวข้องแบบนี้จะไม่มีการปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างร้านค้า หรือหน่วยธุรกิจ

4. การเกี่ยวข้องเชื่อมโยงเชิงประกอบกัน (Ancillary Linkage) หมายถึง การเกี่ยวข้องกันของกิจการร้านค้าหรือบริการต่างประเภทกัน ที่รวมตัวกันอยู่ใกล้กับแหล่งจ้างงานเพื่อขายสินค้าและบริการแก่ผู้ที่ทำงานในแหล่งงาน การเกี่ยวข้องแบบนี้มีการปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างแหล่งจ้างงานนั้นกับธุรกิจร้านค้าประเภทต่างๆ

2.2.2 การเลือกที่ตั้งของกิจกรรม

บุญนาค ตีวกุล (2545: 29) กล่าวว่า หลักการทั่วไปในการกำหนดที่ตั้งของกิจกรรมในเมือง มีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ คือ ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น อุปสรรคในท้องถิ่น ปัจจัยการเคลื่อนย้าย และอุปสงค์ภายนอก ซึ่งหน้าที่หลักของเมือง คือ การช่วยให้ประชากรสามารถเข้าถึงกิจกรรมได้ง่ายและสะดวกที่สุด ด้วยเหตุนี้ การกำหนดที่ตั้งของกิจกรรมต่างๆ จึงถูกกำหนดโดยเชื่อมโยงอย่างมีประสิทธิภาพในระยะสั้นและเน้นความรวดเร็ว นอกจากนี้ การกำหนดที่ตั้งของกิจกรรมในเมืองต้องคำนึงถึงการพึ่งพาอาศัยกันของกิจกรรม ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กัน การแข่งขันเพื่อครอบครองที่ว่าง ผลกระทบเพื่อนบ้าน และการประหยัดหรือไม่ประหยัดภายนอกด้วย

2.2.3 กิจกรรมการค้าปลีก

ความหมายของการค้าปลีก

จุกา เทียนไท (2519: 2) ได้ให้ความหมายของ การค้าปลีก และร้านค้าปลีก ไว้ดังนี้

การค้าปลีก ได้แก่ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขายสินค้า และบริการให้แก่ผู้บริโภคคนสุดท้าย ซึ่งซื้อสินค้าไปเพื่อใช้บริโภคเองหรือบริโภคภายในครอบครัว

ร้านค้าปลีก หมายถึง ร้านค้าที่ขายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคทั่วไป และการขายดังกล่าวเป็นการขายโดยตรงให้แก่ผู้บริโภคคนสุดท้าย มิได้มุ่งหวังที่จะเอาสินค้าที่ซื้อไปประกอบธุรกิจหรือการค้าขายอื่นต่อไป

Morgenstein และ Strongin (1983: 6) กล่าวว่า ลักษณะ 3 ประการที่เกี่ยวข้องกับการขายสินค้าและบริการให้แก่ผู้บริโภค ได้แก่ ผู้ผลิต ผู้ค้าส่ง และผู้ค้าปลีก ผู้ผลิตจะผลิตสินค้าที่คนจะซื้อ ผู้ค้าส่งจะเป็นตัวกลางในการซื้อ และกระจายสินค้าที่ถูกผลิตไปยังผู้ค้าปลีก ส่วนผู้ค้าปลีกจะขายสินค้าและบริการโดยตรงไปยังผู้บริโภคขั้นสุดท้าย บางครั้งผู้ผลิตจะขายสินค้าไปยังผู้ค้าปลีกโดยตรง หรือบางครั้งผู้ผลิตจะขายสินค้าให้แก่ผู้ค้าส่งในปริมาณที่ละมากๆ แล้วผู้ค้าส่งก็จะขายต่อไปยังผู้ค้าปลีกหลายรายในปริมาณที่น้อย

Kloter (1994: 558-564) ได้กล่าวว่า การค้าปลีก (Retailing) เป็นการขายสินค้าหรือบริการจำนวนไม่มากให้แก่ผู้บริโภคคนสุดท้ายโดยตรง เพื่อนำไปใช้ส่วนตัวมิใช่เพื่อดำเนินธุรกิจการค้าหรือขายต่อ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของการค้าปลีก โดยอาศัยหลักเกณฑ์การแบ่งประเภทของร้านค้าปลีกตามพื้นที่ขาย สามารถแบ่งได้เป็น

- ตลาดกลางสินค้าระดับภาค (Center Market) อยู่บริเวณที่เป็นศูนย์กลางคมนาคม มีลักษณะเป็นตลาดขายส่งที่รับสินค้าจากตลาดอื่นภายนอก และส่งไปตามตลาดย่อย
- ตลาดชั้นกลางหรือตลาดสด (Intermediate Market of Fresh Market) มีทั้งการขายปลีก และการขายส่ง โดยมีสินค้ามากพอที่จะส่งให้กับตลาดย่อย
- ตลาดขนาดเล็กทั่วไป (Standard Market or Supermarket) เป็นตลาดขนาดเล็กที่คนในท้องถิ่นหาซื้อสินค้าและบริการ เป็นแหล่งส่งออกของวัตถุดิบต่างๆ ให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง

พัฒนาการรูปแบบการค้าปลีกของเมือง

เสนห์ ญาณสาร (2542: 203-204) ได้กล่าวว่า พัฒนาการรูปแบบการค้าปลีกของเมืองสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การค้าปลีกหรือพื้นที่การค้าปลีกของเมือง ประกอบด้วยร้านค้าโดยการค้าปลีกของเมืองในประเทศไทยจะกระจุกตัวอยู่บริเวณรอบๆ ตลาดสด

ระยะที่ 2 ร้านค้ามีจำนวนมากขึ้น และกระจายทั่วเขตเมือง รวมถึงอาจกระจายไปตามถนนสายสำคัญต่างๆ และอาจจะกระจุกตัว ณ บริเวณจุดตัดกันของถนนสายสำคัญ

ระยะที่ 3 รูปแบบการค้าปลีกจะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยหลายประการ เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากร การใช้รถยนต์ที่เพิ่มขึ้น และการเคลื่อนย้ายโดยสะดวกของประชาชน การเพิ่มขึ้นของรายได้ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการขนส่ง และการเปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการซื้อ

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินของย่าน

2.3.1 การใช้ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรม

Castells (อ้างถึงใน Cooke, 1977:140) กล่าวว่า พื้นที่ทางพาณิชย์กรรมสามารถแบ่งแยกได้เป็น 4 ส่วน คือ พื้นที่การผลิต (Production Space) พื้นที่บริโภค (Consumption Space) เป็นส่วนของครัวเรือน และบริการสังคม พื้นที่แลกเปลี่ยน (Exchange Space) ใช้สำหรับการเคลื่อนย้ายสินค้าและข้อมูล และพื้นที่การบริการ (Administration Space) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทางรัฐใช้ในการวางผังเมืองและอื่นๆ

Berry and Horton (1978) มีแนวคิดที่ว่า รูปแบบของย่านการค้านั้นมีความสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตของเมือง โดยในระยะหลังมีแนวโน้มที่ว่ากิจกรรมประเภทเดียวกันจะมาอยู่ใกล้ชิดกัน หรือรวมกลุ่มกันมากขึ้น และร้านค้าขนาดเล็กจะค่อยๆ หดหายไป แต่จะมีการสร้างร้านค้าหรือธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ขึ้นแทนที่เมื่อเมืองเจริญขึ้น ซึ่งรูปแบบของย่านการค้าจะประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. ส่วนการค้าแบบดั้งเดิม จะมีตลาดสดเป็นศูนย์กลาง และมีร้านค้าแบบห้องแถวอยู่รายรอบ เมื่อเมืองเจริญขึ้นส่วนการค้าดั้งเดิมได้รับการพัฒนาปรับปรุง ด้วยเหตุนี้บทบาทหน้าที่ของย่านการค้าแบบเก่า จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป คือ มีธุรกิจร้านค้าใหม่ๆ เพิ่มเติม ในปัจจุบันกิจการค้าปลีกกลายเป็นบทบาทหน้าที่เด่นของย่าน ซึ่งก่อนหน้านั้นย่านนอกจากจะเป็นเขตการค้าปลีกแล้วยังเป็นเขตการค้าส่ง เขตอุตสาหกรรม และเขตที่อยู่อาศัยด้วย โดยเขตธุรกิจการค้าแบบดั้งเดิมนี้อาจจะพลุกพล่านในช่วงกลางวัน แต่จะเงียบในช่วงกลางคืน และให้บริการแก่ผู้คนหลายระดับ

2. ส่วนการค้าแบบสมัยใหม่ เป็นส่วนที่มีการเพิ่มเติมขึ้นมาในภายหลัง ประกอบด้วย ศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า โรงแรมชั้นหนึ่ง โรงภาพยนตร์ สำนักงาน บริษัทต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้บริการแก่ผู้ที่มีฐานะปานกลาง และฐานะดี ตลอดจนนักท่องเที่ยว

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

กิจฐเซต ไกรवास (2538: 21-25) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม ไว้ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านกายภาพ ประกอบด้วย ระบบคมนาคม ระบบสาธารณูปโภค ประเภทของการใช้ที่ดินบริเวณข้างเคียง ความสะดวกในการเข้าถึง ความเป็นศูนย์กลางเมือง
2. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ราคาที่ดิน ค่าเช่า เงินลงทุน ผลตอบแทนและผลประโยชน์ที่ได้รับ ความเกี่ยวข้องในเชิงแข่งขันและส่งเสริมกัน
3. ปัจจัยด้านสังคม ประกอบไปด้วย - จำนวนประชากร (ลูกค้า) ลักษณะของประชากร ความปลอดภัย กฎหมาย

สุวิทย์ เปี่ยม่อง (2535: 71-73) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับลักษณะการใช้ที่ดินเพื่อการค้าปลีก ได้ดังนี้

1. พฤติกรรมของผู้ซื้อสินค้า
2. ทางเดินเท้าของผู้ซื้อสินค้า จากกฎ Rule of Thumb กล่าวว่า ยังมีทางสัญจรท่ามากเท่าใดก็จะมีธุรกิจการค้ามากขึ้น (Dellbert J. Duncan, Charles F. Philip, Stanley C. Hollander, 1972) นอกจากพิจารณาถึงทางเดินเท้าแล้ว ยังต้องศึกษาถึง จำนวนของผู้สัญจร เพศ และช่วงอายุของผู้สัญจร ช่วงเวลาที่มีการสัญจร
3. ทำเลของพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับการค้าในรูปแบบเดียวกัน เพื่อให้พื้นที่ย่านการค้านั้นเกิดการประหยัดจากการกระจุกตัว
4. ความสามารถในการเข้าถึงได้สะดวก ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคมขนส่ง ได้แก่ ถนน ทางเท้า แม่น้ำ ฯลฯ
5. ลักษณะทางสภาพแวดล้อม ลักษณะของสภาพแวดล้อมที่ดี จะนำมาสู่ความน่าสนใจ และดึงดูดให้เกิดการซื้อสินค้า

ลักษณะการเกิดย่านการค้าและการกำหนดที่ตั้ง

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (2527: 108) ได้กล่าวว่า ทำเลที่ตั้งทางการค้ามักจะตั้งอยู่ตรงจุดหรือบริเวณที่สามารถเข้าถึงสะดวกที่สุด ทั้งนี้เพราะสะดวกสำหรับผู้ที่ใช้รถยนต์ และผู้ใช้บริการขนส่งมวลชนในรูปแบบต่างๆ ทั้งยังสะดวกในการติดต่อกับแหล่งผู้ขายปลีก ขายส่ง ตลอดจนสถานที่ประกอบการค้า และบริการที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

Harris และ Ullman (1945: 7-17) ได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งของเมือง ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ได้กับที่ตั้งของย่านการค้าไว้ 3 ประการ กล่าวคือ

1. บางแห่งจะตั้งอยู่ในเขตศูนย์กลาง ที่ง่ายแก่การเข้าถึงบริการสำคัญๆ เช่น การค้าปลีก
2. สถานที่ตั้งจะต้องสะดวกต่อการขนส่งสินค้าประเภทต่างๆ
3. บางแห่งอาจถูกกำหนดให้มีบทบาทเฉพาะด้าน เช่น เป็นศูนย์กลางด้านการทหารหรือศูนย์กลางด้านนันทนาการ เป็นต้น

จากแนวคิดของ Berry ในช่วงต้นจะเห็นว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจก็มีหลักการในการเลือกทำเลที่ตั้งโดยคำนึงถึงหลักการ 3 ข้อนี้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างจะดูทำเลที่ตั้งที่เป็นศูนย์กลาง ขณะที่บางอย่างจะดูที่โครงข่ายการคมนาคม และบางอย่างจะดูทำเลที่มีลักษณะเฉพาะด้าน

เสนห์ ญาณสาร (2542: 65) กล่าวถึง ปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งที่มีอิทธิพลต่อทำเลที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือทางการค้า ว่าสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งจริง ซึ่งตัวอย่างของกลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ค่าเช่า ราคาที่ดิน ลักษณะทางกายภาพ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับทำเลที่ตั้ง เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พื้นที่หรือขนาดของที่ดิน ประวัติความเป็นมา และปัจจัยทางวัฒนธรรม เป็นต้น
2. กลุ่มปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งสัมพันธ์ หรือทางด้านสถานการณ์ หมายถึง ปัจจัยซึ่งเกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่ตั้งของกิจกรรมอื่นๆ เช่น ระยะทางระหว่างทำเลที่ตั้งของกิจกรรมกับคู่แข่ง แหล่งวัตถุดิบ ตลาดหรือผู้บริโภค แรงงาน ฯลฯ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งบริการ ความใกล้-ไกลเส้นทางคมนาคมขนส่ง เช่น ถนน ทางหลวง แม่น้ำ ฯลฯ ระยะห่างจากตัวเมือง เป็นต้น

2.3.2 การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งที่อยู่อาศัย

Goodall (1972: 265) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งที่อยู่อาศัยว่า ต้องเป็นบริเวณที่มีสภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งบริการต่างๆ โดยเฉพาะแหล่งงาน และหากมีการกระจายตัวของแหล่งงานก็ยิ่งมีการกระจายตัวของที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ รายได้ สภาพของครอบครัว สมาชิกในครอบครัว และการบริการสาธารณูปโภคที่ไม่เท่าเทียมกันก็มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งของที่อยู่อาศัยด้วย

Alonso (อ้างถึงใน Murphy, 1966: 436) ได้สรุปว่าการเลือกที่ตั้งที่อยู่อาศัย ควรพิจารณาจากปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ราคาของที่พักอาศัย สัมพันธ์กับรายได้ และความสามารถในการจ่ายของผู้อยู่อาศัย
2. รูปแบบของที่อยู่อาศัย ที่สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้อยู่อาศัย สัมพันธ์กับขนาดของครอบครัว และสถานภาพสมรส
3. ที่ตั้งของที่อยู่อาศัย สัมพันธ์กับระยะห่างที่พักอาศัย และที่ทำงาน รวมถึงลักษณะทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับย่าน

2.4.1 ย่าน

เมืองทุกเมืองย่อมประกอบด้วยส่วนต่างๆหลายส่วน แต่ละส่วนที่เราเรียกว่าย่าน หรือ ส่วน หรือ พื้นที่ ซึ่งสามารถพิจารณาความแตกต่างของแต่ละย่านได้จากลักษณะเด่น และการแผ่ขยายของตัวมัน มโนภาพของคนเราเกี่ยวกับเมืองจะเป็นภาพรวมของย่านต่างๆ ที่ประกอบเข้าด้วยกัน ทั้งย่านที่มีขอบเขตที่แน่นอน หรือซ้อนเหลื่อมกับย่านอื่น

รูปแบบของย่านมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรูปแบบของเส้นทาง ขนาดของย่านอาจถูกกำหนดโดยธรรมชาติของเส้นทางที่ให้บริการในพื้นที่นั้น เช่น ย่านศูนย์กลางพาณิชยกรรมตามปกติจะมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่เกินความสามารถในการเดินเท้าหรือใช้รถเช่าในระยะสั้นๆ ได้ ย่านพักอาศัยจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของชุมชน ซึ่งอยู่ในรัศมีของการเดินเท้า เป็นต้น

ในความเป็นจริงโดยทั่วไปมักพบว่ามีโอกาสเป็นไปได้ยากที่จะพบย่านที่มีลักษณะเฉพาะที่แยกประเภทได้อย่างชัดเจน ความสลับซับซ้อนดังกล่าวของเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการผสมผสานกิจกรรมหลายๆ ชนิดเข้าด้วยกันทำให้เราสับสนได้ ทั้งที่จริงแล้วมันเป็นเหตุปัจจัยสำคัญของความเป็นเมือง ซึ่งช่วยให้เมืองที่สีด้น และชีวิตชีวา เพื่อให้สามารถจำแนกลักษณะความแตกต่างระหว่างย่านภายในเมืองที่สลับซับซ้อนได้ เราจำเป็นต้องพิจารณาเพิ่มเติมถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และสภาพภูมิทัศน์ที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องของสิ่งที่ปรกฏแก่สายตาของเรา ได้แก่

1. ย่านที่เป็นองค์ประกอบหลักของเมือง (Principle Component District) จุดเริ่มต้นและสิ้นสุดของย่านนั้น มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพ และกิจกรรม ตลอดจนความเด่นชัดของตัวย่าน
2. ขนาดของย่าน (Size) รูปร่าง ความหนาแน่น พื้นผิว จุดสังเกต และที่เว้นว่าง

3. ลักษณะที่ปรากฏให้เห็นทางกายภาพ (Physical Appearance) รูปทรงของอาคาร ความหนาแน่นของการก่อสร้างอาคาร บ้าย วัสดุที่ใช้ สนามหญ้า ความสูงต่ำของพื้นที่ จุดสังเกต จากรูปแบบของการสัญจร ตลอดจนลักษณะการผสมผสานของอาคารต่างประเภทกัน

4. กิจกรรม (Activity) ที่เป็นหลักในพื้นที่ ประเภทของประชากรและการเคลื่อนไหว ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละย่าน

5. สิ่งแปลกปลอมที่เป็นภัยคุกคามย่าน (Threats) เช่น ถนนผ่ากลาง ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อ สุขภาพ และความปลอดภัยของประชาชนในย่านนั้น การเปลี่ยนแปลงของย่าน การเปลี่ยนแปลง ตำแหน่ง การขยายตัวหรือหดตัวของขอบเขตของย่าน

6. การปรากฏตัว (Emerge) ของย่านใหม่ที่แฝงตัวอยู่ในย่านเดิม เช่นบริเวณบ้านพักอาศัย แห่งใหม่ที่อยู่ภายในเมืองเดิม

7. ความสัมพันธ์ (Relation) ระหว่างย่านกับย่าน และย่านกับรูปแบบของเส้นทางสัญจร ของเมืองในส่วนรวม (วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, 2527: 16 -18)

Hartshor (1980) ได้กล่าวว่า ย่านหรือละแวกมิได้เป็นหน่วยพื้นที่ ซึ่งตั้งขึ้นโดยฝ่ายเจ้า หน้าที่ปกครอง แต่เป็นหน่วยพื้นที่ซึ่งเกิดจากบทบาทหน้าที่ ผู้คนที่รวมกันอยู่ในย่านเดียวกันอาจมี ความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางสังคม มีทัศนคติที่คล้ายกัน และในย่านนั้นอาจมีสถาบันต่างๆ ร่วมกัน เช่น วัดหรือสถานบริการต่างๆ ย่านจึงเกิดจากเกณฑ์ทางสังคม และทางกายภาพ คือ สภาพแวดล้อมของย่านนั้น ตลอดจนความมั่นคงของย่านและการยึดเหนี่ยวร่วมกัน อีกทั้งอาจมี เกณฑ์อื่นๆ ประกอบ ดังนี้

1. ลักษณะการใช้ที่ดิน ต้องมีความเป็นเอกลักษณ์พอควร แต่ในระยะหลังกลับมุ่งเน้นการ ใช้ที่ดินแบบผสมผสาน

2. ความเกี่ยวพันกันในระหว่างการใช้ที่ดินแบบต่างๆ

3. ความเปลี่ยนแปลงในด้านองค์ประกอบของประชากร และลักษณะการถือครองที่ดิน

4. ความต้องการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ

5. ลักษณะการเข้าถึงภายในย่านหรือละแวกบ้าน และระหว่างละแวกบ้านด้วยกัน

6. ความพอใจของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อระบบสาธารณูปโภค

7. การลงทุนทางด้านบริการ และรายได้ที่เกิดขึ้น

8. อำนาจของผู้อยู่อาศัยในย่านที่จะควบคุมอนาคตของย่านได้

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในการกำหนดเขตหรือบริเวณของย่าน ซึ่งส่วนใหญ่ใจกลางของ ย่านมักเห็นเด่นชัด แต่บริเวณรอบนอกมักมีปัญหา จึงนิยมใช้ลักษณะทางกายภาพต่างๆ ที่เห็นชัด

เป็นเครื่องกำหนด เช่น เนินเขา แม่น้ำลำคลอง หรือแหล่งน้ำภายในเมือง รวมถึงอาคารสมัยปัจจุบันทางวัฒนธรรม เช่น ถนนสายสำคัญ สะพาน เป็นแนวแบ่งเขตได้

2.4.2 มิติของย่าน

วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537: 10 -13) ได้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับมิติของย่านออกเป็น 4 ด้าน

1. ด้านกายภาพ ย่านเป็นบริเวณที่ต้องการพื้นที่ มีรูปร่าง และขอบเขตที่ไม่แน่นอน เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ที่แวดล้อมอยู่โดยรอบพื้นที่ และการเบียด การเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อนของย่านอื่นที่อยู่ข้างเคียง รวมถึงบริเวณที่มีการกระจุกตัวของกิจกรรมอย่างหนาแน่น จะมีความเข้มข้นของแรงดึงดูดสูงสุด สภาพพลวัตของศูนย์กลางของย่าน และสภาพพลวัตของย่านที่อยู่บริเวณข้างเคียงจะมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของย่าน

2. ด้านประชากร และระดับสมาชิกภาพของประชากร บริเวณที่จะเรียกว่า ย่าน ได้จะต้องมีขนาด และความหนาแน่นของประชากรจำนวนหนึ่ง และต้องมีสภาพพลวัตของประชากรที่เกิดจากการไหลเข้าไหลออก อันเนื่องมาจากแรงดึงดูดบางประการที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะของแต่ละย่าน นอกจากนี้ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ระดับสมาชิกภาพของประชากรหรือความเข้มข้น ความถาวรในการเป็นสมาชิกภาพของย่านว่ามีมากน้อยเพียงใด และมีสัดส่วนของสมาชิกภาพชนิดถาวรหรือชั่วคราว

3. ด้านสังคม ย่านเป็นสถาบันทางสังคมที่นอกจากความสัมพันธ์จากการพบปะพูดคุยกันทุกวันแล้ว คนในย่านเดียวกันก็ต้องมีบทบาท และหน้าที่ที่พึ่งกระทำต่อกันในลักษณะต่างๆ ตามสถานะภาพของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกันออกไป รวมทั้งทุกคนในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นเดียวกันก็ยังมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อส่วนรวมด้วย

4. ด้านวัฒนธรรม ความคิด และระบบความหมาย ในด้านที่เกี่ยวกับระบบคุณค่า ย่านจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงตำแหน่งของบุคคลว่าอยู่ในสถานภาพใด และเป็นคนในชนชั้นใดของสังคมเพราะย่านแต่ละย่านเกิดขึ้นมาด้วยภูมิหลัง และอยู่ในทำเลที่ต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมต่างๆ ตลอดจนบุคคลที่แวดล้อม และอาศัยอยู่ในแต่ละย่านจึงแตกต่างกันออกไป รวมถึงย่านยังแสดงให้เห็นบุคคลผู้ถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อเมือง โดยผ่านการเป็นสมาชิกของย่านนั้น

2.4.3 คุณลักษณะที่สำคัญ และจำเป็นของย่าน

วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537:17) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่สำคัญของย่านไว้ 3 ประการ คือ

1. ย่านที่สมบูรณ์จะต้องมีชุมชนรองรับอยู่เบื้องหลัง หรือพื้นที่บริเวณที่เรียกว่าย่านควรเกิดจากการที่คนในชุมชนประกอบกิจกรรมประเภทเดียวกันทำให้เกิดเป็นย่านขึ้น รวมถึงสมาชิกที่มาแบบไม่ถาวรควรมีจำนวนน้อยกว่า เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในระดับย่าน
2. มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่มักเกิดจากการรวมกลุ่มของกิจกรรมประเภทเดียวกัน
3. มีระดับเหนือชุมชนขึ้นไป คือ นอกจากย่านจะเป็นที่อยู่อาศัย และที่ทำมาหาเลี้ยงชีพของคนในชุมชนแล้ว ในระดับเมืองย่านยังจะต้องโดดเด่นสามารถเป็นที่หมายของคนภายนอกได้ รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในย่านนั้นจะต้องเป็นที่รู้จัก และเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป ไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในชุมชนเดียวเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ย่านจึงเทียบได้กับสถาบันทางสังคมที่มีมิติของความหมายตั้งแต่ ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่นขึ้นไปจนถึงระดับเมือง

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ลักษณะของการพัฒนา

Victor Gruen (1965) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการพัฒนาสถานที่ที่เป็นย่านการค้าว่าไม่เพียงแต่การพัฒนาเพื่อให้เกิดความเหมาะสมทางกายภาพเท่านั้นแต่ยังต้องให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม และประชากร เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม และประชากรในย่านนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง

สนธยา พลศรี (2545: 5-6) ได้สรุปถึง ลักษณะของการพัฒนาว่ามีหลายประการ ดังนี้

1. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสม
2. มีลักษณะที่เป็นกระบวนการ คือ การพัฒนาเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง และสัมพันธ์กัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใด ขั้นตอนหนึ่งได้
3. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา
4. เป็นแผน คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะดำเนินการอย่างไร
5. เป็นวิธีการ คือ กลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
6. เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่มีเกิดขึ้นจริง เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริง จึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

7. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพราะมนุษย์สามารถจัดทำแผน และคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเอง และสิ่งต่างๆ ได้
8. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสม หรือพึงพอใจ คือ ทำให้มนุษย์ และสังคมมีความสุข
9. มีเกณฑ์ หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่า ลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่
10. สามารถเปลี่ยนแปลงได้ คือ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์ สังคม และสิ่งต่างๆ แล้ว วิธีการพัฒนาเองก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ จึงมีความจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนและการดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อให้ประโยชน์แก่มนุษย์ ไม่ใช่เป็นการเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ

ทวี ทิมขำ (2528: 1-2) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการพัฒนา ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่ โดยสามารถวิเคราะห์ลักษณะของการพัฒนา จากแนวทาง 3 ด้าน คือ

1. ด้านความก้าวหน้า
2. ด้านการวางแผนเพื่อให้เกิดความเจริญ
3. ด้านวิธีการในการดำเนินการพัฒนา

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิราภา ธนาไชยกุล (2544) มุ่งอธิบายความหมายในบทบาทด้านการค้า และการผลิตที่เป็นตัวแทนของย่านโบ๊เบ๊ โดยศึกษาในรายละเอียดทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของย่านผ่านลำดับช่วงของวิวัฒนาการ นำมาสู่ความสามารถในการระบุถึงโครงสร้างกิจกรรม และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งทำให้ย่านโบ๊เบ๊ยังคงอยู่ได้ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน โดยจากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในย่านต่างมีความสัมพันธ์ในองค์ประกอบทางพื้นที่ที่ก่อให้เกิดรูปแบบของย่าน และบทบาทด้านการค้าการผลิตของย่าน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง ก็ย่อมที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบอื่นๆ

ชัยภูมิตั้งถิ่นฐาน (2544) ทำการศึกษาถึง วิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานบริเวณย่านบางลำภู พบว่าเดิมลักษณะของชุมชนมีความผูกพัน และเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง ทั้งในเรื่องของการตั้งถิ่นฐาน การอุปโภคบริโภค ตลอดจนการเดินทาง ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ต่อมาเมื่อพื้นที่ได้รับอิทธิพลต่างๆจากการพัฒนา เช่น การคมนาคม ได้ส่งผลต่อลักษณะการใช้ที่ดิน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวของพื้นที่ รวมถึงยังพบว่า ในปัจจุบันบทบาทของย่านบางลำภูได้มีการเปลี่ยนแปลงไป จากพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยที่มีตลาดเป็นศูนย์กลางการเติบโตของเมือง มีวังและวัดเป็นแกนนำในอดีต มาเป็นพื้นที่พาณิชยกรรมสำคัญ และแหล่งที่พักของนักท่องเที่ยว

รัฐภูมิ ปากการเสรี (2544) ทำการศึกษาถึง สภาพปัญหา และวิเคราะห์ถึงโครงสร้างของปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้นของย่านประตูน้ำฝั่งตะวันออก ซึ่งผลจากการศึกษา พบว่า ปัจจุบันย่านประตูน้ำมีสภาพที่ทรุดโทรม เนื่องจากขาดการพัฒนามาเป็นเวลานาน มีสิ่งปลูกสร้างหนาแน่นแต่กลับมีสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่คุ้มค่า มีความปะปนของกิจกรรมการใช้สอย และรูปลักษณะอาคาร จนทำให้เกิดความไม่สวยงาม รวมถึงโครงข่าย และขนาดของระบบโครงสร้างพื้นฐานยังขาดมาตรฐาน โดยเฉพาะถนน และทางเดินเท้า ซึ่งจากสภาพทางกายภาพที่ไม่เหมาะสมเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในการใช้สอยพื้นที่ ทำให้พื้นที่เริ่มเข้าสู่ความเป็นย่านการค้าที่เสื่อมโทรม

มณฑนา ศิริวรรณ (2541) ทำการศึกษาลักษณะทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งทางด้านอาคาร และการใช้ที่ดิน รวมถึงสภาพปัญหา และมาตรการควบคุมของกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน โดยสรุปว่า ลักษณะกายภาพที่เป็นปัญหาหลักที่ควรได้รับการแก้ไข ได้แก่ ปัญหาทางด้านความสูง แก้ไขด้วยการปรับปรุงมาตรการควบคุมความสูงของอาคาร ปัญหาทางด้านขนาดอาคาร ก็ทำการควบคุม โดยยึดจากลักษณะเฉพาะของขนาดอาคารดั้งเดิม ที่เป็นโบราณสถานในบริเวณปัญหาทางด้านลักษณะสถาปัตยกรรม ก็ควบคุมโดยยึดจากลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของอาคารในกรุงรัตนโกสินทร์ และปัญหาด้านกิจกรรม แก้ไขโดยปรับปรุงมาตรการควบคุมกิจกรรม ที่มีพื้นฐานอยู่บนความเหมาะสม และส่งเสริมลักษณะทางกายภาพ รวมถึงบรรยากาศของเมืองเก่าไว้

เสาวลักษณ์ บุญโพธิ์อภิชาติ (2540) ได้ศึกษาถึงสภาพต่างๆ ทั้งทางด้านกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม และแขวงบางขุนพรหม เพื่อให้ทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของชุมชนกับกิจกรรมการใช้ที่ดิน ที่จะแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ศึกษา โดยผลจากการศึกษาพบว่า สภาพของพื้นที่มีบทบาทการใช้ที่ดินหลักเพื่อการเป็นย่านพักอาศัย แต่ในปัจจุบันกิจกรรมการใช้ที่ดินของพื้นที่มีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอาคารตึกแถว

พาณิชย์และอาคารประเภทโฮมออฟฟิศมากขึ้น โดยที่ลักษณะสถาปัตยกรรมเด่นของย่านที่ปรากฏในรูปของอาคารสถานที่ราชการ และวัดก็ควรค่าแก่การอนุรักษ์ นอกจากนี้สภาพทางสังคมในชุมชนระหว่างผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาแต่เดิมที่มีที่ดินเป็นของตนเองจะมีความรู้สึกที่ผูกพัน เห็นถึงคุณค่าของพื้นที่ และที่อยู่อาศัยมากกว่าผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่

สาริยา ศรีเชื้อ (2540) ได้ทำการศึกษา วิวัฒนาการของย่านการค้าหลัก และการพัฒนาพื้นที่เมืองในเขตบางกะปิ โดยสรุปผลว่า ย่านการค้าหลักในเขตบางกะปิ 3 แห่ง ประกอบด้วย ย่านการค้าบางกะปิ ย่านการค้ารามคำแหง และย่านการค้าโชคชัยสี่ ย่านแต่ละแห่งมีวิวัฒนาการ และลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการค้า และบริการที่ให้บริการแก่พื้นที่โดยรอบ นอกจากนี้ศักยภาพ และแนวโน้มในการพัฒนาย่านการค้ามีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน การคมนาคม และลักษณะประชากรภายในเขตอิทธิพล รวมถึงได้ทำการเสนอแนะแนวทางการวางแผนพัฒนาย่านการค้าหลัก เพื่อให้สามารถยังคงให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของประชาชน และสภาพพื้นที่เมือง

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากแนวความคิด และทฤษฎีที่ศึกษาในข้างต้น จึงได้นำแนวความคิดของ วิมลศรี ลิ้มธนากุล ในเรื่องมิติของย่าน ที่กำหนดแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับมิติของย่านออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านประชากร ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม มาปรับและประยุกต์ใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าแนวความคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมกับการศึกษา ในการที่จะอธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการของย่าน และช่วยสร้างความเข้าใจในสภาพความเป็นจริงของย่านได้ แต่ทั้งนี้แนวความคิดดังกล่าวยังไม่สามารถอธิบายครอบคลุมถึงรายละเอียดในทุกๆ ด้านที่จะทำการศึกษาในครั้งนี้ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องของกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจของย่านที่มีได้มีการกล่าว หรืออ้างถึงไว้ ผู้ศึกษาจึงได้ทำการปรับปรุงแนวความคิดดังกล่าว โดยอาศัยการนำแนวความคิดของ Stuart F. Chapin ในเรื่องของระบบกิจกรรม ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของกิจกรรมประกอบด้วย แหล่งประกอบกิจกรรม ประเภทกิจกรรม และระบบกิจกรรม รวมถึงแนวความคิดของ Golledge และ Stimson ในเรื่องของระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ ที่ว่าประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ เวลา พื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรม และชนิดของกิจกรรม มาประยุกต์ใช้ในการอธิบายให้เห็นถึงระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมอื่นๆ ของย่าน โดยระบบกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลให้เกิดเป็นรูปแบบกิจกรรม และเป็นตัวบ่งบอกให้ทราบถึงการใช้พื้นที่

รวมถึงลักษณะสำคัญ หรือบทบาทเด่นของย่านได้ ซึ่งสามารถสรุปกรอบแนวคิดของการศึกษาในครั้งนี้ได้ดังนี้

1. กายภาพ

- 1.1 สภาพพื้นที่ / ลักษณะทางกายภาพ
- 1.2 สิ่งปลูกสร้าง / สถาปัตยกรรม
- 1.3 การพัฒนาพื้นที่

ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความเป็นจริง รวมถึงถึงปัญหาต่างๆ ของย่าน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไข และพัฒนา

2. เศรษฐกิจ (ระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ)

- ประเภท
- รูปแบบ
- ระบบกิจกรรม

ระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จะทำให้ทราบถึงลักษณะของการใช้พื้นที่ รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่เกิดขึ้น

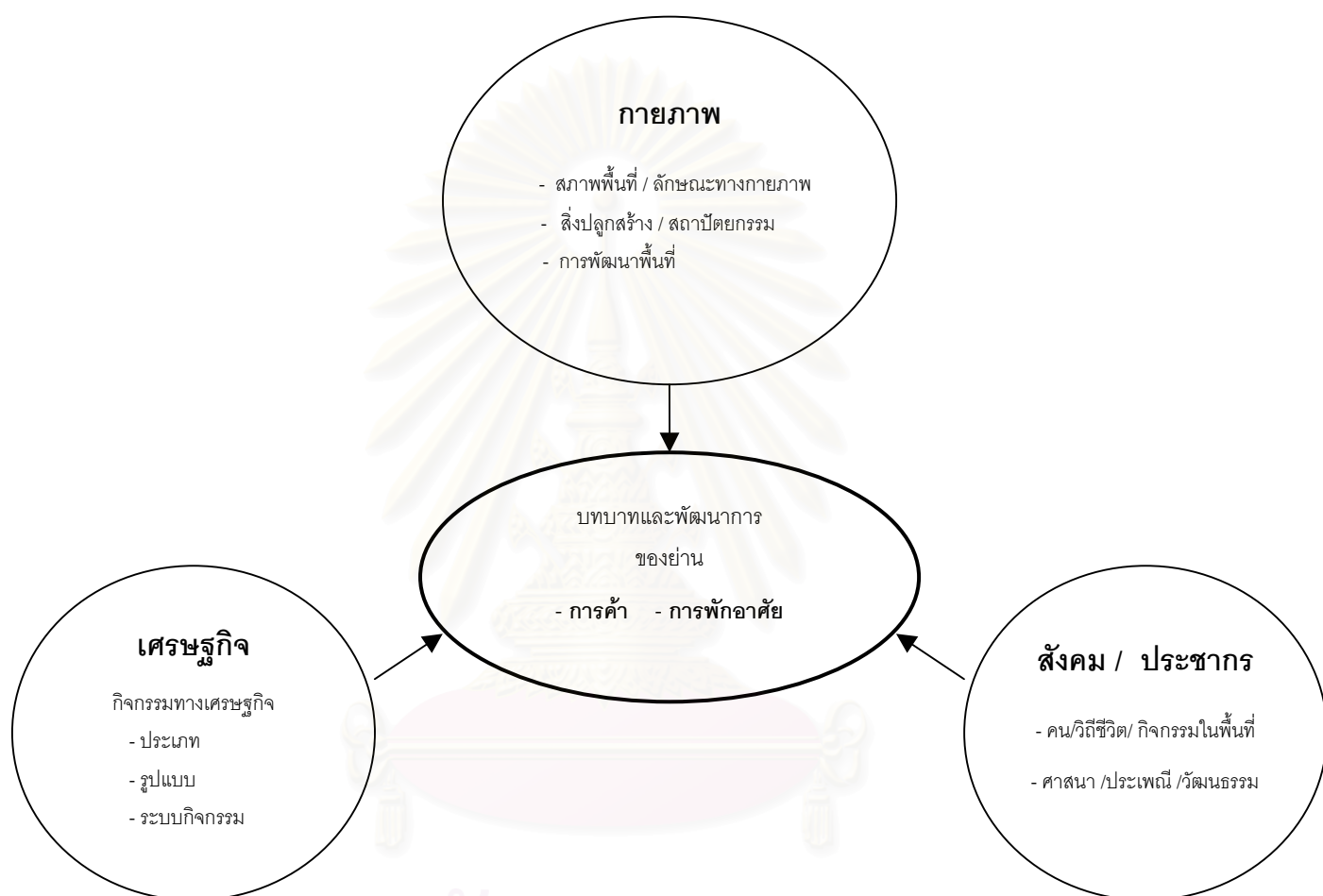
3. สังคม / ประชากร

3.1 คน / วิถีชีวิต / กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในย่าน

3.2 ศาสนา / ประเพณี / วัฒนธรรม

ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนา และการดำรงอยู่ของย่าน

4. เมื่อวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ทั้งลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม / ประชากร ของย่านที่มีความสัมพันธ์ และเกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นระบบ ก็จะทำให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ บทบาท และพัฒนาการของย่านในช่วงเวลาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสามารถนำความเข้าใจดังกล่าว มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ และรักษาความเป็นย่านให้คงอยู่ โดยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และบทบาทของย่านนั้นอย่างแท้จริง

แผนภูมิที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

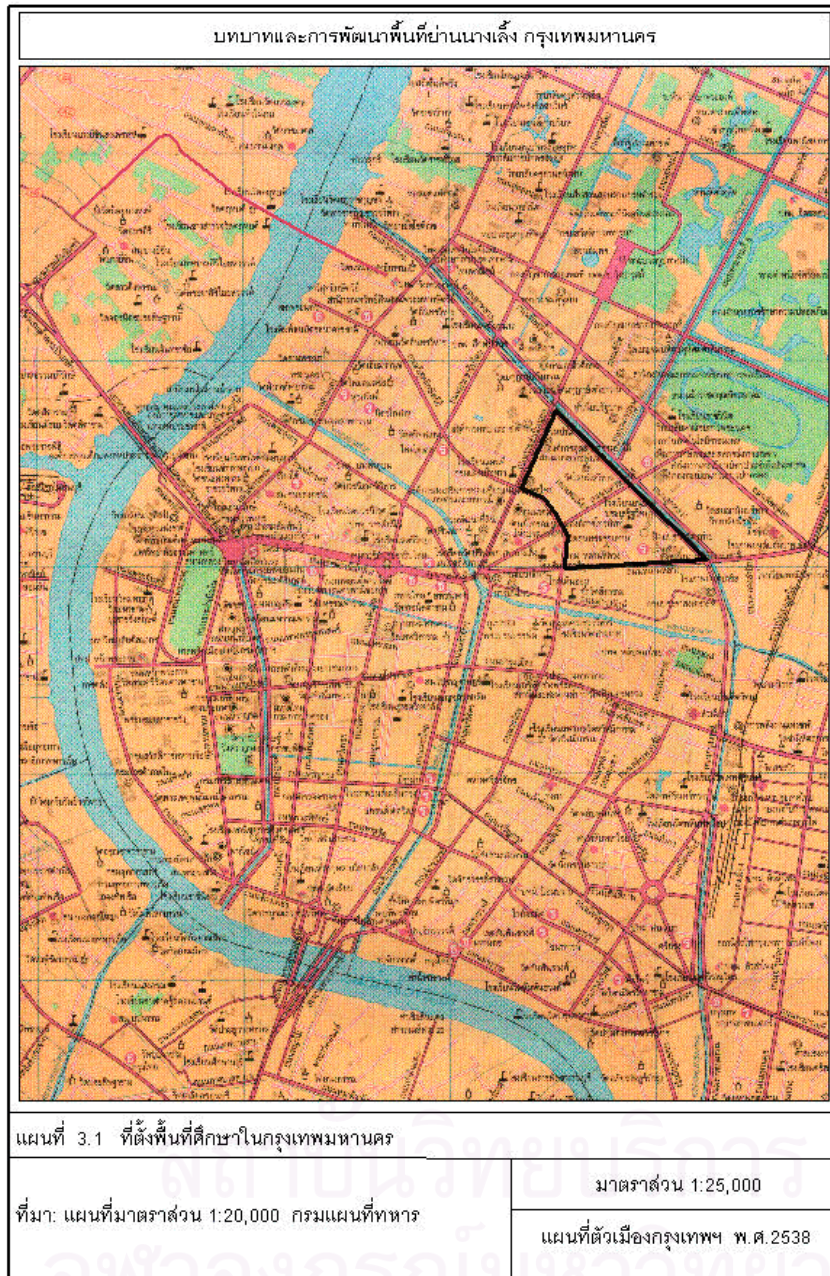
สภาพเบื้องต้นของพื้นที่ศึกษา

3.1 ลักษณะทางกายภาพ

3.1.1 ที่ตั้ง

ย่านนางเลิ้ง เป็นย่านเก่าแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงรัตนโกสินทร์ ในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ซึ่งเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายนี้ มีอาณาเขตติดต่อกับเขตดุสิตทางด้านเหนือ เขตสัมพันธวงศ์ทางด้านใต้ เขตปทุมวันทางด้านตะวันออก และเขตพระนครทางด้านตะวันตก มีพื้นที่รวมประมาณ 1.931 ตารางกิโลเมตร และประกอบด้วยพื้นที่การปกครองทั้งหมด 5 แขวง ได้แก่ แขวงป้อมปราบ แขวงวัดเทพศิรินทร์ แขวงคลองมหาเนาค แขวงบ้านบาตร และแขวงวัดโสมนัส โดยย่านนางเลิ้งหรือพื้นที่ศึกษานี้ตั้งอยู่ในแขวงวัดโสมนัสฯ บริเวณ 2 ฟากของถนนนครสวรรค์ ติดแนวคลองผดุงกรุงเกษมทางด้านตะวันออก และล้อมรอบด้วยถนน 4 ด้าน คือ ถนนราชดำเนินนอกทางด้านเหนือ ถนนกรุงเกษมทางด้านตะวันออกติดกับคลองผดุงกรุงเกษม ถนนหลานหลวงทางด้านใต้ และถนนจักรพรรดิพงษ์ทางด้านตะวันตก (แผนที่ 3.1) ซึ่งพื้นที่ย่านนางเลิ้งนี้ถือเป็นเขตพื้นที่ชั้นใน และเป็นพื้นที่ต่อเนื่องฝั่งตะวันออกของกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีประวัติความเป็นมาของย่านที่สัมพันธ์กับวิวัฒนาการ และการขยายตัวของกรุงรัตนโกสินทร์นับแต่สมัยที่เริ่มมีการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา

ในอดีตช่วงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่บริเวณแถบย่านนางเลิ้งนี้ มีชื่อเรียกว่า ทุ่งสนามกระปือ หรือบ้านสนามควาย ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นที่นอกกำแพงพระนคร หรือเขตชานเมือง ที่มีสภาพเป็นที่รกร้างว่างเปล่า มีประชากรอาศัยอยู่ไม่มากนัก และเป็นพื้นที่ที่ทางราชการใช้เลี้ยงช้างหลวงที่มีได้ขึ้นระวางใช้ในราชการ โดยปล่อยให้มีการหากินได้อย่างอิสระ ณ ที่แห่งนี้ รวมถึงพื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งนี้ยังเป็นที่พระราชทานให้เชลยศึกสงคราม และชาวต่างชาติมาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นมากกว่าเมื่อแรกสร้างพระนครมาก จึงโปรดฯ ให้มีการขยายขอบเขตพระนคร หรือเมืองออกไปทางพื้นที่ฝั่งตะวันออกของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยให้มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้น ในปี พ.ศ.2394 ทำให้อาณาเขตของพระนครมีพื้นที่เพิ่มขึ้นอีกประมาณ 1 เท่าตัว และมีการตัดถนนกรุงเกษมขนานไปกับแนวคลองดังกล่าว ซึ่งคลองผดุงกรุงเกษมนี้ทางด้านทิศเหนือจะบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่วัดเทวราชกุญชร และทางทิศใต้บรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ข้างวัดแก้วฟ้า เป็นแนวนานกับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คลองรอบกรุงที่ขุดไว้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่1 (ศิลปากร, กรม, 2525: 54)

โดยวัตถุประสงค์ของการขุดคลองผดุงกรุงเกษมในครั้งนี้ ก็เพื่อขยายเมืองหรือพระนครในสมัยนั้น อาศัยแนวคลองเป็นคูเมืองอีกชั้นหนึ่ง และยังเป็นเส้นทางสัญจรของเมืองเป็นสำคัญ จากการขยายอาณาเขตดังกล่าว ยังผลให้ความเจริญได้เริ่มเข้าสู่ย่านนางเลิ้งเป็นลำดับ มีการค้าขายเกิดขึ้น และอาศัยคลองผดุงกรุงเกษมเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่5 ซึ่งบ้านเมืองมีการขยายตัว และพัฒนาเป็นอย่างมาก มีการกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่างๆ โดยรอบมากขึ้น เกิดการตัดถนนขึ้นใหม่หลายสาย รวมถึงในบริเวณย่านนางเลิ้งก็เช่นกัน มีการตัดถนนผ่านบริเวณย่าน อาทิเช่น ถนนนครสวรรค์ที่ตัดผ่านใจกลางย่าน ทำให้การเดินทางสัญจรไปมาของย่านมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น และส่งเสริมให้การค้าขายของย่านมีการขยายตัว ย่านนางเลิ้งจึงกลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย และแหล่งการค้าขายที่สำคัญ

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการขุดคลองในสมัยนั้นนอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย คือ เพื่อขยายขอบเขตพระนคร เพื่อความสะดวกสบายในการคมนาคมขนส่ง การค้าขาย และเป็นการเปิดพื้นที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นแหล่งทำกินแล้ว ผลสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ทำให้เกิดชุมชน หรือแหล่งที่อยู่อาศัยขึ้นตามบริเวณที่มีการขุดคลองเข้าไปถึง อีกทั้งเมื่อมีการตัดถนนสายต่างๆในเวลาต่อมา ก็ยิ่งทำให้ความเจริญสามารถแทรกซึมไปสู่พื้นที่ต่างๆได้อย่างสะดวก อาจถือได้ว่าการเกิดชุมชนตามแนวของเส้นทางการสัญจรสายหลักเหล่านี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการเจริญเติบโตของเมืองที่เริ่มขยายตัวออกไปในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของกรุงรัตนโกสินทร์ที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เมืองจึงมีขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งย่านนางเลิ้งก็เป็นอีกย่านหนึ่งที่เกิด และเจริญขึ้นจากการขยายตัวของเมืองในสมัยนั้นด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้นอกจากย่านนางเลิ้งแล้วยังมีย่านอื่นๆ อีกหลายย่านที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เมืองมีการขยายตัวดังกล่าว โดยย่านที่เกิดขึ้นใหม่นี้มักจะเกาะอยู่ตามแนวเส้นทางคมนาคมสายหลัก คือ ทั้งบริเวณริมแม่น้ำลำคลอง และริมถนนเป็นสำคัญ กล่าวคือ แต่เดิมในช่วงแรกการสัญจร และการค้าขายต่างๆ จะใช้เส้นทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก โดยอาศัยแม่น้ำเจ้าพระยา และเส้นทางคลองสายต่างๆ เชื่อมต่อถึงกัน ทำให้อันต่างๆ ในสมัยนั้นมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันกับย่านอื่นที่อยู่ไกลออกไปมากขึ้น และภายหลังจึงเริ่มมีการพัฒนาเส้นทางสัญจรในรูปแบบอื่นๆ โดยความสัมพันธะระหว่างย่านนางเลิ้งกับย่านต่างๆ นั้นจะเป็นไปในลักษณะของการติดต่อพบปะพูดคุย และ

ซื้อขายสินค้าระหว่างกัน อาศัยคลองผดุงกรุงเกษม และถนนที่ตัดขึ้นใหม่เป็นเส้นทางการค้าขาย และเส้นทางสัญจรสายสำคัญ ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ และการติดต่อค้าขายต่างๆ ของย่านสามารถทำได้อย่างสะดวก ย่านนางเลิ้งจึงมีขอบข่ายความสัมพันธ์กับย่านโดยรอบที่กว้างขวาง และไกลออกไปมากยิ่งขึ้น

ซึ่งในปัจจุบันแม้ว่าย่านนางเลิ้งจะมีได้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่องการค้าดังเช่นในอดีต กล่าวคือ ย่านมีสภาพที่ค่อนข้างจะชบเซา ผู้คนเริ่มที่จะย้ายออกไปอยู่อาศัยที่อื่นกันมากขึ้น การค้าขายต่างๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเพื่อความอยู่รอด รวมถึงความสัมพันธ์ทางการค้าของย่านนางเลิ้งกับย่านต่างๆ บริเวณใกล้เคียงก็ลดความสำคัญลง เนื่องจากมีตลาดการค้าแหล่งใหม่เกิดขึ้นที่อื่นๆ อย่างมากมาย แต่ย่านนางเลิ้งก็ยังคงสามารถจะยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจวบจนถึงปัจจุบัน

3.1.2 อาณาเขต

พื้นที่ย่านนางเลิ้งที่ทำการศึกษานี้ เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ในแขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย มีขนาดพื้นที่ศึกษารวมประมาณ 0.2921 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ (แผนที่ 3.2)

ทิศเหนือ	ติดถนนราชดำเนินนอก จากแยกมัมชวาน จรดบริเวณแยกจปร.
ทิศตะวันออก	ติดถนนกรุงเกษม และ คลองผดุงกรุงเกษม จากแยกมัมชวาน จรดบริเวณแยกสะพานขาว
ทิศใต้	ติดถนนหลานหลวง จากแยกสะพานขาว จรดบริเวณแยกหลานหลวง
ทิศตะวันตก	ติดถนนจักรพรรดิพงษ์ จากแยกหลานหลวง จรดบริเวณแยกจปร.

3.1.3 กรรมสิทธิ์ที่ดิน

กรรมสิทธิ์ที่ดินที่แสดงในครั้งนี อาศัยการคัดลอกจากผังระวางที่ดิน ของสำนักงานที่ดินกรุงเทพมหานคร ในปีพ.ศ.2545 พบว่ากรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่ย่านนางเลิ้งที่ทำการศึกษาประกอบด้วยเจ้าของที่รายใหญ่ 5 ราย คือ (แผนที่ 3.3)

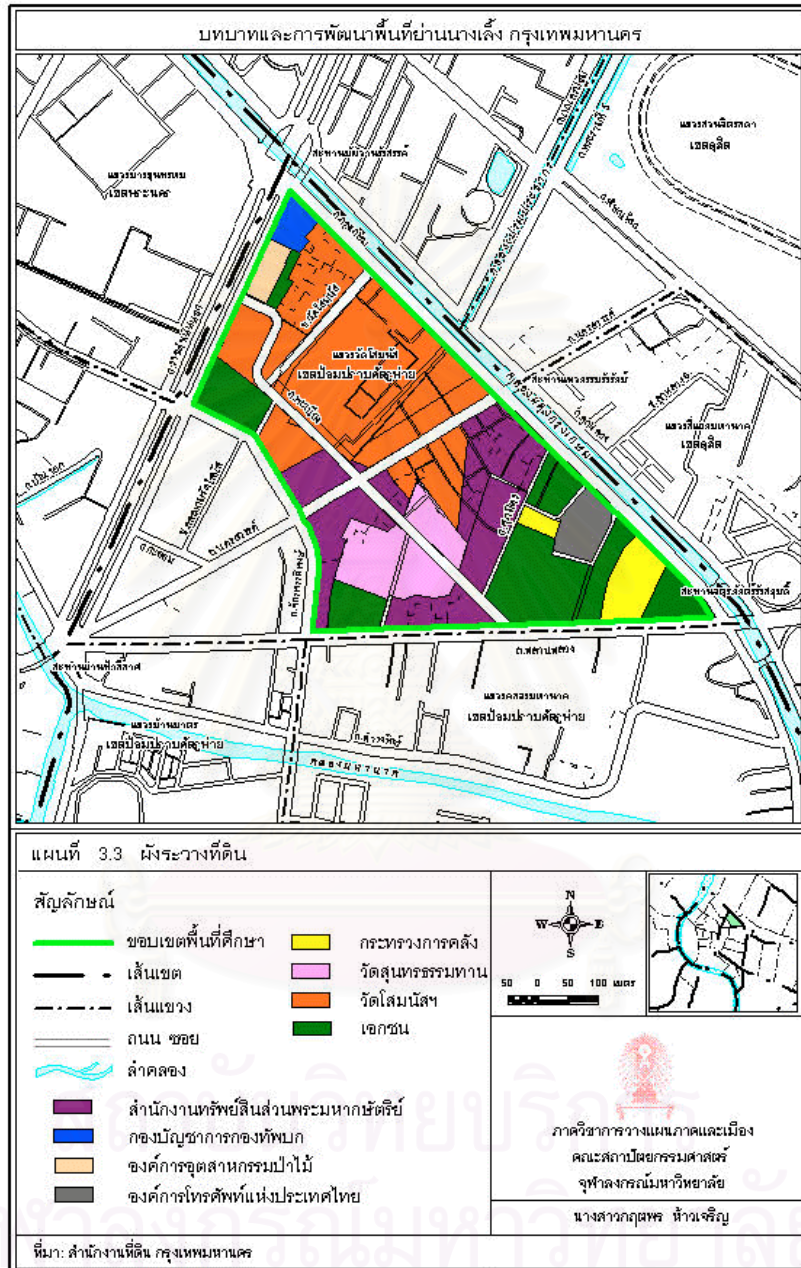
1. **วัดโสมนัสราชวรวิหาร** เป็นเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ในพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะบริเวณด้านที่ติดกับถนนนครสวรรค์ และถนนกรุงเกษมฝั่งวัดโสมนัสฯ รวมถึงที่ดินในบริเวณฝั่งตลาดนางเลิ้งบางส่วน ซึ่งสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ทำการเช่าที่ดินของวัดโสมนัสฯ แล้วนำมา สร้างตึกแถวหรืออาคารบ้านเรือนให้ประชาชนเช่าต่ออีกทอดหนึ่ง

2. **สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์** เป็นเจ้าของที่ดินอีกรายหนึ่งที่มีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ได้แก่ แปลงที่ดินบริเวณตลาดนางเลิ้งเกือบทั้งหมด และบริเวณโดยรอบของวัดสุนทรธรรมทาน รวมถึงที่ดินบริเวณริมถนนพะเนียงที่อยู่ฝั่งตรงข้ามกับกองการพาณิชย์สถานกิจกรรมสวัสดิการทหารบกในวัดโสมนัสฯ นอกจากนี้สำนักงานทรัพย์สินฯ ยังได้ทำการเช่าที่ดินของวัดโสมนัสฯ บริเวณริมถนนนครสวรรค์ ฝั่งวัดโสมนัสฯ เพื่อสร้างตึกแถวและให้ประชาชนเช่าอีกส่วนหนึ่ง

3. **วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค)** อยู่ในชื่อของกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) เป็นเจ้าของที่ดินที่เป็นแปลงที่ตั้งของวัดแค และฝั่งตรงข้ามกับวัดแคที่ติดกับถนนพะเนียง

4. **เอกชน** ที่ดินที่เป็นของเอกชน จะรวมถึงผู้ถือครองที่เป็นเอกชนรายใหญ่ และรายย่อยเข้าด้วยกัน ทำให้พื้นที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนมีขนาดใหญ่พอสมควร โดยกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ย่าน โดยเฉพาะพื้นที่ภายในระหว่างถนนสุขุมมิตร ถนนกรุงเกษม และถนนหลานหลวง รวมถึงบริเวณริมถนนพะเนียง ด้านหลังวัดโสมนัสฯ และริมถนนราชดำเนินนอกบางส่วนก็จะเป็นที่ดินของเอกชนด้วยเช่นกัน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าที่ดินดังกล่าวจะเป็นกรรมสิทธิ์ขนาดใหญ่ของเอกชนรายใดรายหนึ่งเพียงรายเดียว ดังเช่นกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดโสมนัสราชวรวิหาร หรือของวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) เป็นต้น

5. **เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินรายย่อยอื่นๆ ภายในย่าน** ประกอบด้วย องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย กระทรวงการคลัง และองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ซึ่งทั้ง 3 องค์การ ถือเป็นเจ้าของที่ดินรายย่อยของย่าน เนื่องจากมีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินภายในย่านเพียงไม่กี่แปลง หรืออาจเป็นเพียงแปลงที่ดินขนาดเล็กเท่านั้น

3.1.4 การเข้าถึงและการสัญจร

ถนนหรือเส้นทาง ที่ใช้ในการเข้าถึงและการสัญจร โดยเชื่อมโยงพื้นที่โดยรอบกับพื้นที่ศึกษา รวมถึงถนนสายสำคัญในพื้นที่ศึกษา ได้แก่

ถนน ที่เชื่อมโยงจากพื้นที่โดยรอบกับพื้นที่ศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ (แผนที่ 3.4, แผนที่ 3.5)

1. **ถนนราชดำเนินกลาง** เป็นถนนที่เชื่อมต่อมาจากถนนราชดำเนินใน บริเวณสะพานผ่านพิภพลีลา และสามารถเชื่อมต่อไปยังถนนราชดำเนินนอกได้ ซึ่งช่วงของถนนราชดำเนินกลางนี้เริ่มตั้งแต่บริเวณสะพานผ่านพิภพลีลาถึงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ โดยมีช่องเดินรถขนาด 12 ช่องทาง

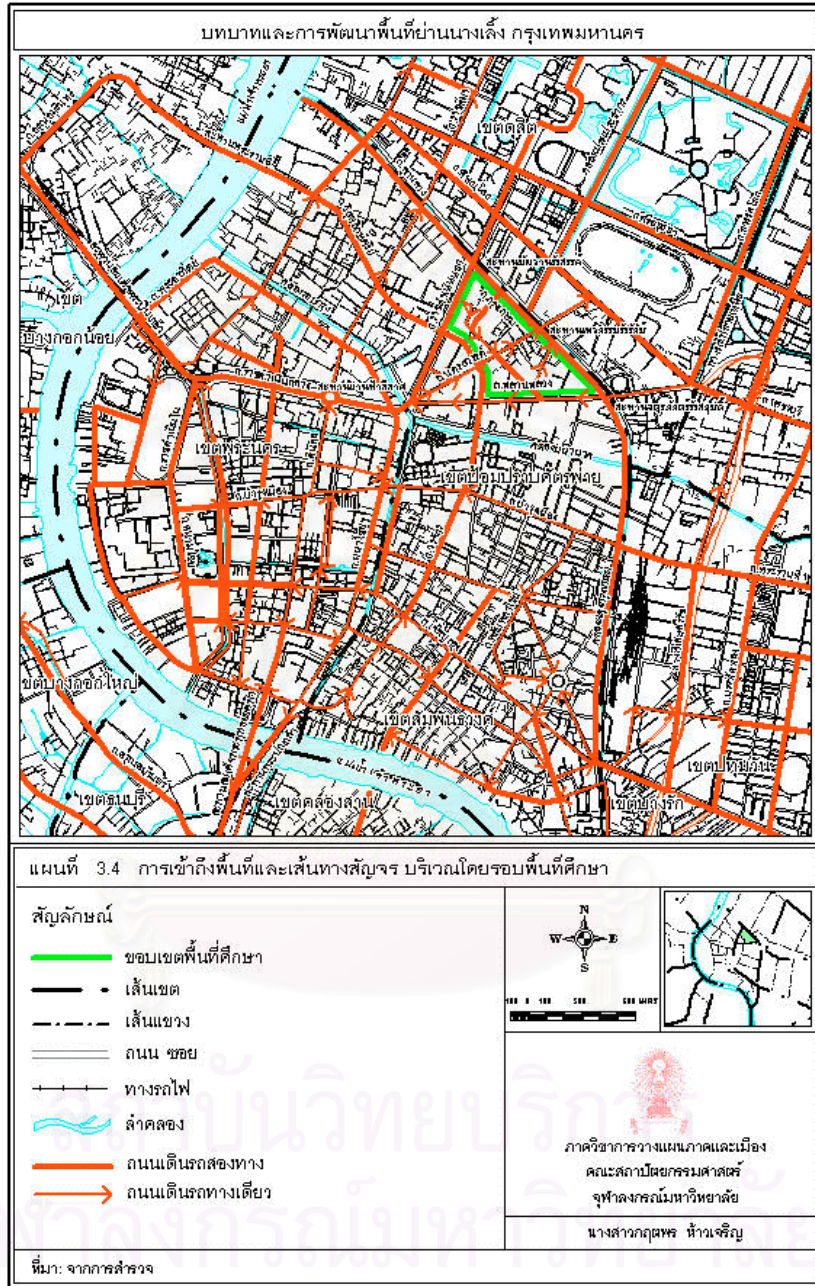
2. **ถนนวิสุทธิกษัตริย์** เป็นถนนที่เชื่อมต่อจากสะพานพระราม 8 และต่อเนื่องไปยังถนนจักรพรรดิพงษ์ อีกทั้งถนนดังกล่าวยังช่วยเชื่อมโยงการเข้าถึง และการสัญจรของพื้นที่ในฝั่งธนบุรี และฝั่งพระนครเข้าด้วยกัน โดยถนนวิสุทธิกษัตริย์มีช่องเดินรถขนาด 6 ช่องทาง และมีทิศทางการเดินรถ 2 ทิศทาง

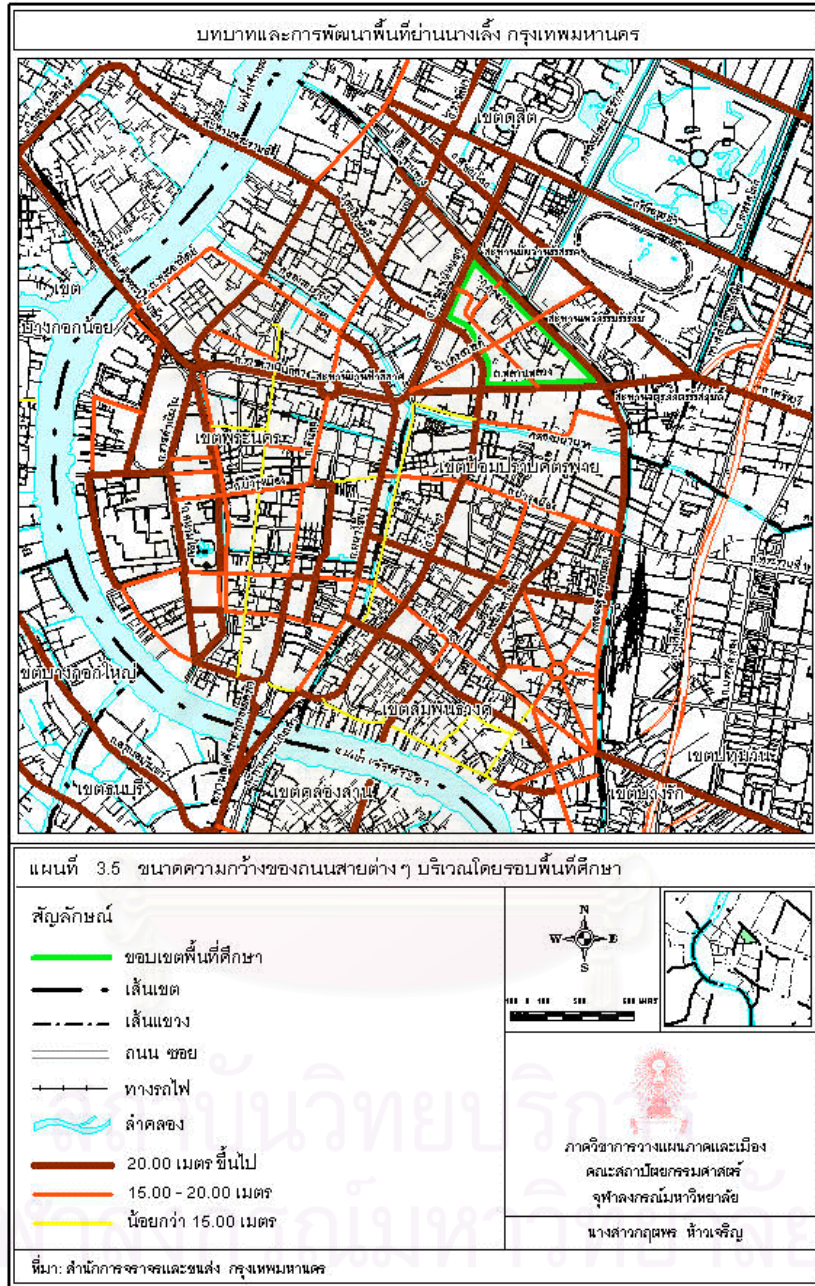
ถนน ในพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย (แผนที่ 3.6, แผนที่ 3.7)

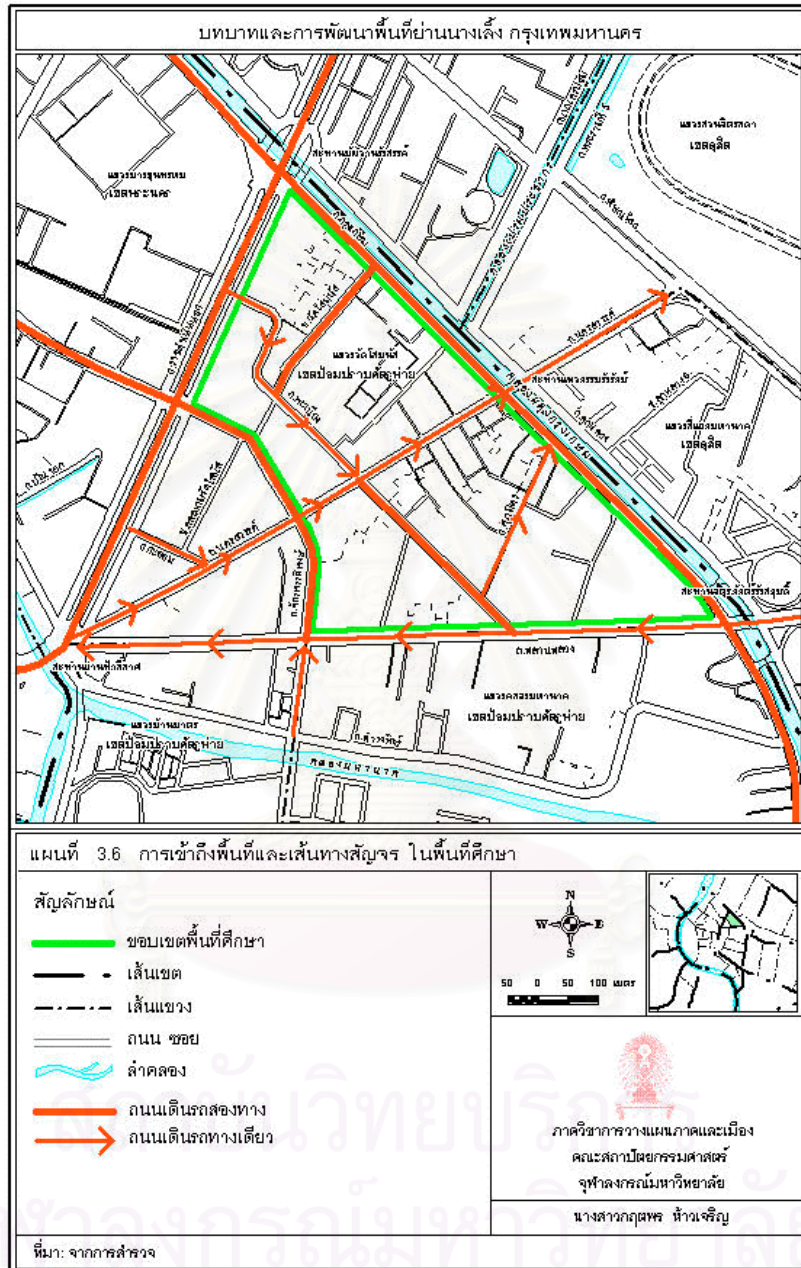
1. **ถนนราชดำเนินนอก** เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต กับพื้นที่ในส่วนของถนนราชดำเนินกลาง บริเวณสะพานผ่านฟ้าลีลาศ ซึ่งเสมือนเป็นถนนที่เชื่อมระหว่างพื้นที่ด้านใน และพื้นที่ด้านนอกเข้าด้วยกัน โดยตัวถนนมีช่องผิวทางจราจรกว้างประมาณ 60 เมตร ทิศทางการเดินรถ 2 ทิศทาง

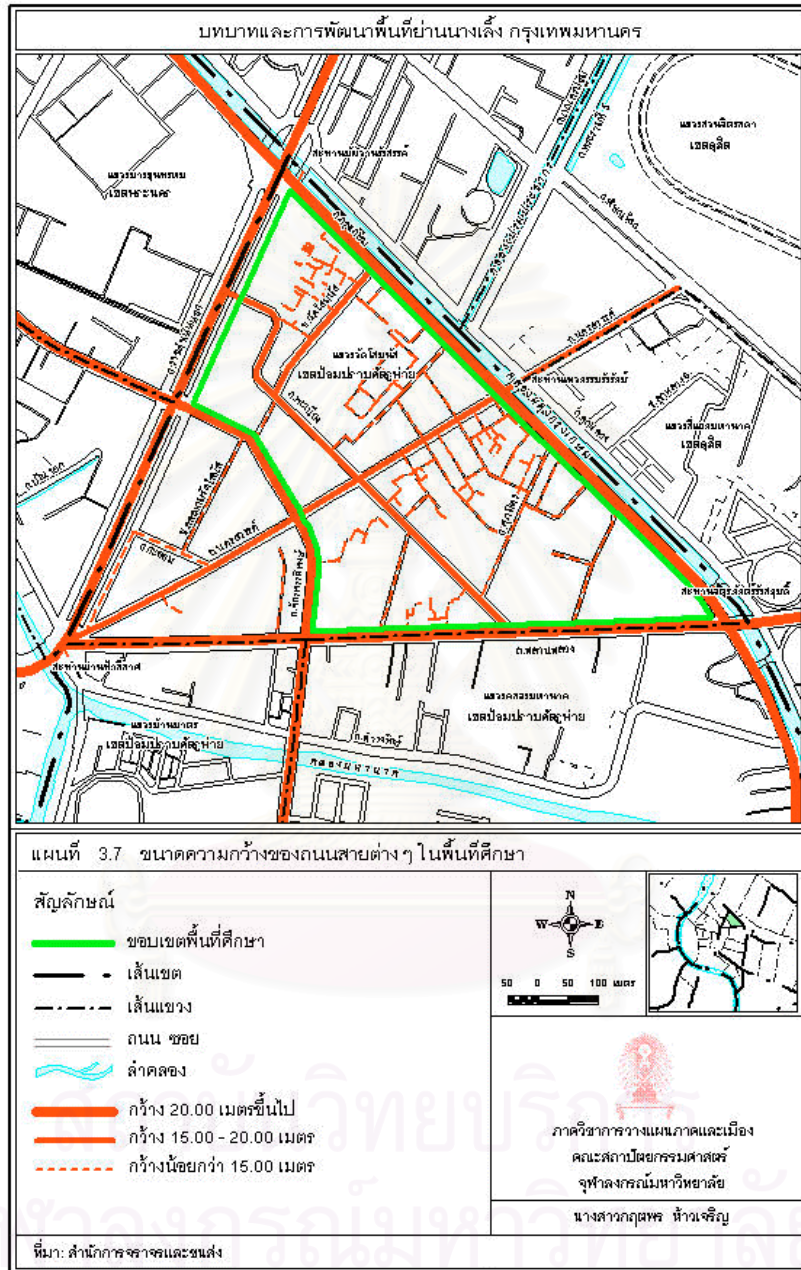
2. **ถนนกรุงเกษม** เป็นถนนเลียบบคลองผดุงกรุงเกษม เชื่อมต่อระหว่างถนนหลานหลวง และถนนราชดำเนินนอกเป็นแนวตรง มีช่องผิวทางจราจรกว้างประมาณ 22 เมตร ขนาด 4 ช่องทาง นอกจากนี้บริเวณถนนยังมีการกำหนดเขตการจอดรถ ซึ่งสามารถจอดรถได้ทั้ง 2 ฝากของแนวถนน ยกเว้นรถบรรทุก และรถบรรทุกโดยสารเกิน 15 คน ห้ามจอดตลอดแนวถนนทั้ง 2 ฝาก

3. **ถนนหลานหลวง** จากคลองผดุงกรุงเกษม และถนนพิษณุโลก ตัดตรงไปยังเชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ ทิศทางการจราจรเป็นการเดินรถทิศทางเดียว ยกเว้นช่องเดินรถมวลงที่สามารรถ

สวนทิศทางการเดินรถเข้ามาได้ ซึ่งถนนนี้มีช่องผิวทางจราจรกว้างประมาณ 25 เมตร ขนาด 4 ช่องทาง และมีช่องทางเดินรถมวชนอีก 1 ช่องทาง

4. ถนนจักรพรรดิพงษ์ เชื่อมระหว่างถนนหลานหลวง และถนนราชดำเนินนอก ช่องผิวทางจราจรกว้างประมาณ 25 เมตร ขนาด 6 ช่องทาง และมีทิศทางการเดินรถ 2 ทิศทาง โดยบริเวณฝั่งซ้ายของถนนกำหนดห้ามจอดในเวลา 05.00 – 09.00น. และ 15.00 – 20.00น.

5. ถนนนครสวรรค์ เป็นถนนที่ตัดผ่านใจกลางย่าน มีช่องผิวทางจราจรกว้างประมาณ 20 เมตร ขนาด 5 ช่องทาง ยกเว้นช่องเดินรถมวชนที่สามารถสวนทิศทางการเดินรถเข้ามาได้ 1 ช่องทาง โดยกำหนดห้ามจอดในช่วงเวลา 06.00 – 09.00น. และ 14.00 – 20.00น.

6. ถนนพะเนียง แบ่งเป็น 2 ช่วง โดยมีถนนนครสวรรค์คั่นกลาง คือ

- ถนนพะเนียงฝั่งถนนหลานหลวง เชื่อมต่อระหว่างถนนหลานหลวง และถนนนครสวรรค์ เป็นถนนขนาด 4 ช่องทาง ทิศทางการเดินรถ 2 ทิศทาง และกำหนดเขตการจอดรถเป็นวันคู่กับวันคี่ และมีการกำหนดจุดผ่อนผันهابเร่ โดยกำหนดเวลาผ่อนผัน คือ เวลาประมาณ 08.00 – 17.00น. และ 18.00 – 24.00น.

- ถนนพะเนียงฝั่งถนนราชดำเนินนอก เชื่อมต่อระหว่างถนนราชดำเนินนอกกับถนนพะเนียงฝั่งถนนหลานหลวง มีผิวช่องทางจราจรขนาด 4 ช่องทาง ทิศทางการเดินรถทางเดียวจากถนนพะเนียงฝั่งถนนราชดำเนินนอกมายังถนนพะเนียงฝั่งถนนหลานหลวง โดยสามารถจอดรถได้ในวันคู่กับวันคี่สลับกันไป และห้ามจอดเวลา 16.00 – 20.00น. อีกทั้งมีการกำหนดจุดผ่อนผันขายอาหาร هابเร่ ในเวลา 17.00 – 24.00น.

7. ถนนศุภมิตร เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างถนนกรุงเกษม และถนนพะเนียงฝั่งถนนหลานหลวง มีขนาด 3 ช่องทาง ทิศทางการเดินรถ 2 ทิศทาง โดยสามารถเข้าจากด้านถนนพะเนียงได้ตลอดเวลา ในขณะที่มีการกำหนดเวลาห้ามเข้าถนนศุภมิตรจากด้านถนนกรุงเกษมในเวลา 06.00 – 18.00น. เว้นวันหยุดราชการ และสามารถจอดรถได้ทั้ง 2 ฟากของถนน

8. ซอยวัดโสมนัส เชื่อมต่อระหว่างถนนพะเนียงฝั่งถนนราชดำเนินนอกกับถนนกรุงเกษม มีขนาด 4 ช่องทาง ทิศทางการเดินรถ 2 ทิศทาง และห้ามจอดเวลา 15.00 – 21.00น.

9. ซอยหลานหลวง 5 (ช.ศุภกรณ์) สามารถเข้าได้จากถนนพะเนียงฝั่งหลานหลวง และ จอดรถได้ทั้ง 2 ฝาก

สะพาน ส่วนใหญ่ที่ทำการศึกษานี้ เป็นสะพานในเขตคลองผดุงกรุงเกษม เนื่องจาก คลองผดุงกรุงเกษมนั้น มีความสำคัญในฐานะเป็นแนวคลองคูเมืองชั้นนอก ที่มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับพื้นที่ย่านนางเลิ้งเป็นอย่างมาก ซึ่งสะพานต่างๆ เหล่านี้จะทำหน้าที่ช่วยในการเข้าถึง และการสัญจร รวมถึงเชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมืองกับพื้นที่ศึกษาด้วย ทั้งนี้สะพานสำคัญมี อยู่ 2 ประเภท คือ สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา และสะพานข้ามคลองสายต่างๆ (แผนที่ 3.8)

สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่

1. **สะพานพระราม 8** เป็นสะพานใช้ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งที่ 13 มีแนวสายทางเชื่อม ต่อกับทางคู่ขนานลอยฟ้าบรมราชชนนี ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณโรงงานสุราบางยี่ขัน บรรจบ กับปลายถนนวิสุทธิกษัตริย์ใกล้กับธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเป็นโครงการตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ให้กรุงเทพมหานครก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเพิ่ม อีก 1 แห่ง เพื่อช่วยบรรเทาการจราจรบนสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า รองรับการเดินทางเชื่อมต่อ ระหว่างฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรี และเป็นจุดเชื่อมต่อโครงการพระราชดำริตามแนวเศรษฐกิจ รวมถึง เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์เฉลิมพระเกียรติในหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 อีกด้วย ซึ่งสะพานพระราม 8 นี้แล้วเสร็จ และเปิดใช้เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2545

2. **สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า** เป็นสะพานที่ใช้ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณปากคลอง โรงใหม่ เชื่อมระหว่างพื้นที่ฝั่งพระนคร และฝั่งธนบุรีเข้าด้วยกัน ในบริเวณท่าช้างวังหลัง และพื้นที่ บางส่วนของวัดดุสิตาราม ธนบุรี โดยสร้างขึ้นตามนโยบายผ่อนคลายความคับคั่งของการสัญจร ในกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงเพื่อให้สอดคล้องกับการปรับปรุง และการขยายถนนตามผังเมืองของ กรุงเทพมหานครในอนาคต สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2514 และเปิดใช้เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2516 ซึ่งสะพานนี้ได้รับพระราชทานนามว่า “สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า” เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยว่าพื้นที่ทางฝั่งพระนครนั้นเคยเป็นเขตของพระราชวัง บวรสถานมงคลมาก่อน (ศิลปากร, กรม, 2525: 578-579)

3. **สะพานพระพุทธรยอดฟ้า หรือ สะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ (สะพานพุทธ)** เป็นสะพานที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น เพื่อเชื่อมเส้นทางคมนาคมระหว่างฟากตะวันออก และฟากตะวันตกของพระนคร บริเวณปลายถนนตรีเพชร ไปเชื่อมกับพื้นที่ทางใต้ของวัดประยุรวงศาวาส ฝั่งธนบุรี รวมถึงเพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพุทธรยอดฟ้าจุฬาลงกรณ์ ผู้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และพระราชวงศ์จักรี เนื่องในโอกาสฉลองพระนครครบ 150 ปี ในปี พ.ศ.2475 พร้อมกับสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์แห่งพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระพุทธรยอดฟ้าจุฬาลงกรณ์ ประดิษฐานไว้ ณ ลานเชิงสะพานฝั่งตะวันออก โดยได้ดำเนินการก่อสร้างสะพานในปี พ.ศ.2472 แล้วเสร็จและเปิดใช้ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2474 (ศิลปากร, กรม, 2525: 590)

4. **สะพานพระปกเกล้า** เป็นสะพานที่ใช้ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา โดยดำเนินการสร้างขึ้นเป็นสะพานคู่ขนานกับสะพานพระพุทธรยอดฟ้า เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาการจราจร ซึ่งเมื่อครั้งดำเนินการสร้างสะพานนี้แล้วเสร็จก็ได้มีโครงการบูรณะสะพานพระพุทธรยอดฟ้าครั้งใหญ่ขึ้น และอาศัยสะพานพระปกเกล้าเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักแทนในช่วงเวลานั้น

สะพานข้ามคลองสายต่างๆ ได้แก่

1. **สะพานผ่านพิภพลีลา** เป็นสะพานข้ามคลองคูเมืองเดิม เชื่อมถนนราชดำเนินใน และถนนราชดำเนินกลาง ด้านหน้ากรมประชาสัมพันธ์ (เดิม) แต่เดิมบริเวณนี้มีสะพานเก่าเป็นสะพานโค้งมีโครงสร้างเหล็ก ต่อมาภายหลังได้มีการรื้อสะพาน และกรมโยธาธิการได้ดำเนินการก่อสร้างขึ้นใหม่ และได้รับพระราชทานนามว่า “สะพานผ่านพิภพลีลา” เปิดใช้ เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2449 โดยในช่วง ปีพ.ศ.2514-2516 มีการก่อสร้างสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าขึ้นก็ได้มีการปรับปรุงสะพานผ่านพิภพลีลาอีกครั้ง โดยขยาย และเบี่ยงให้พ้นทางลาดของสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า (ศิลปากร, กรม, 2525: 579-580)

2. **สะพานผ่านฟ้าลีลาศ** เป็นสะพานใช้ข้ามคลองรอบกรุง ตอนที่เรียกว่าคลองบางลำภู เชื่อมถนนราชดำเนินกลาง และถนนราชดำเนินนอก บริเวณใกล้กับบ่อนมหาเทพ และมีถนนตัดเชื่อมอีกหลายสาย เช่น ถนนหลานหลวง ถนนนครสวรรค์ ถนนวัดปริณายก ถนนพระสุเมรุ ถนนมหาชัย และถนนดำรงรักษ์ เดิมสะพานนี้มีลักษณะเป็นสะพานโค้งเหล็ก ต่อมาสร้างขึ้นมาใหม่ให้มี

ลักษณะใหญ่ และงดงามเหมาะสมกับถนนราชดำเนิน โดยสะพานผ่านฟ้าลีลาศนี้ได้รับการปรับปรุงขยายผิวการจราจรอยู่หลายครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากสะพานตั้งอยู่ ณ จุด ซึ่งเป็นทางแยกหรือชุมทางผ่านของถนนหลานสาย แต่ในการแก้ไขแต่ละครั้งทางราชการก็ได้พยายามรักษาชิ้นส่วนของศิลปกรรมดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด ซึ่งในปัจจุบันสะพานผ่านฟ้าลีลาศนี้ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 61 วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2518 (ศิลปากร, กรม, 2525: 584-585)

3. สะพานมฆวานรังสรรค์ เป็นสะพานที่ใช้ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม บริเวณแยกมฆวานเชื่อมถนนราชดำเนินกลาง และราชดำเนินนอก แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย อีกทั้งสะพานดังกล่าวยังใช้เชื่อมต่อสถานที่สำคัญ 2 บริเวณ คือ พระบรมมหาราชวังกับพระราชวังดุสิตที่เป็นกลุ่มพระที่นั่งใหม่ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2443 และเปิดใช้เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2446 ซึ่งในปัจจุบันสะพานนี้ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92 ตอนที่ 61 วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2518 (ศิลปากร, กรม, 2525: 591-592)

4. สะพานเทวกรรมรักรักษ์ หรือ สะพานนางเลิ้ง เป็นสะพานที่ใช้ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม บนถนนนครสวรรค์ บริเวณแยกสะพานเทวกรรม โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2442 เพื่อเชื่อมถนนตลาดและถนนปลายตลาดเข้าด้วยกัน ซึ่งก็คือถนนนครสวรรค์ในปัจจุบัน เปิดให้ใช้เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2443 และในปี พ.ศ. 2519 ได้มีการบูรณะ และปรับปรุงขยายสะพานให้มีขนาดที่กว้างขึ้น แล้วเสร็จและเปิดให้ใช้เมื่อปี พ.ศ. 2519 (ศิลปากร, กรม, 2525: 592)

5. สะพานจตุรภักตร์รังษยดี หรือสะพานขาว เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษมที่ถนนหลานหลวง รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2446 และเปิดใช้เมื่อปี พ.ศ. 2447 ต่อมาได้มีการบูรณะขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2496 (ศิลปากร, กรม, 2525: 593)

6. สะพานมหาตมาทิตยอนุสรณ์ (สะพานร้องไห้) เป็นสะพานที่ใช้ข้ามคลองมหานาค บริเวณใกล้วัดสระเกศ ถนนบริพัตร แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ซึ่งถัดไปจากสะพานผ่านฟ้าลีลาศมาทางทิศใต้ประมาณ 100 เมตร สะพานนี้สร้างขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ 6 ราชการกระทรวงมหาดไทย โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีเป็นประธานได้พร้อมใจกันบริจาคเงินสร้างสะพานนี้ขึ้น เพื่อเป็นอนุสาวรีย์อันเป็นสาธารณประโยชน์ และเทิดพระ

เกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เปิดใช้เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2457 ในปัจจุบัน กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนสะพานมหาราชไทยอุทิศ เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่92 ตอนที่61 วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2518 (ศิลปากร, กรม, 2525: 597-598)

7. **สะพานนริศดำรัส (สะพานดำ)** เป็นสะพานข้ามคลองมหานาค ที่ถนนจักรพรรดิพงษ์ หน้าวัดสระเกศ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย สะพานนี้เดิมสร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีพ.ศ.2442 เพื่อเป็นเกียรติแด่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เปิดใช้เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2443 แต่สะพานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นสะพานที่มีการสร้างขึ้นใหม่ภายหลัง เมื่อปีพ.ศ.2513 ซึ่งมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากของเดิมที่สร้างไว้ (ศิลปากร, กรม, 2525: 598-599)

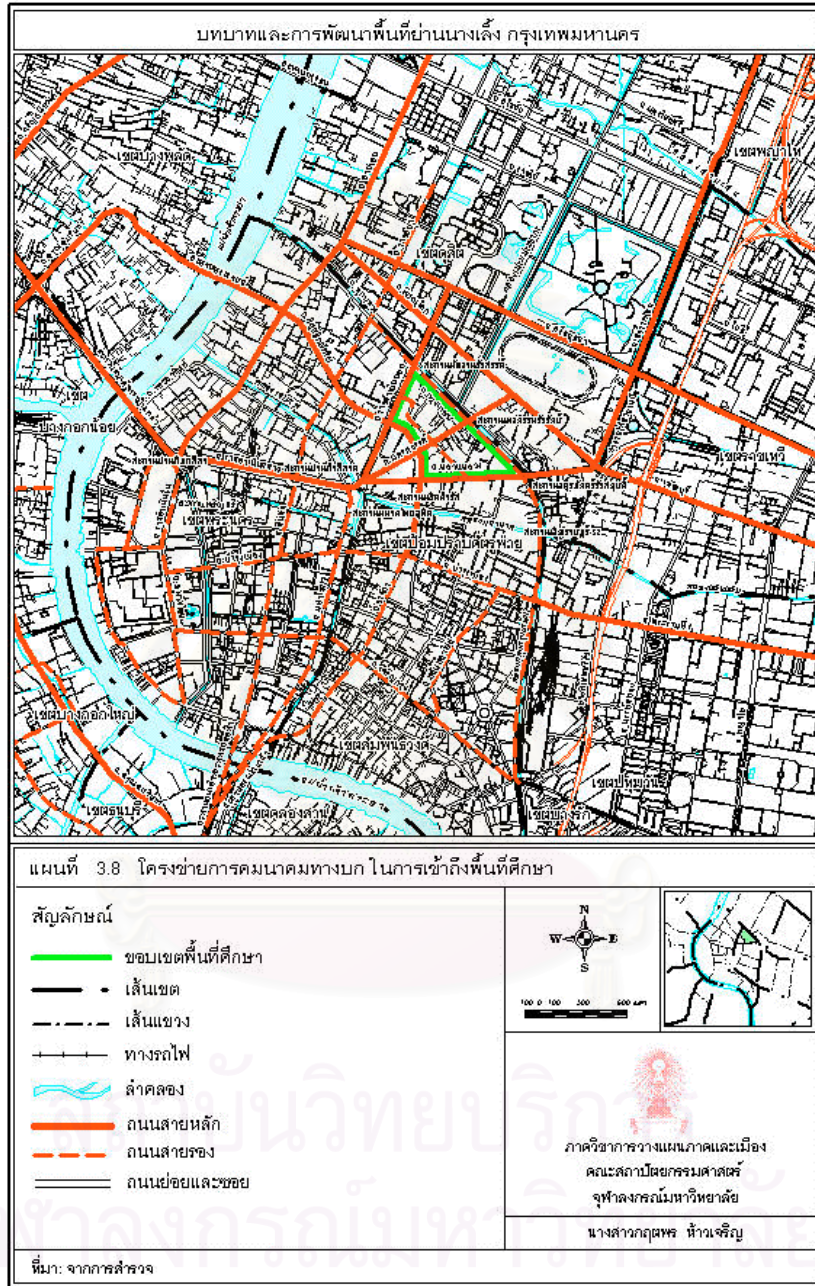
8. **สะพานเจริญราษฎร์ 32** เป็นสะพานข้ามคลองมหานาค ที่ถนนกรุงเกษม แขวงคลองมหานาค เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ประจำพระชนมวาร ให้สร้างสะพานนี้ขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ.2454 และเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน โดยเปิดใช้เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2455 ในปัจจุบัน กรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียนสะพานเจริญราษฎร์ 32 เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่92 ตอนที่61 วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2518 (ศิลปากร, กรม, 2525: 593-594)

การเข้าถึงพื้นที่ศึกษา

ในปัจจุบันการเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้ง (พื้นที่ศึกษา) โดยการสัญจรทางบก ถือเป็น การเข้าถึงพื้นที่ย่านที่มีความสะดวกที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งวิธีการเข้าถึงทางบก ได้เป็น 3 วิธี คือ (แผนที่ 3.8, แผนที่ 3.9)

1. **การเข้าถึงพื้นที่โดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ หรือพาหนะส่วนบุคคล** สามารถเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งได้ โดยอาศัยเส้นทางต่างๆ ดังนี้

เส้นทางสายหลัก หรือถนนสายหลัก ในการเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ประกอบด้วยเส้นทางสายหลัก 5 เส้นทาง คือ

- **เส้นทางที่ 1** เส้นทางที่มาจากสะพานพระราม 8 ซึ่งเป็นสะพานที่ใช้ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาจากฝั่งธนบุรีมาลงที่แยกวิสุทธิกษัตริย์ ตัดตรงมาตามถนนจักรพรรดิพงษ์ ถึงถนนราชดำเนินนอกผ่านแยกบริเวณ จ.ป.ร. ถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งบริเวณถนนจักรพรรดิพงษ์ และตรงไปถึงแยกจักรพรรดิพงษ์เลี้ยวซ้ายเข้าถนนนครสวรรค์ หรือเข้าสู่ใจกลางย่านนางเลิ้ง ซึ่งเส้นทางนี้ถือว่าเป็นเส้นทางหลักของผู้คนจากพื้นที่ทางฝั่งธนบุรี และพื้นที่ใกล้เคียง เช่น จากบางขุนพรหม วิสุทธิกษัตริย์ ฯลฯ ที่สามารถใช้เส้นทางดังกล่าวในการเข้าถึงพื้นที่ย่านได้อย่างสะดวก

- **เส้นทางที่ 2** เส้นทางที่มาจากสะพานพระปิ่นเกล้า โดยข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาจากฝั่งธนบุรีตามแนวถนนบรมราชชนนีเชื่อมต่อกับถนนราชดำเนินกลาง ที่แยกผ่านพิภพลีลาตรงไปตามถนนราชดำเนินกลาง ผ่านสี่แยกคอกวัว อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มาบรรจบกับสะพานผ่านฟ้าลีลาศ บริเวณแยกป้อมมหากาฬ ตัดตรงสู่ถนนนครสวรรค์บรรจบกับแยกจักรพรรดิพงษ์ และเข้าสู่พื้นที่บริเวณใจกลางของย่านนางเลิ้งบนถนนนครสวรรค์ ซึ่งเส้นทางนี้ถือเป็นเส้นทางหลักที่สำคัญในการเข้าสู่พื้นที่ย่านนางเลิ้งตามแนวถนนนครสวรรค์ ซึ่งเส้นทางนี้ก็ถือเป็นเส้นทางหลักที่สำคัญในการเข้าถึงใจกลางของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง และอีกทางหนึ่ง คือ เมื่อมาบรรจบกับสะพานผ่านฟ้าลีลาศ บริเวณแยกป้อมมหากาฬ เลี้ยวซ้ายไปตามถนนราชดำเนินนอกถึงแยก จ.ป.ร. และเลี้ยวขวาเข้าถนนจักรพรรดิพงษ์เข้าสู่พื้นที่ย่านได้อีกทางหนึ่งตรงบริเวณริมถนนจักรพรรดิพงษ์ ซึ่งเส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางของผู้คนจากฝั่งธนบุรี จากย่านบางลำพู และจากบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ใช้เดินทางสู่พื้นที่ย่านนางเลิ้ง

- **เส้นทางที่ 3** เส้นทางที่มาจากแยกราชเทวี บริเวณถนนพญาไท ตัดตรงมาตามถนนเพชรบุรี ผ่านแยกอุรุพงษ์ถึงแยกยมราชมาตามเส้นทางของถนนหลานหลวง และบรรจบกับสะพานจตุรภักตร์รังสฤษดิ์หรือสะพานขาว บริเวณแยกสะพานขาว ซึ่งจากเส้นทางดังกล่าวสามารถเข้าสู่ย่านนางเลิ้งได้ 2 ทาง คือ ตรงไปทางถนนหลานหลวงถึงพื้นที่ย่าน บริเวณริมถนนหลานหลวงสามารถเข้าสู่พื้นที่ย่าน โดยเลี้ยวขวาเข้าถนนพระเนียง และอีกทางหนึ่ง คือ เมื่อถึงแยกสะพานขาวเลี้ยวขวาไปตามถนนกรุงเกษมตลอดแนวถึงตลาดนางเลิ้ง ทั้งนี้การเข้าสู่พื้นที่ทั้ง 2 ทางนั้นสามารถเข้าสู่พื้นที่ย่านได้อย่างสะดวกเช่นกัน โดยเป็นเส้นทางของผู้คนที่มาจากแถบราชเทวี และกิ่งเพชร อุรุพงษ์ และสะพานขาว เป็นต้น

- **เส้นทางที่ 4** เส้นทางที่มาจากบริเวณแยกวรจักร มาตามถนนวรจักร ผ่านแยกแมนศรี วัดสระเกศแล้วข้ามสะพานนริศดาร์ส (สะพานดำ) ข้ามคลองมหานาคตรงไปตามถนนจักรพรรดิพงษ์ผ่านแยกหลานหลวง และเข้าสู่พื้นที่ย่านนางเลิ้งบริเวณริมถนนจักรพรรดิพงษ์ ตรงไปถึงแยกจักรพรรดิพงษ์เลี้ยวขวาเข้าสู่ใจกลางย่าน ซึ่งเส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางหลักที่ผู้คนจากบริเวณย่านสำเพ็ง สามยอด และวรจักร สวนมะลิ แมนศรี สะพานดำ ตลอดจนในพื้นที่ใกล้เคียงสามารถใช้เป็นเส้นทางในการเดินทางเข้าสู่ย่านนางเลิ้งได้โดยสะดวก

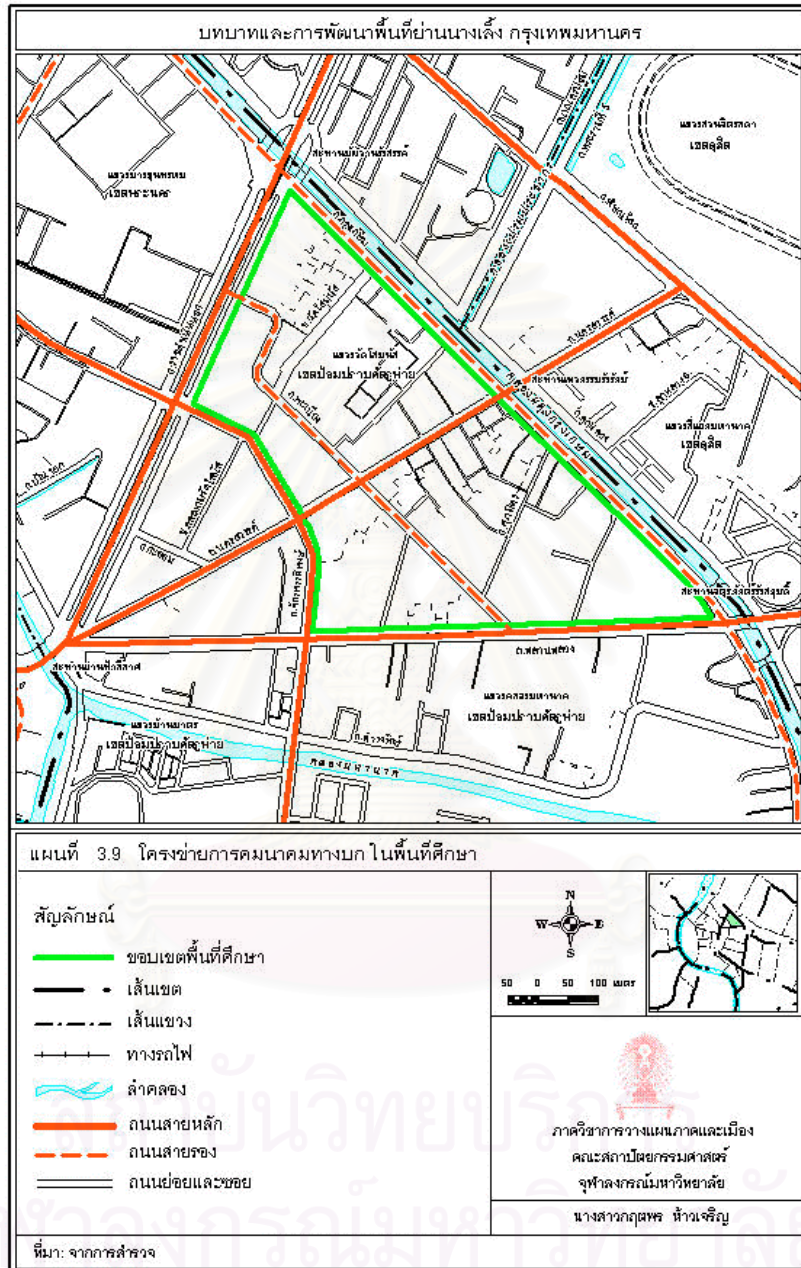
- **เส้นทางที่ 5** เส้นทางที่มาจากบริเวณพระบรมรูปทรงม้า ตามถนนราชดำเนินนอก ผ่านแยกพิษณุโลกตรงไปข้ามสะพานมัฆวานรังสรรค์ บริเวณแยกมัฆวานถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งบริเวณริมถนนราชดำเนินนอก และอีกทางหนึ่งถึงแยกมัฆวานเลี้ยวขวาตามถนนกรุงเกษม ซึ่งพื้นที่ย่านจะอยู่ริมถนนกรุงเกษมตลอดแนวถึงบริเวณตลาดนางเลิ้งตรงแยกเทวกรรม การเข้าถึงพื้นที่ย่านด้วยเส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางที่ผู้คนจากพื้นที่ในเขตดุสิต จากย่านบางกระบือ ศรีย่านสนามเสือป่าใช้เป็นเส้นทางเข้าสู่พื้นที่ย่านนางเลิ้ง

เส้นทางสายหลัก หรือถนนสายหลัก ในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง เป็นเส้นทางต่อเนื่องจากเส้นทางหลักภายนอกที่ใช้ในการเข้าถึงพื้นที่ย่าน โดยในพื้นที่ย่านนางเลิ้งนี้ประกอบด้วยเส้นทางสายหลัก 4 สายคือ

- **สายที่ 1** เส้นทางที่มาจากถนนราชดำเนินนอก ผ่านบริเวณแยกมัฆวาน มีการเดินรถได้ 2 ทิศทาง
- **สายที่ 2** เส้นทางที่มาจากถนนหลานหลวง ผ่านบริเวณแยกสะพานขาว มีการเดินรถทิศทางเดียว ยกเว้นช่องเดินรถมวลชนเท่านั้นที่สามารถสวนทิศทางการเดินรถเข้ามาได้
- **สายที่ 3** เส้นทางที่มาจากถนนนครสวรรค์ ผ่านแยกจักรพรรดิพงษ์ การเดินรถทางเดียว แต่ช่องเดินรถมวลชนสามารถสวนทิศทางเข้ามาได้
- **สายที่ 4** เส้นทางที่มาจากถนนจักรพรรดิพงษ์ ผ่านบริเวณแยกจปร. มีการเดินรถได้ 2 ทิศทาง

เส้นทางสายรอง หรือถนนสายรอง ในการเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้ง มี 3 เส้นทาง คือ

- **เส้นทางที่ 1** เส้นทางที่มาจากสะพานพระพุทธยอดฟ้า ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาจากฝั่งธนบุรี จากถนนประชาธิปไตยตรงมาตามถนนตรีเพชร ผ่านแยกพาหุรัด แยกเฉลิมกรุง ตรงมาตามถนนตีทอง ผ่านวัดสุทัศน์ ถึงแยกเสาชิงช้าเข้าถนนดินสอ ผ่านที่ว่าการกรุงเทพมหานครจนถึงวงเวียนอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เลี้ยวขวาไปบรรจบกับถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งเป็นถนนสายหลัก และผ่านบริเวณแยกป้อมมหากาฬ และเข้าสู่พื้นที่ย่านนางเลิ้งได้ 2 ทาง คือ ตรงไปตามถนนราชดำเนินนอกถึงแยกจ.ป.ร. เข้าสู่พื้นที่ย่านบริเวณริมถนนราชดำเนินนอก หรือเลี้ยวขวาที่แยก จ.ป.ร. เข้าถนนจักรพรรดิพงษ์เข้าสู่พื้นที่ย่านด้านริมถนนจักรพรรดิพงษ์ ทั้งนี้การเข้าสู่พื้นที่ทั้ง 2 ทางนั้น

สามารถเข้าสู่พื้นที่ย่านได้อย่างสะดวก โดยเฉพาะผู้คนจากฝั่งธนบุรี และที่อาศัยอยู่บริเวณย่านพาหุรัด ย่านสามแพร่ง และบริเวณใกล้เคียง เป็นต้น

- **เส้นทางที่ 2** เส้นทางที่มาจากสะพานพระปกเกล้า จากถนนประชาธิปไตยฝั่งตรงมาตามถนนจักรเพชรผ่านแยกสามยอด แยกสำราญราษฎร์ตามถนนมหาจักรบรรจบกับถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งเป็นถนนสายหลัก ผ่านแยกป้อมมหากาฬเข้าสู่ย่านนางเลิ้งได้เช่นเดียวกับเส้นทางที่ 1 ที่มาจากสะพานพระพุทธยอดฟ้า เส้นทางนี้เป็นเส้นทางที่ผู้คนจากฝั่งธนบุรี ย่านสะพานหัน พาหุรัด สามยอด และบริเวณวัดราชัน์ดคา ตลอดจนพื้นที่ใกล้เคียงใช้เป็นเส้นทางในการเดินทางเข้าสู่ย่านนางเลิ้ง

- **เส้นทางที่ 3** เส้นทางที่มาจากแยกปทุมวัน มาตามถนนพระรามที่ 1 ผ่านแยกเจริญผล แยกพงษ์พระราม ข้ามสะพานกษัตริย์ศึก (ยศเส) บริเวณแยกกษัตริย์ศึก และเลี้ยวขวาไปตามถนนสุขุมวิทผ่านสะพานเจริญราษฎร์ 32 ข้ามคลองมหานาค ผ่านย่านโบ๊เบ๊ มหานาค ตรงไปถึงบริเวณแยกสะพานขาว และตรงเข้าสู่พื้นที่ย่านนางเลิ้งบริเวณริมถนนสุขุมวิท หรือเลี้ยวซ้ายไปเข้าสู่ถนนหลานหลวงตลอดแนวได้เช่นกัน โดยเส้นทางนี้เป็นเส้นทางที่ผู้คนจากบริเวณย่านสยามสแควร์ เจริญผล และรองเมืองใช้เป็นเส้นทางเข้าสู่พื้นที่ย่าน

- **เส้นทางที่ 4** เส้นทางที่มาจากถนนสามเสนบริเวณย่านเทเวศร์ มาตามถนนสุขุมวิท ถึงแยกมัชฌิมตัดกับถนนราชดำเนินนอกที่สะพานมัชฌิมรังสรรค์ และตรงเข้าสู่พื้นที่ย่านนางเลิ้งบริเวณริมถนนสุขุมวิทตลอดแนว หรือเลี้ยวขวาเข้าสู่พื้นที่ย่านบริเวณริมถนนราชดำเนินนอกได้เช่นกัน โดยเส้นทางดังกล่าวนี้ผู้คนจากแถบย่านบางลำพู บางขุนพรหม ย่านเทเวศร์ และจากพื้นที่ใกล้เคียงสามารถใช้เป็นเส้นทางในการเดินทางสู่ย่านนางเลิ้งได้

เส้นทางสายรอง หรือถนนสายรอง ในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ซึ่งเป็นเส้นทางต่อเนื่องจากเส้นทางสายรองภายนอกที่ใช้ในการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา และถือเป็นเส้นทางสายรองในพื้นที่ศึกษาด้วยเช่นกัน โดยเส้นทางสายรองในพื้นที่ศึกษา คือ เส้นทางที่เข้าถึงจากถนนสุขุมวิท ทั้ง 2 ทิศทาง คือ จากถนนราชดำเนินนอก บริเวณแยกมัชฌิม และจากถนนหลานหลวง บริเวณแยกสะพานขาว รวมถึงถนนหรือเส้นทางสายรองอื่นๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงของพื้นที่ศึกษาที่มีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงถึงกัน

ซึ่งจากเส้นทางการเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งจากพื้นที่รอบนอก และเส้นทางภายในย่านดังที่ได้กล่าวมานั้นจะเห็นว่า การเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งจากพื้นที่ใกล้เคียงสามารถมาได้หลายเส้นทางทำให้เกิดความสะดวก ซึ่งน่าจะช่วยส่งเสริมในเรื่องการค้าขายของย่าน และทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาในย่านกันมากขึ้น แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้วเส้นทางดังกล่าวกลับไม่ได้สร้างแรง

จงใจให้ผู้คนอยากเดินทางเข้ามาในย่าน กล่าวคือ เส้นทางดังกล่าวมักจะถูกใช้เป็นเพียงเส้นทางผ่านของผู้คนจากที่ต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ อันได้แก่ ทั้งปัญหาการจราจรที่คับคั่ง รวมถึงการกำหนดเวลาจอดรถบนถนนสายต่างๆ ภายในย่านโดยเป็นช่วงเวลาสั้นๆ โดยแต่เดิมสามารถใช้จอดรถได้จนถึงเวลาประมาณ 16.00 น. แต่ปัจจุบันเมื่อมีการสร้างสะพานพระราม 8 แล้วเสร็จ บริเวณริมถนนภายในย่านสามารถจอดรถได้ถึงเพียงเวลา 14.00 น. (กิตติ กิจเจริญไพบูลย์, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) หรือจอดรถได้ในช่วงเวลาระหว่าง 9.00 น. – 14.00 น. เท่านั้น ประกอบกับถนนบางสาย เช่น ถนนสุขุมวิทที่สามารถใช้จอดรถได้ แต่ก็เกิดความไม่สะดวกกับผู้ที่ต้องการใช้ เพราะปรากฏว่ามีรถของทางกรุงเทพมหานครใช้จอดตลอดแนวและเกือบตลอดเวลา รวมทั้งยังเป็นจุดจอดรถประจำทางของรถเมล์ ขสมก. อีกด้วย ซึ่งได้สร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้กับคนภายในย่านนางเลิ้ง และผู้คนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อของหรือรับประทานอาหารภายในย่านเป็นอย่างมาก โดยอาจถือได้ว่าปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ผู้คนจากที่ต่างๆ นั้น เกิดความเบื่อหน่ายในการที่จะเข้ามาใช้บริการภายในย่านนางเลิ้ง ทั้งๆ ที่ย่านยังมีสิ่งที่ดีๆ อีกหลายอย่างที่น่าสนใจไม่แพ้ย่านอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

เส้นทางย่อย หรือถนนย่อย และซอย ที่ใช้ต่อเนื่องกับเส้นทางอื่นๆ ภายนอกย่าน และใช้ในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ได้แก่

- เส้นทางที่มาจากถนนสุขุมวิท ที่เชื่อมต่อมาจากถนนพะเนียงเพื่อออกมายังถนนสุขุมวิท

ซึ่งเส้นทางการเข้าถึงจากถนนพะเนียงทั้ง 2 ด้าน และเส้นทางจากถนนสุขุมวิทนี้ ถือว่าเป็นเส้นทางย่อยภายในย่าน เนื่องจากเป็นเส้นทางขนาดเล็กที่ใช้ในการสัญจรภายในย่าน เป็นส่วนใหญ่

2. การเข้าถึงพื้นที่โดยรถโดยสารประจำทาง รถโดยสารประจำทางที่ผ่านย่านนางเลิ้งสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 เส้นทาง ตามแนวถนนในพื้นที่ศึกษา ได้แก่

ถนนราชดำเนินนอก มีจุดจอดรถประจำทาง 4 จุด คือ บริเวณหน้าองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เยื้องเขตที่มวราชดำเนิน และอีก 2 จุดบริเวณฝั่งตรงข้ามของพื้นที่ศึกษา คือ บริเวณหน้ากรมแผนที่ทหาร และหน้าองค์การสหประชาชาติ รถโดยสารประจำทางที่วิ่งผ่านย่านนางเลิ้งทางถนนราชดำเนินนี้ ได้แก่

- รถโดยสารประจำทางธรรมดา สาย 30 และสาย 201

ซึ่งรถโดยสารประจำทางสาย 30 เริ่มเที่ยวเดินรถตั้งแต่เวลา 04.30-22.00น. และสาย 201 เริ่มเที่ยวแรกตั้งแต่เวลา 04.00 – 18.00น.

- รถปรับอากาศ สาย 506 และสาย 509

รถโดยสารประจำทางทั้ง 2 สาย จะเริ่มเที่ยวเดินรถตั้งแต่เวลา 04.10 – 20.30น. โดยในช่วงเช้า และเย็น ซึ่งเป็นเวลาเร่งด่วนปริมาณของผู้โดยสารที่ใช้บริการรถโดยสารประจำทางบริเวณถนนราชดำเนินนอกนี้จะมีค่อนข้างมาก และรถมักจะขาดระยะ ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้

ถนนหลานหลวง มีจุดจอดรถโดยสารประจำทาง 2 จุด คือ บริเวณฝั่งตรงข้ามสำนักงานสถิติแห่งชาติ และตรงข้ามอาคารบุญเลิศ ประกอบไปด้วยรถโดยสารประจำทางธรรมดา รถปรับอากาศ และ Airport Bus ซึ่งจะผ่านย่านนางเลิ้งในบริเวณทางทิศใต้ของย่าน

- รถโดยสารประจำทางธรรมดา สาย 2 8 15 37 38 39 44 47 59 60 79

ซึ่งรถโดยสารประจำทางธรรมดาที่ผ่านบริเวณถนนหลานหลวงนี้ จะแยกประเภทของการให้บริการได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 คือ รถที่ให้บริการโดยเริ่มเที่ยวแรกเวลาประมาณ 04.00 – 22.00,24.00น. คือ สาย 2 8 15 37 38 44 47 และสาย 79 ส่วนรูปแบบที่ 2 คือ รถที่ให้บริการตลอดทั้งคืน คือ สาย 39 59 และสาย 60

- รถปรับอากาศพิเศษ สาย 8 และสาย 10

ในส่วนของรถปรับอากาศพิเศษทั้ง 3 สายนั้นก็มีการกำหนดเวลาการให้บริการที่ใกล้เคียงกัน คือ จะเริ่มที่เวลาประมาณ 04.30น. และรถเที่ยวสุดท้ายจะหมดในเวลาประมาณ 21.00น. โดยจะคิดค่าโดยสารตลอดเส้นทางในราคา 25 บาท

- Airport Bus สาย AB₂

สำหรับ Airport Bus นี้จะเป็นรถที่ให้บริการพิเศษเพื่อเดินทางจากที่ต่างๆ โดยมีจุดหมายปลายทางที่ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ ซึ่งมีอัตราค่าโดยสาร 100 บาทตลอดสาย และจอดรับส่งตามป้ายรถโดยสารประจำทางปกติที่กำหนดไว้ โดยเริ่มเดินรถเที่ยวแรกเวลา 04.00 และเที่ยวสุดท้าย 24.00

โดยปริมาณผู้ใช้รถโดยสารประจำทางในบริเวณถนนหลานหลวงนี้จะมีค่อนข้างมาตลอดทั้งวัน โดยเฉพาะในช่วงเวลากลางวัน และเย็นของวันทำการ

ถนนจักรพรรดิพงษ์ มีจุดจอดรถโดยสารประจำทาง 3 จุด คือ หน้าสำนักงานแพทย์ ณรงค์-พินดา (หัวมุมถนนจักรพรรดิพงษ์ บริเวณแยก จปร.) บริเวณหน้าทางเข้าชุมชนจักรพรรดิพงษ์ และตรงข้ามทางเข้าชุมชนจักรพรรดิพงษ์ ซึ่งรถโดยสารประจำทางที่ผ่านย่านนางเลิ้งโดยอาศัยถนนจักรพรรดิพงษ์ ได้แก่

- รถโดยสารประจำทางธรรมดา สาย 8 10 47 49 169

รถโดยสารประจำทางที่ผ่านถนนจักรพรรดิพงษ์ส่วนใหญ่จะเริ่มการให้บริการระหว่างช่วงเวลาประมาณ 04.30 – 23.00น. ยกเว้นสาย 8 ที่จะให้บริการตั้งแต่เวลา 04.00 – 24.00น. และสาย 10 ที่ให้บริการเวลา 05.00 – 20.30น.

ซึ่งถ้าดูจากสภาพโดยรวมจะพบว่า บริเวณนี้มีจำนวนสายรถโดยสารประจำทางผ่านค่อนข้างน้อย ถ้าเทียบกับปริมาณผู้โดยสารที่ขึ้นลงในบริเวณดังกล่าว ก็อาจถือได้ว่าเป็นไปในสัดส่วนที่ไม่สมดุลกัน เนื่องจากผู้โดยสารที่อาศัยรถประจำทางในบริเวณนี้มีค่อนข้างมากเพราะเป็นถนนสายหลักที่สามารถใช้เป็นเส้นทางเข้าไปสู่เขตพื้นที่ต่างๆ ได้สะดวก

ถนนกรุงเกษม เป็นเส้นทางเชื่อมต่อโยงพื้นที่ในต่างๆ ของเมืองตามแนวคลองผดุงกรุงเกษม โดยบริเวณถนนกรุงเกษมนี้มีจุดจอดรถโดยสารประจำทางอยู่ 5 จุด คือ บริเวณหน้าวัดโสมนัสฯ ฝั่งตรงข้ามวัดโสมนัสฯ ทางด้านขวาของอาคารกองบัญชาการกองทัพบก ตรงข้ามตรอกนางเลิ้ง 2 (ทางเข้าชุมชนศุภมิตร1) ฝั่งตรงข้ามสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นอกจากนี้ บริเวณริมถนนกรุงเกษมหน้าวัดโสมนัสฯ ยังเป็นที่ตั้งของชุมสายรถโดยสารประจำทางสาย 10 อีกด้วย รถโดยสารประจำทางที่ผ่านบริเวณเส้นทางของถนนกรุงเกษม มีดังนี้

- รถโดยสารประจำทางธรรมดา สาย 10 53 110 204

โดยที่รถโดยสารประจำทางสาย 53 จะเริ่มเที่ยวเดินรถเที่ยวแรก เวลา 04.30 – 23.00น. ซึ่งรถโดยสารประจำทางสาย 53 นี้มีผู้ต้องการใช้บริการที่ค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นสายของรถที่มีเส้นทางวิ่งรอบเมือง จึงอำนวยความสะดวกต่อผู้ที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ได้ สาย 10 และ 110 เริ่มเดินรถเที่ยวแรกเวลาประมาณ 05.00 – 20.30น. รวมถึง สาย 204 จะให้บริการตั้งแต่เวลา 04.10 – 22.30น.

จากการสำรวจจะเห็นได้ว่าปริมาณผู้ใช้บริการของรถโดยสารประจำทางที่ผ่านบริเวณย่านนางเลิ้งทางถนนกรุงเกษมนั้น โดยตลอดวันจะมีปริมาณผู้ใช้บริการพอสมควร แต่จะมากในช่วงเวลากลางวัน เนื่องจากถนนกรุงเกษมเป็นเส้นทางที่เข้าสู่บริเวณแหล่งอาหารในตลาดนางเลิ้งได้ดีอีกทางหนึ่ง

ถนนนครสวรรค์ เป็นถนนที่ตัดผ่านใจกลางพื้นที่ มีช่องทางเดินรถมวลชน 1 ช่องทาง วิ่งจากถนนพิษณุโลกเข้ามายังถนนนครสวรรค์ โดยบนถนนนครสวรรค์นี้มีจุดจอดรถโดยสารประจำทางอยู่ 3 จุด คือ บริเวณหน้าร้านจ๊อบบี้ (ข้างซอยนครสวรรค์ 7) บริเวณฝั่งตรงข้ามธนาคารนครหลวงไทย ซ่างซอยนครสวรรค์ 2 (ตรอกนางเลิ้ง 3) และบริเวณริมถนนนครสวรรค์ฝั่งวัดโสมฯ (ด้านข้างทางเข้าถนนพะเนียง) รถโดยสารประจำทางที่วิ่งผ่านบริเวณถนนนครสวรรค์นี้ มีเพียงรถโดยสารประจำทางแบบธรรมดา 2 สาย ดังนี้

- รถโดยสารประจำทางธรรมดา สาย 10 และสาย 96

รถโดยสารประจำทางสาย 10 จะเปิดให้บริการเที่ยวเดินรถตั้งแต่เวลา 05.00 – 20.30น. ส่วนรถโดยสารประจำทางสาย 96 เที่ยวแรกออกเวลา 04.00น. และสิ้นสุดการให้บริการในเวลา 22:00น.

ซึ่งในช่วงเวลากลางวัน ผู้โดยสารที่ใช้บริการขึ้นลงรถโดยสารประจำทางทั้ง 2 สาย ในบริเวณดังกล่าว จะมีปริมาณที่ค่อนข้างมาก ซึ่งผู้โดยสารส่วนใหญ่จะเป็นผู้มาซื้อสินค้าต่างๆ ในบริเวณตลาดนางเลิ้งเป็นสำคัญ

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า การเข้าถึงย่านนางเลิ้งโดยรถโดยสารประจำทางก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่มีความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ย่าน เนื่องจากปริมาณรถโดยสารประจำทางที่ผ่านบริเวณย่านนางเลิ้งนั้นมีค่อนข้างมาก และมีหลายสายให้เลือก ทำให้ผู้ใช้บริการที่ต้องการจะเข้ามาภายในย่านสามารถเลือกสายรถโดยสารประจำทางที่จะใช้บริการได้โดยไม่ต้องเสียเวลาในการรอ รวมทั้งรถโดยสารประจำทางที่ผ่านเข้าออกภายในย่านนั้นยังมีให้บริการเกือบตลอดทั้งวัน จึงเป็นการดีสำหรับผู้ใช้บริการเพราะสามารถเดินทางเข้าออกภายในย่านได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการ ซึ่งก็เป็นประโยชน์ต่อย่านทางหนึ่ง นอกจากนี้แล้วจากการที่มีรถโดยสารประจำทางผ่านบริเวณย่านอยู่หลายสาย โดยผู้คนบางกลุ่มที่เพียงแค่นั่งรถสายนั้นๆ ผ่าน และต้องมาต่อรถภายในบริเวณย่านก็อาจจะกลายเป็นลูกค้าที่เข้ามาจับจ่ายซื้อของภายในย่านได้อีกด้วย

3. การเข้าถึงพื้นที่โดยการเดินเท้า ซึ่งสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้จากทางเท้าที่เชื่อมต่อกันระหว่างทางเดินเล็กๆ ภายในย่าน เช่น ทางเดินที่คดเคี้ยวไปตามช่องว่างระหว่างอาคาร และระหว่างบ้านหรืออาคารแต่ละหลัง เป็นต้น โดยในพื้นที่ที่มีทางเดินเท้าภายในย่านค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีบ้านเรือน และอาคารต่างๆ ปลูกกันอยู่อย่างหนาแน่น ค่อนข้างแออัด จึงเกิดช่องทางเดินขนาดเล็กระหว่างอาคารขึ้น

การสัญจร ในพื้นที่ศึกษาสามารถทำได้ ดังนี้

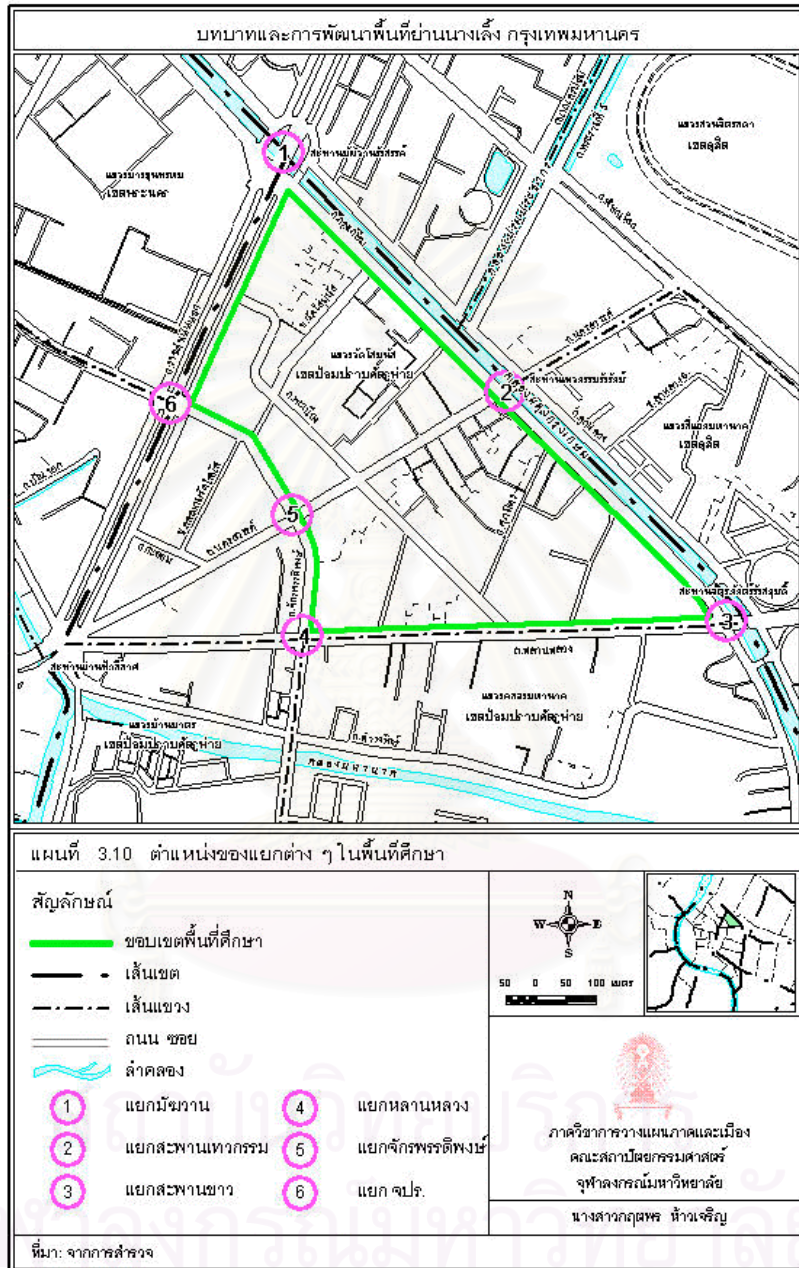
1. การสัญจรทางรถ

- **ปริมาณรถ** จากข้อมูลปริมาณการจราจรบริเวณทางแยก โดยจำแนกทิศทางของสำนักงานการจราจรและขนส่ง กรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ.2545 ในแยกต่างๆ ของพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้ (แผนที่ 3.10)

ตารางที่ 3.1 แสดงปริมาณการจราจรรถทุกชนิด บนถนนแต่ละเส้นทาง

แยก	ชื่อถนน	เวลาเร่งด่วนเช้า	นอกเวลาเร่งด่วน	เวลาเร่งด่วนเย็น	ตลอดเวลา (คัน/ชม.)
		07.00-09.00 (คัน/ชม.)	09.00-16.00 (คัน/ชม.)	16.00-19.00 (คัน/ชม.)	
สะพานขาว	ถ.กรุงเกษม	1,228	1,246	1,314	1,260
	ถ.หลานหลวง	3,739	3,461	3,093	3,415
สะพานเทวกรรม	ถ.นครสวรรค์	2,588	2,731	3,027	2,781
	ถ.กรุงเกษม	988	819	916	872
มีฆวาน	ถ.ราชดำเนินนอก	3,482	3,351	3,949	3,523
	ถ.กรุงเกษม	1,355	957	1,063	1,050
จปร.	ถ.ราชดำเนินนอก	2,738	2,644	2,445	2,610
	ถ.จักรพรรดิพงษ์	1,204	998	1,044	1,044
จักรพรรดิพงษ์	ถ.นครสวรรค์	2,376	2,074	1,973	2,099
	ถ.จักรพรรดิพงษ์	1,543	1,106	1,352	1,240
หลานหลวง	ถ.จักรพรรดิพงษ์	2,405	2,172	2,217	2,222
	ถ.หลานหลวง	2,614	2,516	2,738	2,588

ที่มา: สำนักงานการจราจรและขนส่ง กรุงเทพมหานคร

จากตารางจะพบว่า ปริมาณการจราจรบริเวณแยกหลานหลวงจะมีปริมาณการจราจรรวมของรถที่ผ่านทางแยก ทั้งที่มาจากถนนจักรพรรดิพงษ์ และถนนหลานหลวงมีมากที่สุด เมื่อเทียบกับปริมาณการจราจรรวมในแยกอื่นๆ แต่หากพิจารณาถึงปริมาณการจราจร โดยจำแนกทิศทาง โดยพิจารณาจากเส้นทางถนนสายหลักประกอบกับแยกต่างๆ ที่มีปริมาณการจราจรสูงสุด จะพบว่าปริมาณการจราจรที่ผ่านแยกมัฆวาน โดยอาศัยถนนราชดำเนินนอกเข้ามาถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งนั้น เป็นเส้นทางจราจรที่มีปริมาณการจราจรรวมตลอดวันสูงสุด และค่อนข้างหนาแน่น เมื่อเปรียบเทียบกับเส้นทางสายอื่นๆ คือ ประมาณ 3,523 คันต่อชั่วโมง อาจเนื่องจากเส้นทางดังกล่าวมีความสะดวกเพราะเป็นถนนสายหลักที่สามารถเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ใกล้เคียง และเส้นทางต่างๆ ในกรุงเทพฯ ได้หลากหลายเส้นทาง

สำหรับปริมาณการจราจรของรถที่วิ่งเข้าออกภายในย่าน ที่มีปริมาณใกล้เคียงกับปริมาณการจราจรของแยกมัฆวาน คือ รถที่ผ่านบริเวณแยกสะพานขาว โดยอาศัยเส้นทางถนนหลานหลวง มีปริมาณการจราจรรวมตลอดวัน จำนวน 3,415 คันต่อชั่วโมง โดยที่ปริมาณการจราจรบริเวณนี้มีค่อนข้างมากเพราะเส้นทางดังกล่าว เป็นที่รวมของรถที่เชื่อมต่อกับบริเวณที่มีปริมาณรถค่อนข้างมากของถนนพิษณุโลก ที่อยู่ทางตะวันออกของพื้นที่ศึกษา ซึ่งเส้นทางดังกล่าวยังมีความเชื่อมโยงกับแนวถนนที่จะไปสะพานผ่านฟ้าลีลาศ จึงก่อให้เกิดความสะดวกในการที่จะเข้าถึงพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพฯ และพื้นที่ต่างๆ ได้โดยสะดวก รวมถึงปริมาณรถที่เข้ามาจากย่านโบ๊เบ๊ ซึ่งเป็นย่านการค้า และอยู่ใกล้เคียงย่านนางเลิ้ง ทำให้บริเวณย่านนี้มีปริมาณการจราจรที่ค่อนข้างมาก

นอกจากนี้เส้นทางสายหลักที่สำคัญมากอีกเส้นทางหนึ่งในการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา คือ รถที่ผ่านแยกจักรพรรดิพงษ์ โดยอาศัยถนนนครสวรรค์ บริเวณแยกนี้มีปริมาณรถค่อนข้างมาก เป็นอันดับ3 คือ มีปริมาณการจราจรรวมตลอดวันประมาณ 2,099 คันต่อชั่วโมง ทั้งนี้เพราะบริเวณแยกจปร. เป็นจุดเชื่อมต่อของรถที่มาจากฝั่งธนบุรี โดยอาศัยสะพานพระราม8 ข้ามมายังพื้นที่ในฝั่งพระนคร โดยผ่านแยกจปร. และเข้าสู่แยกจักรพรรดิพงษ์อีกต่อหนึ่ง ทำให้มีปริมาณรถที่เข้ามาและผ่านย่านนี้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลาเช้าและเย็น ซึ่งเป็นช่วงเวลาเร่งด่วน นอกจากนี้จากการที่ถนนนครสวรรค์ตัดผ่านบริเวณหน้าตลาดนางเลิ้ง ทำให้เกิดความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งขายอาหาร และสินค้าต่างๆ ที่สำคัญ ที่ชื่อเสียงของย่าน ด้วยเหตุนี้ในช่วงเวลาเช้า และกลางวัน จึงมีปริมาณการจราจรในพื้นที่สูง จากผู้คนที่เข้ามาเพื่อจับจ่ายซื้อของ และเพื่อรับประทานอาหารเช้าต่างๆ ภายในย่าน จากที่ได้กล่าวมานอกจากย่านจะมีบทบาทในการค้าขายแล้ว ย่านยังมีบทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ที่มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก หรืออาจพูดได้ว่าปริมาณการจราจรที่ผ่านแยกจักรพรรดิพงษ์ โดยอาศัยถนนนครสวรรค์มีปริมาณรถมากเกือบจะ

ตลอดวัน ดังเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้น อีกทั้งจากปริมาณการจราจรของรถที่เชื่อมต่อมาจากสะพานผ่านฟ้าลีลาศ ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ในบริเวณถนนนครสวรรค์ที่ผ่านมาจากบริเวณแยกจักรพรรดิพงษ์มีปริมาณรถค่อนข้างสูง แต่ทั้งนี้ปริมาณการจราจรที่พิจารณาในบริเวณดังกล่าว ไม่ได้นับรวมปริมาณรถที่มาจากแยกเทวกรรม เนื่องจากตัวถนนนครสวรรค์ที่มาจากแยกเทวกรรม รถไม่สามารถที่จะเข้ามาภายในย่านได้เพราะเป็นเส้นทางเดินรถทิศทางเดียว

สำหรับปริมาณการจราจรที่จะพิจารณาในส่วนสุดท้าย คือ บริเวณทางแยกที่เชื่อมกับถนนสายหลักของพื้นที่ศึกษาอีกสายหนึ่ง คือ ปริมาณการจราจรของรถที่ผ่านแยกจปร. โดยอาศัยถนนจักรพรรดิพงษ์ผ่านเข้ามาในย่านนางเลิ้ง เนื่องจากบริเวณแยกจปร. ดังกล่าว เป็นจุดเชื่อมต่อของรถที่เข้ามาจากสะพานราม8 ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จึงทำให้บริเวณนี้มีปริมาณการจราจรที่คับคั่งอีกเส้นทางหนึ่ง

- **ประเภทของรถ** จากข้อมูลปริมาณการจราจร ของสำนักงานจราจรและขนส่ง กรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ.2545 เป็นการเก็บข้อมูลรวมเป็นกลุ่มทางแยก โดยไม่จำแนกย่อยในแต่ละทิศทาง ซึ่งที่นี่จะพิจารณาในส่วนของบริเวณทางแยกของถนนสายหลักในพื้นที่ศึกษาที่มีปริมาณการจราจรที่ค่อนข้างสูง ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้นในส่วนของปริมาณรถ ได้ดังนี้

ตารางที่ 3.2 แสดงปริมาณการจราจรแยกประเภท

ประเภทของรถ	แยก							
	มัฆวาน		สะพานขาว		จักรพรรดิพงษ์		จปร.	
	รวม	ร้อยละ	รวม	ร้อยละ	รวม	ร้อยละ	รวม	ร้อยละ
รถยนต์	35,487	64.67	29,795	53.11	26,200	65.39	27,572	62.89
รถตู้/ปิคอัพ	14,623	26.65	17,485	31.17	9,936	24.80	11,259	25.68
รถเมล์ใหญ่	1,030	1.88	2,298	4.10	534	1.33	1,201	2.74
รถเมล์เล็ก	103	0.19	294	0.52	153	0.38	96	0.22
รถบรรทุก	234	0.43	617	1.10	375	0.94	243	0.55
สามล้อ	3,393	6.18	5,612	10.00	2,872	7.17	3,473	7.92
รวม	54,870	100.00	56,101	100.00	40,070	100.00	43,844	100.00

ที่มา: สำนักงานจราจรและขนส่ง กรุงเทพมหานคร

จากตารางจะพบว่า ปริมาณของรถยนต์ส่วนบุคคล เป็นประเภทของรถที่มีปริมาณการจราจรเข้าออกภายในย่านมากที่สุด คือ โดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 61.25 ของกลุ่มทางแยกที่ทำการพิจารณาทั้ง 4 ทางแยก โดยเฉพาะในช่วงเวลา 09.00 – 16.00น. ซึ่งเป็นเวลาทำการของบริษัทห้างร้านต่างๆ รวมถึงเป็นช่วงเวลาทำการของสถานที่ราชการในบริเวณย่าน รองลงมา คือ ประเภทรถตู้/ปิคอัพ ประมาณร้อยละ 27.08 สำหรับรถเมล์ใหญ่ มีปริมาณการสัญจรมากเป็นอันดับ 3 ในแต่ละทางแยก แต่ก็มีปริมาณน้อยหากพิจารณาเทียบกับปริมาณการจราจรของรถใน 2 ประเภทแรก ยกเว้นปริมาณการจราจรของแยกสะพานขาว ซึ่งจะพบว่ามีลักษณะที่แตกต่างจากทางแยกอื่นๆ คือ บริเวณแยกสะพานขาวนี้ จะมีปริมาณการสัญจรของรถเมล์ คือ ประมาณร้อยละ 4.10 ในขณะที่ทางแยกอื่นๆ มีรถเมล์ผ่านประมาณร้อยละ 1-2 เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณแยกสะพานขาวที่มุ่งเข้าสู่ถนนหลานหลวงนี้มีสายรถเมล์ที่ผ่านหลายสาย ถึง 11 สาย ซึ่งอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ในบริเวณเส้นทางดังกล่าวมีปริมาณการจราจรของรถประเภทนี้ที่ค่อนข้างสูง รวมถึงยังเป็นเหตุให้ในบริเวณดังกล่าวมีผู้ใช้บริการรถเมล์ค่อนข้างมากเพราะมีความสะดวกสบาย เนื่องจากสามารถเลือกใช้บริการรถเมล์ได้หลายสายนั่นเอง

2. การสัญจรทางเท้า

เส้นทางการสัญจรทางเท้าถือเป็นวิธีการสัญจรหลัก และเป็นวิธีที่นิยมที่สุดในการสัญจรสำหรับผู้คนภายในย่าน และจากพื้นที่โดยรอบภายในระยะที่สามารถเดินถึงได้สะดวก ในการที่จะเข้ามาใช้บริการจากแหล่งค้าขายภายในย่าน อีกทั้งจากการที่ย่านเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยสำคัญจึงทำให้มีผู้คนสัญจรเป็นจำนวนมาก และเนื่องจากการที่เส้นทางการสัญจรทางเท้าของย่านสามารถเดินทะลุเชื่อมต่อถึงกันได้เป็นส่วนใหญ่ โดยสามารถเดินจากถนนด้านหนึ่งทะลุผ่านไปตามถนนซอยไปสู่ถนนอีกฟากหนึ่งภายในย่านได้ ยกตัวอย่าง เส้นทางการสัญจรทางเท้าที่สำคัญของย่าน ได้แก่ การเดินเท้าจากถนนศุภมิตร บริเวณสำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายสามารถเดินผ่านไป ตามซอยนครสวรรค์ 6 เพื่อทะลุไปสู่ตัวตลาดนางเลิ้ง ถนนนครสวรรค์ หรือวัดโสมนัสราชวรวิหารได้อย่างสะดวก เป็นต้น

นอกจากนี้ จากการที่พื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่าน รถยนต์ไม่สามารถที่จะเข้าถึงพื้นที่ในส่วนต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง เพราะเส้นทางการสัญจรที่มีขนาดเล็กและคับแคบ หรือแม้แต่เส้นทางการสัญจรทางเท้าบางส่วน ที่มีความกว้างพอสมควรรถยนต์สามารถวิ่งเข้าถึงได้ แต่ก็มีกรรูกล้อของกิจกรรมต่างๆ บนเส้นทางสัญจรนั้น เช่น การวางหาเบร่ แผงลอย การตั้งร้านขายสินค้า และจาก

การที่บางบ้านมีการนำกระถางต้นไม้ หรือม้านั่งไว้บนเส้นทางสัญจรทางเท้าเหล่านั้น จึงก่อให้เกิดความไม่สะดวกต่อการที่ผู้ใช้รถในการสัญจรบริเวณเส้นทางการสัญจรดังกล่าวได้

โดยเฉพาะในช่วงเวลากลางวัน ซึ่งถือว่าเป็นช่วงที่มีปริมาณการสัญจรภายในย่านที่ค่อนข้างมาก จากผู้คนที่อยู่ในบริเวณโดยรอบ และคนภายในย่านเอง ที่จะเข้ามาใช้บริการจากตลาดนางเลิ้ง ซึ่งเป็นแหล่งค้าขายอาหารที่สำคัญของย่าน ทำให้ปริมาณผู้คนที่ใช้เส้นทางการสัญจรทางเท้าในการเข้ามาสู่อ่านมีมาก ทั้งนี้จากปัญหาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า พื้นที่บางส่วนของย่านไม่สามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์ เช่น บริเวณในตลาด และพื้นที่โดยรอบ ซึ่งเป็นพื้นที่ขายอาหาร และสินค้าของย่าน รวมถึงจากปัญหาในเรื่องการขาดแคลนที่จอดรถ ซึ่งถือเป็นปัญหาใหญ่ของย่านที่ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการที่จะเข้ามาใช้บริการภายในย่าน ฯลฯ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การสัญจรทางเท้าถือเป็นวิธีการสัญจร หรือเป็นเส้นทางการสัญจรที่มีความเหมาะสม และสะดวกที่สุดสำหรับการที่จะเข้ามาใช้บริการ หรือเข้าถึงบริการของย่าน

3.1.5 สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ (แผนที่ 3.11)

สาธารณูปโภค

1. ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ในย่านนางเลิ้งมีระบบสาธารณูปโภค ทั้งไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์ ที่มีความพร้อม และไม่พบปัญหาในการใช้บริการของผู้คนในย่าน โดยหน่วยงานที่ควบคุมดูแลการให้บริการสาธารณูปโภคภายในย่านนางเลิ้ง มีดังนี้

- ไฟฟ้า อยู่ภายใต้การดูแลของ การไฟฟ้านครหลวง ในเขตความรับผิดชอบของ สถานีไฟฟ้าย่อยวัดเลียบ
- ประปา อยู่ภายใต้การดูแลของ การประปานครหลวง
- โทรศัพท์ อยู่ภายใต้การดูแลของ ฝ่ายโทรศัพท์นครหลวงที่1 องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย

2. ระบบการจัดเก็บขยะ อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย โดยจะนำไปกำจัดที่โรงกำจัดขยะมูลฝอยอ่อนนุช โดยภายในย่านจะมีที่ทิ้งขยะรวมของชุมชน และการทิ้งขยะโดยตรงของแต่ละครอบครัว รวมถึงบริเวณที่รองรับขยะสาธารณะของกรุงเทพมหานคร ซึ่งสำนักงานเขตจะดำเนินการในการจัดเก็บอีกครั้ง

โดยในปัจจุบันการจัดเก็บขยะภายในย่านยังไม่ค่อยทั่วถึงนัก เนื่องจากสภาพการเข้าถึงของพื้นที่ย่านบางบริเวณไม่เอื้ออำนวย ทำให้บางพื้นที่ยังมีปัญหาในเรื่องของกลิ่นเหม็นที่เกิดจากการหมักหมมของขยะที่ยังไม่สามารถจัดเก็บ

3. หน่วยบรรเทาสาธารณภัย ภายในย่านนางเลิ้งมีหน่วยบรรเทาสาธารณภัยประจำอยู่ 2 แห่ง คือ ที่วัดสุนทรธรรมทาน และบริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมตรงข้ามถนนสุขุมมิตร อีกทั้งยังมีการติดตั้งถังเคมีดับเพลิงไว้ตามจุดต่างๆ ภายในย่าน นอกจากนี้ ยังมีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ผลัดเวรกันประจำอยู่ที่ศูนย์รับแจ้งเหตุ ที่สำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ซึ่งมีหน้าที่รับแจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย ช่วยเหลือพนักงานดับเพลิง และช่วยเปิดทางจราจรในกรณีฉุกเฉิน

จากการที่ย่านมีความพร้อมทางด้านการบรรเทาสาธารณภัย ทำให้ปัญหาอัคคีภัยขนาดใหญ่ภายในย่านนั้นไม่ค่อยเกิดขึ้น แต่ถึงแม้ว่าย่านจะมีความพร้อมในเรื่องของอุปกรณ์ และเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวก็ตาม หากถ้าดูจากสภาพความเป็นจริงของย่านจะพบว่าภายในย่านมีปัญหาในเรื่องของความคับแคบของเส้นทางสัญจร และความแออัดของสภาพบ้านเรือน ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวจะเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ในการบรรเทาสาธารณภัยนั้นเกิดความไม่สะดวก และก่อให้เกิดความล่าช้า รวมถึงอาจกลายเป็นปัญหาใหญ่ของย่านในอนาคต หากความหนาแน่น และความแออัดของบ้านเรือนเหล่านั้นยังมีมากขึ้นเรื่อยๆ โดยขาดการควบคุม

4. สาธารณสุข ภายในย่านมีหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านสาธารณสุข คือ ศูนย์สาธารณสุข 20 และมีอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (ออส.) ที่ฝึกอบรมด้านการปฐมพยาบาล และการใช้ยาสามัญ อีกทั้งภายในย่านยังมีศูนย์สุขภาพชุมชนที่มีหน้าที่ดูแลในด้านการสาธารณสุขด้วยเช่นกัน อันได้แก่ ศูนย์สุขภาพชุมชนสุขุมมิตร 2 ศูนย์สุขภาพชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน เป็นต้น โดยศูนย์สุขภาพชุมชนต่างๆ เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าภายในย่านนางเลิ้งนั้นยังไม่มีสถานพยาบาลขนาดใหญ่ ที่สามารถรองรับผู้ป่วยที่มีอาการหนัก หรือปริมาณผู้ป่วยที่เข้ามารักษาที่ละมากๆ ได้ ทำให้คนในย่านยังคงต้องไปพึ่งพา และใช้บริการสถานพยาบาลขนาดใหญ่ หรือโรงพยาบาลภายนอกย่าน ในกรณีที่เกิดอาการเจ็บป่วยที่เกินกว่ากำลังที่สถานพยาบาลต่างๆ ภายในย่านจะรองรับได้

5. ที่จอดรถ ในปัจจุบันที่จอดรถสำหรับย่านนางเลิ้ง มีดังนี้

- บริเวณชุมชนสุขุมมิตร 2 ด้านหลังของตลาดนางเลิ้ง ซึ่งเป็นพื้นที่จอดรถขนาดเล็ก
- ลานจอดรถของวัดสุนทรธรรมทาน และวัดโสมนัสราชวรวิหาร
- พื้นที่บริเวณริมถนนริมถนนภายในย่าน ที่สามารถจอดรถได้ในเวลาที่กำหนดไว้

- ซอย / ถนนเส้นเล็กๆ ภายในย่าน หรือบริเวณหน้าบ้าน ซึ่งสามารถอาศัยจอดรถได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากกีดขวางเส้นทางการสัญจร

- ที่จอดรถของเอกชน ปัจจุบันคนที่อาศัยอยู่ในย่านนางเลิ้งบางส่วนต้องอาศัยการเช่าที่จอดรถจากหน่วยงาน หรือบริษัทเอกชนใกล้เคียง ในราคาที่ค่อนข้างสูง คือ ประมาณ 2,000 – 2,500บาท/ คัน/ เดือน

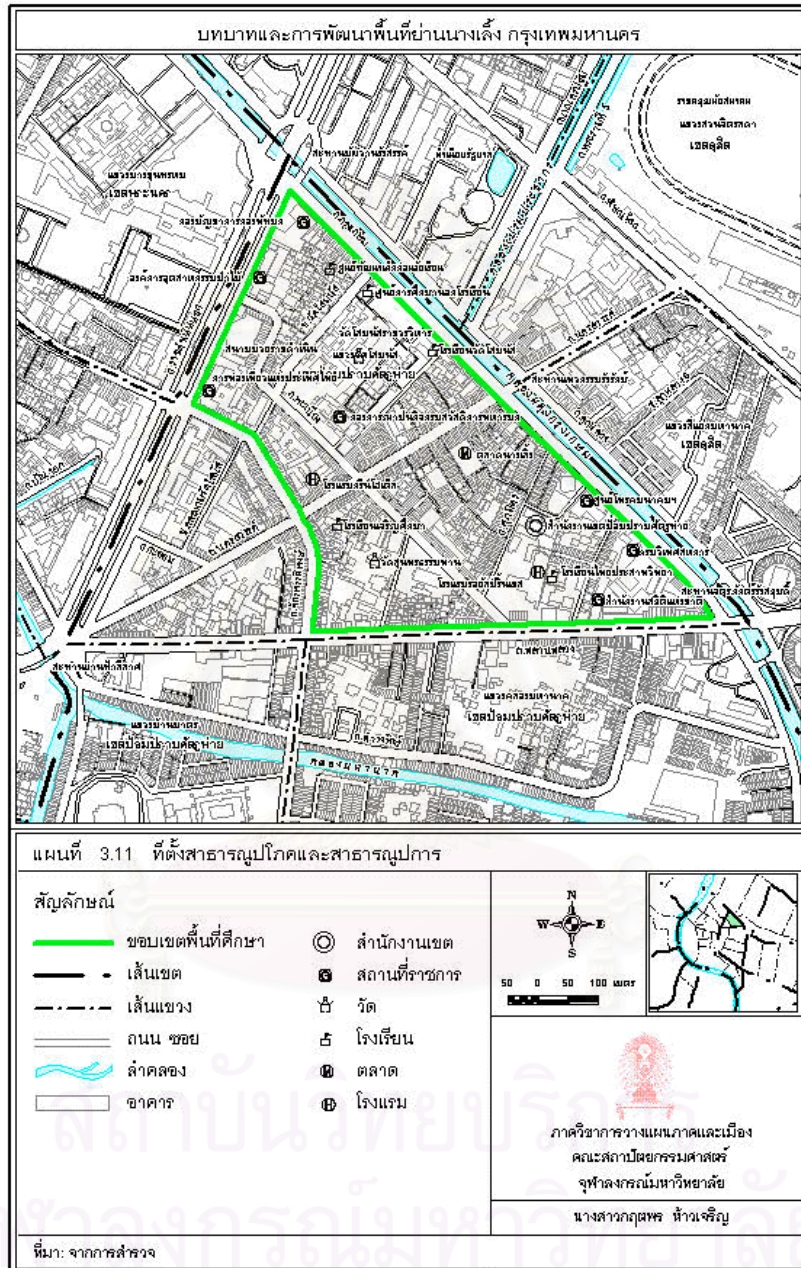
จากสภาพความแออัดในปัจจุบันของย่าน ที่เกิดจากการบ้านเรือนต่างๆ ภายในย่านปลูกกันอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้ที่ว่างที่ใช้เป็นที่จอดรถภายในย่านนั้นมีค่อนข้างน้อย ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อทั้งคนในย่านทำให้มีที่จอดรถไม่เพียงพอกับความต้องการ และส่งผลกระทบต่อคนภายนอกที่ต้องการจะเข้ามาในย่าน จึงอาจกล่าวได้ว่าเรื่องที่จอดรถนี้ถือเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลกระทบต่อบทบาททางการค้าของย่านเป็นอย่างมาก

สาธารณูปการ

6. **สถานศึกษา** ในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ประกอบไปด้วยโรงเรียน หรือสถานศึกษา อยู่ 5 แห่ง ดังนี้

- โรงเรียนวัดโสมนัส ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับวัดโสมนัสราชวรวิหาร
- โรงเรียนไทยประสาธวิทยากร ตั้งอยู่ฝั่งถนนหลานหลวง ด้านหลังของถนนศุภมิตร ใกล้โรงแรมรอยัลปรีนเซส
- โรงเรียนเจริญศึกษา อยู่ในบริเวณริมถนนนครสวรรค์ ฝั่งตลาดนางเลิ้ง
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (ศูนย์เยาวชนวัดโสมนัสฯ) ตั้งอยู่ริมถนนกรุงเกษม ในพื้นที่ของวัดโสมนัสฯ
- ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ตั้งอยู่ภายในชุมชนวัดโสมนัสฯ ด้านในของถนนกรุงเกษม

ทั้งนี้โรงเรียน และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนต่างๆ ภายในย่านจะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ และการศึกษาแก่ผู้คนที่ภายใน และภายนอกย่าน แต่สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนนั้น โดยส่วนใหญ่เด็กที่เข้ามารับการดูแลจะเป็นเด็กภายในย่าน โดยเฉพาะเด็กของชุมชนวัดโสมนัสฯ ซึ่งเด็กเหล่านั้นจะเป็นเด็กที่พ่อแม่ไม่สามารถดูแลได้ในช่วงเวลากลางวัน เนื่องจากจะต้องออกไปทำงาน จึงอาศัยการฝากลูกของตนเองไว้กับศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนให้ช่วยดูแลให้แทนด้วยเหตุนี้ศูนย์ฯ ดังกล่าวจึงเสมือนเป็นศูนย์รวม หรือแหล่งรวมของเด็กๆ ภายในย่าน

7. ศาสนสถาน ภายในย่านนางเลิ้งมีศาสนสถานอยู่ 3 แห่ง ประกอบด้วย วัด 2 แห่ง และ ศาลเจ้า 1 แห่ง ดังนี้

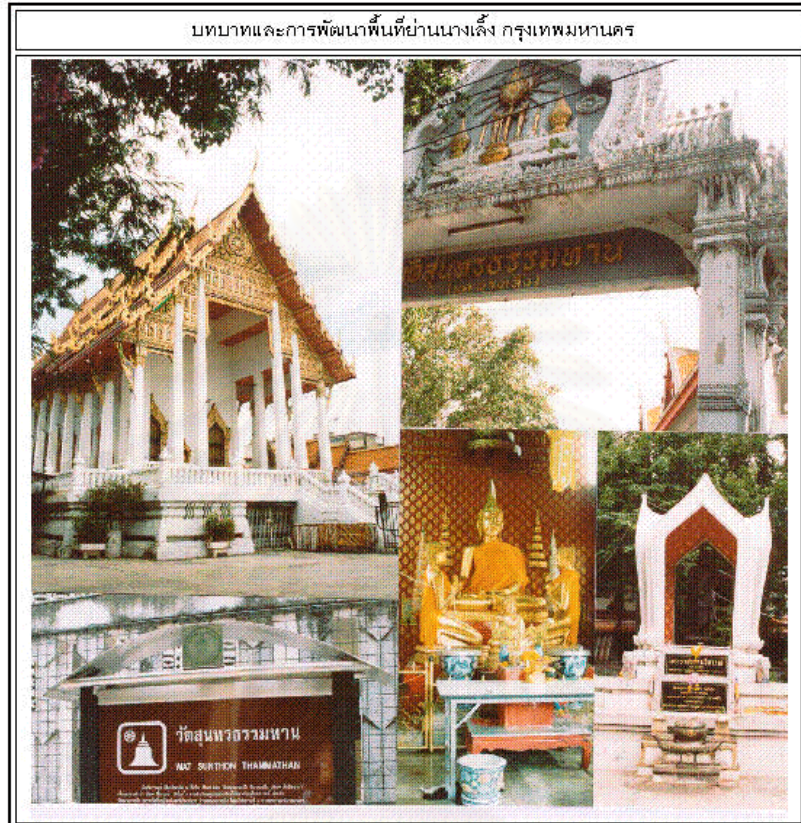
- วัดสุนทรธรรมทาน สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มีฐานะเป็นวัดราษฎร์ มีชื่อเดิมอยู่ 2 ชื่อ คือ วัดแค และวัดสนามกระบือ กล่าวกันว่าชื่อเดิมของวัดแค นั้น มาจากสำเนียงชาวปักซีใต้ที่ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกนี้ ส่วนที่เรียกว่าวัดสนามกระบือนั้น เนื่องมาจากตั้งอยู่ในท้องที่ ซึ่ง เดิมเป็นทุ่งใหญ่ เรียกว่า สนามกระบือ (ศิลปากร, กรม, 2525: 323) (ภาพที่ 3.1)

- วัดโสมนัสราชวรวิหาร หรือวัดโสมนัสฯ ตามการเรียกของชาวบ้าน วัดนี้นั้นสร้างขึ้น สมัยรัชกาลที่ 4 ในปีพ.ศ. 2396 มีฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร เป็นพระ อารามฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ตั้งอยู่ริมถนนกรุงเกษม มีพื้นที่ประมาณ 31 ไร่ โดยวัดโสมนัสฯ นี้ สร้างขึ้นตามดำริของรัชกาลที่ 4 ที่จะให้เขตพระนครที่ขยายออกมาใหม่มีความครึกครื้นขึ้น และมี พระอารามหลวงริมคูพระนครเช่นครั้งกรุงศรีอยุธยา รวมถึงเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและอุทิศ พระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระบรมราชเทวี ซึ่งพื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้ง เกือบทั้งหมดถือเป็นที่ดินสมบัติของวัด โดยให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เข้าพื้นที่ เพื่อสร้างตึก และอาคารต่างๆ ให้ชาวบ้านเช่าอยู่อาศัย และทำการค้า (ภาพที่ 3.2)

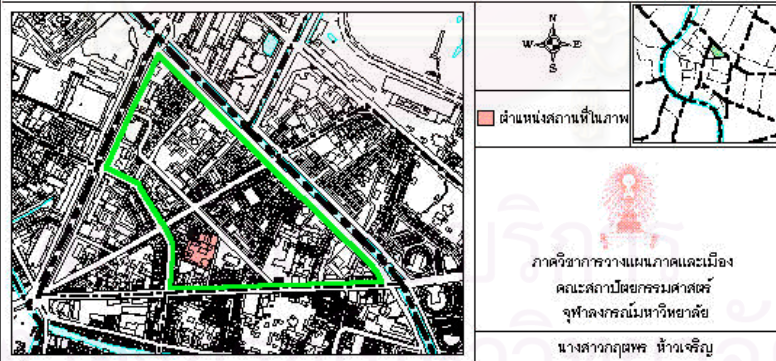
- ศาลเจ้านางเลิ้ง หรือศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่ กับย่านนางเลิ้งมานาน โดยเป็นศาลเจ้าที่มีการอัญเชิญเจ้า เช่น เจ้าแม่กวนอิม เจ้าพ่อกวนอู เจ้าที่ ต่เล้งเนี้ย และปู่โสมเฝ้าทรัพย์มาสถิต ต่อมาภายหลังก็ได้อัญเชิญกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มาประทับ ณ ศาลนี้ด้วย โดยตัวศาลเจ้าสร้างเป็นอาคารไม้ ยกพื้นสูง มีขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร ตัวศาลเจ้าทาสีแดงทั้งหลัง ตั้งโดดเด่น และสะดุดตาอยู่ในบริเวณกลางตลาดนางเลิ้ง ซึ่ง ศาลเจ้านี้ถือเป็นศาลเจ้ารวมของคนในย่านที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งมีผู้คนทั้งจากภายใน และ ภายนอกให้ความเคารพนับถือกันเป็นจำนวนมาก (ภาพที่ 3.3)

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าศาสนสถานทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนในย่าน นางเลิ้ง และละแวกใกล้เคียง รวมถึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนให้ความเคารพนับถือกันเป็นจำนวนมาก จากอดีตจวบจนปัจจุบัน นอกจากนี้ในปัจจุบันศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง ยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี คนให้ความสนใจเข้ามาชม และเข้ามาศึกษาถึงความเป็นมาของศาสนสถานต่างๆ เหล่านั้น ซึ่ง จากการสังเกตพบว่ามีนักท่องเที่ยวที่เดินผ่านไปมา และได้แวะเข้ามาชมความงามของวัด รวมถึง นักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มเล็กๆ ที่มีไกด์พามาลง เป็นต้น

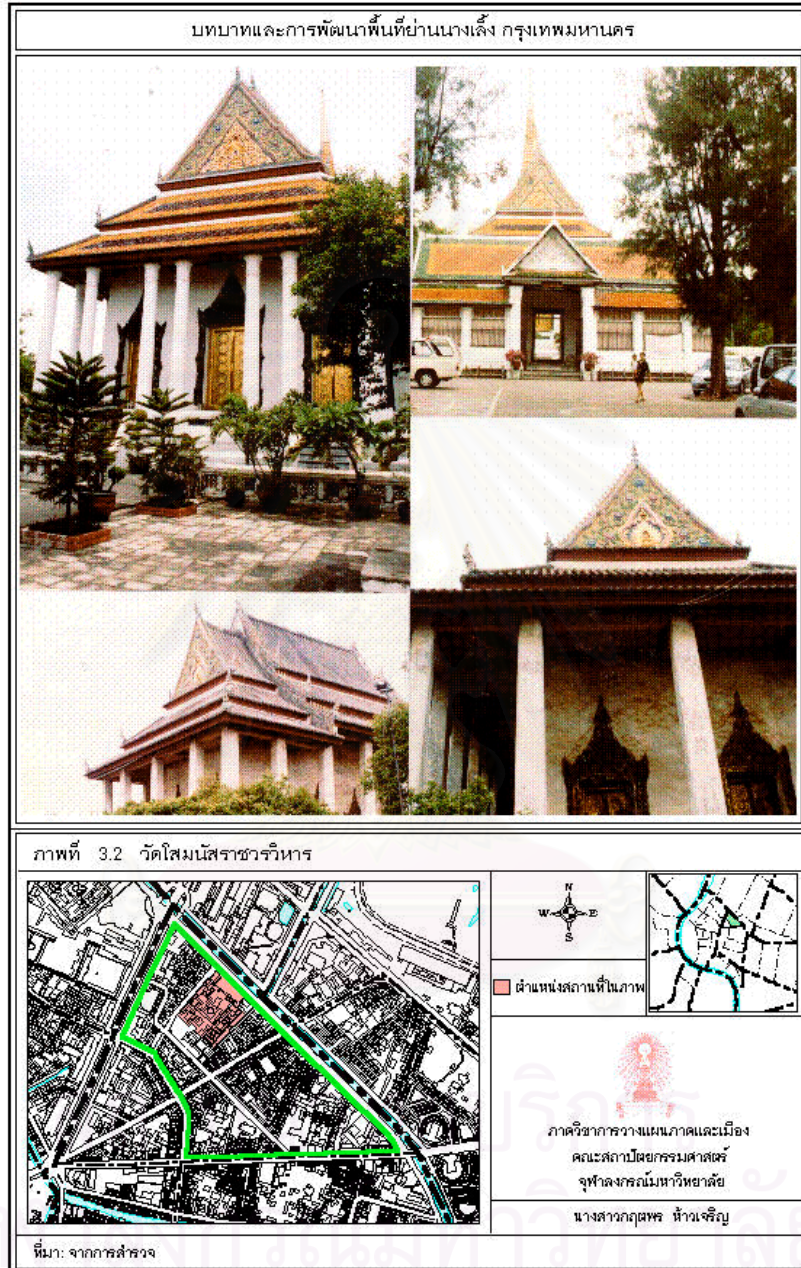
8. ตลาดสด ในย่านนางเลิ้งมีตลาดที่สำคัญ คือ ตลาดนางเลิ้ง ปัจจุบันมีอายุ 103 ปี ตั้งอยู่ใจกลางอาคารพาณิชย์ในเขตเช่าของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และถือเป็น ตลาดบกแห่งแรกของกรุงเทพฯ โดยอาคารตลาดนางเลิ้งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 ด้วยโครงสร้างไม้

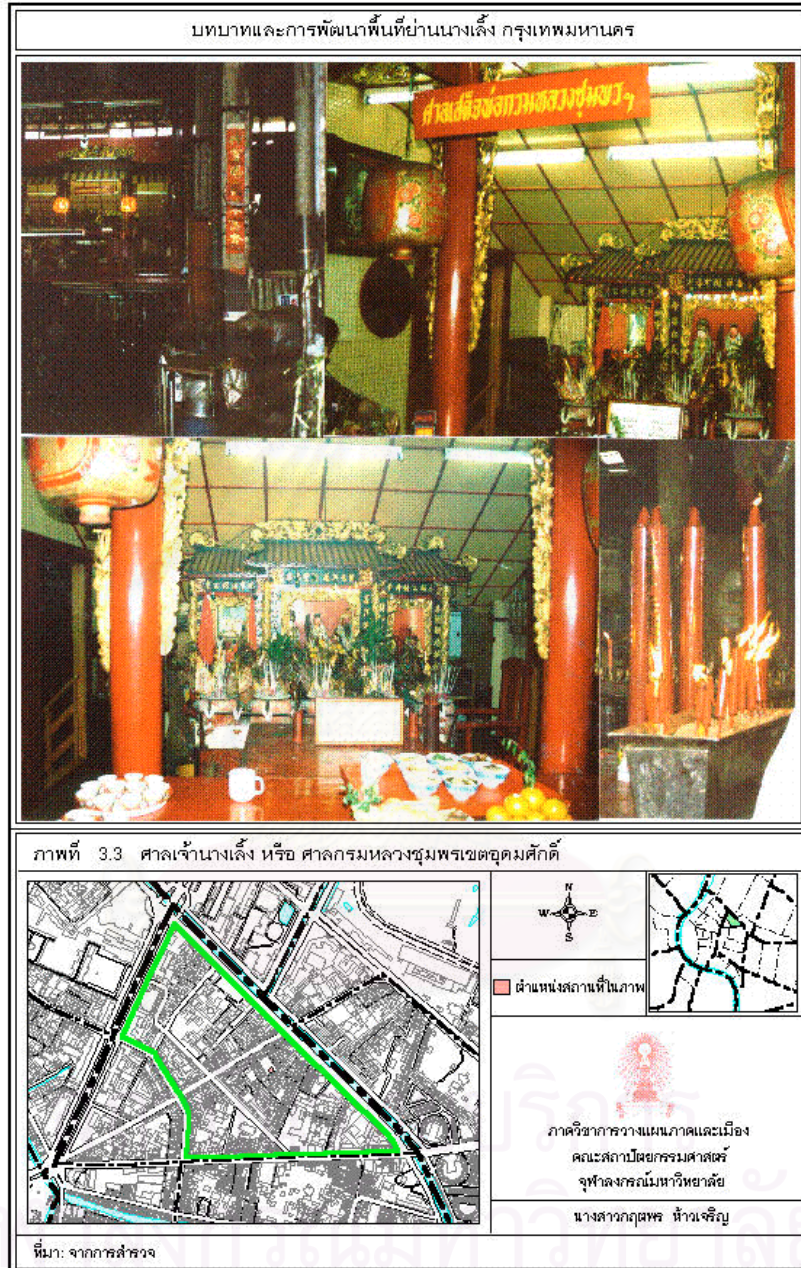

ภาพที่ 3.1 วัดสุนทรธรรมทาน

ที่มา: จากภาพถ่าย

หลังคามุงกระเบื้องว่าว พื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีเนื้อที่ประมาณ 2,467 ตารางเมตร ตลาดนางเลิ้ง มีชื่อเสียงในเรื่องอาหาร และขนมสูตรโบราณ (ภาพที่ 3.4)

ซึ่งในปัจจุบันตลาดจะทำหน้าที่ให้บริการรองรับคนในย่าน คนในละแวกใกล้เคียง และคนทำงานที่เข้ามารับประทานอาหารเช้า และจับจ่ายซื้อสินค้าโดยเฉพาะในช่วงเวลากลางวัน สำหรับของประเภทอื่นๆ เช่น ผักผลไม้ หมู ไก่ ฯลฯ ก็ยังคงมีขายอยู่ภายในตลาดแต่อาจมีจำนวนที่ไม่มากนัก

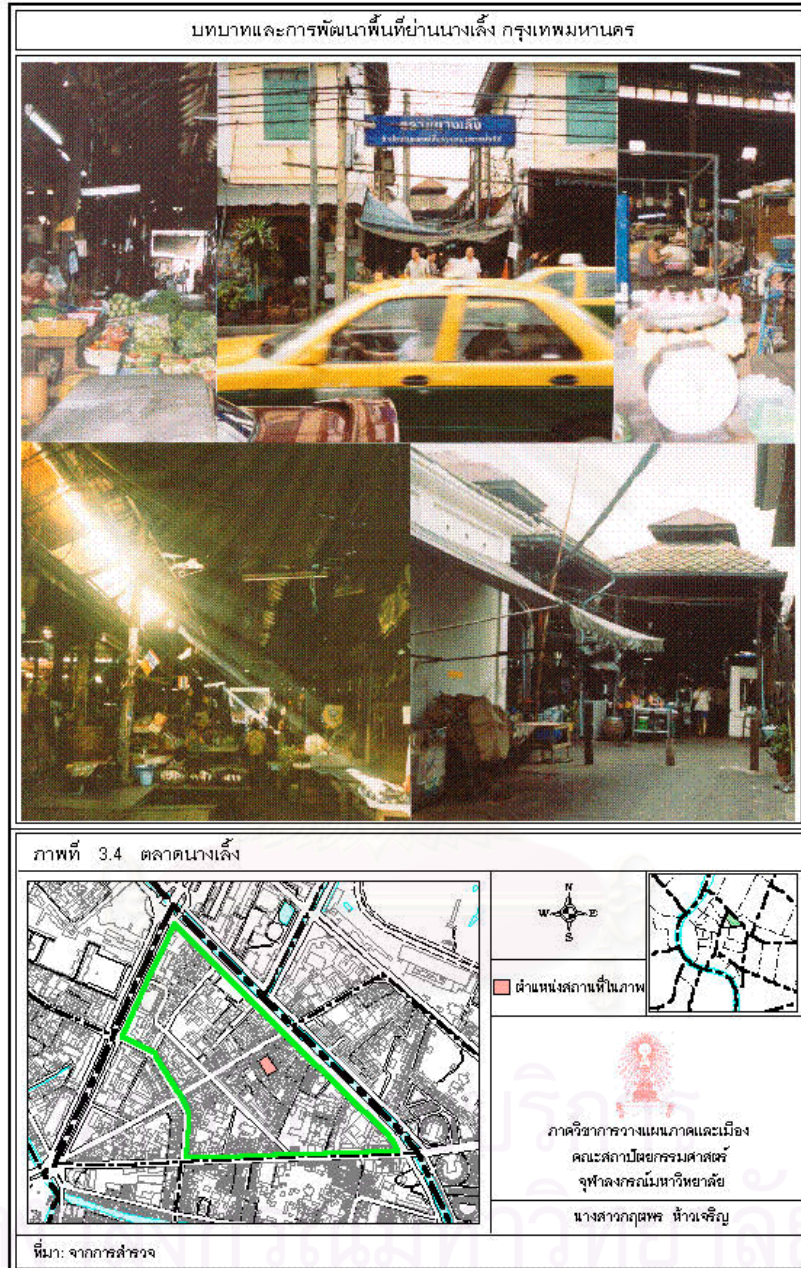
9. สถานที่ราชการ ในพื้นที่ย่านนางเลิ้งมีสถานที่ราชการอยู่หลายแห่ง ดังนี้ (ภาพที่ 3.5)

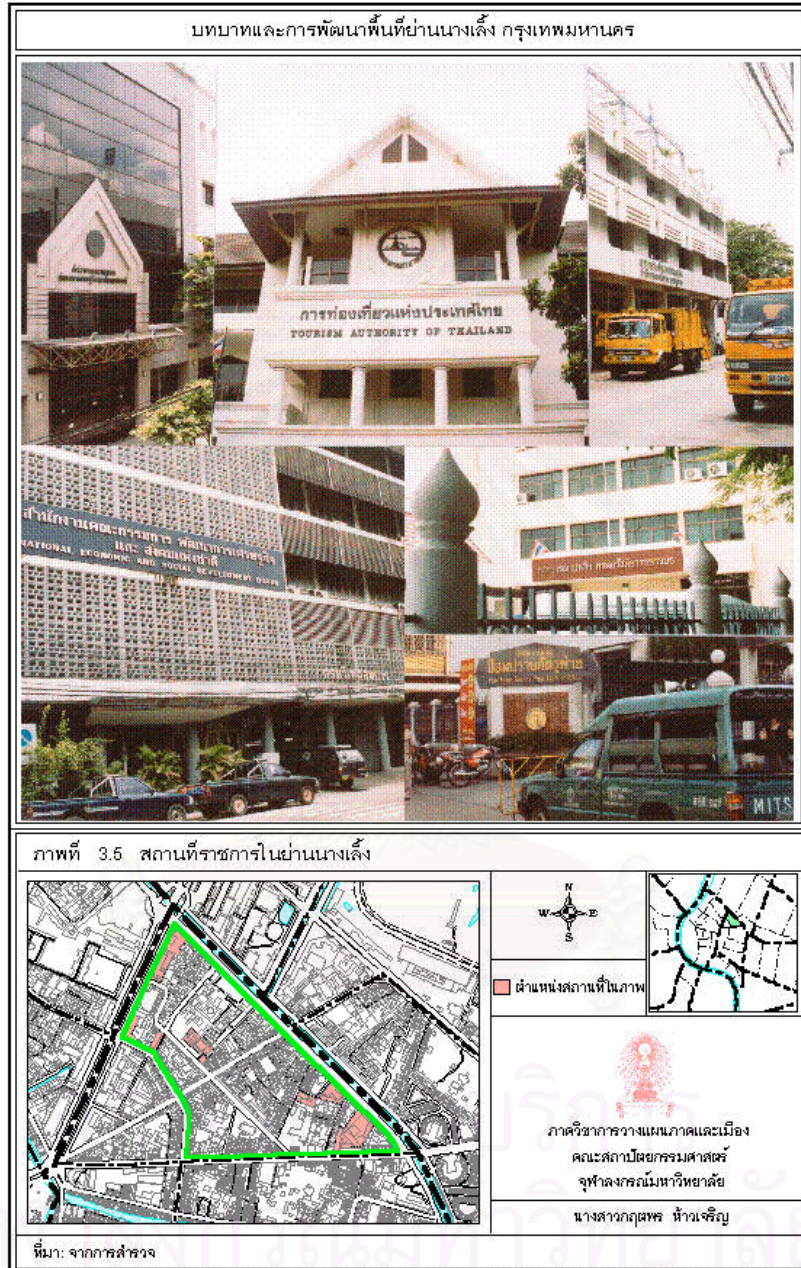
- สำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ตั้งอยู่บริเวณถนนสุขุมมิตร แขวงวัดโสมนัส
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กรมวิเทศสหการ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้ง 3 หน่วยงานตั้งอยู่บริเวณพื้นที่เดียวกัน โดยอยู่ในบริเวณพื้นที่ด้านในระหว่างถนนหลานหลวง และถนนกรุงเกษม ซึ่งสามารถทะลุเข้าออกไปมาระหว่างถนนกรุงเกษม และถนนหลานหลวงได้
- ศูนย์โทรคมนาคม ตั้งอยู่บริเวณริมถนนกรุงเกษม
- กองบัญชาการทหารบก ตั้งอยู่บริเวณหัวมุมระหว่างถนนกรุงเกษม กับถนนราชดำเนินนอก หรือบริเวณแยกมัฆวาน
- องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ตั้งอยู่บริเวณริมถนนราชดำเนินนอก ใกล้กับถนนพะเนียง
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อยู่ที่บริเวณหัวมุมถนนระหว่างถนนราชดำเนินนอก กับถนนจักรพรรดิพงษ์ หรือบริเวณแยกจปร.

ข้าราชการจากสถานที่ราชการต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นลูกค้าสำคัญที่เข้ามาใช้บริการ และก่อให้เกิดเงินหมุนเวียนภายในย่าน โดยเฉพาะการใช้บริการในด้านการรับประทานอาหารในช่วงเวลากลางวัน และในการซื้อสินค้าต่างๆ ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมบทบาททางการค้าของย่านให้ยังคงอยู่ในปัจจุบัน

10. กองการฌาปนกิจกรมสวัสดิการทหารบก ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของวัดโสมนัสฯ ติดกับถนนพะเนียง (ภาพที่ 3.5)

บริเวณนี้เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดโสมนัสฯ ซึ่งสามารถใช้เป็นทีฌาปนกิจสำหรับคนทั่วไป โดยเฉพาะข้าราชการที่สังกัดกองทัพบกเป็นสำคัญ ทำให้ในช่วงเวลาเย็นของวันที่มีพิธี การสัจจรภายในย่านจะค่อนข้างหนาแน่น

11. **โรงแรม** ในบริเวณย่านมีโรงแรมที่ให้บริการอยู่ 2 แห่ง คือ โรงแรมรอยัลปรีนเซส และ โรงแรมกรีนโฮเต็ล

- โรงแรมรอยัลปรีนเซส ตั้งอยู่บริเวณหัวมุมถนนระหว่างถนนหลานหลวง และ ถนนพะเนียง
- โรงแรมกรีนโฮเต็ล ตั้งอยู่บริเวณถนนจักรพรรดิพงษ์ โดยสามารถทะลุผ่านเข้าออกระหว่างถนนจักรพรรดิพงษ์ และถนนพะเนียงได้

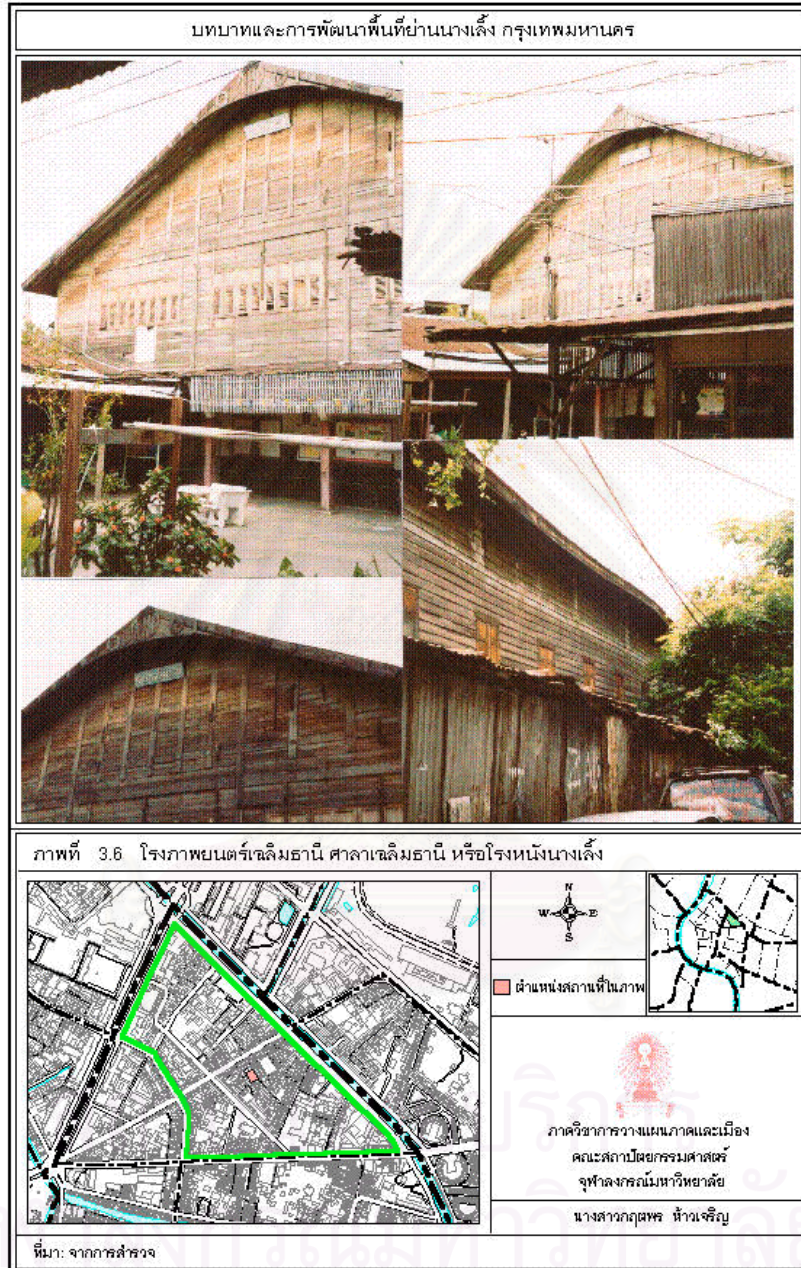
โดยลูกค้าที่เข้ามาพักโรงแรมภายในย่านนางเลิ้งนั้น จะมีทั้งลูกค้าที่เป็นชาวต่างประเทศ และคนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัด โดยมีเหตุผลสำคัญที่นิยมมาพักโรงแรมภายในบริเวณย่าน เนื่องจากย่านนางเลิ้งนี้เป็นพื้นที่ที่มีความสะดวกในการเดินทาง สามารถเดินทางต่อไปยังที่ต่างๆ ได้โดยง่ายเพราะอยู่ใจกลางเมือง อีกทั้งบริเวณย่านยังเป็นแหล่งที่พักที่อยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่สำคัญต่างๆ ในเกาะรัตนโกสินทร์ ที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความนิยม ประกอบกับราคาของค่าห้องพักของโรงแรมที่ไม่สูงมากนัก ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวทำให้มีแขกที่เข้ามาใช้บริการห้องพักของโรงแรมภายในย่านมีมากพอสมควร เป็นการสร้างรายได้ให้ย่านได้อีกทางหนึ่ง

12. **สถานีบันเทิง** เดิมในพื้นที่มีสถานีบันเทิงที่เด่นๆ อยู่ 4 แห่ง คือ โรงหนังเฉลิมธานี ตรอกละคร แหล่งสะพานยาว และสนามมวยราชดำเนิน โดยในปัจจุบันเหลือเพียงตรอกละคร สนามมวยราชดำเนิน และสนามม้านางเลิ้งเท่านั้นที่ยังคงเปิดดำเนินการ และให้บริการอยู่

- โรงภาพยนตร์เฉลิมธานี ศาลาเฉลิมธานี หรือโรงหนังนางเลิ้ง เปิดฉายครั้งแรกปี พ.ศ. 2461 สถาปัตยกรรมเป็นโรงหนังไม้ 2 ชั้น หลังคามุงสังกะสี โดยเป็นโรงหนังถาวรแห่งแรกของไทยที่ยังคงเหลืออยู่ปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นสถานีบันเทิงที่จะมีผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาใช้บริการ แต่ในปัจจุบันโรงหนังได้ปิดดำเนินการไปแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ.2536 และถูกใช้เป็นโกดังเก็บของ ซึ่งมีสภาพที่ทรุดโทรมมาก (ภาพที่ 3.6)

ซึ่งโรงหนังนางเลิ้งนี้ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจที่สำคัญในอดีตของคนในย่าน และในบริเวณใกล้เคียง นับตั้งแต่มีการเปิดตัวเพื่อส่งเสริม และรองรับการขยายตัวของตลาดนางเลิ้งในสมัยนั้น รวมถึงโรงหนังยังช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในย่านอีกทางหนึ่งจากการขายของบริเวณหน้าโรงหนังอีกด้วย

- แหล่งสาวสะพานยาว หรือตรอกสะพานยาว อยู่บริเวณโรงหนังเฉลิมธานี มีเนื้อที่ไปจนถึงวัดแค ในบริเวณที่ต่อเนื่องกับตรอกนางเลิ้ง 3 เดิมเป็นช่องโสเภณี เป็นย่านที่พักอาศัยของที่ประกอบอาชีพหญิงบริการ แต่เมื่อปีพ.ศ.2516 ตรอกสะพานยาวนี้ได้ถูกเพลิงไหม้หมดไป สภาพปัจจุบันของบริเวณที่เคยเป็นที่ตั้งของตรอกสะพานยาวนี้ ได้กลายเป็นอาคารบ้านเรือนของคนในย่าน ทั้งที่เป็นคนดั้งเดิม และผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่เพื่อรับจ้างทำงานในย่านใกล้เคียง

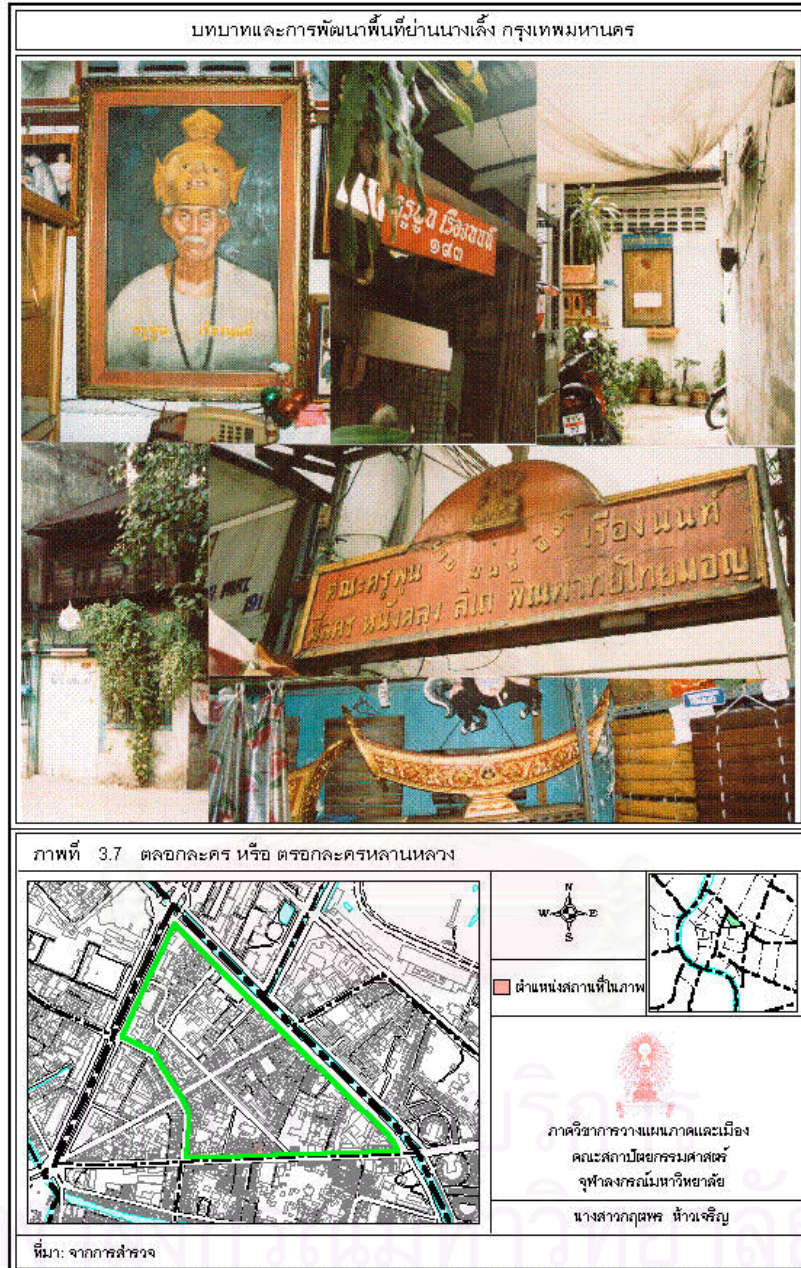

สำหรับตลกสะพานยาวนี้ ก็เป็นสถาบันบันเทิงอีกแห่งหนึ่งในสมัยก่อน ที่ดึงคนจากที่ต่างๆ ให้เข้ามาใช้จ่าย หรือใช้บริการในย่าน ซึ่งพอที่จะคาดเดาถึงผู้คนที่เข้ามาใช้บริการในย่านจากคำบอกเล่าของป้าเมาซึ่งเป็นคนดั้งเดิมในย่านที่เล่าว่า “ ผู้คนมากหน้าหลายตา ทั้งทหารบก ทหารเรือ ฯลฯ ที่เข้ามาเที่ยวตลกสะพานยาวภายในย่านแล้วมีเรื่องชกต่อยกัน ” (วนาพร บุญญานวัตร, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546) และจากคำบอกเล่าของคุณลุงสง่าที่ว่า “ ช่วงที่ตลกสะพานยาวเป็นที่นิยมสำหรับนักท่องเที่ยวในยุคนั้น หญิงบริการของที่นี่มีทั้งที่สมัครใจ กักขัง และโดนข่มขู่ โดยลูกค้าส่วนใหญ่ที่มาอุดหนุนก็เป็นพวกทหารที่อยู่ในค่ายที่ไม่ไกลจากย่านมากนัก รวมทั้งคนจากที่อื่นๆ ด้วย ” (สง่า สัจจพันธ์, สัมภาษณ์, 15 กค. 2545)

- ตลกละคร หรือ ตลกละครหลานหลวง เป็นตลกที่ตั้งอยู่ในชุมชนด้านถนนหลานหลวง ซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะละครชาตรี ลิเก หรือโขน ที่ให้บริการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันอาชีพนี้จะเป็นอาชีพที่ไม่ค่อยมีความมั่นคง และไม่สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับผู้แสดงได้ แต่ก็ยังคงมีลูกหลานของคณะละครที่ยังคงสืบทอดศิลปการแสดงดังกล่าว ที่ถือเป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษเอาไว้ และก็มีลูกหลานของคณะละครบางส่วนที่เริ่มขยับขยายเพื่อหาทางประกอบอาชีพใหม่ๆ ที่สามารถสร้างรายได้ที่ดีกว่า และมีความมั่นคงให้กับตนเอง รวมถึงครอบครัวได้ (ภาพที่ 3.7)

โดยในปัจจุบันคณะละครในย่านนางเลิ้งเหลืออยู่เพียง 6 คณะ และคณะละครที่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่าเป็นครอบครัวของคณะละครที่สืบเชื้อสายมาจากชาวละครชาตรีได้ ที่ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในย่านนางเลิ้งในสมัยรัชกาลที่ 3 และยังได้รับมรดกสำคัญของบรรพบุรุษอันได้แก่ละครชาตรี เอาไว้ คือ คณะละครของครอบครัว “ เรื่องนนท์ ” มีชื่อคณะว่า คณะครูพูน เรื่องนนท์ ทั้งนี้คณะละครดังกล่าวถือเป็นคณะละครที่เก่าแก่ที่สุดของย่าน และช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับย่านนางเลิ้งจนเป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไป ในฐานะที่เป็นย่านที่มีชุมชนชาวละคร หรือบ้านละครตั้งอยู่ (ทองใบ เรือนนนท์, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) ในปัจจุบันผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ในศิลปการแสดงละครชาตรีของคณะครูพูน เรื่องนนท์ ได้แก่ ครูทองใบ เรือนนนท์ (ศิลปินแห่งชาติ) ซึ่งท่านเป็นผู้ที่ชวนางเลิ้ง โดยเฉพาะชาวบ้านในชุมชนวัดสุนทรธรรมทานันท์ให้ความเคารพนับถือและรู้สึกภูมิใจในตัวของท่านเป็นอย่างมาก (สุวัน แวพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546)

- สนามมวยราชดำเนิน หรือที่เรียกกันว่า เวทีมวยราชดำเนิน ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินนอก ข้างถนนพะเนียงตรงข้ามกองบัญชาการกองทัพบก เปิดทำการแข่งขันชกมวยเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2488 ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งบันเทิงแห่งหนึ่งของย่าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โดยในปัจจุบันสนามมวยราชดำเนินก็ยังคงเปิดดำเนินการอยู่ และยังมีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมากทั้งคนไทยที่ชอบดูมวย และเล่นพนันมวย รวมถึงนักท่องเที่ยวที่สนใจในศิลปะแม่ไม้มวยไทยก็เข้ามาเข้าชมกันเป็นจำนวนมาก

- สถานีบันเทิงที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง คือ ราชตฤณมัยสมาคม หรือที่รู้จักกันในชื่อ สนามม้านางเลิ้ง โดยเป็นสนามม้าแข่งแห่งแรกในประเทศไทย และเป็นแหล่งที่มีการเล่นพนันม้ากันอย่างถูกต้องกฎหมาย สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อประมาณปีพ.ศ. 2453 และยังคงเปิดดำเนินการจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันกิจการของราชตฤณมัยสมาคมนี้ได้มีการเพิ่มเติมสนามที่ใช้เล่นกีฬาประเภทอื่นๆ ขึ้น อาทิเช่น สนามเทนนิส ฟุตบอล กอล์ฟ เป็นต้น

ทั้งนี้ผู้คนที่ผ่านไปมาในบริเวณย่านเพื่อที่จะเข้าไปยังสนามม้านางเลิ้ง ไม่ว่าจะเข้าไปเพื่อดูการแข่งม้า หรือเล่นกีฬาประเภทต่างๆ ก็ถือเป็นลูกค้าส่วนหนึ่งที่เข้ามาใช้บริการในย่าน ทั้งจากการแวะเข้ามารับประทานอาหาร หรือมานั่งดื่มกาแฟโบราณภายในย่าน (กิตติ เจริญไพบูลย์, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545)

ซึ่งสถานีบันเทิงที่เหลืออยู่ในปัจจุบันทั้ง 3 แห่ง คือ ตรอกละคร (บ้านละคร) สนามมวยราชดำเนิน และสนามม้านางเลิ้งนี้ มีความเกี่ยวข้องกับย่านนางเลิ้งเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ตรอกละคร หรือ บ้านละครนั้นเกี่ยวข้องกับคนในย่านในฐานะเป็นอาชีพที่ยังคงสร้างรายได้ให้กับผู้แสดง และเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมทางการแสดงละครของคนชาวใต้แต่ดั้งเดิมไว้ แต่สำหรับสนามมวยราชดำเนิน และสนามม้านางเลิ้งนั้น นอกจากจะช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในย่าน ในการขายสินค้า อาหารให้กับผู้ที่มาดูมวย หรือดูการแข่งม้าแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของการพนันให้กับคนในย่าน กล่าวคือ จากคำบอกเล่าของคนในย่านที่ว่า คนในย่านนางเลิ้งบางกลุ่มมีนิสัยที่ชอบเล่นการพนันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยิ่งเมื่อภายในย่านมีแหล่งที่สามารถเล่นพนันได้อย่างเสรีก็ทำให้ปัญหาเรื่องการพนันกลายเป็นปัญหาที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งของคนในย่าน ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาในภายหลัง (สุวัน แวพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบันทุกวันเสาร์ และวันอาทิตย์ที่นักพนันจะมารวมตัวกันที่บริเวณหน้าร้านกาแฟภายในย่านบริเวณชุมชนศุภมิตร 2 เพื่อเล่นพนันมวย ซึ่งตามภาษาชาวบ้านนั้นจะเรียกว่า “ การโยนมวย ” (ยุพิน ทรัพย์ประสม, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) โดยมีการเล่นเป็นรอบๆ ตามแต่ละยกของมวยคู่ต่างๆ ซึ่งการเล่นโยนมวยนี้จะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 11.00 น. เป็นต้นไป จนหมดคู่มวยของเวทีมวยราชดำเนินในวันนั้น

สถานที่สำคัญ

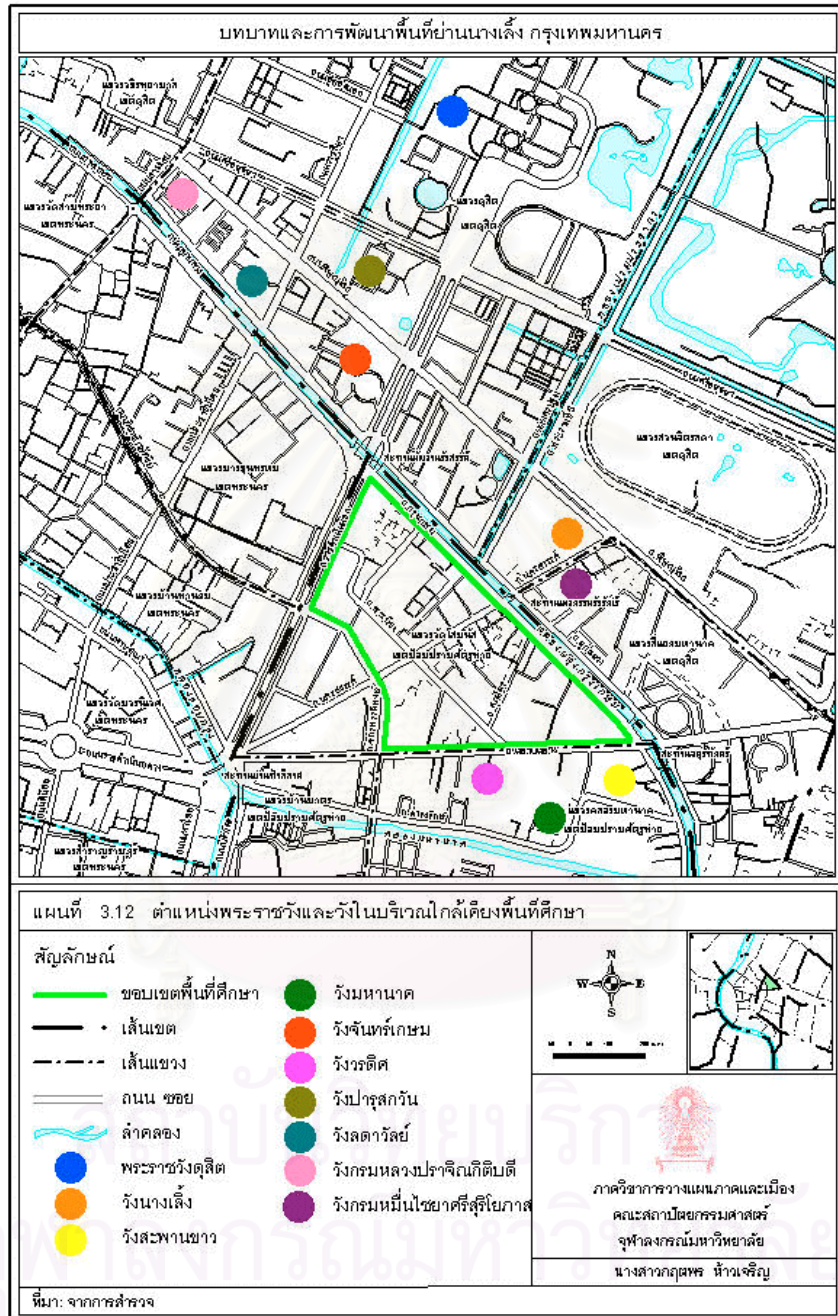
นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียงของย่านนางเลิ้ง ยังเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ ที่น่าสนใจ

อีกหลายแห่ง โดยเฉพาะ”พระราชวังและวัง” ที่ส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และมีความเกี่ยวข้องกับย่านนางเล็ง ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นวังของเจ้านาย และภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยให้เป็นที่ทำการของหน่วยงานราชการ หรือมีการซื้อขายเปลี่ยนมือของผู้ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเดิมไป อันได้แก่ (แผนที่ 3.12)

1. **พระราชวังดุสิต** เป็นพระราชวังที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปีพ.ศ.2440 ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างคลองสามเสนกับคลองผดุงกรุงเกษม ในเขตดุสิต โดยครั้งแรกใช้เป็นที่ประทับแรมในยามที่ว่างจากพระราชกิจ มีนามว่า “วังสวนดุสิต” ต่อมาโปรดที่จะใช้เป็นที่ประทับถาวร จึงได้มีการก่อสร้างอาคารต่างๆ ขึ้นมาอีกภายหลัง พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงฐานะของวังเป็น “พระราชวังสวนดุสิต” หลังจากรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จสวรรคต พระราชวังสวนดุสิตก็ได้ใช้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีพระนามใหม่ว่า “พระราชวังดุสิต” ภายหลังปีพ.ศ.2475 พระราชวังดุสิตได้มีการเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ได้กลายเป็นที่ทำการของหน่วยราชการต่างๆ รวมทั้งที่เป็นสวนสัตว์ดุสิต และที่ทำการของรัฐบาล แต่ยังคงเหลือพื้นที่บางส่วนที่ยังคงสภาพเป็นเขตพระราชวัง ที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และบรมวงศานุวงศ์จวบจนปัจจุบัน

2. **วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (วังนางเล็ง)** ตั้งอยู่บริเวณริมถนนลูกหลวง ตอนต่อปากคลองเปรมประชากรปากใต้ และต่อกับคลองผดุงกรุงเกษมทางฝั่งตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ 22 ไร่ โดยเป็นวังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานให้เป็นที่ประทับของของพระราชโอรส คือ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งวังนี้ได้สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2445 ในปัจจุบันบริเวณวังได้กลายเป็นที่ตั้งของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตพาณิชยการพระนคร โดยยังคงเหลืออาคารไม้ขนาดเล็กอยู่เพียงหนึ่งหลังเป็นอนุสรณ์ อาคารหลังดังกล่าวนี้เป็นเรือนของหม่อมคนหนึ่งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รวมถึงกำแพงวังที่มีใบเสมาที่ยังคงหลงเหลืออยู่เพียงบางส่วน สำหรับตำหนักใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างพระราชทานนั้นได้ถูกรื้อไปหมดแล้ว

3. **วังกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร (วังสะพานขาว)** ตั้งอยู่ระหว่างถนนหลานหลวงกับถนนกรุงเกษม สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปีพ.ศ.2450 เดิมเป็นวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร ต่อมาภายหลังในปีพ.ศ.2493 กระทรวงมหาดไทยได้ซื้อที่ดินส่วนหนึ่งพร้อมทั้งอาคารจากทายาท เพื่อใช้เป็นที่ทำการของกรมประชาสัมพันธ์ และได้ย้ายกรมประชาสัมพันธ์จากวังสราญรมย์มาตั้ง รวมถึงได้ทำการรื้ออาคารต่างๆ ออกเพื่อใช้ปลูกสร้างอาคารขึ้นใหม่อีกหลายหลัง แต่ยังคงเก็บตำหนักใหญ่ที่ประทับไว้เป็นที่ทำการ โดยชั้นล่างใช้เป็นที่

ทำการของกองบริการชุมชน และชั้นบนเป็นที่ทำการของกองสัมมาอาชีวะสงเคราะห์ฝึกอาชีพหญิง ที่ดินส่วนที่เหลือได้กลายเป็นตลาดวุฒิชัย และอาคารพาณิชย์ ในปัจจุบันสิ่งก่อสร้างที่ยังคงหลงเหลืออยู่มีเพียงหลังเดียว คือ ตำนกที่ประทับของกรมหลวงสิงหกรมเกรียงไกร

4. **วังจอมพลกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช (วังมหานาค)** ตั้งอยู่ริมถนนกรุงเกษมฝั่งเหนือคลองมหานาค มีเนื้อที่ประมาณ 21 ไร่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้สร้างวังขึ้น เพื่อพระราชทานให้เป็นที่ประทับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ซึ่งเป็นราชสกุล จิตรประวัติ เมื่อปีพ.ศ.2443 และเมื่อกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชสิ้นพระชนม์แล้ว วังได้ถูกแบ่งเป็นหลายส่วน ส่วนที่เป็นตำหนักใหญ่ได้รื้อตัวตำหนัก และปรับปรุงสร้างเป็นตลาดมหานาค ส่วนที่เป็นที่ประทับของพระธิดายังคงเป็นที่อยู่อาศัยของทายาทในราชสกุลจิตรประวัติ จนถึงปัจจุบัน

5. **วังจันทร์เกษม** ตั้งอยู่บนถนนราชดำเนินนอก ใกล้กับสะพานมัฆวานรังสรรค์ โดยวังจันทร์เกษมนี้สร้างขึ้น โดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เพื่อเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ในสมัยที่ยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งเมื่อวังจันทร์เกษมสร้างเสร็จ มิได้ใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตามวัตถุประสงค์เดิม เนื่องจากรัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคต ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องเสด็จขึ้นเสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ 6 แทน ด้วยเหตุนี้วังจันทร์เกษมจึงได้ใช้แต่เป็นสถานที่ราชการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มแรกพระตำหนักใหญ่ได้ใช้เป็นที่ตั้งของสถานพยาบาลสำหรับข้าราชการบริพาร ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นโรงเรียนการเรือน จนถึงปีพ.ศ.2483 โรงเรียนการเรือนได้ย้ายไปอยู่ทางด้านหลังพระตำหนัก (บริเวณครูสภาปัจจุบัน) และกระทรวงธรรมการได้ย้ายเข้ามาตั้งอยู่แทน พระตำหนักใหญ่จึงกลายเป็นที่ตั้งของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงธรรมการ หรือ กระทรวงศึกษาในปัจจุบัน

6. **วังสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (วังวรดิศ)** วังนี้สร้างขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยตั้งอยู่ริมถนนหลานหลวง และถนนดำรงรักษ์เพื่อใช้เป็นที่ประทับของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ รวมถึงยังเป็นที่ประทับของหม่อมเจ้าในกรม และเชื้อสายของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพตั้งแต่แรกสร้างจนถึงสมัยรัชกาลที่ 8 โดยในปัจจุบันบางส่วนของวังยังเป็นที่ประทับของหม่อมเจ้าในกรม และเชื้อสาย แต่สำหรับตัวตำหนักใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงสภาพการใช้สอยเป็นพิพิธภัณฑ์วังวรดิศ

7. **วังสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (วังปารุสกวัน)** ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินนอก ใกล้ลานพระราชวังดุสิต หรือ ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยวังปารุสกวันนี้เป็นวังรัชกาลที่ 5 โปรดฯ ให้สร้างขึ้นเป็นพระตำหนัก 2 หลัง คือ ตำหนักจิตรลดา และ พระตำหนักปารุสกวันในบริเวณสวนปารุสกวัน เพื่อให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถตามลำดับ ต่อมาภายหลังพระตำหนักทั้ง 2 หลังได้รวมเป็นบริเวณเดียวกัน และใช้เป็นวังที่ประทับของสมเด็จฯเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถและเมื่อสมเด็จฯเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเสด็จทิวงคตไปแล้ว พระตำหนักได้ตกเป็นของหลวง และกลายเป็นที่ทำการของกองสื่อสารกรมตำรวจ และกรมประมวลข่าวกลาง โดยกองสื่อสารกรมตำรวจตั้งที่พระตำหนักจิตรลดา และกรมประมวลข่าวกลางตั้งอยู่ที่พระตำหนักปารุสกวัน รวมถึงยังคงปรากฏอาคารของเดิม คือ พระตำหนักที่ประทับทั้ง 2 หลังจวบจนปัจจุบัน

8. **วังสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (วังลดาวัลย์)** วังนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปีพ.ศ.2449 เพื่อใช้เป็นที่พักของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เป็นวังที่อยู่ติดกับถนนสามสาย คือ ถนนลูกหลวง ถนนราชสีมา และประชาธิปไตย ลักษณะของอาคารในวังเป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก โดยกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ได้ประทับอยู่ที่วังนี้ตลอดพระชนม์ ปัจจุบันได้ใช้เป็นที่ทำการของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และบริษัทในเครือ

9. **วังกรมหลวงปราจิณกิติบดี** วังนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อใช้เป็นที่พักของกรมหลวงปราจิณกิติบดี โดยตั้งอยู่ริมถนนลูกหลวงต่อกับถนนสามเสนปากตะวันออก เชิงสะพานเทเวศร์นฤมิตร โดยเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 วังนี้ได้ประสบภัยทางอากาศ ทายาทจึงได้ปลูกสร้างอาคารขึ้นใหม่ กลายเป็นอาคารพาณิชย์ และที่อยู่อาศัยแทน

10. **วังกรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สร้างวังนี้ขึ้นเพื่อพระราชทานให้แก่กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส บริเวณริมถนนลูกหลวงตอนต่อถนนนครสวรรค์ฝั่งใต้ ปัจจุบันวังนี้เป็นที่ทำการของรัฐบาล คือ ที่ทำการส่วนการทะเบียนและบัตรของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย สำหรับอาคารเดิมของวังกรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาสนี้ได้ถูกรื้อไป และได้มีการสร้างอาคารขึ้นใหม่ทั้งหมด

ซึ่งในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงของย่านนางเลิ้งนี้ นอกจากจะเป็นที่ตั้งของพระราชวังและวังแล้ว ในบริเวณดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญอีกหลายแห่ง อาทิเช่น บ้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี บ้านพิษณุโลก เป็นต้น

1. **บ้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี** ตั้งอยู่ริมถนนนครสวรรค์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย โดยอาคารหลังนี้พระยาศรีภานุบริรักษ์ (กมล สาลักษณ์) สร้างให้เป็นเรือนหอของนางสาวถวิล บุตรีคนโต กับ นายสนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) เมื่อปีพ.ศ.2442 ปัจจุบันบ้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นมรดกตกทอดถึงทายาทได้ให้โรงเรียนอนุบาลจุฬาลงกรณ์ แต่ยังคงมีส่วนเฉพาะที่เก็บรักษาเป็นส่วนตัว คือ ห้องสมุด ซึ่งอยู่ชั้นสองของอาคารใช้เก็บรักษาหนังสือบางส่วนที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีสะสมไว้ และหอพระ

2. **บ้านพิษณุโลก** ตั้งอยู่ถนนพิษณุโลก เขตดุสิต เดิมชื่อบ้านบรรทมสินธุ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2465 เพื่อพระราชทานให้กับพลตรี พระยานิรุทธเทวา (ม.ล.ฟื้น พึ่งบุญ) ในเนื้อที่ 50 ไร่ ติดกับกรมอศุวราช (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของราชตฤณมัยสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์) ต่อมาสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ซื้อพื้นที่ครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมดไว้เป็นบ้านรับรองของรัฐบาล และรัฐบาลได้ใช้เป็นที่ทำการเปลี่ยนชื่อบ้านจาก “บ้านบรรทมสินธุ์” เป็น “บ้านพิษณุโลก” ตามชื่อถนน และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พื้นที่ส่วนที่เหลือได้ขายให้แก่โรงพยาบาลมิชชัน โดยในปีพ.ศ.2525 รัฐบาลสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้จัดให้มีการซ่อมแซมใหญ่ทั้งตัวบ้าน และบริเวณเพื่อให้เป็นบ้านพักของนายกรัฐมนตรีอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้โดยทำการเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

จากที่กล่าวมาข้างต้นถึงสถานที่สำคัญต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียงของย่านนางเลิ้ง ทั้งที่ประกอบด้วยพระราชวัง วัง และบ้านเจ้านายต่างๆ แล้ว จะพบว่าสถานที่สำคัญต่างๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับย่านนางเลิ้งในฐานะที่เป็นสถานที่สำคัญที่สร้างขึ้น หรือเกิดขึ้นในช่วงเดียวกับที่ย่านนางเลิ้งมีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งในสมัยนั้นย่านนางเลิ้ง โดยเฉพาะตลาดนางเลิ้งถือเป็นตลาดที่มีความทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ มีสินค้าวางขายอย่างมากมายเกือบทุกประเภท ในขณะที่ตลาดอื่นๆ ในยุคเดียวกัน เช่น ตลาดบริเวณสี่แยกมหานาคก็เป็นเพียงแคตลาดผลไม้เท่านั้น (วนาพร บุญญานุกัตร์, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546) ตลาดนางเลิ้งจึงเป็นตลาดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และมีผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาซื้อของภายในย่านเป็นจำนวนมาก ไม่เว้นแม้แต่คนในวังพวกข้าราชการบริพาล คนรับใช้ในวังหรือบ้านเจ้านายต่างๆ ที่ก็ออกมาจับจ่ายซื้อของ หรือหาซื้อวัตถุดิบต่างๆ เพื่อไปใช้ในการประกอบอาหารสำหรับเจ้านายด้วยกัน ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าคนในพระราชวัง วัง และบ้านเจ้านายต่างๆ จึงมีความเกี่ยวข้องกับคนในย่านนางเลิ้งในฐานะเป็นลูกค้าของย่าน

นอกจากนี้แล้วจากการที่ย่านนางเลิ้งอยู่ใกล้กับพระราชวัง วัง และบ้านเจ้านายต่างๆ ทำให้คนในย่านมีโอกาสได้รับเอาวิชาความรู้ในเรื่องของการทำอาหาร และการทำขนมสูตรชาววังแต่โบราณจากคนในวังที่เป็นลูกค้ำของย่านอีกด้วย ซึ่งต่อมาคนในย่านจึงได้นำเอาความรู้ที่ได้มาดังกล่าว มาใช้ในการประกอบอาชีพในการทำขนม และอาหารสูตรชาววังบางชนิดออกมาขาย กลายเป็นรายได้ที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนในย่าน รวมทั้งยังเป็นการช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับย่านอีกทางหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันแม้ว่าอาหาร และขนมต่างๆ ที่ขายอยู่ภายในย่านอาจจะไม่ใช่ร้านค้าดั้งเดิมที่เคยขายมาแต่อดีต และสูตรหรือตำหรับอาหารชาววังต่างๆ อาจเลือนหายไป รวมถึงจากการที่วังเจ้านายต่างๆ ได้กลายเป็นสถานที่ราชการไป แต่ภายในย่านก็ยังคงมีลูกค้ำเข้ามา โดยเฉพาะข้าราชการจากสถานที่ราชการต่างๆ ที่ยังเข้ามาใช้บริการซื้อของ และรับประทานอาหารต่างๆ ภายในย่านอยู่ ทั้งนี้ในปัจจุบันคนในย่านนางเลิ้งจะถือว่าทุกวันนี้ที่ย่านยังคงอยู่ได้ก็เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้ (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) ที่เป็นลูกค้ำสำคัญของย่านในปัจจุบัน

3.1.6 พื้นที่ว่าง

พื้นที่ว่างที่พบในย่านนางเลิ้ง ประกอบด้วยพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

1. พื้นที่สีเขียว ได้แก่

- พื้นที่บาทวิถีริมคลองผดุงกรุงเกษม โดยในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงสภาพพื้นที่โดยรวมให้ดีขึ้น เช่น มีการปรับสภาพพื้นที่ทางเดินที่ชำรุดให้มีสภาพที่สมบูรณ์ มีการปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่นบริเวณริมคลอง และมีการนำเก้าอี้ ม้านั่งต่างๆ มาวางไว้ตามทางเดินเพื่อให้คนในย่านรวมถึงคนในละแวกใกล้เคียง และผู้ที่ผ่านไปมาได้อาศัยเป็นที่พักผ่อนได้
- บริเวณลานจอดรถวัดโสมนัสราชวรวิหาร ถือเป็นพื้นที่สีเขียวของย่านส่วนหนึ่ง โดยภายในบริเวณลานจอดรถจะมีการปลูกต้นไม้ และมีสวนหย่อมขนาดเล็ก

2. **พื้นที่สัญจร** ได้แก่ ทางเดินเท้าในพื้นที่ ถนน บาทวิถีริมถนน ซึ่งพื้นที่สัญจรทั้ง 3 ชนิดนี้ เป็นพื้นที่ว่างที่สามารถใช้ในการทำกิจกรรมขนาดเล็ก หรือกิจกรรมย่อยๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นได้

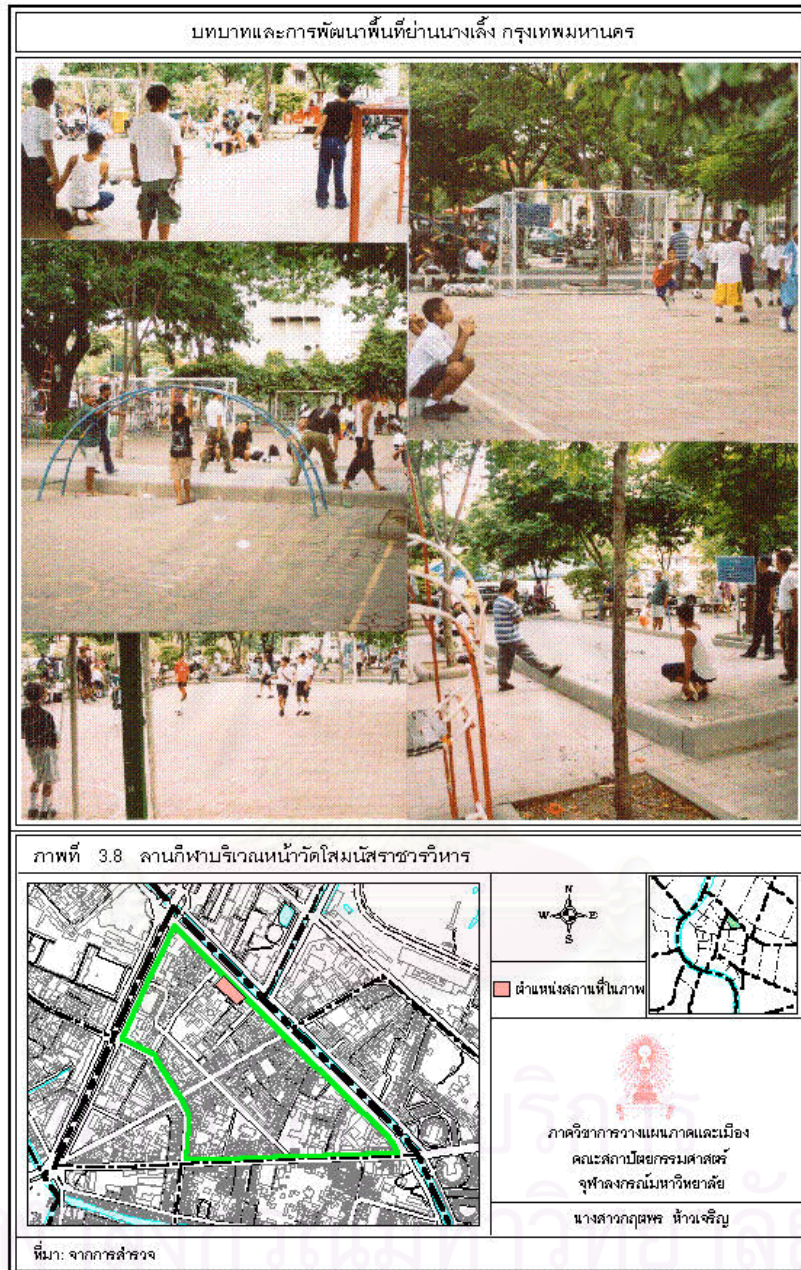
3. พื้นที่ว่างในพื้นที่ส่วนบุคคล ได้แก่

- พื้นที่ลานจอดรถวัดสุนทรธรรมทาน เป็นพื้นที่ของทางวัด ซึ่งจะมีคนที่คอยควบคุมดูแลเปิดปิดประตู โดยจะให้เข้าไปใช้จอดรถได้เฉพาะกรณี อาทิเช่น ไว้ให้สำหรับผู้ที่มาติดต่อธุระกับทางวัด เป็นต้น เนื่องจากที่จอดรถภายในยานั้นค่อนข้างหายาก จึงจำเป็นต้องมีการกันพื้นที่จอดรถไว้สำหรับกิจธุระที่จำเป็นเท่านั้น
- พื้นที่ลานจอดรถวัดโสมนัสราชวรวิหาร พื้นที่ว่างนี้จะมีความแตกต่างจากพื้นที่ลานจอดรถของวัดสุนทรธรรมทาน กล่าวคือ พื้นที่ลานจอดรถของวัดโสมนัสฯนี้ อนุญาตให้คนในยาน และคนจากภายนอกสามารถเข้าไปใช้ได้อย่างสะดวก โดยเสียค่าบำรุงให้กับทางวัดเป็นการตอบแทนตามแต่ศรัทธา

4. พื้นที่ว่างเพื่อนันทนาการ ได้แก่

- บริเวณหน้าโรงหนังนางเล็ง โดยพื้นที่บริเวณนี้ถือเป็นพื้นที่ว่างเพื่อนันทนาการขนาดใหญ่ของยาน ซึ่งจะมีการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของยาน หรือของชุมชน อาทิเช่น การจัดงานวันเด็ก บริการตัดผม ซอยผมฟรี การจัดงานอบรมให้ความรู้แก่คนในยาน เป็นต้น
- พื้นที่สนามกีฬาของโรงเรียนวัดโสมนัสฯ ที่สามารถใช้เป็นทั้งสนามกีฬาของโรงเรียน และของคนในยาน รวมถึงใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในยาน เช่น ใช้เป็นที่ออกกำลังกายรวม ที่คนในยานจะมาใช้ร่วมกันในเวลาประมาณ 18.00 น. ของทุกวัน โดยจะมีครูผู้สอนที่ทางศูนย์เยาวชนวัดโสมนัสฯ เป็นผู้จัดหามาให้ เป็นต้น
- ลานกีฬาบริเวณหน้าวัดโสมนัสฯ ที่จะมีสนามกีฬาขนาดเล็กที่สามารถใช้เล่นกีฬาประเภทต่างๆ ได้ เช่น สนามเปตอง สนามฟุตบอล ฯลฯ ที่คนในยานสามารถมาใช้ร่วมกันได้ โดยทุกวันในช่วงเวลาเย็นหลังเลิกงานหรือเลิกเรียน มักจะมีชาวบ้านภายในยานทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ มารวมกันเล่นกีฬา หรือพักผ่อนในบริเวณดังกล่าว (ภาพที่ 3.8)

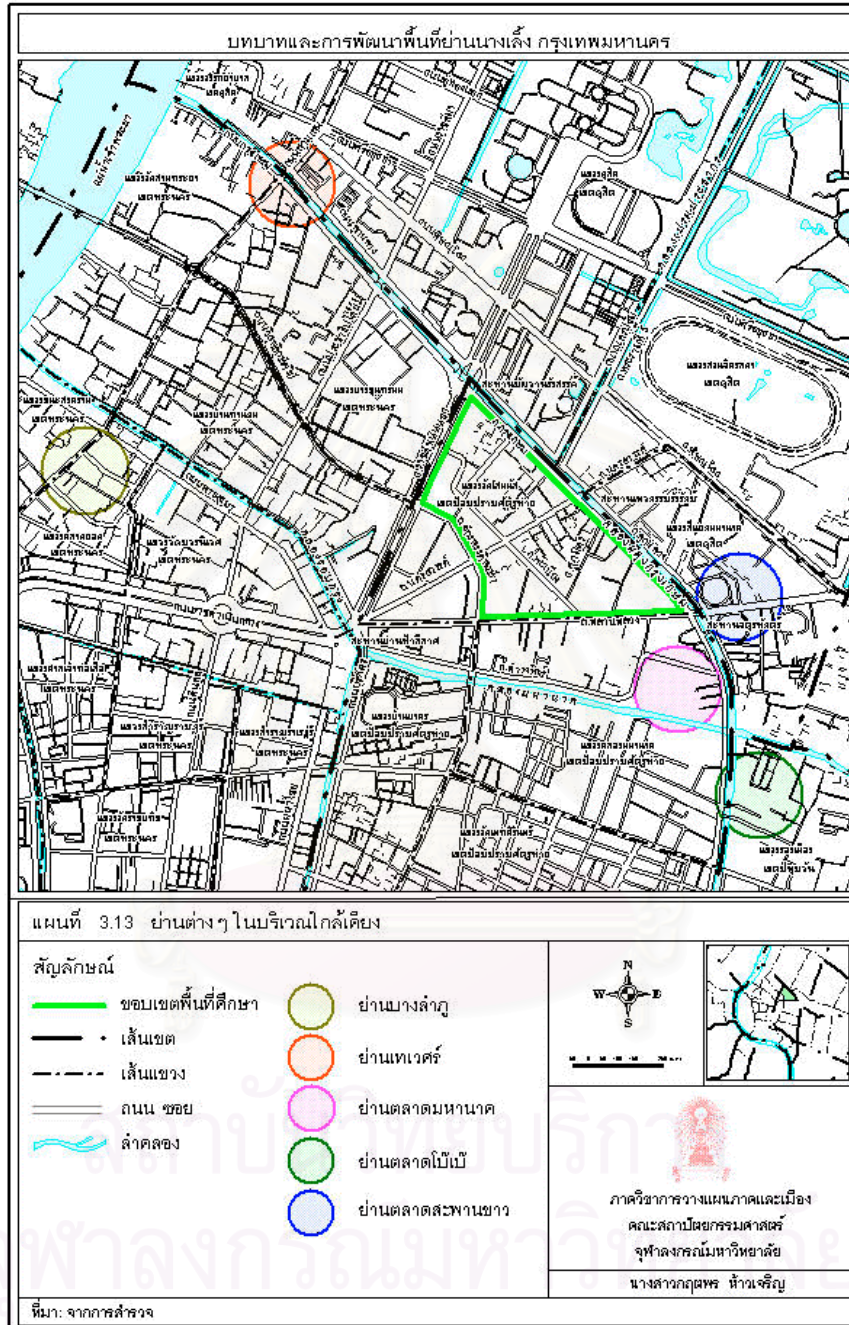
ทั้งนี้หากดูจากสภาพความเป็นจริงของยานในปัจจุบันจะพบว่าภายในบริเวณยานนางเล็งมีสภาพบ้านเรือน และความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างแออัด หรือมีการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่ รวมถึงมีการรื้อล้างพื้นที่สาธารณะกันค่อนข้างมากจึงทำให้พื้นที่ว่างภายในยานนั้นมีค่อนข้างน้อย และมีขนาดเล็ก โดยพื้นที่ว่างหลักที่สำคัญของยาน คือ บริเวณพื้นที่สัญจร เนื่องจากพื้นที่ว่างบริเวณดังกล่าวนี้มักจะมีข้องเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของผู้คนในยาน ในการที่จะทำกิจกรรมต่างๆ เป็นสำคัญ

3.1.7 ย่านต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียง (แผนที่ 3.13)

พื้นที่บริเวณใกล้เคียงของย่านนางเลิ้งเป็นที่ตั้งของย่านสำคัญต่างๆ ซึ่งเป็นย่านที่มีความเกี่ยวข้องกับย่านนางเลิ้งมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน โดยเฉพาะในฐานะคู่ค้า และคู่แข่งระหว่างกัน อีกทั้งย่านต่างๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะเป็นย่านที่มีลักษณะใกล้เคียงกับย่านนางเลิ้ง กล่าวคือ เป็นย่านที่อยู่อาศัยที่อยู่รวมกับการประกอบกิจกรรมทางการค้า หรือเป็นลักษณะของย่านที่พักอาศัยที่ควบคู่อยู่กับย่านการค้า อาทิเช่น ย่านบางลำพู ย่านมหานาค ย่านเทเวศร์ ย่านโบ๊เบ๊ ย่านสะพานขาว และย่านพาหุรัด เป็นต้น ซึ่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างย่านนางเลิ้ง และย่านต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียงนั้น เนื่องมาจากในอดีตตลาดนางเลิ้งมีความเจริญมาก มีสินค้าต่างๆ ขายอย่างมากมาย รวมถึงย่านยังมีชื่อเสียงในการเป็นย่านบันเทิงที่สำคัญในสมัยนั้น โดยมีความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ เช่น มีโรงหนัง ละครชาตรี โขนลิเก และแหล่งสาวสะพานยาว เป็นต้น ทำให้ย่านยิ่งกลายเป็นสถานที่ที่น่าสนใจที่มีผู้คนจากที่ต่างๆ เดินทางเข้ามา ทั้งจากบริเวณใกล้เคียง และจากบริเวณที่ไกลออกไป โดยเข้ามาเพื่อซื้อสินค้า และรับชมความบันเทิงต่างๆ ภายในย่านกันเป็นจำนวนมาก ดังเช่นคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ที่กล่าวว่า “ แต่ก่อนคนที่อยู่ทั้งใกล้ และไกล ย่าน แม้กระทั่งคนที่อยู่แถวสะพานควายยังเดินทางมาซื้อของที่ตลาดนางเลิ้ง รวมทั้งมาเที่ยวเล่น และดูหนัง ดูละครเพื่อความบันเทิงภายในย่าน ” (คนในย่าน, สัมภาษณ์, 15 กค. 2545) ซึ่งจากคำพูดในข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงความนิยมของผู้คนที่มาต่อย่านนางเลิ้งในสมัยนั้น หรืออาจพูดง่ายๆ ได้ว่าย่านนางเลิ้งในสมัยก่อนก็เหมือนกับศูนย์การค้าในปัจจุบัน เช่น มาบุญครอง ซึ่งจะเป็นที่รวมของสินค้า และความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ อย่างครบถ้วน (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546)

ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวจะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างย่านนางเลิ้งกับย่านต่างๆ นั้น เป็นไปในรูปแบบที่ย่านอื่นต้องเข้ามาเพื่อพึ่งพาอาศัยย่านนางเลิ้งเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะแตกต่างจากในปัจจุบันที่ย่านนางเลิ้งกลับต้องไปอาศัยพึ่งพาย่านอื่นๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง กล่าวคือ นับตั้งแต่เริ่มมีตลาดแห่งใหม่ๆ และห้างสรรพสินค้าต่างๆ เกิดขึ้น สภาวะทางการค้าของย่านก็เริ่มซบเซา ทำให้ตลาดนางเลิ้งที่เคยเป็นตลาดที่นิยมของคนทั่วไปกลายเป็นเพียงตลาดเก่าภายในย่าน ที่ยังพอมีผู้คนจากภายนอกเข้ามาอยู่บ้างแต่ก็เพียงส่วนน้อยหากเทียบกับในอดีต สินค้าหรือของสดต่างๆ ที่เคยวางขายอย่างมากมายในตลาดก็มีลดน้อยลง โดยในปัจจุบันจะเน้นประเภทของอาหารสุก อาหารสำเร็จรูป และอาหารตามสั่งต่างๆ มากขึ้น ทำให้คนในย่านจำเป็นต้องอาศัยการหาซื้อวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการประกอบอาหาร ทั้งเพื่อรับประทานเอง และเพื่อการค้าขายภายในย่านจากตลาดในย่านบริเวณใกล้เคียงแทน ทั้งนี้นอกจากเหตุผลในข้างต้นแล้ว เหตุผลที่สำคัญอีกประการ

หนึ่งที่ทำให้คนในย่านหันไปซื้อวัตตุติบ หรือของสดจากตลาดในย่านอื่นๆ คือ ของที่ขายภายในตลาดนางเลิ้งนั้นมีความที่ค่อนข้างแพง เมื่อเทียบกับตลาดบริเวณใกล้เคียง เช่น ตลาดบริเวณสี่แยกมหานาค หรือตลาดเทเวศร์ เป็นต้น ที่มีราคาของที่ถูกกว่ามาก และสามารถซื้อได้ในปริมาณมากๆ (วนาพร บุญญานุวัตร, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546) นอกจากนี้แล้วความสัมพันธ์ของย่านนางเลิ้งกับย่านในบริเวณใกล้เคียง ยังมีในลักษณะของการที่คนในย่านนางเลิ้งไปรับจ้าง หรือไปทำการค้าขายยังย่านต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งก็เป็นความสัมพันธ์ หรือความเกี่ยวข้องในอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงปัจจุบันสถานที่ให้ความบันเทิงต่างๆ ภายในย่านที่เคยมีชื่อเสียงในอดีตนั้นได้ปิดตัวลงไปเกือบหมด และความบันเทิงในรูปแบบใหม่ๆ ได้เกิดขึ้นภายนอกย่านอย่างมาก ก็ทำให้ย่านขาดแรงดึงดูดสำคัญที่จะช่วยดึงคนเข้ามาสู่ย่าน ความสัมพันธ์ของย่านนางเลิ้งกับย่านอื่นๆ จึงยังมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิม

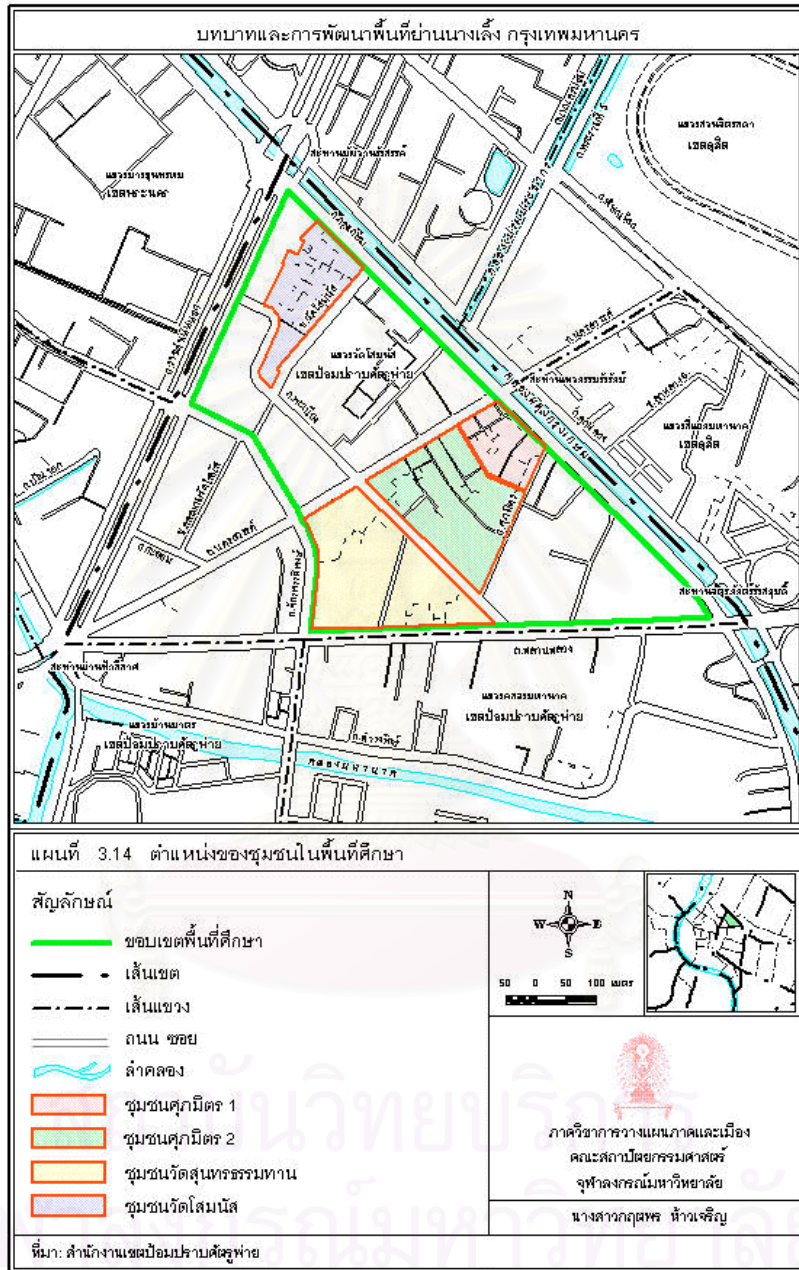
3.2 ลักษณะทางสังคม

สภาพโดยทั่วไปของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา หรือภายในย่านนางเลิ้ง ซึ่งตั้งอยู่ในแขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายนี้จะเป็นการรวมของประชากรในชุมชนย่อย 4 ชุมชนของย่าน คือ ประชากรของชุมชนศุภมิตร 1 ชุมชนศุภมิตร 2 ชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน และชุมชนวัดโสมนัส รวมถึงประชากรในส่วนอื่นๆ ของย่าน(แผนที่ 3.14) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีการจัดตั้งคณะกรรมการของแต่ละชุมชน เพื่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ และเป็นตัวแทนของชุมชนในย่านในการดูแลดำเนินงานต่างๆ สำหรับสภาพทางสังคมของแต่ละชุมชนก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยมีส่วนที่แตกต่างกันบ้าง ตามฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา ลักษณะที่อยู่อาศัยและขนาดของชุมชนนั้นๆ สำหรับการศึกษาค้างนี้ จะพิจารณาจำนวนประชากร โดยอาศัยการมองภาพรวมของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา ที่มีได้มองแยกจำนวนประชากรออกเป็นแต่ละชุมชน ได้ดังนี้

3.2.1 ประชากร

จำนวนประชากรในปัจจุบัน

เนื่องจากจำนวนประชากรที่อยู่อาศัยในย่านนางเลิ้งในปัจจุบัน มิได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลใดๆ ไว้ จำเป็นต้องอาศัยการคาดการณ์จำนวนประชากรที่เป็นอยู่ โดยอาศัยการอ้างอิงจากจำนวนประชากรในแขวงที่พื้นที่ศึกษาตั้งอยู่มาช่วยในการคิดคำนวณ ซึ่งย่านนางเลิ้ง หรือพื้นที่ที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ ตั้งอยู่ในแขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย โดยในเขตนี้จะแบ่งการ

ปกครองออกเป็น 5 แขวง คือ แขวงป้อมปราบ แขวงวัดเทพศิรินทร์ แขวงคลองมหานาค แขวงบ้านบาตร และแขวงวัดโสมนัส ดังนี้ (แผนที่ 3.14)

ตารางที่ 3.3 แสดงจำนวนประชากรรายแขวงของเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ปีพ.ศ.2545

พื้นที่	พื้นที่แขวง (ตร.กม.)	จำนวนประชากร (คน)
แขวงป้อมปราบ	0.535	25,772
แขวงวัดเทพศิรินทร์	0.347	11,193
แขวงคลองมหานาค	0.448	15,639
แขวงบ้านบาตร	0.251	10,754
แขวงวัดโสมนัส	0.350	9,882
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	1.931	73,240

ที่มา: สำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย

จากตารางจะพบว่า จำนวนประชากรในแขวงวัดโสมนัส ซึ่งเป็นที่ตั้งของพื้นที่ศึกษานั้น มีประชากรในพื้นที่เป็นจำนวนที่น้อยที่สุด เมื่อเทียบกับแขวงอื่นๆ ในเขตเดียวกัน กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2545 มีจำนวนประชากรในแขวงวัดโสมนัส 9,882 คน คิดเป็นเพียง 13% ของจำนวนประชากรในเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายทั้งหมด ซึ่งก็จะนำจำนวนประชากรดังกล่าวของแขวงวัดโสมนัสมาใช้ในการคำนวณหาจำนวนประชากรในย่าน อาศัยวิธีการนำเอาค่าความหนาแน่นของพื้นที่แขวงวัดโสมนัส คูณกับขนาดของพื้นที่พื้นที่ศึกษา(ย่านนางเลิ้ง) โดยค่าประชากรที่ได้นั้นจะเป็นจำนวนประชากรในขอบเขตการอ้างอิงกับพื้นที่ย่าน(พื้นที่ศึกษา) ในปัจจุบัน ซึ่งจะได้จำนวนประชากรของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ดังนี้

ตารางที่ 3.4 แสดงการคำนวณจำนวนประชากรของย่านนางเลิ้ง ปีพ.ศ.2545

พื้นที่	พื้นที่แขวง (ตร.กม.)	จำนวนประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	พื้นที่ย่าน (ตร.กม.)	จำนวนประชากรของย่าน ปีพ.ศ.2545 (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)
แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบฯ	0.350	9,882	28,234	0.2921	8,247	28,233

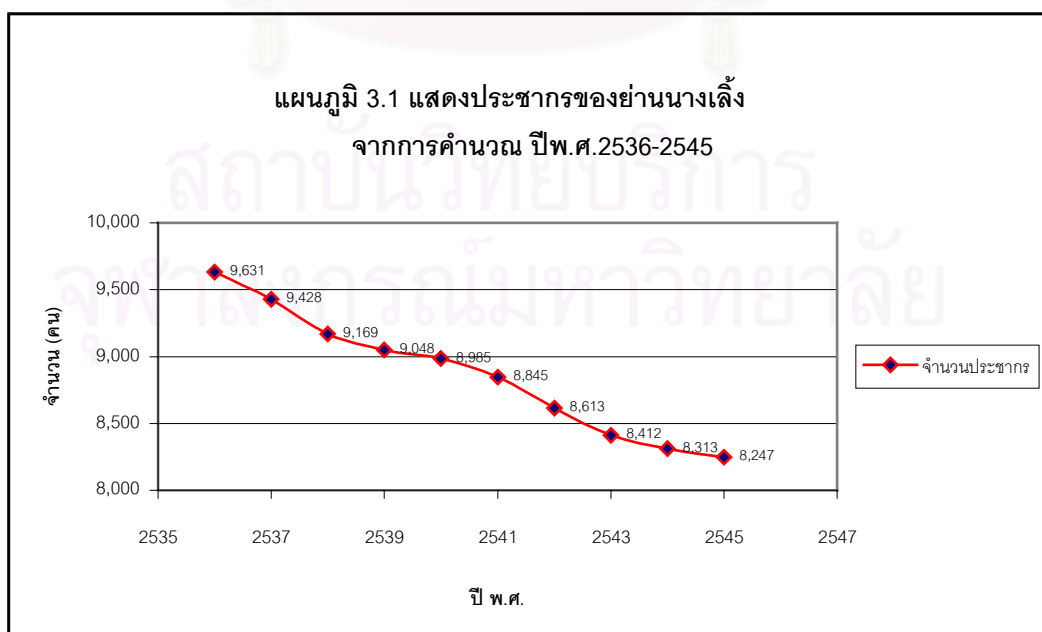
จากตารางพบว่า ประชากรรวม โดยการอ้างอิงความหนาแน่นระดับแขวง ในปีพ.ศ.2545 จะมีจำนวนประชากรในย่านนางเลิ้งประมาณ 8,247 คน คิดเป็น 83% ของจำนวนประชากรในแขวงวัดโสมนัส และมีความหนาแน่นของประชากรในย่านประมาณ 28,233 คน/ ตร.กม.

ซึ่งจากวิธีดังกล่าว จะนำไปคำนวณหาจำนวนประชากรอ้างอิงพื้นที่ของย่าน เปรียบเทียบระหว่างปีพ.ศ.2536-2545 โดยอาศัยข้อมูลประชากรในระดับแขวงระหว่างปีพ.ศ.2536-2545 มาทำการคำนวณ ซึ่งจะได้จำนวนประชากรของย่านนางเลิ้ง ดังนี้

ตารางที่ 3.5 แสดงจำนวนประชากรของย่านนางเลิ้งเปรียบเทียบระหว่างปีพ.ศ.2536-2545

ปีพ.ศ.	จำนวนประชากร (คน)	อัตราการเปลี่ยนแปลง (% ต่อปี)
2536	9,631	
2537	9,428	-2.11
2538	9,169	-2.74
2539	9,048	-1.32
2540	8,985	-0.70
2541	8,845	-1.56
2542	8,613	-2.62
2543	8,412	-2.33
2544	8,313	-1.18
2545	8,247	-0.79
อัตราการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อปี (พ.ศ.2536-2545)		-1.71

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงจำนวนประชากรของย่านนางเลิ้ง จากการคำนวณ ปีพ.ศ.2536-2545

จากการคำนวณหาจำนวนประชากร และอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรของย่านนางเลิ้ง ที่คิดระหว่างปีพ.ศ.2536-2545 จะพบว่า ค่าประชากร หรือจำนวนของประชากรในย่านมีจำนวนที่ลดลงทุกปี แต่อยู่ในระดับประชากรที่ค่อนข้างจะทรงตัว โดยคิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยร้อยละ 1.71 ต่อปี

โดยสาเหตุสำคัญของการย้ายออกของประชากรในย่าน ที่ทำให้ประชากรของย่านนางเลิ้ง มีแนวโน้มที่ลดลงอย่างต่อเนื่องในทุกๆ ปี ได้แก่

1. กลุ่มคนดั้งเดิมภายในย่าน รวมถึงลูกหลาน ที่เริ่มจะมีฐานะ และมีกำลังพอที่จะหาที่อยู่ใหม่ได้ก็เริ่มขยับขยาย โยกย้ายออกไปอยู่อาศัยภายนอกย่านกันมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้ที่อยู่อาศัยใหม่ที่มีความสะดวกสบายกว่า ได้อาคารบ้านเรือนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือมีลักษณะของสภาพแวดล้อมที่ดี และจากสภาพของย่านในปัจจุบัน ที่มีได้รุ่งเรืองดังเช่นในอดีต อาชีพ หรือการทำงานต่างๆ ในย่านก็ลดน้อยลง ผู้คนในย่านบางส่วนจำเป็นต้องออกไปหาแหล่งงานใหม่เพื่อความอยู่รอด ทำให้ต้องย้ายไปอยู่อาศัยภายนอกย่านด้วย เพื่อให้ใกล้กับแหล่งงาน สถานที่ทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดความสะดวกสบาย และประหยัดเวลาในการเดินทางไปทำงาน

2. ความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัย กล่าวคือ พื้นที่ส่วนใหญ่ในย่านเป็นพื้นที่ที่เป็นของทางราชการ วัด หรือหน่วยงานอื่นๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในย่านส่วนใหญ่เกิดความรู้สึกที่ไม่แน่ใจ และไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยที่ตนเช่าอาศัยอยู่ จึงทำให้ประชาชนบางส่วนย้ายออกไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ในพื้นที่อื่นๆ ที่มีความมั่นคงมากกว่า และสามารถถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดิน หรือที่อยู่อาศัยนั้นได้อย่างแท้จริง

3. ผู้คนจากแหล่งอื่นที่ย้ายเข้ามาทำงาน และอยู่อาศัยใหม่ภายในย่าน รวมถึงจากจำนวนคนของแต่ละครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่พื้นที่ของย่านนั้นมีจำกัด จึงทำให้ในปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่ และสภาพพื้นที่ของย่านนั้นมีความหนาแน่น แออัด และมีสภาพที่เสื่อมโทรม ทำให้มีผู้คนเริ่มย้ายออกไปอยู่ที่อื่นกันเป็นจำนวนมาก

3.2.2 ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

ลักษณะทางสังคมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมของประชากรในย่านนางเลิ้งส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในย่านนับถือศาสนาพุทธ ทำให้วัฒนธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในย่านจึงมักเป็นไปตามแบบอย่างของพุทธศาสนา อาทิเช่น มีการร่วมกันทำบุญในงานประเพณีต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ในย่านเป็น

ที่ตั้งของวัดถึง 2 แห่ง คือ วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) และวัดโสมนัสราชวรวิหาร ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างคนในย่านกับวัดแค และวัดโสมนัสฯ นั้นมีมาช้านาน ทั้งความสัมพันธ์ในลักษณะของผู้ให้เช่าที่ดินกับผู้เช่า และวัดยังเป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่างๆ เป็นที่ให้การศึกษา เป็นแหล่งรวมความศรัทธาของผู้คนหรือประชากรในย่าน และพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงประชาชนส่วนใหญ่ยังใช้พื้นที่ว่างภายในวัด เป็นลานเอนกประสงค์ที่ใช้สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย

ซึ่งสำหรับคนในย่านนางเลิ้งส่วนใหญ่แล้วจะมีความสัมพันธ์ และใกล้ชิดกับวัดแคมากกว่าวัดโสมนัสฯ ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญของชีวิต ตั้งแต่เกิด บวช แต่งงาน เจ็บป่วย จนถึงตาย ชาวบ้านก็มักจะไปกระทำกันที่วัดแค สำหรับวัดโสมนัสฯ จะมีเฉพาะบางกิจกรรมที่ชาวบ้านเข้าร่วม เช่น งานเวียนเทียนของวัด การเข้าฝึกการนั่งปฏิบัติธรรม เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจาก ประการแรก วัดโสมนัสฯ เป็นวัดหลวง มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ มาก ซึ่งไม่สะดวกต่อการทำพิธีกรรมของชาวบ้าน (จิตต์สุภา เจริญศรี, สัมภาษณ์ 10 พย. 2545) ซึ่งต่างจากวัดสุนทรธรรมทาน หรือวัดแคที่เป็นวัดราษฎร์ ทำให้มีข้อจำกัดและกฎระเบียบในการใช้พื้นที่ของวัดที่เคร่งครัดน้อยกว่าวัดโสมนัสฯ ที่เป็นวัดหลวงมาก เช่น วัดโสมนัสฯ ไม่อนุญาตให้ทำพิธีงเด็ก ทำให้ชาวจีนในย่านไม่สามารถจัดพิธีศพที่วัดโสมนัสฯ ได้ เป็นต้น ประการที่สองจากการที่วัดแคเป็นวัดราษฎร์ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากทางราชการ ต้องอาศัยเฉพาะเงินบริจาค ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่นิยมไปทำบุญ หรือจัดพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาที่วัดแคกันเป็นส่วนใหญ่เพื่อเป็นการช่วยเหลือวัดอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังเกิดจากความศรัทธาที่คนในย่านมีต่อพระสงฆ์ในวัดแค เช่น หลวงปู่ธูป และพระครูวิจารย์กิจ (พระอาจารย์ ช้วน) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่คนในย่าน และพื้นที่ใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือ ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้วัดแคมีผู้เข้ามาทำบุญ หรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเกินมากกว่าวัดโสมนัสฯ ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันจำนวนผู้ที่มาทำบุญ หรือผู้ที่มาอุปถัมภ์วัดจะมีน้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็มีผู้คนในย่านบางส่วนที่ยังคงไปทำบุญที่วัดในช่วงวันเทศกาลสำคัญต่างๆ อยู่จวบจนปัจจุบัน

งานประเพณีประจำปีของวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) ได้แก่

- งานทอดผ้าป่าสามัคคี จัดขึ้นในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม กำหนดโดยคณะกรรมการ และเจ้าอาวาส โดยจะให้ชาวบ้านร่วมกันทำบุญตามศรัทธา

- งานพระพุทธรูปจำลอง จัดขึ้นในเดือนมีนาคมของทุกปี โดยทางวัดจะนำพระพุทธรูปจำลองที่ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์ มาประดิษฐานเป็นการชั่วคราวที่ศาลาการเปรียญ เพื่อให้ประชาชนทั่วไป และชาวบ้านได้มีโอกาสนมัสการ และปิดทอง
- งานวันสงกรานต์ ปีใหม่ไทย จัดขึ้นในช่วงวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี โดยทางวัดจะจัดให้มีการสงฆ์น้ำพระในวันขึ้นปีใหม่ มีการทำน้ำมนต์ประพรมให้แก่ชาวบ้านเพื่อความ เป็นสิริมงคล
- งานก่อพระเจดีย์ทราย สะเดาะงาพเคราะห์ จัดขึ้นในเดือนพฤษภาคมของทุกปี
- งานหล่อเทียนพรรษา ในช่วงเดือนกรกฎาคม โดยชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วม ในการร่วมทำบุญหล่อเทียนพรรษาตามศรัทธา
- งานทอดกฐิน จะจัดขึ้นช่วงเดือนตุลาคม ในวันออกพรรษาของทุกปี โดยทางวัดจะเป็นผู้จัดขึ้น และทำการบอกบุญแก่ชาวบ้าน รวมถึงมีการแสดงมหรสพต่างๆ มากมาย เช่น การแสดงลิเก ดนตรี เป็นต้น
- การเทศน์มหาชาติชาดก จัดขึ้นในเดือนธันวาคม

ซึ่งจากข้างต้นจะเห็นว่า ในรอบปีวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) จะมีการจัดงานประเพณีประจำปีหลากหลายงาน ทั้งนี้เนื่องจากที่ตั้งได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า วัดแคนี้เป็นวัดราษฎร์ ซึ่งไม่มีรายได้จากรัฐ ดังนั้นส่วนหนึ่งของการหารายได้เพื่อมาใช้จ่ายในการบำรุงรักษา หรือซ่อมแซมวัดก็จะเป็นเงินที่มาจากกาการจัดงานประเพณีประจำปีเหล่านี้

นอกจากกิจกรรมทางศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับวัดแค และวัดโสมนัสแล้ว ยังมีกิจกรรมที่มีความสำคัญ และมีความสัมพันธ์กับประเพณี และวัฒนธรรมของคนในย่านนางเลิ้งอีกสิ่งหนึ่ง คือ “งานประจำปีศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ซึ่งท่านเป็นผู้ที่ชาวนางเลิ้งให้ความเคารพนับถือเสมือนเป็น “เจ้า” องค์หนึ่ง ทำให้มีการตั้งศาลของกรมหลวงชุมพรฯ หรือศาลเจ้านางเลิ้งขึ้นภายในย่าน โดยตั้งอยู่ในตลาดนางเลิ้ง บริเวณด้านหลังของตลาด และต่อมาภายหลังก็ได้มีการอัญเชิญเจ้าที่คนจีนนับถือมาประทับ ณ ศาลเจ้าแห่งนี้ด้วย โดยจะมีการจัดกิจกรรมงานประจำปีงานไหว้เจ้านางเลิ้ง หรือ งานฉลองศาลเจ้าขึ้นทุกปี แต่จะปีจะจัดต่อเนื่องถึง 5 วัน 5 คืน ในช่วงปลายปี คือ ระหว่างวันที่ 14-19 ธันวาคม (วันที่ 19 ธันวาคม เป็นวันประสูติของกรมหลวงชุมพรฯ) และถือว่าศาลเจ้านางเลิ้งนี้เป็นที่รวม หรือจุดศูนย์รวมของคนในย่าน

โดยกิจกรรมในวันงานประจำปี หรือกิจกรรมในงานศาลเจ้า จะถือเป็นงานที่อาศัยความร่วมมือของคนในย่าน และพื้นที่ใกล้เคียงที่มีความเคารพนับถือ โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน หรือกลุ่มคนค้าขายชาวจีนในย่าน ที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างแน่นแฟ้นผ่าน “ศาลเจ้า” โดยจะเป็นหัวเรือใหญ่ในการจัดงานดังกล่าว ซึ่งงานในแต่ละปีจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ ในวันแรกจะมีการทำบุญทางพุทธศาสนา มีการตักบาตรพระสงฆ์ และมีละครชาตรีถวายกรมหลวงชุมพรฯ รวมถึงมีวัฒนธรรมแบบจีน เช่น การเซ่นไหว้แบบจีน เป็นต้น ในวันที่ 2-4 ของงานจะมีการแสดงงิ้ว และในวันสุดท้ายจะมีการรำกระบี่ มีการแสดงลิเกในเวลากลางคืน รวมถึงในช่วงของงานจะมีการแห่เจ้า โดยไม่ได้มีการกำหนดวันที่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการจัดงานเป็นผู้กำหนด ซึ่งจะมีการแห่เจ้าไปโดยรอบๆย่าน เริ่มต้นจากถนนสุขุมมิตร ถนนกรุงเกษม ถนนนครสวรรค์ ถนนพะเนียง และเข้าตลาดนางเลิ้ง โดยในขบวนแห่จะมีการร่วมขบวนของสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สท.)สมาชิกสภาเขต(สข.) และทีมงาน รวมถึงผู้นำของชุมชน เด็กนักเรียนของวัดโสมนัส และผู้คนภายในย่าน อีกทั้งจะมีวงดุริยางค์ทหารเรื่อนำขบวนแห่ ทำให้ขบวนแห่ดูมีความยิ่งใหญ่ และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (ภาพที่ 3.9, ภาพที่ 3.10, ภาพที่ 3.11, ภาพที่ 3.12, ภาพที่ 3.13)

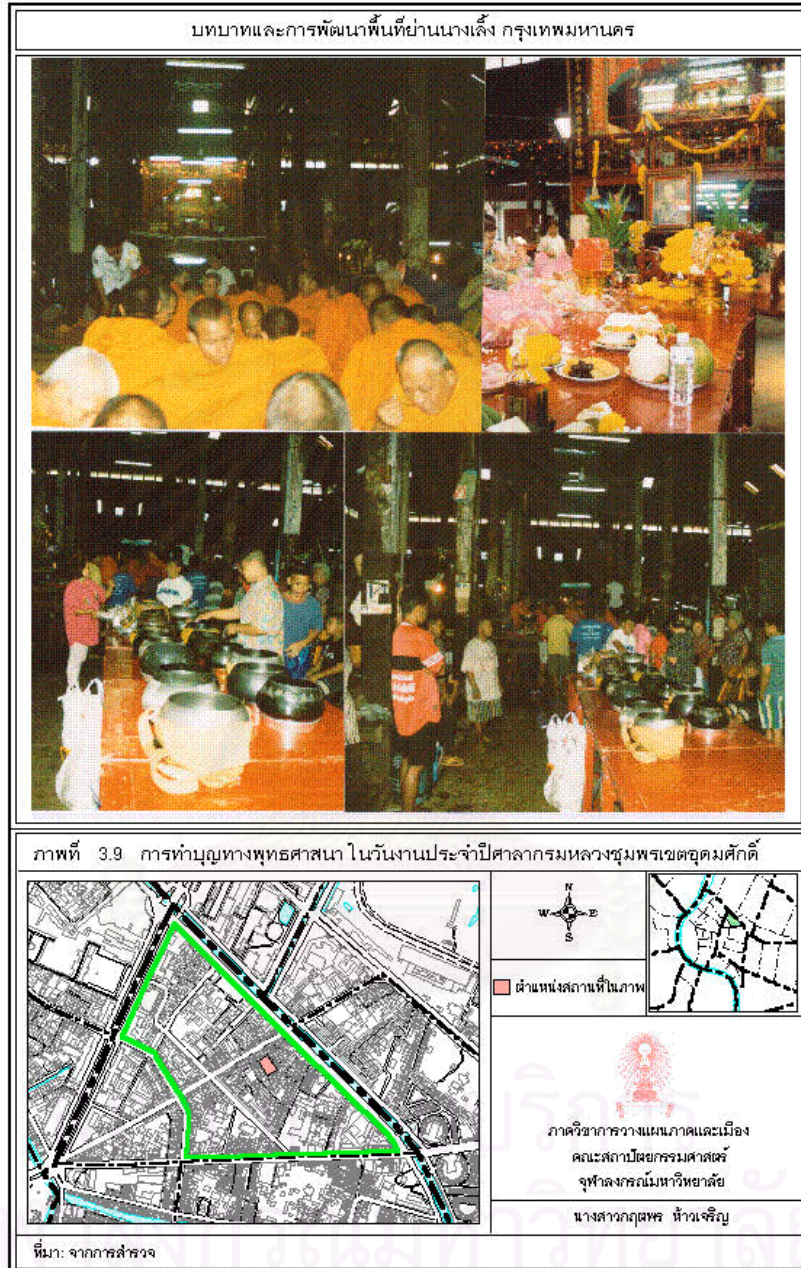
ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า งานประเพณีศาลเจ้านางเลิ้งนี้ ถือได้ว่าเป็นงานใหญ่ของย่านที่มีผู้คนทั้งภายใน และภายนอกย่านให้ความสนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ของคนในย่าน จะมีความผูกพันอยู่กับวัด และศาลเจ้าเป็นหลัก โดยวัด และศาลเจ้า จะเป็นเสมือนศูนย์รวมของคนในย่านในการที่จะร่วมมือกันดำเนินกิจกรรม หรืองานประเพณีต่างๆ ของย่านให้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

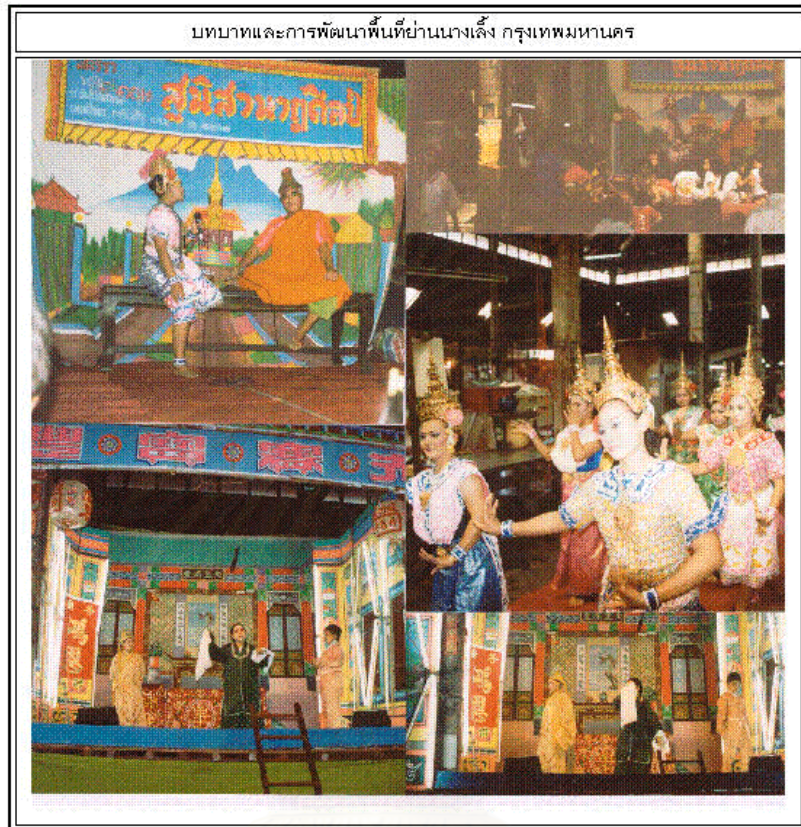
3.2.3 ความสัมพันธ์ทางสังคม

กลุ่มความสัมพันธ์ หรือรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม

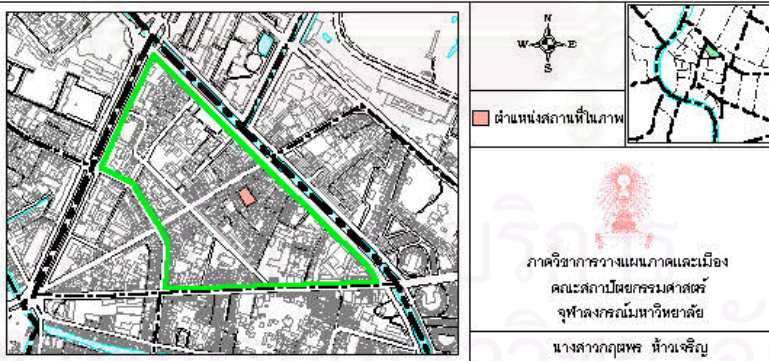
โดยกลุ่มความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในย่านนางเลิ้งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. **ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายของคนละแวกบ้าน** คือ รูปแบบความสัมพันธ์ของคนละแวกบ้าน หรือการเป็นเพื่อนบ้านเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้ง่ายที่สุดของย่านนางเลิ้ง โดยรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ จะมีรูปแบบที่อิสระเป็นความสัมพันธ์ของคนแถวๆ บ้าน ความสัมพันธ์ของคนในซอยเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ต้องอาศัยเวลาและระยะทางเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ดังกล่าว และถือเป็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐาน แต่เป็นรูปแบบที่มีความสำคัญ

ภาพที่ 3.10 การแสดงต่างๆ ในงานประจำปีศาลเจ้ากรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

ที่มา: จากภาพสำรวจ

ต่อย่าน เนื่องจากเพื่อนละแวกบ้านทำให้คนในย่านมีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิดเห็น และมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งความช่วยเหลือในระดับที่เท่าเทียมกัน เช่น การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหาร ข่าวสาร ฯลฯ ระหว่างกัน และความช่วยเหลือในลักษณะที่ผู้ที่มีมากจุนเจือผู้ที่น้อยกว่า เช่น การขอกู้ยืมเงิน เป็นต้น ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มนี้เป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกัน ซึ่งความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมละแวกบ้านนี้เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ประเภทอื่นๆ ภายในย่าน

2. ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายของกลุ่มอาชีพ หรือเพื่อนร่วมอาชีพ กลุ่มอาชีพเป็นลักษณะเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญของย่านนางเลิ้งอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเครือข่ายของผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกันจะมีความสัมพันธ์กันเชิงส่งเสริม สนับสนุน ท่ามกลางการแข่งขันกันในเรื่องของการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพค้าขาย กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพละครชาตรี (กลุ่มละครแก้วบน) เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายของกลุ่มเครือญาติ จากประวัติการตั้งถิ่นฐานในย่านนางเลิ้ง จะพบว่าผู้คนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในย่านมักเป็นกลุ่มของญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือคนที่รู้จักมักคุ้นกันมาก่อน และการขยายตัวของย่านนางเลิ้งส่วนใหญ่ก็เกิดขึ้นจากการขยายของครอบครัวเดิมที่อาศัยอยู่ อีกทั้งจากที่ย่านนางเลิ้งเป็นแหล่งประกอบอาชีพที่มักใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นหลัก และมีลักษณะการส่งต่ออาชีพให้แก่ลูกหลาน ทำให้คนส่วนใหญ่ในย่านจึงมีความเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันลูกหลานของคนในย่านบางส่วนเริ่มที่จะขยับขยายออกไปอยู่อาศัยยังพื้นที่ภายนอก แต่ก็ยังคงมีลูกหลานของคนเก่าแก่ในย่านที่ยังต้องการที่จะอาศัยอยู่ภายในย่านเพื่อให้ใกล้ชิดกับญาติพี่น้องของตนเอง ทำให้ในปัจจุบันผู้ที่ยังคงอยู่อาศัยในย่านนางเลิ้งส่วนใหญ่ นั้น จะมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มเครือญาติเป็นสำคัญ

พื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งสามารถสรุปเป็นพื้นที่ใหญ่ๆ ได้ดังนี้

ตลาด โดยตลาดที่สำคัญของย่าน คือ ตลาดนางเลิ้ง แต่เดิมตลาดนางเลิ้งจะเป็นตลาดที่ขายของสดเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันการขายของสดกลับมีลดลงกลายเป็นการขายอาหารคาวหวานสำเร็จรูป และร้านค้าต่างๆ เพื่อรองรับพนักงาน ข้าราชการที่จะเข้ามาจับจ่ายซื้อของ และรับประทานอาหารแทน ซึ่งจากการที่ตลาดแปรสภาพมาเป็นการขายอาหารนั้นทำให้มีจุดที่จะใช้เป็น

ที่ในการปฏิสัมพันธ์ การพบปะพูดคุยกันของคนในย่าน และคนจากภายนอกที่กว้างขวาง และเพิ่มมากขึ้น

หน้าบ้าน กล่าวคือ เมื่อการประกอบกิจกรรมต่างๆ หรือการทำงานในแต่ละวันเสร็จ ผู้คนส่วนใหญ่ในย่านก็มักจะอาศัยพื้นที่บริเวณหน้าบ้านของตนเองเป็นพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ เพื่อพบปะพูดคุยและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันกับคนในครอบครัว รวมถึงผู้คนที่อยู่ในละแวกบ้านใกล้เคียง

บาทวิถีริมคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งปัจจุบันได้มีการปรับปรุง ปรับสภาพพื้นที่โดยรวมให้ดีขึ้น เช่น มีการปรับสภาพพื้นที่ทางเดินที่ชำรุดให้มีสภาพที่สมบูรณ์ มีการปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่น บริเวณริมคลอง มีการนำเก้าอี้และม้านั่งต่างๆ มาวางไว้ตามทางเดินเพื่อให้คนในย่าน และผู้ที่ผ่านไปมาสามารถใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจได้

พื้นที่บริเวณวัด เช่น หน้าเมรุศาลา 1 วัดแค ซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ หรือแหล่งรวมของคนสูงอายุ รวมถึงบริเวณลานกว้างหน้าวัดโสมนัสฯ ที่ใช้เป็นที่จอดรถ และลานกีฬา ซึ่งจะมีผู้คนเข้ามานั่งพักผ่อน พูดคุย และเล่นกีฬาต่างๆ ร่วมกัน โดยเฉพาะเวลาเย็นหลังเลิกงาน และวันหยุด

พื้นที่ย่อยอื่นๆ อาทิเช่น

- ร้านกาแฟ บริเวณตรอกนางเลิ้ง 2 โดยตั้งอยู่ระหว่างตลาดนางเลิ้งกับโรงหนังเฉลิมธานี ซึ่งบริเวณดังกล่าวจะมีผู้คนภายในย่าน โดยเฉพาะจากตลาด และพื้นที่โดยรอบมานั่งพูดคุย ดื่มชา-กาแฟ และเล่นหมากรุกกัน โดยเฉพาะในช่วงวันเสาร์และวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลาประมาณ 11.00น. พื้นที่บริเวณดังกล่าวจะเป็นแหล่งรวมของผู้ที่เล่นพนันมวยอีกด้วย
- บริเวณเกาะกลางซอยวัดโสมนัสฯ ซึ่งจะมีการนำโต๊ะ และม้านั่งมาตั้ง เพื่อใช้เป็นที่พบปะพูดคุยของคนในบริเวณดังกล่าว โดยจะมีผู้คนผลัดเปลี่ยนกันมานั่งเกือบตลอดทั้งวัน

ทั้งนี้จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นถึงลักษณะทางกายภาพ และลักษณะทางสังคมของย่านนางเลิ้ง ทำให้พอที่จะสรุปถึงโครงสร้างโดยรวมในลักษณะต่างๆ ดังกล่าวของย่านได้ดังนี้

ย่านนางเลิ้งตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ใจกลางเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องกับย่านประวัติศาสตร์ของกรุงรัตนโกสินทร์ และถือว่าเป็นพื้นที่ต่อเนื่องฝั่งตะวันออกของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยในปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตการปกครองของเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย

พื้นที่ย่าน จะพบว่า ย่านนางเลิ้งมีบทบาทสำคัญในการเป็นย่านการค้า และการพักอาศัย ทำให้ที่ดิน และอาคารส่วนใหญ่ของย่านก็เพื่อการค้าขาย และการอยู่อาศัยเป็นหลัก โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินภายในย่านจะมีผู้ถือครองที่เป็นเจ้าของแปลงที่ดินขนาดใหญ่ๆ เพียงไม่กี่ราย เช่น กรรมสิทธิ์ของวัดโสมนัสฯ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ วัดสุนทรธรรมทาน และเอกชน สำหรับสภาพโดยทั่วไปของย่าน จากการที่ย่านมีบทบาททั้งการเป็นย่านการค้า และการพักอาศัย จึงทำให้ภายในย่านมีสภาพที่ค่อนข้างจะแออัด ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เนื่องจากบ้านเรือนที่ปลูกติดกันอย่างหนาแน่น จากผู้คนที่อยู่อาศัย และเข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ ภายในย่าน รวมถึงการใช้พื้นที่ต่างๆ ของคนในย่านที่ไม่ได้คำนึงถึงส่วนรวมเป็นหลัก มีการขายสินค้า หรือวางของระเกะระกะบนทางสาธารณะเป็นจำนวนมาก

การเข้าถึงพื้นที่ย่านนั้นเป็นไปได้โดยสะดวก เนื่องจากอยู่ในทำเลที่ดีอันประกอบด้วยพื้นที่ย่านที่มีถนนสายหลักหลายสายตัดผ่าน สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่ส่วนต่างๆ ได้อย่างดี ทำให้การเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ สามารถทำได้โดยง่าย รวมถึงในย่านยังมีระบบขนส่งมวลชนที่เข้าถึงพื้นที่ค่อนข้างมาก จึงก่อให้เกิดความสะดวกต่อการสัญจรของคนทั้งใน และนอกพื้นที่

ในส่วนของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ภายในย่านนั้น ยังค่อนข้างที่จะขาดแคลน และมีไม่เพียงพอกับความต้องการของประชากรในย่าน โดยเฉพาะในเรื่องของที่จอดรถ ซึ่งถือเป็นปัญหาใหญ่ของย่านนางเลิ้งที่มีผลทำให้เกิดความไม่สะดวกต่อการที่จะเข้ามาซื้อของภายในย่าน รวมถึงบริการต่างๆ เช่น ห้องน้ำสาธารณะ ซึ่งยังไม่มีให้บริการในย่าน

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างย่านนางเลิ้งกับย่านอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงนั้น จะเป็นไปได้ในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพียงแต่จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างเท่านั้น

สำหรับในลักษณะทางสังคมของย่าน จะพบว่าในส่วนของประชากรภายในย่านนางเลิ้งเป็นการรวมกันของประชากร 4 ชุมชนในย่านและประชากรในพื้นที่อื่นๆ ของย่านเข้าด้วยกัน ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่าประชากรของย่านมีแนวโน้มที่ลดลง เนื่องจากมีการย้ายออกของคนในย่านเพื่อไปอยู่อาศัยในที่แห่งใหม่ที่มีความสะดวกสบายกว่าเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันจากการที่ย่านยังคงเป็นแหล่งที่สามารถทำมาหากินได้ และเป็นที่อยู่อาศัยที่มีความสะดวกสบายในการเดินทาง จึงทำให้ในปัจจุบันยังมีคนอาศัยอยู่ในย่านกันเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่อาศัยมาแต่เดิม รวมถึงผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ปะปนกันไป

สำหรับวิถีชีวิตของคนในย่าน จะพบว่า ในปัจจุบันคนในย่านก็ยังคงมีความผูกพัน และมีความสัมพันธ์กับวัดในพื้นที่ ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัดดังกล่าว อาจไม่ใช่เรื่องสำคัญ หรือมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้คนในย่านมากเท่าในอดีตก็ตาม โดยในปัจจุบันความสัมพันธ์ของคนกับวัดนั้น จะมีทั้งในระดับที่เป็นทางการ คือ จากการที่วัดเป็นผู้ให้เช่าที่ดินหรือบ้านเรือนเพื่อการอยู่อาศัย และในระดับที่ไม่เป็นทางการ คือ ความศรัทธาของผู้คนที่มีต่อเจ้าอาวาส และพระสงฆ์ภายในวัด และไปประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาที่วัด เป็นต้น นอกจากนี้คนในย่านจะมีความสัมพันธ์ และผูกพันกับวัดแล้ว ศาลเจ้าหรือศาลกรมหลวงชุมพรฯ ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในย่านเพื่อให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเป็นการร่วมมือช่วยเหลือกันในการประกอบกิจกรรมงานประเพณีศาลเจ้าให้สำเร็จไปได้ด้วยดี อีกทั้งความสัมพันธ์ของคนในย่านยังแสดงออกมาในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยกันของกลุ่มคน ทั้งที่เป็นญาติพี่น้อง คนละแวกบ้าน หรือกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพเดียวกัน

ในส่วนของการพิจารณาถึงพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนในย่าน จะเห็นว่าพื้นที่ย่านส่วนใหญ่จะใช้เพื่อการประกอบกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งกิจกรรมทางการค้า และการอยู่อาศัย จึงทำให้พื้นที่สาธารณะที่จะใช้เป็นที่ในการปฏิสัมพันธ์ขนาดใหญ่ของคนในย่านนั้น มีค่อนข้างน้อย โดยพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ส่วนใหญ่ของย่านมักจะเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก หรือเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ และใช้เป็นที่ปฏิสัมพันธ์ควบคู่กันไป อาทิเช่น พื้นที่ภายในอาคารจะเป็นพื้นที่ที่สาธารณะ คือ ใช้เป็นทั้งที่ประกอบกิจกรรมทางการค้า และใช้เป็นที่พบปะพูดคุยของคนในย่าน และคนภายนอก เป็นต้น

ซึ่งจากลักษณะทางกายภาพ และลักษณะทางสังคมดังกล่าว หากนำมาพิจารณาตามแนวคิดของ วิมลศรี ลิ้มธนากุล ในเรื่องของคุณลักษณะที่สำคัญ และจำเป็นของย่าน ที่กล่าวไว้ว่า ย่านจะเป็นย่านที่มีความสมบูรณ์ได้จะต้องมีคน หรือชุมชน และมีพื้นที่รองรับอยู่เบื้องหลัง รวมถึงมีลักษณะเฉพาะของการรวมกลุ่มของกิจกรรมประเภทเดียวกันภายในย่าน และคนในย่านต้องมีการประกอบกิจกรรม หรือมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์ในระดับย่านขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าย่านนางเลิ้งก็ถือได้ว่าเป็นย่านอย่างสมบูรณ์อีกย่านหนึ่งของกรุงเทพฯ ตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้น

บทที่ 4

พัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้ง

พื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้ง เป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกับพัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์ นับแต่สมัยเริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้ลักษณะความเป็นไปหรือพัฒนาการของย่านจึงอาศัยการพิจารณาตามพัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าว ซึ่งในบทนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการแบ่งเนื้อหาในการศึกษาออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนแรก : อธิบายถึงพัฒนาการความเป็นมาของกรุงรัตนโกสินทร์ ในฐานะที่ย่านนางเลิ้งถือเป็นพื้นที่ต่อเนื่องทางฝั่งตะวันออกของกรุงรัตนโกสินทร์ที่เกิดจากการขยายตัวของพื้นที่ และความเจริญในด้านต่างๆ ต่อเนื่องออกมาสู่พื้นที่ย่าน ซึ่งเป็นพื้นที่โดยรอบในสมัยนั้น ส่วนที่สอง : อธิบายถึงพัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้งที่มีความสำคัญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

4.1 พัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์

4.1.1 สมัยรัชกาลที่ 1-3 (พ.ศ.2325 - 2394)

ในช่วงนี้เป็นระยะของการสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ โดยวางผังการใช้ที่ดินตามแบบอย่างของสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการขุดคูคลองเพื่อสร้างระบบโครงข่ายการสัญจรขึ้นใหม่ บ้านเรือนส่วนใหญ่ก็มักจะตั้งอยู่ริมแม่น้ำลำคลองสายต่างๆ เหล่านี้ สำหรับสภาพพื้นที่โดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นสวน หรือไร่นาเป็นส่วนมาก

สมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2325 - 2352)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นเถลิงถวัลราชสมบัติแล้ว พระราชภารกิจแรกที่ทรงกระทำ คือ การย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตก (กรุงธนบุรี) มาฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา (กรุงรัตนโกสินทร์) แทน ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ

- ประการแรก : ในด้านยุทธศาสตร์ กล่าวคือ กรุงธนบุรีประกอบด้วยอาณาเขตสองฝั่ง มีแม่น้ำอยู่ตรงกลาง ซึ่งเป็นลักษณะของเมืองอกแตก ไม่เหมาะในด้านยุทธศาสตร์ยากที่จะรักษาเมืองให้มั่นคงได้

- ประการที่สอง : ในด้านภูมิศาสตร์ เนื่องด้วยพื้นที่ทางฝั่งธนบุรี เป็นฝั่งโค้งด้านนอกของแม่น้ำที่ไหลเชื่อมจากภาคเหนือ จึงทำให้ตั้งทางด้านตะวันตก(ฝั่งธนบุรี) ทрудพิงทลายเร็วกว่าพื้นที่ฝั่งตะวันออก

- ประการที่สาม : ในด้านการพัฒนาเมือง การใช้พื้นที่ฝั่งธนบุรีมีความหนาแน่นมาก และมีขนาดที่จำกัดเพราะถูกขนาบด้วยวัดแจ้ง และวัดท้ายตลาด ทำให้การขยายตัวของเมืองในอนาคตเป็นไปได้ยาก ในขณะที่พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกเป็นพื้นที่ที่ท้องนา การพัฒนาเมืองสามารถทำได้ง่ายกว่า

ซึ่งในการย้ายพระนครมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยานี้ รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระนคร และพระราชนิเวศน์มณฑลเกียรติสถานขึ้นใหม่ โดยให้มีลักษณะคล้ายกรุงศรีอยุธยา และได้ทำการยกเสาหลักเมืองขึ้น เมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ.2325 ตรงกับวันอาทิตย์ เดือน 6 ขึ้น 10 ค่ำ ปีมะเส็ง จัตวาศก จ.ศ.1144 (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 18)

ส่วนการสร้างกำแพงเมือง และป้อมนั้น ได้โปรดฯ ให้หรือซากป้อมบางกอกเดิมกับกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา เพื่อขยายกำแพง และคูพระนครใหม่ให้กว้างขวางออกไป คงรักษาแต่ที่ริมแม่น้ำเป็นเขื่อนหน้าพระนครตามแนวคลองรอบกรุง และด้านแม่น้ำเจ้าพระยา ครอบคลุมพื้นที่ภายในกำแพงพระนครประมาณ 2,162 ไร่ (เทพชู ทับทอง, 2535: 17) โดยสร้างกำแพงเมืองขนานไปกับคลองรอบกรุงแล้วสร้างป้อม และประตูเป็นระยะๆ ห่างกันประมาณ 10 เส้น รอบพระนครมีป้อมจำนวน 14 ป้อม ซึ่งในปัจจุบันเหลือป้อมอยู่เพียง 2 แห่ง คือ ป้อมมหากาฬ ที่เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และป้อมพระสุเมรุ มุมถนนพระอาทิตย์

สำหรับคูเมืองได้มีการขุดคูพระนครขึ้นใหม่ โดยขุดขนานไปกับแนวคูเมืองเดิม เริ่มจากริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนคลองบางลำพู ขุดขนานไปกับคูเมืองเดิม ออกแม่น้ำเจ้าพระยาข้างใต้บริเวณเหนือวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาสในปัจจุบัน) ยาว 85 เส้น 13 วา กว้าง 10 วา ลึก 5 ศอก และพระราชทานนามว่า “คลองรอบกรุง” คือคลองบางลำพูถึงคลองโอง่างในปัจจุบัน พร้อมทั้งขุดคลองหลุดจากคลองคูเมืองเดิมขึ้นสองคลอง คือ คลองหลุดวัดราชนัลดา และคลองหลุดวัดเทพธิดาไปบรรจบกับคลองรอบกรุงที่ขุดขึ้นใหม่เพื่อประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ และการคมนาคม นอกจากนี้ภายในพระนคร ส่วนนอกเขตกำแพงเมืองใกล้วัดสะแก (วัดสระเกศในปัจจุบัน) โปรดฯ ให้มีการขุดคลองมหานาคขึ้น เพื่อทอดออกไปเป็นเส้นทางที่ใช้ติดต่อกับชนบทด้านตะวันออกของพระนคร โดยขุดแยกไปจากคลองรอบกรุงตรงสะพานมหาตมไทยอุทิศ (ในปัจจุบัน) ไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาใต้คลองรอบกรุง (ศิลาปรกร,กรม, 2525: 37) แต่คลองมหานาคนี้ไม่มีหลักฐานแน่ชัดที่

สามารถนำมาอ้างอิงได้ว่าขุดไปถึงที่ใด เพราะในปัจจุบันคลองมหานาคมีเพียงสี่แยกมหานาค คือแค่บริเวณคลองมหานาคบรรจบกับคลองผดุงกรุงเกษมเท่านั้น ส่วนคลองที่ต่อออกไปซึ่งเป็นคลองเดียวกันกับคลองมหานาค ปัจจุบันเรียกว่า คลองแสนแสบ (เทพชู ทับทอง, 2535: 117)

จากการที่กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเมืองที่มีแม่น้ำคูคลองล้อมรอบพระนคร จึงอาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก โดยมีคูเมืองเดิม คลองรอบกรุง และคลองหลอดเป็นตัวเชื่อมการคมนาคมเข้าด้วยกัน ส่วนการสัญจรทางบกนั้นปรากฏหลักฐานการใช้ถนนอยู่พอสมควร ลักษณะของถนนเป็นทางเดินแคบๆ กล่าวคือ เป็นถนนดิน หรือถนนถมทราย แล้วใช้อิฐปูเรียงตะแคง หรือวางแบนราบลงที่แนวกลางของเส้นทางให้กว้างพอที่คนจะเดินสวนกันได้

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1 นี้ อาณาเขตของพระนคร คือ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเพียงฝั่งเดียว และเป็นช่วงเริ่มต้นของการสร้างพระนคร โดยต้องการให้มีความเจริญรุ่งเรืองดังเช่นสมัยกรุงศรีอยุธยา ทำให้การวางรูปแบบของเมือง รวมถึงสิ่งก่อสร้างต่างๆ อันได้แก่ วัง วัด และอาคารบ้านเรือนต่างๆ ได้ยึดหลักมาจากกรุงศรีอยุธยาแทบทั้งสิ้น ซึ่งสิ่งก่อสร้างต่างๆ เหล่านี้จะตั้งอยู่ภายในเขตพระนครเป็นส่วนใหญ่ และมีโครงข่ายคมนาคมสำคัญที่ใช้ในการสัญจร คือ การคมนาคมทางน้ำ

ทั้งนี้หากจะกล่าวถึงพื้นที่ศึกษาบริเวณย่านนางเลิ้งในช่วงเวลานี้ จัดว่าเป็นเขตนอกกำแพงพระนคร หรือเป็นเขตชานเมือง มีลักษณะเป็นสวน ทุ่งนา หรือที่รกร้างว่างเปล่า และยังเป็นที่พระราชทานให้กับเชลยศึกได้เข้ามาอยู่อาศัย ซึ่งทำให้ในพื้นที่เริ่มมีการเข้ามาอยู่อาศัยของคนกลุ่มต่างๆ โดยคนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในพื้นที่ย่านในช่วงเวลานี้ คือ เชลยศึกชาวเขมรที่ถูกกวาดต้อนเข้ามา เมื่อครั้งที่รัชกาลที่ 1 เสด็จไปปราบกบฏที่เขมรในปีพ.ศ.2325

สมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ.2352 - 2367)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ เป็นระยะที่ค่อนข้างห่างจากศึกสงคราม ส่วนใหญ่จะเป็นการทำนุบำรุงบ้านเมือง โดยเฉพาะในด้านศิลปกรรม และวรรณคดี เช่น การสร้างสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง หรืองานพระราชนิพนธ์เรื่อง อิเหนา เสภาขุนช้างขุนแผน และกาพย์เห่เรือ เป็นต้น รวมถึงมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ ในด้านการใช้ที่ดินมีการขยายขอบเขตพระบรมมหาราชวังออกไปทางด้านทิศใต้อีก 20 ไร่ครึ่ง จนเกือบจรดวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ซึ่งเดิมเป็นที่ตั้งของ

บ้านเรือนเสนาบดีเก่าสมัยรัชกาลที่ 1 และได้มีการตัดถนนสายใหม่เพื่อใช้คั่นเขตระหว่างพระบรมมหาราชวัง และวัดพระเชตุพนฯ ชื่อว่า “ถนนท้ายวัง” มีความสำคัญเมื่อไปบรรจบกับถนนสายเดิม ทำให้ขบวนแห่สามารถเคลื่อนรอบกำแพงพระบรมมหาราชวังได้ ดังเช่นที่ปรากฏในปัจจุบัน

ส่วนวังที่สร้างในรัชกาลนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างวังของพระราชโอรส ทั้งฝ่ายวังหลวง และฝ่ายวังหน้า อาณาเขตของเมืองจึงเริ่มขยายตัวออกมานอกเขตคลองคูเมืองเดิม โดยอาศัยจากตำแหน่งที่ตั้งของวังพระราชโอรสเป็นเครื่องชี้นำ ซึ่งวังต่างๆ จะรวมกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ วังของพระราชโอรสวังหลวงมีที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ และทิศตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง ส่วนวังฝ่ายหน้ามีที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระราชวังบวรสถานมงคล รวมถึงมีการสร้างวังประปรายขึ้นในฝั่งธนบุรีด้วย (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 404)

กล่าวได้ว่าในช่วงรัชกาลนี้ มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย โดยเป็นการขยายเขตพระบรมมหาราชวัง มีการแบ่งส่วนระหว่างพื้นที่ของพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังบวรสถานมงคล รวมถึงมีการสร้างวัง และวัด ในส่วนของการคมนาคมยังคงอาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก และมีการตัดถนนขึ้นใหม่หนึ่งสาย คือ ถนนท้ายวัง

สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367 - 2394)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่เศรษฐกิจรุ่งเรือง โดยการค้าสำเภากับจีน แต่เป็นระยะที่บ้านเมืองเกิดศึกสงครามกับประเทศข้างเคียง โดยเฉพาะสงครามกับญวน จนถึงกับรัชกาลที่ 3 ต้องโปรดเกล้าฯ ให้มีการขุดคลองแสนแสบต่อเนื่องไปจากคลองมหานาคขึ้น เพื่อใช้เป็นเส้นทางลำเลียงทหาร และส่งกำลังบำรุง คลองแสนแสบนี้ยาว 1,337 เส้น 19 วา 2 ศอก กว้าง 6 วา ลึก 4 ศอก โดยต้นคลอง เรียกว่า คลองแสนแสบ ปลายคลองเรียกว่า คลองบางขนาก (เทพชู ทับทอง, 2535: 118) รวมถึงรัชกาลที่ 3 ยังทรงให้พระราชวงศ์ผู้ใหญ่ไปประทับตามจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญๆ ในสมัยนั้น ได้แก่ ริมป้อมปราการ และปากคลองแยกของแม่น้ำเจ้าพระยาสายต่างๆ

อีกทั้งในสมัยนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างบูรณะซ่อมแซมอาคารสำคัญๆ ในพระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงสร้างวัดราชนันทดาและวัดเทพธิดาขึ้น 2 วัดต่อเนื่องกัน โดยมีคลองหลอดคั่นกลาง วัดทั้ง 2 แห่งนี้ตั้งอยู่ใกล้ป้อมมหากาฬ และประตูสำราญ นอกจากนั้นยังทรงโปรดฯ ให้สร้างภูเขาทองขึ้นทำนองเดียว

กับเจดีย์ภูเขาทองที่กรุงศรีอยุธยา จึงได้ทรงกำหนดให้ตั้งอยู่ริมคลองมหานาค ใกล้กับวัดสระเกศ (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 408-409) ซึ่งภายหลังเจดีย์ภูเขาทองนี้ได้กลายเป็นจุดหมายที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์จวบจนปัจจุบัน

ในรัชกาลนี้กล่าวได้ว่าชุมชนเริ่มขยายออกไปทางฝั่งพระนคร โดยขยายออกนอกเขตคลองคูเมืองเดิม โดยมีวัดเป็นแกนนำ รวมถึงมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ และเริ่มมีการติดต่อกับเมืองภายนอกเขตพระนคร โดยอาศัยการคมนาคมทางน้ำผ่านคลองสายต่างๆ ซึ่งพื้นที่บริเวณย่านในช่วงเวลานี้ก็เช่นกันที่เริ่มมีการขยายตัว มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น โดยกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่ในช่วงเวลานี้ที่มีความสำคัญ คือ กลุ่มคนชาวใต้ หรือชาวเมืองละครที่ได้อพยพมาเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ภายในย่าน และเป็นกลุ่มคนที่ได้นำเอาศิลปการแสดงของทางใต้ประเภทละครชาตรี ฯลฯ เข้ามาเผยแพร่ในย่าน และศิลปการแสดงดังกล่าวได้กลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับย่าน และยังคงอยู่คู่กับย่านนางเลิ้งมาจวบจนปัจจุบัน

4.1.2 สมัยรัชกาลที่ 4-6 (พ.ศ.2394 - 2468)

ช่วงนี้เป็นระยะที่มีการรับอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามาเกือบทุกๆ ด้าน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพครั้งสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ สถาปัตยกรรมถูกพัฒนาให้เป็นไปตามแบบอย่างของประเทศทางตะวันตก

สมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394 - 2411)

ในรัชสมัยนี้นับเป็นสมัยที่รุ่งเรืองที่สุดในการพัฒนาทำนุบำรุงบ้านเมือง เนื่องด้วยอิทธิพลชาวต่างประเทศที่มีมากขึ้น ซึ่งมีชาวโปรตุเกส ฝรั่งเศส อังกฤษ อเมริกา ต้องการทำการค้าอย่างเสรี ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญที่จะหันมาสร้างกรุงเทพฯ ให้ทันสมัยทัดเทียมกับอารยธรรมตะวันตก โดยทรงเปิดประเทศ และยอมรับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกมากขึ้นทำให้การติดต่อในทางการค้า และการเมืองกับชาวตะวันตกมีการขยายตัว และมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์

ช่วงรัชกาลที่ 4 นี้ กรุงรัตนโกสินทร์เต็มไปด้วยกิจกรรมการค้า อุตสาหกรรม และการก่อสร้างตึกกรมบ้านช่องตามรูปแบบสถาปัตยกรรมยุโรป สถาปัตยกรรมโดยทั่วไปมีการขยายตัวออก

นอกกำแพงเมือง รวมถึงประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้อาณาเขตพระนครคับแคบลง จึงได้มีการขยายพื้นที่เขตพระนครออกไปทางตะวันออก โดยการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้นขนานไปกับกำแพงเมืองเดิม แต่คูเมืองที่ขุดขึ้นใหม่นี้ไม่มีการก่อกำแพงเมืองเลียนแนวคูเมืองเหมือนที่เคยทำมาแต่ก่อน เนื่องด้วยยุทธวิธีการรบ และการป้องกันข้าศึกในสมัยนี้แตกต่างไปจากในอดีต โดยการขุดคูเมืองในครั้งนี้ด้วยเหตุผลเพื่อการการขยายเมือง และการเพิ่มเส้นทางการสัญจรเป็นสำคัญ แต่ก็ยังคงมีการสร้างป้อมปราการเรียงรายไปตามริมคลองจำนวน 7 ป้อม และได้สร้างป้อมขึ้นบนฝั่งธนบุรีอีก 1 ป้อม รวมทั้งหมดเป็นจำนวน 8 ป้อม ประกอบด้วย

1. ป้อมปัจจามิตร อยู่บริเวณฝั่งตะวันตกริมปากคลองสาน ตรงข้ามกับปากคลองผดุงกรุงเกษมข้างใต้
2. ป้อมป้องปิดปัจจนึก อยู่บริเวณฝั่งตะวันออกริมปากคลองผดุงกรุงเกษมข้างใต้
3. ป้อมฮึกเหี่ยมหาญ อยู่ถัดจากป้อมป้องปิดปัจจนึก
4. ป้อมผลาญไพรีราบ อยู่บริเวณตลาดหัวลำโพง
5. ป้อมปราบศัตรูพ่าย อยู่บริเวณใต้ตลาดนางเลิ้ง ใกล้กับบ้านญวน
6. ป้อมทำลายปรปักษ์ อยู่บริเวณเชิงสะพานจตุรภักตร์รังสฤษดิ์
7. ป้อมหักกำลังดัสกร อยู่บริเวณถนนราชดำเนินนอก
8. ป้อมมหานครรักษา อยู่บริเวณปากคลองผดุงกรุงเกษมข้างเหนือ ใกล้กับวัดนรนาถสุนทรวิหาราม

การขุดคลอง และการสร้างป้อมเหล่านี้แล้วเสร็จ ในปีพ.ศ.2397 ทำให้อาณาเขตพระนครเพิ่มขึ้นจากเดิม 1 เท่าตัว รวมพื้นที่ทั้งพระนครประมาณ 5,552 ไร่ (ศิลาจารึก, กรม, 2525: 54-57)

ปิยนาค บุนนาค (2525: 28-29) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคลองผดุงกรุงเกษมไว้ว่า คลองสุดท้ายที่ขุดขึ้นก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่งในปีพ.ศ.2398 คือ คลองผดุงกรุงเกษม โดยขุดขึ้นในปีพ.ศ.2394 เป็นปีแรกของรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2411) ซึ่งรัชกาลที่ 4 ทรงพิจารณาเห็นว่าในรัชกาลของพระองค์ อาณาประชาราษฎร์เพิ่มขึ้นมากกว่าเมื่อแรกสร้างกรุงหลายเท่า ควรที่จะได้มีการขยายพระนครออกไปด้วยการขุดคลองเป็นคลองคูเมืองขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ดังที่ปรากฏตามพระราชพงศาวดารว่า

“ ทุกวันนี้บ้านเมืองเจริญขึ้น ผู้คนก็มากกว่าเมื่อแรกสร้างกรุงเก่า ควรที่จะขยายพระนครออกไปให้ใหญ่กว้างขวางอีกชั้นหนึ่ง จึงโปรดให้ ฯพณฯ หัวเจ้าท่าน ท่านเจ้าพระยาศรีสุรียวงค์ ซึ่ง

ว่าที่สมุหพระกลาโหมเป็นแม่กอง เจ้าหมื่นไวยวรนาถเป็นกงสีจ้างจีนชุดคลองคูพระนครออกไปอีกชั้นหนึ่ง ปากคลองข้างทิศใต้ออกไปริมวัดแก้วฟ้า ปากคลองข้างทิศเหนือออกไปริมวัดเทวราชกุญชร... คลองนั้นกว้าง 10 วา ลึก 6 ศอก ยาว 137 เส้น 10 วา ราคาเส้นละ 2 ชั่ง 10 ตำลึง ”¹

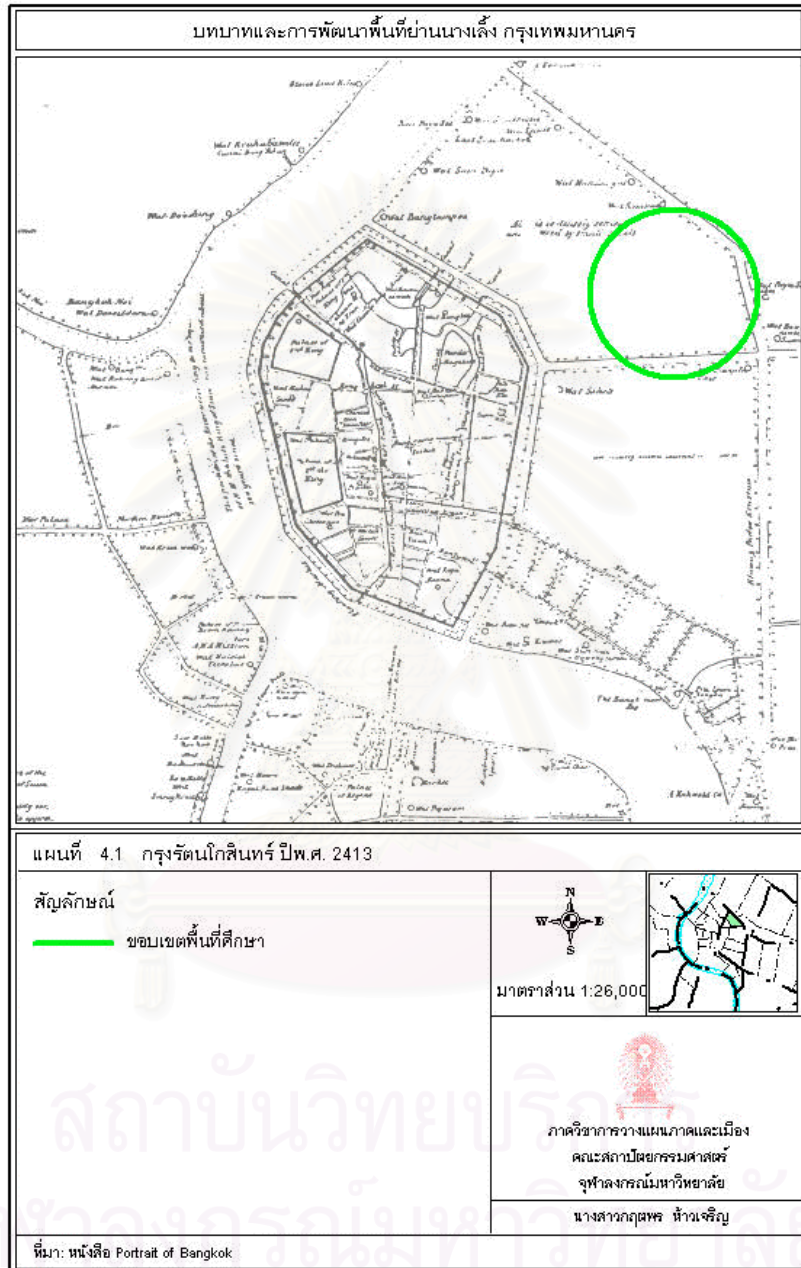
คลองนี้ขุดเสร็จ ในปีพ.ศ.2397 ซึ่งเป็นเวลาก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริงเพียงปีเดียว หลังจากนั้นรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดฯ ให้สร้างป้อมตามแนวริมคลอง เป็นระยะห่างกันประมาณ 12 เส้น จำนวน 8 ป้อม ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่อุ้มใจแก่ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกกำแพงพระนคร ในขณะที่เดียวกันให้เป็นที่ยาเกรงแก่บรรดาชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับไทยด้วย ภายหลังคลองผดุงกรุงเกษมนี้ ได้กลายเป็นคลองที่ให้ประโยชน์ทางด้านคมนาคม และการค้าขายมากกว่าทางด้านการเป็นคลองคูเมืองตามวัตถุประสงค์เดิม รวมถึงยังทำให้พื้นที่บริเวณที่คลองตัดผ่านเกิดการพัฒนา เป็นการเปิดพื้นที่บริเวณนั้นๆ ให้ได้รับความเจริญอย่างทั่วถึง ซึ่งพื้นที่ย่านนางเลิ้งก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับประโยชน์จากการขุดคลองผดุงกรุงเกษมดังกล่าว ทำให้ย่านมีการพัฒนา มีการใช้พื้นที่ในส่วนต่างๆ มากขึ้น รวมถึงการเข้าถึงพื้นที่ย่านมีความสะดวกขึ้นเป็นผลให้มีการเข้ามาเพื่ออยู่อาศัย และทำการค้าขายในย่านกันเพิ่มมากขึ้น โดยเป็นการอาศัยเส้นทางคลองในการนำสินค้าจากที่ต่างๆ เข้ามาขายภายในย่าน

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในช่วงรัชกาลนี้ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพครั้งสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น โดยสภาพบ้านเมืองเริ่มมีการพัฒนาสู่รูปแบบอย่างของประเทศตะวันตก มีการเปิดรับความเป็นสากลมากขึ้น เกิดถนน และตึกแถวขึ้นใจกลางฝั่งพระนคร ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเริ่มเปลี่ยนแปลงจากชีวิตริมคลอง ริมน้ำ และเรือนไม้ มาเป็นริมถนน และตึกแถวแทน รวมถึงในสมัยนี้มีการขยายอาณาเขตของพระนครออกไป โดยมีคลอง ถนน วัง และวัดเป็นแกนนำ

สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411 - 2453) (แผนที่ 4.1, แผนที่ 4.2)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ทั้งทางกายภาพ และลักษณะทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนแปลงมาจากการรับอิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 และเริ่มมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องด้วยพระองค์มีดำริที่จะดำเนินนโยบายการบริหารประเทศในรูปแบบใหม่ให้เป็นสากลยิ่งขึ้น เพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจใน

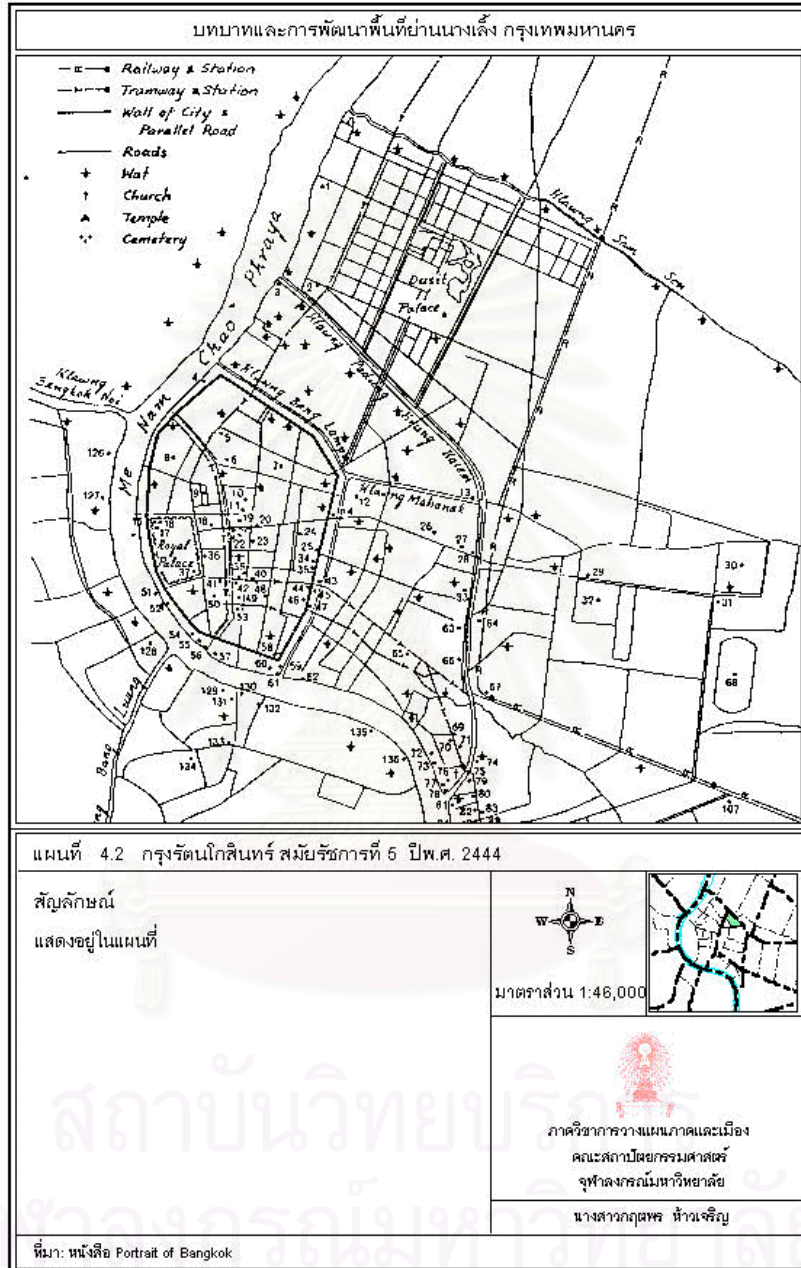
¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า70.

ตะวันตก จึงมีการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย หรือที่เรียกว่า “การปฏิรูปบ้านเมือง” ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร รวมถึงทรงพัฒนาสภาพบ้านเมืองให้สวยงามทัดเทียมกับเมืองหลวงอื่นๆ ในยุโรป ที่ทรงเคยพบเห็นเมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรป ทำให้เกิดการออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) ขึ้นเป็นครั้งแรก คือ การสร้างถนนราชดำเนิน เพื่อเชื่อมระหว่างพระราชวังหลวงกับพระราชวังดุสิต โดยมีผังแนວถนนหลักมุ่งตรงไปเป็นจุดรวมสายตาที่อาคารแบบยุโรป ก่อให้เกิดรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะตามแบบตะวันตกขึ้น อันเป็นจุดเริ่มต้นที่มีผลต่อรูปแบบทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์

โดยสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ เป็นระยะของการขยายตัวของบ้านเมือง และความเจริญต่างๆ ออกสู่พื้นที่โดยรอบ จึงเริ่มปรากฏการตัดถนนภายนอกเขตพระนครเพื่อเชื่อมไปสู่พื้นที่ในบริเวณต่างๆ เช่น บริเวณทางตะวันออกได้มีการขยายพื้นที่ออกไป โดยการสร้างถนนขึ้นใหม่ที่มีขนาดกว้างกว่าสมัยแรก เป็นการขยายการคมนาคมทางด้านตะวันออกของกรุงเทพฯ ให้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น อาทิเช่น ทางด้านตะวันออกของพระนครมีถนนที่ตัดขึ้นใหม่ 3 สาย คือ ถนนตลาดนางเลิ้ง (ถนนนครสวรรค์) โดยสร้างจากคลองรอบกรุงตรงกับประตูพสุธาภิเศก ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ จนถึงคลองผดุงกรุงเกษม ถนนประแจจีน (ถนนเพชรบุรี) จากคลองผดุงกรุงเกษมไปทางตะวันออกจนถึงริมคลองแสนแสบที่อยู่ตรงข้ามวังสระปทุม และถนนบริพัตร สร้างจากบริเวณสะพานเหล็ก ข้ามคลองรอบกรุงแยกจากถนนเจริญกรุงไปยังวัดสระเกศ (ศิวปากร, กรม, 2525: 73) ซึ่งจากการตัดถนนนครสวรรค์นี้ทำให้พื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งได้รับประโยชน์เป็นอย่างมาก เท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่บริเวณด้านในของย่านให้ได้รับความเจริญ และเกิดการพัฒนาด้านต่างๆ มากขึ้น

นอกจากการขยายตัว โดยการสร้างถนนต่อเชื่อมพื้นที่ทางด้านตะวันออกแล้ว บริเวณทางด้านเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ในบริเวณที่มีการขยายตัวใหม่ รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังดุสิตขึ้น นอกกำแพงกรุงรัตนโกสินทร์ทางด้านเหนือ พร้อมทั้งสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังดุสิต ก่อให้เกิดถนนสำคัญขึ้นหลายสาย ได้แก่ ถนนสามเสน ถนนกรุงเกษม ถนนราชดำเนินนอก ถนนราชดำเนินกลาง และถนนราชดำเนินใน ตามลำดับ นอกจากนี้เส้นทางคมนาคมทางบกสำคัญที่เกิดขึ้นระหว่างพระราชวังทั้งสองแห่งแล้ว ยังก่อให้เกิดการขยายตัวของเมืองไปทางด้านทิศเหนืออย่างรวดเร็ว เกิดเป็นชุมชนขึ้น ทั้งนี้เนื่องด้วยการที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปประทับ ณ ที่ใดเปรียบเสมือนย้ายศูนย์กลางการปกครอง และย้ายศูนย์ราชการไปด้วย ซึ่งข้าราชการ และข้าราชการบริพารทั้งหลายย่อมย้ายสถานที่ทำงาน และที่อยู่อาศัยตามเพื่อสนองพระยุคลบาทอย่างใกล้ชิด (ม.ร.ว.แห่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 152) ด้วยเหตุนี้ การสร้างพระราชวังดุสิตจึงเป็นแกนนำสำคัญในการเติบโตของกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงรัชกาลนี้ได้อย่างชัดเจน

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวของการคมนาคมในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ เป็นช่วงที่มีถนนเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ทำให้การเชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่างๆ โดยอาศัยการคมนาคมทางบกมีความสะดวกยิ่งขึ้น และในการสร้างถนนเพื่อขยายการคมนาคมทางบกนี้ยังได้มีการสร้างสะพานไปพร้อมกันเป็นการสร้างสะพานข้ามคลองที่มีถนนตัดผ่าน ทั้งนี้สะพานที่มีความสวยงาม มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และศิลปกรรม ได้แก่ สะพานซูดเฉลิม ที่สร้างขึ้นในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา โดยสะพานเหล่านี้จะมีคำนำหน้าว่า "เฉลิม" แล้วตามด้วยเลขพระชนมายุ รวมทั้งสิ้น 17 สะพาน อาทิเช่น สะพานเฉลิมศรี 42 สะพานเฉลิมยศ 45 และสะพานเฉลิมเวียง 46 เป็นต้น

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของฝั่งพระนครนั้นมิพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 การเปิดรับรูปแบบทางตะวันตกในหลายด้านส่งผลต่อการเกิดตึกแถว และสถานที่ราชการบริเวณริมถนนขึ้นอย่างมาก รวมถึงภายในเขตกำแพงเมืองที่ล้อมแล้วแต่ก็ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกผสมผสานอยู่ด้วยเช่นกัน

สมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453 - 2468) (แผนที่ 4.3)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการตัดถนน และสร้างสะพานเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายแห่งต่อจากสมัยรัชกาลที่ 5 รวมถึงรัชกาลที่ 6 โปรดฯ ให้สร้างสะพานพระรามหกขึ้น เป็นสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งแรกที่สามารถเชื่อมทางรถไฟสายใต้ให้เข้าสถานีรถไฟหัวลำโพงได้ ซึ่งในสมัยนี้จะไม่มีการขยายเขตเมืองออกไปอีก มีแต่เพียงการขยายเขตพระราชวังดุสิตเท่านั้น โดยทางด้านเหนือของพระนคร ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระราชวังดุสิตนั้นได้ทรงโปรดฯ ให้มีการขยายเขตพระราชวังออกไปทางทิศตะวันออก และสร้างพระตำหนักจิตรลดารโหฐานขึ้นเป็นที่ประทับของพระองค์อีกแห่งหนึ่ง รวมทั้งให้ก่อตั้งโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยขึ้นทางทิศเหนือของพระราชวังดุสิต ทำให้การศึกษาเปลี่ยนไปจากเดิมกลายเป็นโรงเรียนสมัยใหม่

นอกจากนี้แล้วในบริเวณรอบนอกคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งเป็นบริเวณที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นย่านที่พักอาศัยที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นถิ่นของผู้มีฐานะดีที่มีรายได้สูงเป็นส่วนใหญ่ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานที่ดิน และทรัพย์ให้แก่อำราชบริพารที่มีตำแหน่งสูงในทางราชการ และที่รับใช้ใกล้ชิดสำหรับปลูกบ้านเรือน ในบริเวณทางด้านเหนือ และด้านตะวันออกเฉียงเหนือของพระนคร นอกเขตคลองผดุงกรุงเกษมออกไป อาทิเช่น บริเวณถนนสามเสน ถนนลูกหลวง ถนนพิษณุโลก ถนนหลานหลวง ถนนพระรามที่ 5 และถนนราชวิถี เป็นต้น

รวมถึงบริเวณริมถนนวัดบรมนิวาสส่วนด้านตะวันออก ก็มีบ้านเรือนของพ่อค้าคหบดี ข้าราชการ และราษฎรทั่วไปเพิ่มมากขึ้น (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 238)

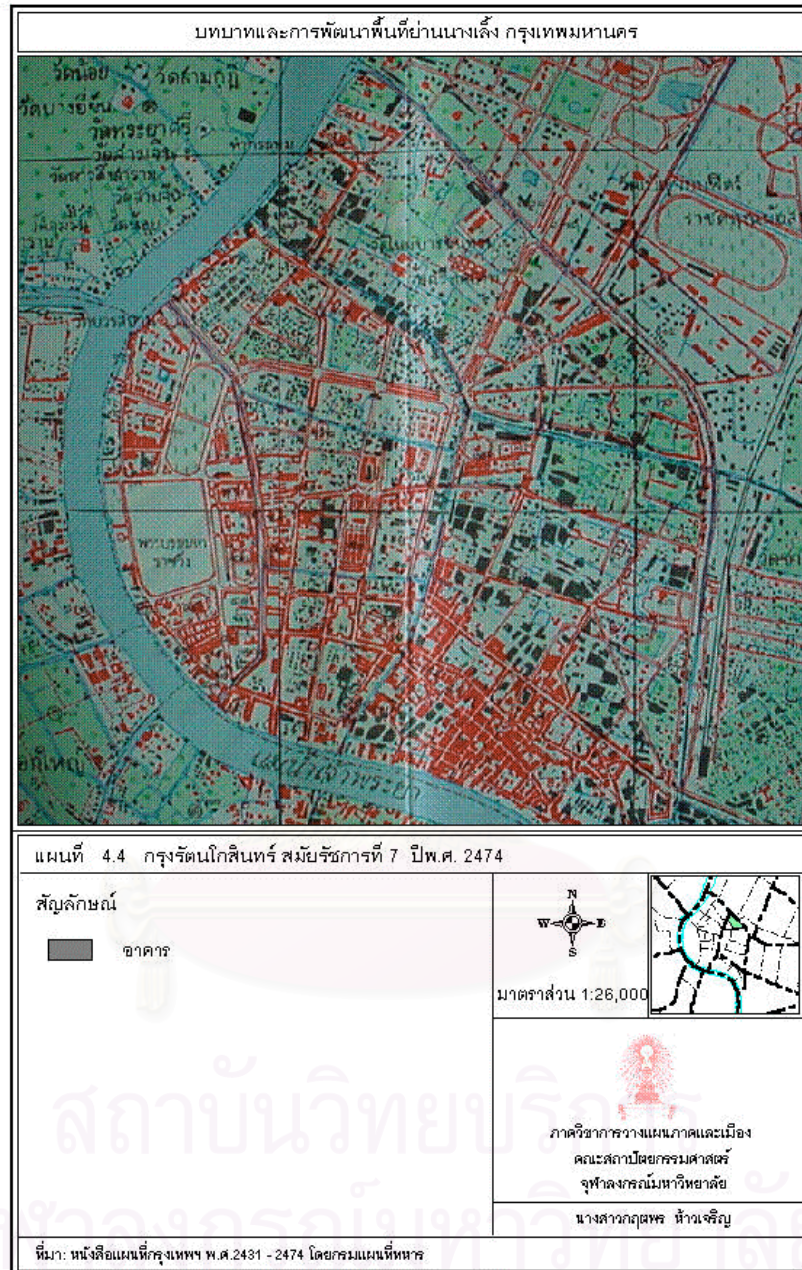
ส่วนทางด้านการคมนาคมในสมัยนี้ใช้การคมนาคมทางบก โดยเฉพาะทางถนนเป็นหลัก เนื่องจากมีรถยนต์ รถไฟ และรถรางเป็นจำนวนมากกว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 หลายเท่า จนในที่สุด การคมนาคมทางน้ำก็ลดความสำคัญลง คลองต่างๆ ตื้นเขิน คลองบางเส้นถูกถม และสร้างเป็น ถนน ถนนได้กลายเป็นแกนนำความเจริญของเมือง มีการสร้างตึกแถวริมถนนมากมาย แม้ในบาง บริเวณที่ไม่อาจใช้ประกอบการค้าได้ แต่ก็เริ่มนิยมสร้างตึกแถวไว้เพื่ออยู่อาศัยแทน สำหรับใน ด้านการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้ส่งผลให้เริ่มมีการแบ่งพื้นที่ การปกครองในกรุงรัตนโกสินทร์ออกเป็นอำเภอต่างๆ มีทั้งเขตอำเภอชั้นใน และชั้นนอก โดยพื้นที่ เขตอำเภอชั้นในนั้น คือ พื้นที่ที่ได้มีการขยายถนนออกไปถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 และสมัยรัชกาลที่ 6 เท่านั้น

4.1.3 สมัยรัชกาลที่ 7-8 (พ.ศ.2468 - 2489)

ในช่วงนี้เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็น การปกครองในระบอบประชาธิปไตยทำให้การบริหารประเทศได้รับการพัฒนา และมีผลกระทบต่อ ทางด้านต่างๆ ของประเทศ

สมัยรัชกาลที่ 7-8 (พ.ศ.2468 - 2489) (แผนที่ 4.4)

ในรัชกาลสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล นั้นทรงครองราชย์เพียงระยะเวลาสั้นๆ ทั้ง 2 พระองค์ ทำให้ลักษณะทางกายภาพของกรุงรัตน โกสินทร์แทบจะไม่แตกต่างกันมากนัก ใน 2 รัชกาลนี้ไม่ได้มีการก่อสร้างพระราชวัง หรือวังเจ้านาย เพิ่มขึ้น บทบาทของวังที่เคยเป็นศูนย์กลางชุมชนก็ถูกเปลี่ยนแปลงไป ส่วนวัดก็ไม่มีการสร้างเพิ่ม ขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์เช่นกัน อย่างไรก็ตามในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรี รัตนศาสดารามครั้งใหญ่ขึ้น ในโอกาสครบรัตนโกสินทร์ศก 150 ปี รวมถึงได้มีการสร้างสะพาน ปฐมบรมราชานุสรณ์ หรือ สะพานพุทธฯ ขึ้นในปีพ.ศ.2475 (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 458) โดยเป็นสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นการเชื่อมต่อการคมนาคมทางบกระหว่าง พื้นที่สองฝั่ง คือ ฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรีเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการขยายพื้นที่เมืองในฝั่งธนบุรีออก

ไปอย่างกว้างขวาง และรวดเร็ว ทั้งมีการขยายตัวในการก่อสร้างอาคาร ร้านค้า และที่พักอาศัย แทนพื้นที่เดิมที่เคยเป็นเรือกสวน หรือไร่นามาก่อนด้วย

สำหรับชุมชนส่วนใหญ่ใน 2 รัชกาลนี้ จะเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยในตำแหน่งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ในเรื่องของขอบเขต และความหนาแน่นที่ต่างไปจากเดิม ซึ่งพื้นที่อยู่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกจรดเขตคลองรอบกรุงเป็นที่อยู่อาศัยของขุนนางข้าราชการ ตั้งแต่รัชกาลก่อนๆ การก่อสร้างอาคารใหม่ก็มีน้อยกว่าในเขตชั้นนอก เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตชั้นในเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ และวัดเกือบทั้งหมด โดยที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะมีอายุค่อนข้างมากมีลักษณะเป็นตึกแถว ที่มีการประกอบกิจกรรมการค้าชั้นล่าง และอยู่อาศัยชั้นบน สำหรับในส่วนของกำแพงเมือง และป้อมปราการนั้นเริ่มหมดความจำเป็นในการป้องกันรักษาพระนคร ประกอบกับมีสภาพทรุดโทรม ทำให้ในสมัยรัชกาลที่ 7 กำแพงเมืองบริเวณตั้งแต่ท่าช้างวังหลังจนถึงป้อมพระสุเมรุได้ถูกรื้อทิ้งเพื่อขยายถนนพระอาทิตย์ ปัจจุบันปรากฏเหลือเพียง ป้อมพระสุเมรุ ป้อมมหากาฬ กำแพง และประตูเมืองหน้าวัดบวรเท่านั้น สำหรับในด้านการคมนาคมของช่วงเวลานี้ ถนนส่วนใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากอยู่ในเขตเมืองเก่าที่มีถนนเดิมที่แคบเล็ก และพื้นที่โดยรอบที่ค่อนข้างจำกัด โอกาสที่จะขยายผังตัดถนนสายรองจึงมีน้อย (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 459-462)

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบทางกายภาพในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยนี้นั้นไม่ค่อยที่จะแตกต่างจากในสมัยก่อนๆ มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจะเกิดภายนอกเขตพระนครเป็นส่วนใหญ่ และภายในพระนครเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในลักษณะของการเพิ่มขึ้นของความหนาแน่นทางกายภาพเท่านั้น โดยพื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งก็เช่นกันที่ในช่วงเวลานี้ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์ และถูกพัฒนามาตั้งแต่ในช่วงเวลาก่อนๆ ทำให้ในช่วงเวลานี้ของย่านจึงมักเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการเพิ่มความหนาแน่นของอาคาร หรือกิจกรรมที่มีอยู่เดิม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์ในอาคารต่างๆ เป็นส่วนใหญ่

4.1.4 สมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ.2489 - ปัจจุบัน)

ในช่วงระยะเวลานี้เป็นยุคของความเจริญก้าวหน้าสูงสุดของประเทศ สภาพของเมืองโดยทั่วไปมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากรัชกาลก่อนๆ มาก เนื่องจากมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองระหว่างประเทศ รวมถึงมีการหลงไหลเข้ามา

ของเทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกในรูปแบบต่างๆ มากมาย โดยการพัฒนาที่เกิดขึ้นนี้จะอาศัยประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้วเป็นแบบอย่างสำคัญ

สมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ.2489 - ปัจจุบัน)

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เนื่องจากมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านทำให้สภาพโดยรวมของกรุงเทพฯ นั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตัวเมืองขยายออกไปอย่างกว้างขวาง แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกลับมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ไม่มากนัก ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่รอบนอกที่เป็นย่านเศรษฐกิจสำคัญที่มีตึกสูงขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

สำหรับชุมชนในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงพื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งที่ถือว่าเป็นพื้นที่ต่อเนื่องของกรุงรัตนโกสินทร์นั้น โดยส่วนใหญ่แล้วก็ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง พื้นที่ย่านก็ยังคงเป็นที่ตั้งของชุมชนเดิมที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่ระยะแรก ที่มีลักษณะเป็นการผสมระหว่างที่อยู่อาศัยกับที่ประกอบกิจกรรมทางการค้าในพื้นที่บริเวณเดียวกัน และในส่วนของพื้นที่รอบนอกคูเมืองเดิมส่วนใหญ่จะใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมมากที่สุด โดยแบ่งเป็นอาคารพาณิชย์ ได้แก่ อาคารศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า และอาคารพาณิชย์พักอาศัย (ห้องแถว ตึกแถว) ซึ่งมีการรวมตัวของกิจกรรมประเภทเดียวกันแบ่งเป็นย่านอย่างชัดเจน (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 472-473) สำหรับในส่วนของหน่วยงานราชการในสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการเพิ่มขึ้นของสถานที่ราชการเป็นจำนวนมาก ทั้งจากการขยายของหน่วยงานเดิม และหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่เป็นผลให้กิจกรรมต่างๆ ในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ประสบปัญหาต่อเนื่องตามมา คือ ปัญหาเรื่องการจราจรติดขัด และที่จอดรถไม่เพียงพอ เป็นต้น ในปัจจุบันจึงได้เริ่มมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการย้ายหน่วยงานราชการบางส่วนออกจากพื้นที่ ซึ่งย่านนางเลิ้งก็เป็นย่าน หรือพื้นที่หนึ่งที่ประสบกับปัญหาดังกล่าวด้วยเช่นกัน เนื่องจากภายในย่านเป็นที่ตั้งของบ้านพักอาศัย ร้านค้า และสถานที่ราชการต่างๆ มากมาย จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดการเกิดปัญหาดังกล่าวได้โดยง่าย

โดยในด้านการคมนาคมในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์นั้น บทบาทของคลองซึ่งเคยเป็นเส้นทางคมนาคมหลักค่อยๆ ลดความสำคัญลง ปัจจุบันคูคลองมิได้ถูกใช้เป็นเส้นทางคมนาคมแต่จะถูกใช้เป็นทางระบายน้ำของเมืองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมของเมืองทำให้คูคลองต่างๆ มีสภาพที่เน่าเสีย และถนนได้กลายเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในกรุงรัตนโกสินทร์แทน

ทั้งนี้จากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของยานพาหนะ และถนนสายต่างๆ ไม่สามารถที่จะรองรับได้อย่างเพียงพอ จึงก่อให้เกิดสภาพการจราจรติดขัดดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

จากพัฒนาการดังกล่าวในช่วงต้น ตั้งแต่ครั้งสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปลักษณะการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ดังนี้

ช่วงรัชกาลที่ 1 – 3 เป็นช่วงของการสร้างบ้านเมือง

การสร้างบ้านเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ จะมุ่งเน้นที่จะสร้างบ้านเมืองให้สง่างามตามแบบอย่างสมัยกรุงศรีอยุธยา องค์ประกอบของเมืองพร้อมไปด้วยกำแพงเมือง ป้อม และคูคลอง เพื่อใช้ในการป้องกันข้าศึก รวมถึงเพื่อใช้ในการคมนาคมติดต่อ และการสัญจร นอกจากนี้ภายในเมืองยังประกอบด้วยวัง วัด และบ้าน ซึ่งล้วนแต่มีรูปแบบ และลักษณะสถาปัตยกรรมของไทยแท้ตามแบบอย่างสมัยกรุงศรีอยุธยา การขยายตัวส่วนใหญ่จะเป็นไปในเขตคลองคูเมืองเดิม โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่พระบรมมหาราชวัง แต่ในตอนปลายของช่วงเวลานี้เริ่มที่จะมีการขยายตัวออกนอกเขตคลองคูเมืองเดิมมากขึ้น

ช่วงรัชกาลที่ 4 – 6 เป็นช่วงของการขยายตัว และการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง

อาณาเขตของพระนครได้ขยายออกไปจากเดิม กำแพงเมือง และป้อมปราการของเดิมถูกรื้อลง เริ่มมีการเปิดพื้นที่ทางตอนเหนือ และทางตะวันออกขึ้น รวมถึงมีการติดต่อกับชาติตะวันตก และรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามา ซึ่งมีอิทธิพลต่อการขยายตัวของเมือง และสิ่งก่อสร้างต่างๆ เป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยปรากฏให้เห็นในเรื่องของระบบการคมนาคมที่เริ่มหันมาใช้การคมนาคมและการสัญจรทางบกแทนการคมนาคมทางน้ำ

รวมถึงรูปแบบของที่อยู่อาศัย และที่ค้าขายที่เริ่มมีการเปลี่ยนจากอาคารไม้มาเป็นตึกแถวที่มีลักษณะเป็นตึกแถว 2 ชั้นบริเวณริมถนน ที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกและสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนเริ่มมีการนำเอาการวางผังเมืองเพื่อเน้นความสง่างามให้กับบ้านเมืองเข้ามาใช้ และยังสามารถสร้างสะพานเชื่อมระหว่างพื้นที่ 2 ผัง คือ ผังพระนคร และผังธนบุรีเข้าด้วยกัน ทำให้ความเจริญได้ขยายไปทางฝั่งธนบุรีเพิ่มมากขึ้น

ช่วงรัชกาลที่ 7 – 8 เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และการเจริญเติบโตของบ้านเมือง

ช่วงเวลาระหว่าง 2 รัชกาลนี้ ลักษณะทางกายภาพของกรุงรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างกันไม่มากนัก เนื่องจากกษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ทรงครองราชย์เป็นระยะเวลาที่ค่อนข้างสั้น ซึ่งในช่วงเวลานี้ไม่ได้มีการสร้างพระราชวัง วังเจ้านาย หรือวัดต่างๆ เพิ่มขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจะเป็นการขยายขอบเขต หรือความหนาแน่นของสิ่งที่มีอยู่เดิม เช่น ที่อยู่อาศัยของขุนนาง ข้าราชการ หรือประชาชน เป็นต้น แต่ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประเทศ คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแทน ทำให้มีการพัฒนาปรับปรุงการบริหารประเทศขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ ของประเทศเป็นอย่างมาก

ช่วงรัชกาลที่ 9 - ปัจจุบัน เป็นช่วงของความเจริญก้าวหน้าสูงสุดของบ้านเมืองพร้อมทั้งเผชิญ และแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น

ในช่วงนี้เมืองขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาต่างๆ ได้เกิดขึ้นภายนอกเขตกรุงรัตนโกสินทร์อย่างมาก ตามกระแสของการพัฒนา และอิทธิพลที่ได้รับจากตะวันตก แต่การรับอิทธิพลตะวันตกในช่วงนี้จะแตกต่างจากในช่วงแรก ทั้งนี้เนื่องจากการรับอิทธิพลจากตะวันตกในช่วงแรกนั้น จะนำไปสู่ลักษณะของการรับแบบนำมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพบ้านเมือง และให้ความสำคัญในเรื่องของความสวยงาม หรือความสง่างามของบ้านเมืองเป็นหลัก แต่ปัจจุบันการรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามามีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเจริญทัดเทียมกับประเทศทางตะวันตก ด้วยเหตุนี้ลักษณะทางกายภาพ และสังคม จึงเป็นไปเพื่อสนองภาวะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้ลักษณะทางกายภาพบริเวณภายนอกเขตกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มขาดลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง อีกทั้งจากการพัฒนาดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อพื้นที่ในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด รวมถึงเกิดปัญหาต่างๆ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

4.2 การแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาพัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้ง

จากการที่ได้ศึกษาถึงพัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยทำการศึกษาจากประวัติศาสตร์ และการแบ่งช่วงเวลาของผู้เขียนตำราที่ใช้ในการอ้างอิงแต่ละท่าน อาทิเช่น องค์ประกอบทางกาย

ภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ ของ รองศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, จุดหมายเหตุการณ์อนุรักษณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ของกรมศิลปากร ฯลฯ ประกอบกับการอ้างอิงการแบ่งช่วงเวลาพัฒนาการของย่านนางเลิ้งตามแบบอย่างของ สำนักวิจัยชุมชนเมือง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่ได้ทำการศึกษาไว้ โดยเป็นการแบ่งช่วงเวลาตามเหตุการณ์สำคัญของย่าน และนำมาปรับใช้ในการแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาพัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้งในครั้งนี้

นอกจากนี้ผู้ศึกษาายังได้นำเอาแนวคิดของ Taylor ที่กล่าวถึง วิวัฒนาการของชุมชนเมือง จากบทที่ 2 มาร่วมใช้พิจารณาในการอธิบายถึงพัฒนาการการเกิดขึ้นของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ซึ่งสามารถแบ่งช่วงเวลาพัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็น 4 ช่วงใหญ่ๆ คือ

1. **ขั้นทารก** เริ่มต้นจากการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก เทียบได้กับย่านนางเลิ้งในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3) ซึ่งเป็นช่วงที่เริ่มมีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นชุมชนขนาดเล็กภายในย่าน โดยกลุ่มชนชาวเขมร และคนชาติที่อพยพมา

2. **ขั้นวัยรุ่น** มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินเป็นบริเวณที่พักอาศัย แต่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ในครัวเรือน เทียบได้กับย่านนางเลิ้งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 - ต้นรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่ย่านเริ่มมีการเจริญเติบโตเพราะมีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้น ทำให้ย่านเริ่มเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป มีการเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ของคนจากที่ต่างๆ เป็นผลให้พื้นที่ภายในย่านเริ่มมีพัฒนา และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเภทอื่นๆ เพิ่มขึ้น นอกเหนือจากการใช้เพื่อการพักอาศัยเพียงอย่างเดียว

3. **ขั้นผู้ใหญ่** โครงสร้างภายในแบ่งเป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมอย่างชัดเจน เทียบได้กับย่านนางเลิ้งในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 - พ.ศ. 2506 ที่มีลักษณะเป็นชุมชนหรือย่านขนาดใหญ่ และเป็นช่วงที่ย่านมีความเจริญรุ่งเรือง มีการแบ่งประเภทของการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย และเพื่อการค้าหรือพาณิชยกรรมเป็นสำคัญ

4. **ขั้นชรา** เป็นเมืองที่มีโครงสร้างภายในที่เสื่อมโทรม เนื่องมาจากการเติบโตอย่างเต็มที่ เทียบได้กับย่านนางเลิ้งในช่วงสมัยพ.ศ.2506 - ปัจจุบัน หรือยุคปัจจุบันของย่าน โดยในปัจจุบันจะพบว่าย่านนั้นค่อนข้างที่จะชบเซาไม่เจริญรุ่งเรืองดังเช่นในอดีต สภาพทั่วไปภายในย่านเริ่มมี

สภาพที่เสื่อมโทรมเพราะย่านได้ผ่านช่วงเวลาของความรุ่งเรือง และการเจริญเติบโตที่ได้มีการใช้ประโยชน์ต่างๆ ภายในย่านมาอย่างเต็มที่แล้ว ประกอบกับขาดการดูแลรักษาที่ดี

4.3 พัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้ง

4.3.1 สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พื้นที่บริเวณที่เป็นย่านนางเลิ้งในปัจจุบันนี้จัดว่าเป็นพื้นที่นอกกำแพงพระนคร หรือเป็นเขตชานเมืองในสมัยนั้น เดิมจะเรียกบริเวณนี้ว่า “บ้านสนามควาย” “บ้านสนามกระบือ” หรือ “ตำบลคอกกระบือ” ซึ่งมีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นทุ่งนา และที่รกร้างว่างเปล่า (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) มีการสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกันอย่างประปราย และเป็นพื้นที่ที่ทางราชการใช้เลี้ยงช้างหลวงที่มีได้ขึ้นระวางใช้ในราชการ โดยปล่อยให้หากินได้อย่างอิสระ(บริษัท เครือซีเมนต์ไทย จำกัด, 2540: 7) รวมถึงพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังเป็นที่พระราชทานให้กับเชลยศึกมาตั้งบ้านเรือนอีกด้วย

ซึ่งอาจถือได้ว่าในช่วงเวลานี้เป็นยุคของการเริ่มก่อร่างชุมชน เป็นช่วงที่เริ่มมีการตั้งถิ่นฐาน และมีการพัฒนาพื้นที่เพื่อใช้สร้างบ้านเรือนขึ้นในพื้นที่ โดยกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยเป็นกลุ่มแรก คือ เชลยศึกชาวเขมรที่ถูกกวาดต้อนเข้ามา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งเสด็จไปปราบกบฏที่เขมร ในปีพ.ศ.2325 พร้อมทั้งได้กวาดต้อนเชลยชาวเขมรประมาณ 500 ครอบครัว (ประมาณ 10,000 คน) กลับมาด้วย และได้พระราชทานที่ดินให้ชาวเขมรดังกล่าว ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบกรุงรัตนโกสินทร์ โดยชาวเขมรส่วนหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในบริเวณบ้านสนามควาย หรือตำบลคอกกระบือนี้ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระบรมมหาราชวัง หรือบริเวณตัวตลาดนางเลิ้งในปัจจุบัน จากบริเวณถนนพะเนียงไปจรดถนนหลานหลวง

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดเป็นตำนานที่สันนิษฐานถึงที่มาของชื่อ “ นางเลิ้ง ” ที่กล่าวว่า ชาวเขมรกลุ่มที่เข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณบ้านสนามควาย หรือตำบลคอกกระบือนี้ เป็นกลุ่มคนที่มีฝีมือในการปั้นโอ่ง ตุ่ม ไห หม้อดินเผา ฯลฯ ซึ่งในภาษาเขมรเรียกหม้อขนาดใหญ่ชนิดหนึ่งว่า “ ช้างเลิ้ง ” ทำให้ผู้คนในสมัยนี้พากันเรียกบริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนชาวเขมรกลุ่มนี้ว่า “ บ้านช้างเลิ้ง ” และเพี้ยนต่อมาเรื่อยๆ จนกลายเป็น “ นางเลิ้ง ” ไปในที่สุด

การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณบ้านสนามควาย หรือตำบลคอกกระบือนี้ อีกระลอกหนึ่ง คือ การอพยพของคนใต้ชาวเมืองละคร (นครศรีธรรมราช) ชาวตะลุง (พัทลุง) และชาวสงขลา ที่ได้ติดตามกองทัพของสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ คราวยกทัพลงไปปราบกบฏทางใต้ในช่วงปีพ.ศ.2373-2375 และขึ้นมาตั้งรกรากที่พระนคร เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดภาวะข้าวยากหมากแพงจากภาวะสงครามขึ้นที่ภาคใต้ ดังเช่นข้อความในพระราชพงศาวดารที่ว่า

“ ...ครั้งนั้น ที่ในกรุงและหัวเมืองฝนแล้ง ข้าวแพง เพราะด้วยปีเถาะน้ำมาก ครั้นมาถึงปีมะโรง ฝนแล้ง น้ำน้อย ข้าวหมด ราษฎรชาวบ้านหาเลี้ยงชีวิตด้วยมันกลอยและของต่างๆ และพากันยอมตัวเป็นข้าพวกกองทัพ ขอดตามเข้ามา ณ กรุงด้วยเป็นอันมาก.....กองทัพกลับเข้ามาถึงกรุงเมื่อเดือน 11 ข้างแรม ในปีมะโรง จัตวาศก ที่กรุง ข้าวก็แพง ราคาถึงเกวียนละ 40 บาท 50 บาท ข้าวสารถึงละบาท เพ็ญบ้าง 5 สลึงบ้าง บาท 1 ภายหลังมาข้างฤดู แล้วโปรดให้ช่วยชาวละคร ชาวตะลุง ชาวสงขลาที่กองทัพพาเข้ามา คิดราคาข้าวและค่าตัวให้แก่มูลนาย ให้ไปตั้งอยู่บ้านสนามกระบือ เรียกว่า ไพร่หลวงเกณฑ์บุญ หักเป็นช่างปูนศิลาไม้มาจนทุกวันนี้ ” 2

โดยคนกลุ่มนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) โปรดเกล้าฯ ให้เป็นไพร่หลวง ที่เรียกว่า “ ไพร่หลวงเกณฑ์บุญ ” ทำงานเป็นช่างก่ออิฐ ถูปูน สำหรับสร้างวัดในกรมเกณฑ์บุญ และให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณบ้านสนามควายสมทบกับกลุ่มคนชาวเขมรที่เป็นคนกลุ่มแรก ที่เข้ามาอยู่อาศัยก่อนแล้ว โดยคนใต้กลุ่มนี้ก็จะตั้งบ้านเรือนรวมกลุ่มกันอยู่บริเวณโดยรอบของวัดสุนทรธรรมทาน หรือวัดแคนางเลิ้ง ที่เป็นวัดที่มีการสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ ซึ่งรูปแบบของการตั้งบ้านเรือนก็จะไปในลักษณะที่เหมือนกับที่อื่นทั่วไป กล่าวคือ อาคารบ้านเรือนต่างๆ จะตั้งอยู่บริเวณรอบๆ วัด โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของคนในย่าน หรือคนในชุมชน ทั้งนี้ชาวใต้กลุ่มดังกล่าวยังเป็นกลุ่มคนที่มีความสามารถทางด้านศิลปการแสดง อาทิเช่น ละครชาตรี หนังตะลุง (สุวัน แวพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) และได้นำเอาศิลปการแสดงของทางใต้ดังกล่าวเข้ามาเล่นในกรุงเทพฯ และได้กลายเป็นอาชีพที่ใช้เลี้ยงชีพตลอดมา

ดังเช่นตามคำบอกเล่าของศิลปินแห่งชาติ ครูทองใบ เรืองนนท์ ที่เป็นคนดั้งเดิมภายในย่าน และเป็นลูกหลานของคนชาวใต้ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายในย่านตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ที่กล่าวไว้ว่า “ เดิมทีบริเวณนี้เรียกว่าสนามควาย ที่รู้ว่าเป็นสนามควายเพราะคุณทวดเคยเล่าให้ฟังว่า ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้อพยพกันมาจากเมืองนครศรีธรรมราช โดยอาศัยเรือ และมาปักหลักทำ

2 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า225-226.

มาหากินกันที่นี่ โดยรัชกาลที่ 3 ได้ให้พวกชาวนครฯ ไปรวมกันที่สนามควาย จนกระทั่งเกิดเป็น บ้านช่องอยู่อาศัย และประกอบอาชีพการแสดงละครนี้เรื่อยมาจนปัจจุบัน ” (ทองใบ เรืองนนท์, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) ในปัจจุบันลูกหลานของคณะละครชาวนาได้ก็ยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในย่านนางเลิ้ง บริเวณรอบๆ วัดแค (วัดสุนทรธรรมทาน) แถบถนนหลานหลวง ทั้งนี้ชาวได้กลุ่มดังกล่าวก็เป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งเข้ามาทำให้เกิดพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ย่าน กล่าวคือ เกิดการใช้พื้นที่บริเวณด้านในของย่าน เป็นการเปิดพื้นที่ย่านให้มีการใช้ประโยชน์มากขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ทำให้พอที่จะสรุปถึงสภาพพื้นที่ของย่านนางเลิ้งในสมัยนี้ได้ว่า ในช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากยังไม่มีกรขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้น ทำให้สภาพพื้นที่บริเวณนางเลิ้ง หรือบ้านสนามควายนี้ จึงมีลักษณะเป็นเพียงพื้นที่นอกเมืองที่ห่างไกล เป็นที่รกร้างว่างเปล่า หรือทุ่งนา มีผู้คนมาปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกันอย่างเบาบาง แต่ภายหลังเมื่อเริ่มมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของเชลยศึกชาวเขมร และคนชาวนาได้ ทำให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่บางส่วนเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัย แต่ทั้งนี้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยภายในย่านก็ยังคงมีไม่มากนัก เพราะปัญหาในเรื่องการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ที่ค่อนข้างลำบาก ยังไม่มีคลอง หรือถนนที่ตัดเข้าสู่พื้นที่โดยตรง จากสาเหตุดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้สภาพพื้นที่ของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลานี้ยังคงเป็นที่ว่างเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะบริเวณด้านในของพื้นที่ที่เส้นทางคมนาคมยังเข้าไม่ถึง

บทบาทของย่านนางเลิ้ง

บทบาทที่สำคัญในช่วงนี้ของย่านนางเลิ้ง อาจสรุปได้จากที่ได้กล่าวมาถึงสภาพพื้นที่ของย่านในข้างต้นว่า ภายในย่านยังคงเป็นที่รกร้างว่างเปล่า แต่เริ่มมีการเข้ามาอยู่อาศัยของคนบางกลุ่ม พื้นที่บางส่วนภายในย่านถูกพัฒนาเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัย หรือที่อยู่อาศัย จึงกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้ ปัจจัยทางด้านประชากรถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อบทบาท และการพัฒนาของย่าน จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทั้งจากการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ภายในย่าน และจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโดยธรรมชาติ ทำให้พื้นที่ในย่านนั้นถูกพัฒนาเพื่อการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาพื้นที่เพื่อการพักอาศัย เนื่องจากที่อยู่อาศัยนั้นเป็นปัจจัย 4 ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้คน ทำให้อาจสรุปได้ว่าบทบาทหลักของย่านนางเลิ้งในขณะนี้ คือ บทบาทในเรื่องของการพักอาศัยเป็นสำคัญ รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่เกิดขึ้น และมีการใช้พื้นที่ภายในย่านก็ยังไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากนัก จึงยังไม่อาจสรุปถึงบทบาทในด้านอื่นๆ ของย่านได้

4.3.2 สมัยรัชกาลที่ 4 - ต้นรัชกาลที่ 5

ในช่วงนี้เป็นยุคที่นางเลิ้งเริ่มเป็นที่รู้จักของคนภายนอก เนื่องจากเมื่อได้มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้น ในปีพ.ศ.2394 เพื่อการขยายอาณาเขตพระนครในสมัยนั้น ทำให้พื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งนี้มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เริ่มมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำตัดเข้าสู่พื้นที่ เป็นผลให้การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ย่าน การเดินทางไปมาติดต่อระหว่างพื้นที่ต่างๆ และการขนส่งสินค้าทางเรือนั้นเกิดความสะดวก รวมถึงจากการขุดคลองผดุงกรุงเกษมนี้ ยังทำให้การค้าขายทางน้ำขยายตัวมายังบริเวณย่านนางเลิ้ง ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้พื้นที่บริเวณย่านมีการพัฒนา และเจริญขึ้น โดยอาจถือได้ว่าเป็นยุคของการเปิดตัว และการพัฒนาพื้นที่สู่การเป็นย่านการค้า อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ดึงดูดผู้คนจากที่ต่างๆ ให้เข้ามาค้าขาย และอยู่อาศัยในพื้นที่มากขึ้นกว่าในช่วงแรกๆ ซึ่งสินค้าที่นำมาวางขายภายในย่านนั้นก็มีความหลากหลาย และอาศัยการขนส่งสินค้าจากที่ต่างๆ มาทางเรือ โดยล่องเรือผ่านมาทางคลองผดุงกรุงเกษม อันเป็นข้อสันนิษฐานอีกทางหนึ่งของตำนานที่กล่าวถึงที่มาของชื่อ “ นางเลิ้ง ”

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย (2540) ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อ “ นางเลิ้ง ” ว่าเกิดขึ้นในช่วงที่การค้าขายทางเรือในคลองผดุงกรุงเกษมบริเวณย่านนางเลิ้งนี้มีความคึกคัก โดยแต่ก่อนย่านนางเลิ้งด้านริมคลองผดุงกรุงเกษมจะมีโถง และตุ่มวางขายเรียงรายอยู่มากมาย ตุ่มที่นำมาวางขายเรียกกันว่า “ ตุ่มอีเลิ้ง ” เป็นตุ่มที่มาจากฝีมือการปั้นของชาวมอญ ที่ตำบลสามโคก จ.ปทุมธานี แล้วล่องเรือมาขายตามริมคลองผดุงกรุงเกษม สันนิษฐานว่าตุ่มกลายเป็นชื่อย่านที่คนในสมัยนั้นเรียกกันจนติดปาก จนมาถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม เห็นว่าไม่สุภาพ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นคำว่า “ นางเลิ้ง ” แทน และใช้มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของคนในย่านที่ว่านางเลิ้งน่าจะเป็นชื่อของตุ่มในภาษามอญ หรือเป็นคำที่ใช้เรียกตุ่มในภาษามอญ (สุวัน แวพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546)

นอกจากนี้แล้วบริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมยังเป็นตลาดสินค้าประเภทต่างๆ และโรงสี มีเรือบรรทุกสินค้าเข้ามาจอดอยู่ตามริมคลองเป็นระยะ ตั้งแต่บริเวณปากคลองเรื่อยมาจนถึงสะพานเทวกรรมรังรักษ์ จนกระทั่งถึงสี่แยกมหานาค โดยในแต่ละช่วงของคลองก็จะมีสินค้าที่ขายแตกต่างกันไป กล่าวคือ จากปากคลองทางตอนเหนือ (บริเวณวัดเทวราชกุญชร) ลงไปถึงสะพานเทวกรรมรังรักษ์ (สะพานนางเลิ้ง) จะมีเรือค้าข้าว อีฐู ปูนขาว และกระเบื้อง จากสะพานเทวกรรมรังรักษ์ลงไปถึงสี่แยกมหานาค และสะพานเจริญสวัสดิ์ จะมีการค้าขายสินค้าประเภท ข้าว ไม้ เสา ไม้กระดาน และวัสดุที่ทำด้วยปูนซีเมนต์ ส่วนบริเวณสี่แยกมหานาคจะมีเรือผลไม้มาชุมนุมซื้อขาย

กันมาก (ภาณุพรรณ, มปป.: 36) รวมถึงในสมัยนี้จะมีเรือบรรทุกสินค้าเกษตร เช่น ผักสด ผลไม้ ไปขายที่ตลาดมหานาค โดยเป็นเรือที่ล่องมาจากหลายๆ แห่ง เช่น กระทุ่มแบน ปทุมธานี ฯลฯ ซึ่งเรือต่างๆ เหล่านี้ก็จะผ่านมายังบริเวณย่านนางเลิ้ง และมีการวางสินค้าตั้งขายบริเวณริมคลอง ผดุงกรุงเกษมด้วย

ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของประชากร และการค้าขายภายในย่านมากขึ้น คลองผดุงกรุงเกษมจึงได้กลายเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าที่สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงนี้ และได้ให้ประโยชน์ทางด้านคมนาคม และการค้าขายมากกว่าการเป็นคลองคูเมืองป้องกันพระนครตามวัตถุประสงค์เดิม รวมถึงเส้นทางการค้าขายในคลองผดุงกรุงเกษมนี้ยังได้ส่งผลต่อความรุ่งเรืองในด้านการค้าขายของย่านนางเลิ้ง และทำให้มีผู้คนจากในบริเวณต่างๆ อพยพเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ ภายในย่านค่อนข้างมาก อีกทั้งจากการขยายตัวของการค้าขายภายในย่าน ยังส่งผลให้มีเรือสินค้าเข้ามาติดต่อซื้อขายสินค้าภายในย่านเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตลาดจึงจำเป็นต้องขยายตัวเพื่อรองรับกับความต้องการที่เกิดขึ้น โดยในระยะแรกตลาดขยายตัวด้วยการเพิ่มจำนวนเรือ และแพค้าขายสินค้า แต่กลับทำให้ตลาดน้ำเกิดความจแออัด การสัญจรในคลองผดุงกรุงเกษมก็เกิดความแออัด ทำให้การคมนาคมทางน้ำเริ่มไม่คล่องตัว ประกอบกับในช่วงเวลาเดียวกันได้มีการพัฒนารูปแบบการคมนาคมทางบกขึ้น โดยได้มีการตัดถนนขึ้นใหม่หลายสาย อาทิเช่น ถนนที่ตัดขึ้นภายในย่านคือ ในช่วงที่มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมก็ได้มีการตัดถนนกรุงเกษมควบคู่กันไป ซึ่งจากที่มีการพัฒนาการคมนาคมทางบกดังกล่าว จึงทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และการเดินทางมากกว่าการคมนาคมทางน้ำ รวมถึงจากปัญหาความแออัด และความคับคั่งของการคมนาคมทางเรือที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้รูปแบบการค้าขายสินค้าภายในย่านมีการปรับตัว โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าขายจากการค้าขายสินค้าทางน้ำมาเป็นการค้าขายทางบกแทน หรืออาจกล่าวง่ายๆ ว่าเป็นการขยับขยายรูปแบบการค้าจากน้ำมาสู่บก ตลาดนางเลิ้งจึงได้กลายเป็นตลาดบกอย่างเต็มตัว

ในส่วนสภาพพื้นที่ภายในย่านก็เช่นกัน กล่าวคือ จากที่ได้มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมนี้ ทำให้พื้นที่ภายในย่านถูกพัฒนาให้ใช้ประโยชน์เพื่อการค้า และการพักอาศัยเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าว ยังได้มีการพัฒนาพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ประเภทอื่นๆ ที่ส่งผลให้ย่านมีการเปลี่ยนแปลงนอกเหนือจากใช้พื้นที่เพื่อการค้า และการพักอาศัยดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น คือ มีการสร้างวัด เช่น วัดโสมนัสฯ วัดเจ้านาย สถานที่ราชการ บ้านเรือนข้าราชการขึ้นในพื้นที่ รวมถึงในบริเวณใกล้เคียงยังทำให้มีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และอยู่อาศัยภายในย่านกันเพิ่มมากขึ้น โดยเป็นการนำเอาแนวความคิดในเรื่องของการสร้างวัด และวัง เพื่อให้เป็นปัจจัยชี้้นำความเจริญ ดึงดูดให้คน

เข้ามาพักอาศัย และผลักดันให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเข้าไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่ๆ จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ปริมาณของผู้คน และบ้านเรือนภายในย่านนั้นเพิ่มปริมาณขึ้น พื้นที่ภายในย่านก็ถูกใช้ประโยชน์มากขึ้นตามไปด้วย

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ทำให้พอที่จะสรุปถึงสภาพพื้นที่ของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลานี้ได้ว่า ในระยะแรกก่อนที่จะมีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้น พื้นที่โดยทั่วไปก็ยังคงเป็นทุ่งนา หรือสวนป่า ที่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างประปราย และมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นๆ อย่างไม่มากนัก แต่สภาพพื้นที่ และการใช้พื้นที่ภายในย่านเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้นเป็นเหตุให้มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และอยู่อาศัยใหม่ในบริเวณย่าน หรืออาจพูดง่ายๆ ก็คือมีการขยายตัวของผู้คนเข้ามายังพื้นที่ย่านเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากภายหลังที่ได้ขุดคลองผดุงกรุงเกษมพื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งนี้ถือเป็นพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นเขตชุมชนใหม่ และใช้เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของบ้านเมืองที่ต่อเนื่องจากใจกลางพระนครมาสู่พื้นที่บริเวณนี้ ประกอบกับที่การเดินทางไปมาระหว่างย่านนางเลิ้งกับพื้นที่ต่างๆ มีความสะดวกมากขึ้น โดยอาศัยคลองผดุงกรุงเกษมที่ขุดขึ้นใหม่เป็นเส้นทางสัญจรสำคัญ ก็ยิ่งทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีคนเข้ามา ทั้งเพื่อมาทำการค้าขาย และเข้ามาอยู่อาศัยเป็นผลให้สภาพพื้นที่ภายในย่านมีการพัฒนา มีการสร้างบ้านเรือนเพื่อการอยู่อาศัย และค้าขายปะปนกันไป โดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นบ้านไม้ หรือเรือนแพที่ปลูกสร้างกันอยู่บริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษม และพื้นที่ด้านในเล็กน้อย ซึ่งยังไม่ค่อยหนาแน่นมากนัก รวมถึงยังมีเรือสินค้าต่างๆ ที่เข้ามาจอดอยู่ภายในย่าน บริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อทำการค้าขาย และพักอาศัยอยู่บนเรืออีกด้วย จึงทำให้ในช่วงเวลานี้อ่านเริ่มที่จะมีความคึกคัก และพื้นที่ภายในย่านก็เริ่มถูกนำมาใช้ประโยชน์กันมากยิ่งขึ้น

บทบาทของย่านนางเลิ้ง

ซึ่งจากที่กล่าวมาในข้างต้นก็ทำให้พอที่จะสรุปได้ว่า บทบาทของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลานี้คือ บทบาททางการพักอาศัยดังเช่นในช่วงเวลาแรก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่านก็ยังคงถูกใช้เพื่อการอยู่อาศัยเป็นสำคัญ ทั้งจากผู้อยู่อาศัยเดิม และคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ซึ่งเป็นผลจากการที่มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น แต่ในช่วงเวลานี้บทบาทของย่านจะแตกต่างจากในช่วงเวลาแรก กล่าวคือ นอกจากย่านจะมีบทบาทหลักทางด้านที่พักอาศัยแล้ว ภายในย่านยังเริ่มมีบทบาทรองเกิดขึ้น คือ บทบาททางด้านการค้า เกิดมีการค้าขายสินค้าต่างๆ ในคลองผดุงกรุงเกษม และบริเวณริมคลองที่อยู่ภายในพื้นที่ย่าน จึงเป็นสาเหตุให้ในช่วงเวลานี้อ่านมีทั้งบทบาทหลัก และบทบาทรองเกิดขึ้นควบคู่กันไป รวมถึงบทบาทรองทางด้านการค้า

คำดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมบทบาทหลักของย่าน ในลักษณะที่เมื่อย่านเริ่มเป็นแหล่งที่มีการค้าขายสินค้า มีผู้คนจากที่ต่างๆ เดินทางเข้ามาค้าขาย หรือมาหาซื้อสินค้าประเภทต่างๆ และอาจทำให้มีคนบางกลุ่มย้ายเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ในย่านเพื่อประโยชน์ทางการค้า ซึ่งก็เป็นเหตุผลอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนบทบาทหลักของย่านให้มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จึงอาจสรุปได้ว่าในช่วงเวลานี้ปัจจัยทางด้านประชากรก็ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อย่านดังเช่นในช่วงก่อน แต่ปัจจัยด้านการคมนาคมขนส่งก็เริ่มเข้ามามีบทบาทในย่าน โดยเฉพาะการคมนาคมขนส่งทางน้ำในคลองผดุงกรุงเกษมที่ช่วยนำความเจริญมาสู่ย่าน และทำให้การเข้าถึงพื้นที่นั้นมีความสะดวกขึ้น เป็นผลให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และเข้ามาค้าขายในย่านกันเพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ปัจจัยดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีผลต่อบทบาท และการพัฒนาของย่านเป็นอย่างมาก

4.3.3 สมัยปลายรัชกาลที่ 5 – พ.ศ.2506

ในช่วงนี้ถือว่าเป็นยุคความเจริญรุ่งเรืองของย่านนางเลิ้ง กล่าวคือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้ทัดเทียมกับต่างประเทศ จึงได้เริ่มมีการพัฒนาบ้านเมืองในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการขยายพื้นที่เมืองออกมาทางด้านตะวันออกให้มากขึ้น เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่รอบนอกของพระนครที่ไกลออกไปให้ได้รับความเจริญ กล่าวคือ ในช่วงปีพ.ศ.2442 เมื่อได้มีการสร้างพระราชวังดุสิตขึ้น ซึ่งเป็นการขยายความเจริญสู่พื้นที่รอบนอกที่สำคัญในสมัยนั้น และได้มีการสร้างถนนสายสำคัญ สายต่างๆ ขึ้น เพื่อเชื่อมพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังดุสิต โดยถนนสายสำคัญ ได้แก่ ถนนราชดำเนิน ถนนวรจักร ถนนจักรพรรดิพงษ์ และถนนหลวง เป็นต้น ส่งผลให้พื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งได้รับประโยชน์ ทำให้การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ย่านมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นจากถนนที่ได้มีการตัดขึ้นใหม่นี้ ประกอบกับพื้นที่บริเวณรอบนอกคลองคูเมืองเดิม และพื้นที่บริเวณโดยรอบย่านนางเลิ้ง ได้กลายเป็นที่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้แก่พระราชโอรส และพระราชธิดาเพื่อสร้างวัง เป็นผลให้พื้นที่เมืองบริเวณที่ได้มีการขยายออกมาใหม่นี้เกิดความเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการที่มีผู้คนเข้ามาตั้งชุมชนอยู่อาศัยใหม่ในบริเวณรอบๆ ของวังเจ้านายดังกล่าว (กำธร กุลชล, ทรงสรรค์ นิลกำแหง, 2525: 234) ซึ่งย่านนางเลิ้งก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับประโยชน์ดังกล่าว ส่งผลถึงความเจริญของย่าน ทำให้ภายในย่านมีคนเข้ามาอยู่อาศัย มาทำการค้าขาย จับบ้ายซื้อของ และใช้บริการต่างๆ เป็นจำนวนมาก พื้นที่ภายในย่านจึงถูกพัฒนาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ มากขึ้น

นอกจากนี้เมื่อครั้งที่มีการสร้างพระราชวังดุสิต ก็ได้มีการสร้างตลาดนางเลิ้งขึ้น ซึ่งถือเป็นการเปิดตลาดนางเลิ้งที่เป็นตลาดบคอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก โดยแต่เดิมตลาดนางเลิ้งก็เป็น

เพียงพื้นที่ขายของเท่านั้น ไม่ได้มีการสร้างตัวอาคารเป็นโรงตลาดอย่างถาวร (ยุพิน ประสมทรัพย์, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) โดยตลาดนางเลิ้งได้เปิด เมื่อวันที่ 29 มีนาคม ร.ศ.118 หรือพ.ศ.2443 ในเรื่องนี้ อเนก นาวิกมูล ได้เคยกล่าวถึง การเปิดตลาดนางเลิ้ง ซึ่งอ้างอิงจากข่าวในหนังสือพิมพ์ บางกอกสมัย ฉบับวันที่ 30 มีนาคม ร.ศ.118 หรือพ.ศ.2443 หน้า 13 ที่ได้พูดถึงตลาดนางเลิ้ง โดยมีลักษณะเป็นข้าวสั้น 2 ข้าว ดังนี้ (ใช้ตามการสะกดคำในสมัยนั้น)

“ ที่ตลาดนางเลิ้งซึ่งเป็นที่ประชุมสโมสรคราวหนึ่ง เพื่อเปิดตลาดจะให้เป็นการรื่นเริงนั้น มหาชนพากันไปเที่ยวชมเป็นที่ครึกครื้นแต่ข่าวโจทยักกันว่าคนดูมากกว่าคนที่ซื้อของ ” และข่าวอีกตอนหนึ่งที่เขียนว่า “ เจ้าคุณเหนจะไม่ห้าม เมื่อวันที่ 29 เดือนนี้ซึ่งเป็นวันประชุมเปิดตลาดนางเลิ้งวันแรกนั้น บันดาผู้ที่พอใจพากันไปเที่ยว ณ ที่ตลาดนั้น มิใช่แต่มหาชนชาวบ้านเมื่อไรพระสงฆ์อารามต่างๆ ก็ได้พากันไปดูและเล่นการพนันเป็นหมู่ๆ ขณะพระสงฆ์เฆงไม่หมุ่นเล่นการพนันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรเห็นแลรับสั่ง “ ว่าแกเตมที่นัก ” แล้วก็ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสต่อไป ”

ซึ่งจากทั้ง 2 ข่าวนี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ในงานเปิดตลาดนางเลิ้ง เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2443 นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จประพาสด้วย โดยงานดังกล่าวมีผู้คนเข้ามาร่วมงานกันค่อนข้างมาก ทั้งฆราวาส และพระสงฆ์ รวมถึงมีการละเล่น และการพนันต่างๆ มากมาย แต่ดูเหมือนว่าผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่จะมาแค่เที่ยวชมงาน เล่นการละเล่น หรือมาทะเลาะเบาะแว้ง และตีกันมากกว่าที่จะมาซื้อของในตลาด

ภายหลังจากที่ได้มีการสร้างตลาดนางเลิ้งแล้ว ก็ได้มีการตัดถนนผ่านบริเวณหน้าตลาดนางเลิ้งขึ้น เดิมชื่อถนนสนามควาย หรือถนนตลาด (ในปัจจุบัน คือ ถนนนครสวรรค์) เพื่อเชื่อมโยงการคมนาคมกับพระราชวังดุสิตที่ได้มีการสร้างขึ้นก่อน ประกอบกับเมื่อมีการตัดถนนตลาดขึ้น ทำให้เกิดความต้องการอาคารร้านค้า ในลักษณะที่เป็นแถวตามแนวถนน สำหรับจำหน่ายสินค้าอย่างถาวร จึงได้มีการพัฒนาพื้นที่บริเวณดังกล่าว โดยได้มีการปลูก “ ตึกแถว ” หรือ “ ตึกฝรั่ง ” ซึ่งก็คืออาคารพาณิชย์ตึกแถวขึ้นภายในย่าน เพื่อให้ผู้คนได้ใช้ทำการค้า และอยู่อาศัยควบคู่กันไป โดยรูปแบบของอาคารตึกตลาด หรือตึกแถวที่สร้างขึ้นนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับตึกแถวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ซึ่งเท่ากับว่าในช่วงเวลานี้เป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่จากที่เคยใช้พื้นที่เพื่อเป็นที่ตั้งของบ้าน หรือตลาด กลายเป็นเพื่ออาคารตึกแถวแทน ทั้งนี้ตึกแถวที่สร้างขึ้นในย่านเป็นรุ่นแรกๆ จะมีลักษณะเป็นตึกแถวชั้นครึ่ง สร้างโดยรอบตลาดนางเลิ้ง ด้านถนนนครสวรรค์ ส่วนอีกด้านอยู่ทางด้านถนนศุภมิตร (วนาพร บุญญานูวัตร, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546)

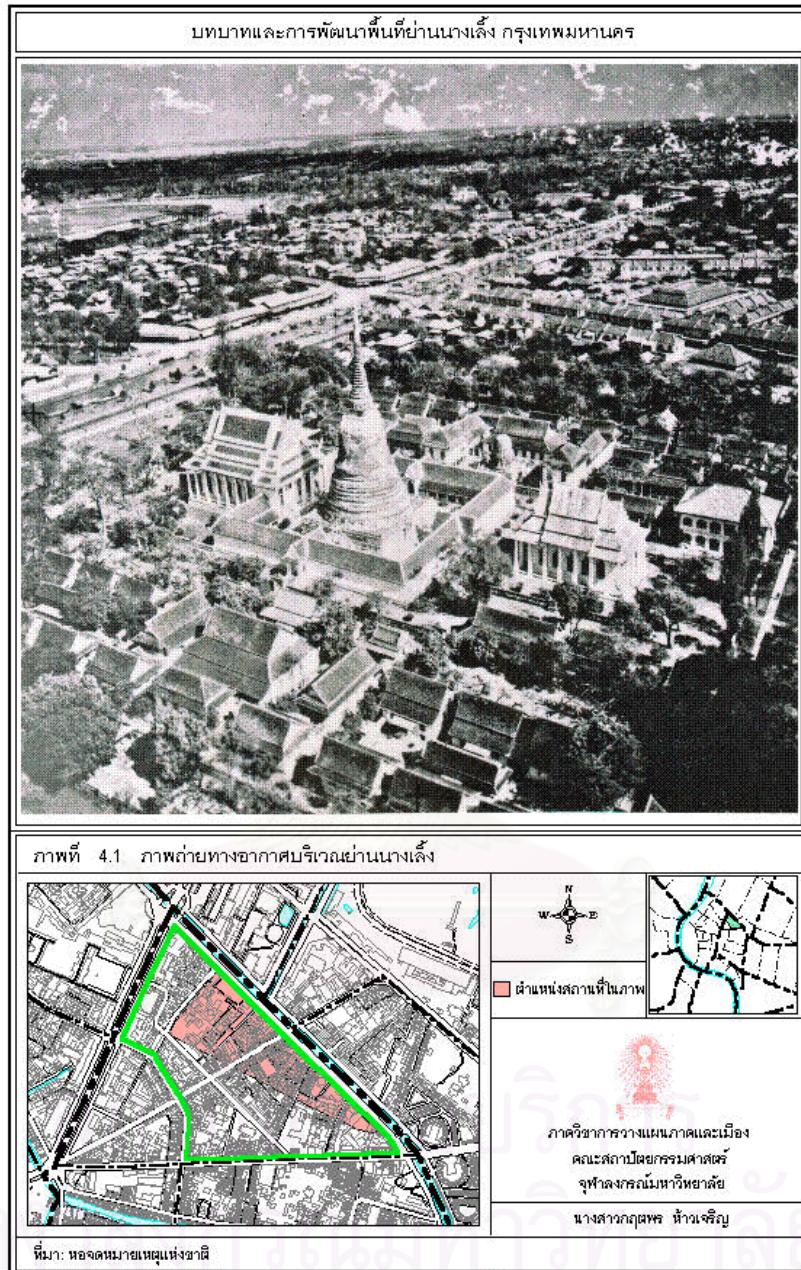
ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า นางเล็งมีตัวตลาดเป็นองค์ประกอบหลักของย่าน และมีอาคารร้านค้าที่เป็นตึกแถวเรียงรายอยู่โดยรอบเป็นส่วนต่อเนื่อง โดยลักษณะดังกล่าวเป็นการพัฒนาพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความเจริญให้กับย่าน สำหรับกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในตึกแถวที่มีการสร้างขึ้นใหม่เป็นกลุ่มแรกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนเชื้อสายจีนที่มาเช่าตึกแถวเพื่อทำการค้า และอยู่อาศัย โดยชั้นล่างจะใช้ประกอบกิจการทางการค้า ส่วนชั้นบนจะใช้เพื่ออยู่อาศัย (ภาพที่ 4.1)

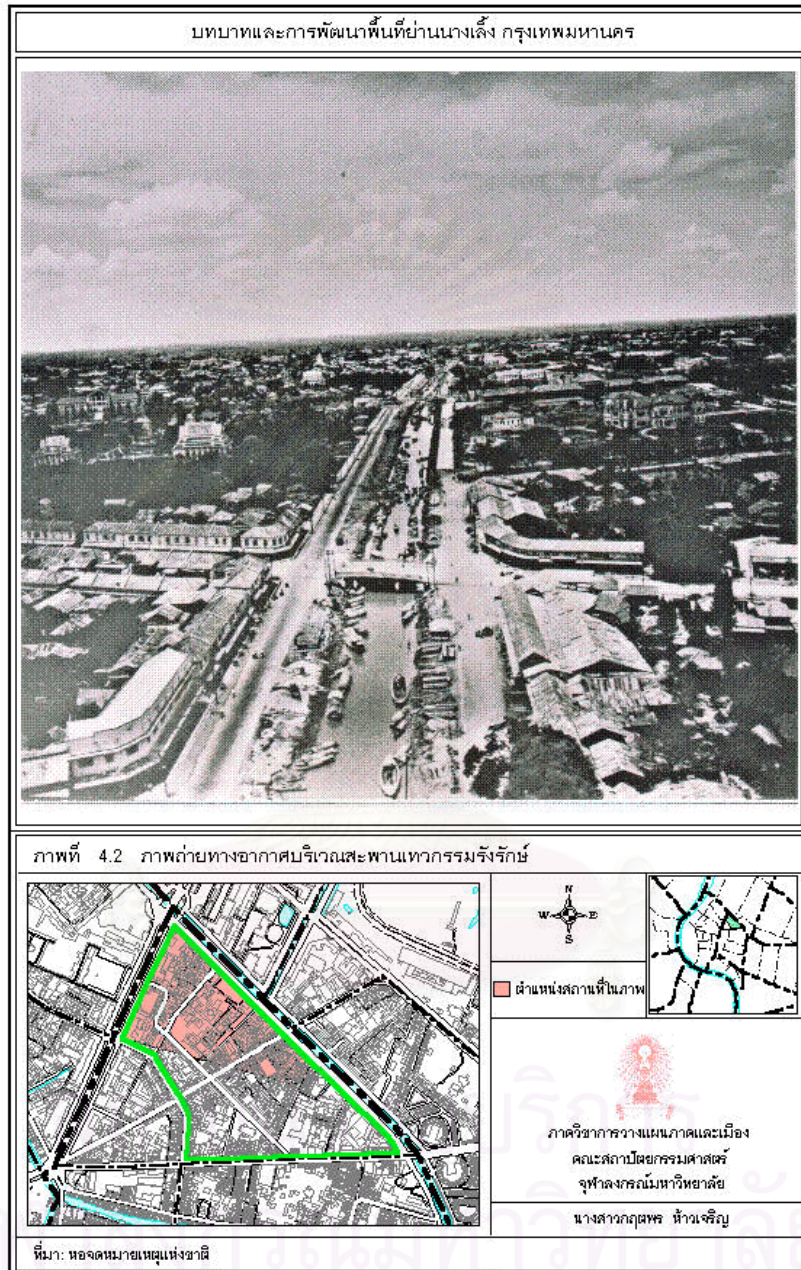
นอกจากนี้แล้วในช่วงเวลาดังกล่าวยังได้มีการสร้างสะพานเทวกรรมรั้งรั้งขึ้น(ภาพที่ 4.2) เพื่อใช้ข้ามคลองผดุงกรุงเกษมบริเวณย่านนางเล็งนี้ รวมถึงเพื่อเชื่อมถนนตลาด และถนนปลายตลาด (หรือเพื่อเชื่อมถนนนครสวรรค์ส่วนต้น และส่วนปลาย) เข้าด้วยกัน ซึ่งจากที่ได้มีการสร้างถนน สะพาน เหล่านี้ขึ้นในบริเวณย่านนางเล็งก็ยิ่งทำให้ตลาดนางเล็งในฐานะที่ตั้งอยู่บนถนน และได้รับความสะดวกสบายจากถนน และสะพานดังกล่าว ผู้คนผ่านเข้ามาในย่านเพื่อจับจ่ายหาซื้อของต่างๆ และเพื่อเข้ามาอยู่อาศัย ทั้งในตึกแถว และในพื้นที่บริเวณต่างๆ ของย่านเป็นจำนวนมาก ดังเช่นที่ปรากฏในตอนหนึ่งของนิราศพระราชาวงดุสิตว่า

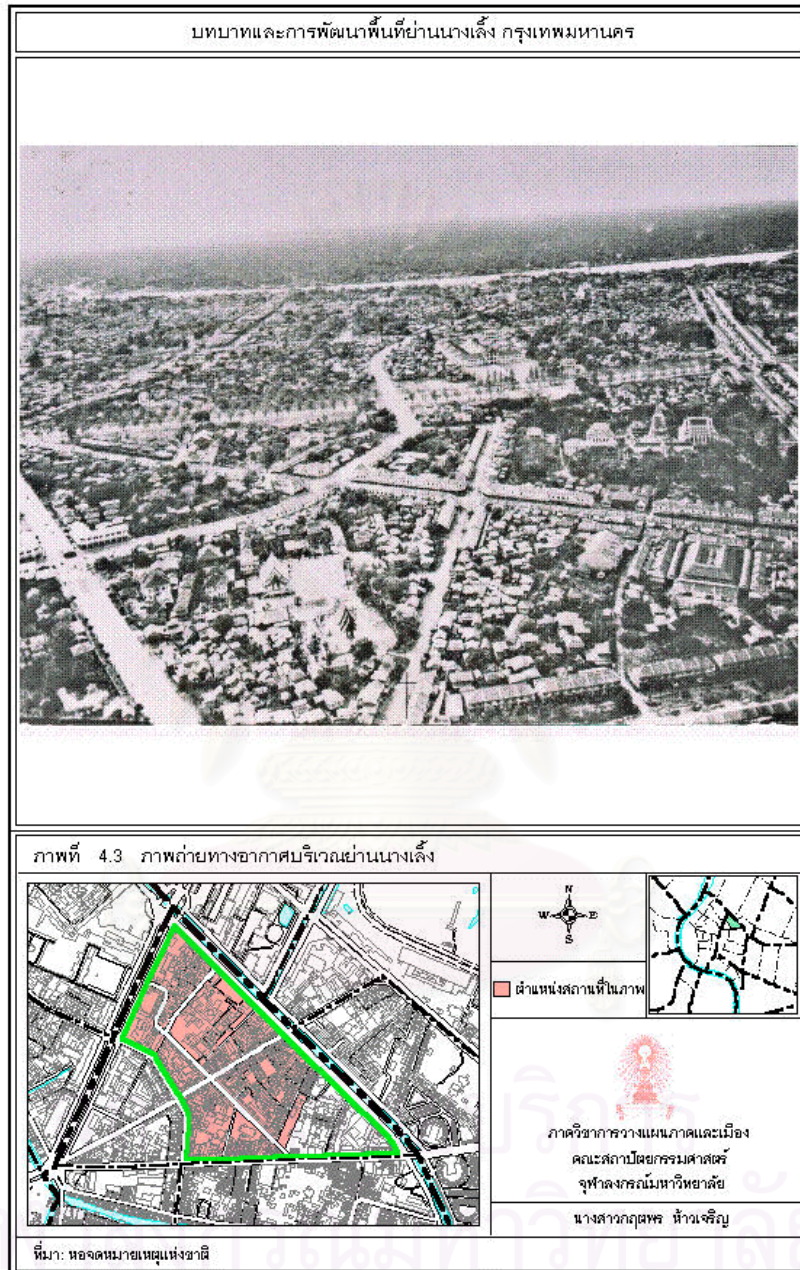
“ ถึงสะพานเทวกรรมทำสง่า	ทัศนากินฐานสะพานใหม่
ตั้งเทวามาทำล้าวิไล	ทางมาไปไม่ยากลำบากกาย
ลงสะพานมาในย่านทางถนน	ประชาชนอิงอื้อเขาซื้อขาย
เช่าอยู่สองชั้นกันสบาย	ทั้งหญิงชายขายค้าสารพัน ”

ซึ่งจากนิราศดังกล่าว ทำให้เห็นภาพของการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเล็งในสมัยนั้นว่า เริ่มมีความสะดวก นอกจากจะใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำแล้ว ยังมีเส้นทางถนนที่สามารถใช้เป็นเส้นทางเข้ามายังพื้นที่ย่านได้อีกทางหนึ่ง และมีถนนที่เชื่อมโยงถึงกันหลายสาย ทำให้ผู้คนที่มาจากที่ต่างๆ สามารถเข้ามาจับจ่ายหาซื้อสินค้าภายในย่าน และเข้ามาเช่าตึกแถวอยู่อาศัยภายในย่านกันค่อนข้างมาก แสดงให้เห็นถึงความเจริญของย่านในสมัยนั้น (ภาพที่ 4.3)

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าในช่วงที่ย่านนางเล็งมีความรุ่งเรืองนี้ เป็นช่วงที่การเข้าถึงพื้นที่ย่าน ทั้งทางบก และทางน้ำนั้นสามารถทำได้อย่างสะดวก แต่ภายหลังเมื่อมีการตัดถนนสายต่างๆ ขึ้น มีผลทำให้การคมนาคมทางน้ำ หรือทางเรือเริ่มลดความสำคัญลง การคมนาคมทางบกเริ่มมีความสำคัญแทน เพราะก่อให้เกิดความสะดวกสบายที่มากกว่า โดยเฉพาะเมื่อมีการตัดถนนนครสวรรค์

ผ่านบริเวณย่าน มีรถลาก หรือรถเจ๊ก รถสามล้อ รวมถึงมีรถรางสายปากคลองตลาด – เทเวศร์³ ที่วิ่งผ่านบริเวณย่านนางเลิ้ง ก็ยิ่งทำให้การเข้าถึงพื้นที่ย่านนั้นมีความสะดวกมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยในช่วงเวลาดังกล่าวผู้คนในย่านก็มักจะอาศัยรถรางสายนี้ที่วิ่งผ่านภายในย่าน เพื่อใช้โดยสารไปยังที่ต่างๆ เนื่องจากมีความสะดวก และเป็นที่ยอมรับ (พยุ่ง พลาญกูร, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546) และเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การคมนาคมทางน้ำของคนในย่านเริ่มหมดความสำคัญไป

จากความสะดวกสบายต่างๆ ที่ได้กล่าวมาในช่วงต้นของย่านนางเลิ้ง ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวตลาดนางเลิ้งถือเป็นตลาดที่มีความทันสมัย มีสินค้าให้เลือกหลากหลายประเภท มีการจัดแผงที่ดูสะอาดสะอ้าน เป็นระเบียบเรียบร้อย จึงช่วยสร้างชื่อเสียง และความศรัทธาจากผู้คนที่เข้ามาให้กับตลาดนางเลิ้ง โดยแต่เดิมการค้าขายสินค้าของตลาดนางเลิ้งจะอาศัยเพียงลูกค้าที่อยู่ในบริเวณรอบๆ ตลาด และคนที่เดินทางมาซื้อของโดยทางเรือเท่านั้น (ภาพที่ 4.4, ภาพที่ 4.5) แต่ในช่วงเวลานี้ การค้าขายของย่านมีการขยายตัวไปยังผู้คนที่อาศัยอยู่ภายนอกย่านที่ไกลออกไปมากขึ้น ซึ่งสามารถกล่าวถึงสภาพการค้าของตลาดนางเลิ้ง ได้ดังนี้

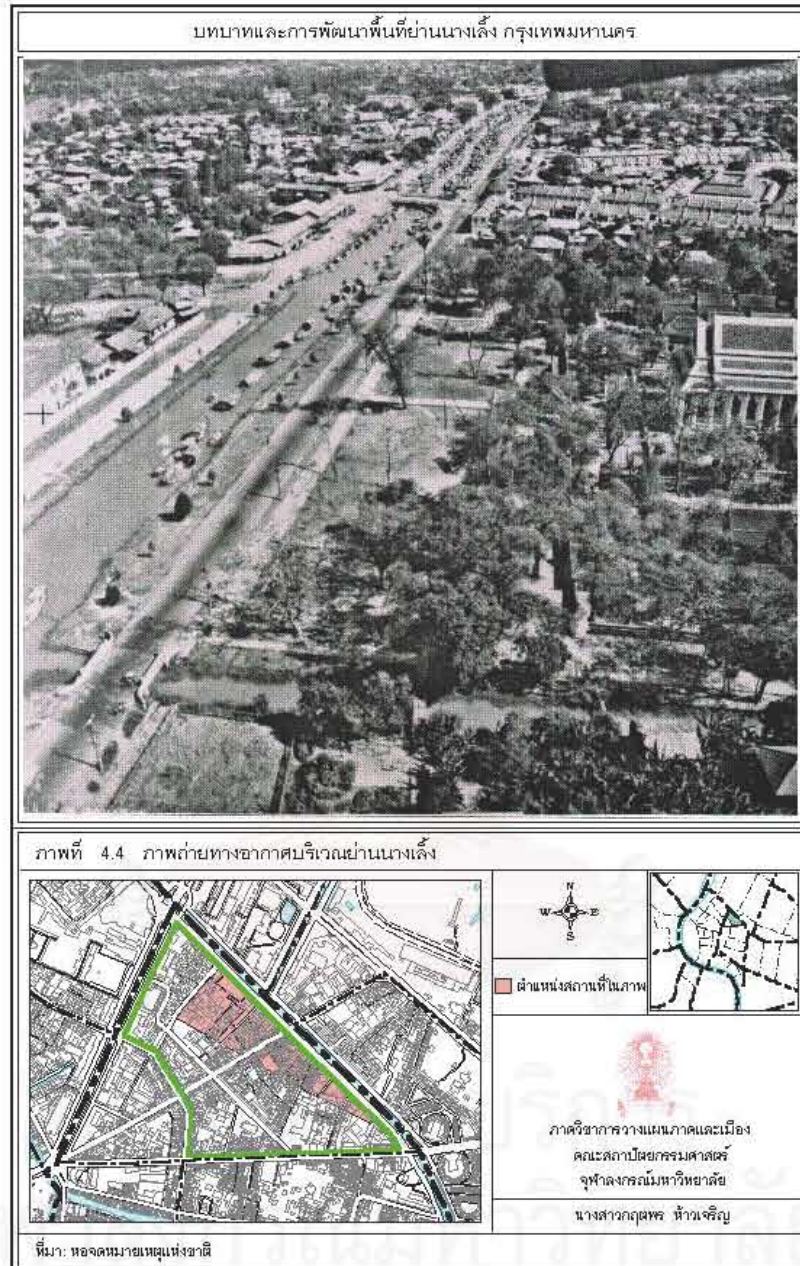
“ ถึงตลาดนางเลิ้งดูแจ่มจ้า
นั่งร้านรายขายผักนารักครัน
พวกจีนไทยในตลาดก็ลาดกลุ่ม
นั่งขายของสองข้างหนทางไป

คณานางนำชมช่างคมสัน
หม่สีสันแต่ร่างดังนางใน
ทั้งสาวหนุ่มแฮอยู่เด็กผู้ใหญ่
ล้วนเข้าใจพ่อตัดตัดช้านาญ ”

จากคำกลอนข้างต้นที่กล่าวถึงสภาพของตลาดนางเลิ้ง ทำให้สามารถคาดเดาถึงภาพของตลาดนางเลิ้งในสมัยนั้นได้ว่า ตลาดนางเลิ้งเป็นตลาดที่มีผู้คนซื้อขายของกันอย่างคึกคัก บางคนเดินทางมาจากที่ไกลๆ เพื่อมาซื้อของภายในย่าน เพราะมีสินค้าให้เลือกอย่างมากมาย

ทั้งนี้นอกจากตลาดที่มีทันสมัย และการคมนาคมที่สะดวกแล้ว ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ย่านนางเลิ้งในช่วงเวลานี้เจริญรุ่งเรือง และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก คือ ภายในย่านประกอบไปด้วยสถานบันเทิง และสถานบริการต่างๆ อย่างมากมาย อาทิเช่น โรงลิเก โรงฝิ่น บ่อนชนิดต่างๆ โรงหนังเฉลิมธานี (โรงหนังนางเลิ้ง) รวมถึงตรอกสะพานยาว หรือช่องโสเภณีที่มีผู้หญิงหาเงินคอยให้บริการ โดยตรอกสะพานยาวนี้ในสมัยก่อนจะเรียกว่า ตรอกกระหรี จะมีคนจากที่ต่างๆ เข้ามา

3 รถรางสายปากคลองตลาด – เทเวศร์ หรือรถรางสายแดงนี้ เป็นเส้นทางสายสำคัญอย่างยั่งยืนบนเกาะรัตนโกสินทร์ เพราะรับผู้โดยสารตั้งแต่ปากคลองตลาด – วัดสามปลื้ม – สีแยกวัดตึก – สีแยกสะพานดำ – ภูเขาทอง – สีแยกหลานหลวง – นางเลิ้ง - จนถึงสุดที่เทเวศร์ โดยเริ่มให้บริการครั้งแรกตั้งแต่ปีพ.ศ.2447 และสิ้นสุดการเดินทางเมื่อปีพ.ศ.2511 (ในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี)

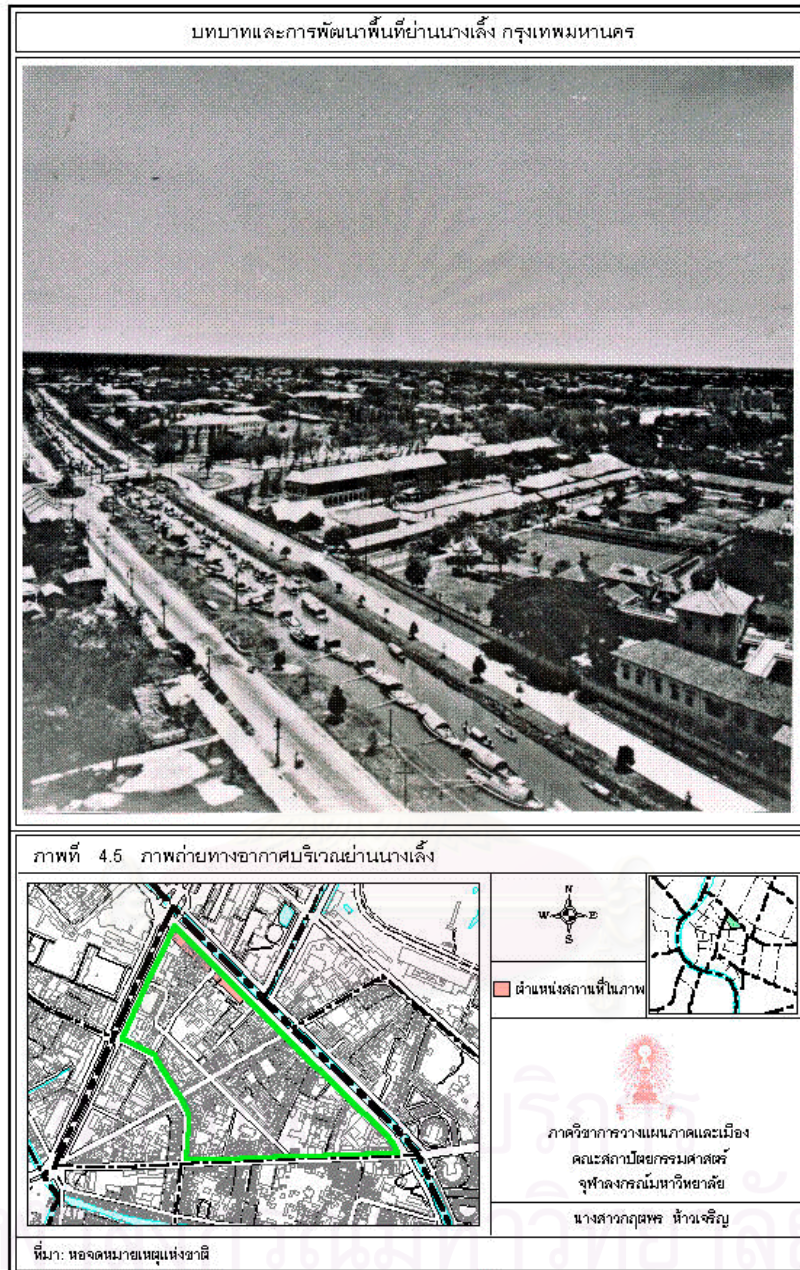
ที่เกี่ยวกันค่อนข้างมาก (สุวัณ เววพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) ซึ่งสถานบันเทิง และสถานบริการต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสร้างความคึกคักให้กับย่าน และดึงดูดให้คนจากภายนอกเข้ามาใช้บริการภายในย่าน โดยอาจกล่าวได้ว่าเมื่อก่อนบริเวณย่านนางเลิ้งนี้เป็นเหมือนจุดศูนย์กลาง หรือจุดศูนย์รวมที่มีครบทุกอย่าง ทั้งตลาด โรงหนัง ร้านค้าต่างๆ เปรียบเทียบได้กับศูนย์การค้าแห่งหนึ่งในสมัยนี้ (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) ทำให้มีคนเข้ามาค้าขาย และซื้อของภายในย่านกันมาก

โดยในช่วงแรก ภายในย่านมีสถานบันเทิงประเภทโรงลิเกเกิดขึ้นในตลาดนางเลิ้ง ก่อนที่บริษัทหนังเว่จะนำหนังเข้ามาฉายในประเทศไทยเมื่อปีพ.ศ.2438 โรงลิเกนางเลิ้งจึงถูกซื้อกิจการและปรับเปลี่ยนสภาพให้เป็นโรงหนัง หรือโรงภาพยนตร์ที่เป็นที่รู้จักกันในนาม “ โรงหนังนางเลิ้ง หรือโรงหนังเฉลิมธานี ” มาจนถึงปัจจุบัน และเปิดฉายภาพยนตร์เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ.2461 ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ฉบับวันศุกร์ที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2461 (อ้างถึงในปราวณี กล้าส้ม, 2545: 99) ถึงการเปิดโรงหนังนางเลิ้งในครั้งนี้ว่า

“ ขอแจ้งความให้ท่านทั้งหลายทราบทั่วกันว่า บัดนี้การปลูกสร้างโรงหนังนางเลิ้งของบริษัทภาพยนตร์พัฒนาการได้เสร็จเรียบร้อย สถานที่สะอาดสะอาดอันสมควรแก่ท่านทุกชั้นบรรดาศักดิ์จะได้เป็นที่พักผ่อนอารมณ์ กำหนดจะเปิดฉายตั้งแต่วันที่ 18 เดือนนี้เป็นต้นไป ”

จากการเปิดฉายภาพยนตร์ของโรงหนังนางเลิ้ง ซึ่งเป็นโรงหนังแห่งแรกๆ ของประเทศไทย ส่งผลให้ย่านเป็นที่สนใจของคนทั่วไป ก่อให้เกิดประโยชน์กับย่านโดยตรง ทั้งเงินที่ได้จากการขายตั๋วหนัง และจากผู้ชมที่หาซื้อของกินบริเวณหน้าโรงหนัง รวมถึงในตลาดนางเลิ้งอีกด้วย เท่ากับว่าโรงหนังนางเลิ้งได้ช่วยสร้างรายได้ถึง 2 ต่อให้กับย่าน อีกทั้งจากคำบอกเล่าของคนในย่านที่กล่าวว่า “ แต่ก่อนนั้นโรงหนังนางเลิ้งเหมือนเป็นศูนย์รวมในย่าน เป็นจุดเด่นของย่าน มีของขายบริเวณหน้าโรงหนังสามารถหาของกินอร่อยๆ บริเวณหน้าโรงหนังได้ และมีคนจากที่อื่นๆ เข้ามาดูหนังกันเยอะ ” (พยุ่ง พลากรู, สัมภาษณ์, 26 พค 2546) ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้สามารถคาดเดาถึงสภาพของโรงหนังนางเลิ้งในสมัยนั้นได้ว่า คงเป็นโรงหนังที่มีผู้คนทั้งภายในย่าน และจากที่ต่างๆ เข้ามาใช้บริการกันมาก

รวมถึงในช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่มีการเปิดตัวของโรงหนังนางเลิ้ง ในย่านก็ได้มีการตั้งโรงฝึนขึ้นบริเวณริมถนนกรุงเกษม เป็นที่ชุมนุมของคนที่นิยมสูบฝึน และในเวลาต่อมาก็ได้เกิดสถานที่เที่ยวบริเวณตรอกสะพานยาวขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งรวมของโสเภณีที่มีผู้คนนิยมเข้าไปใช้บริการกันมาก

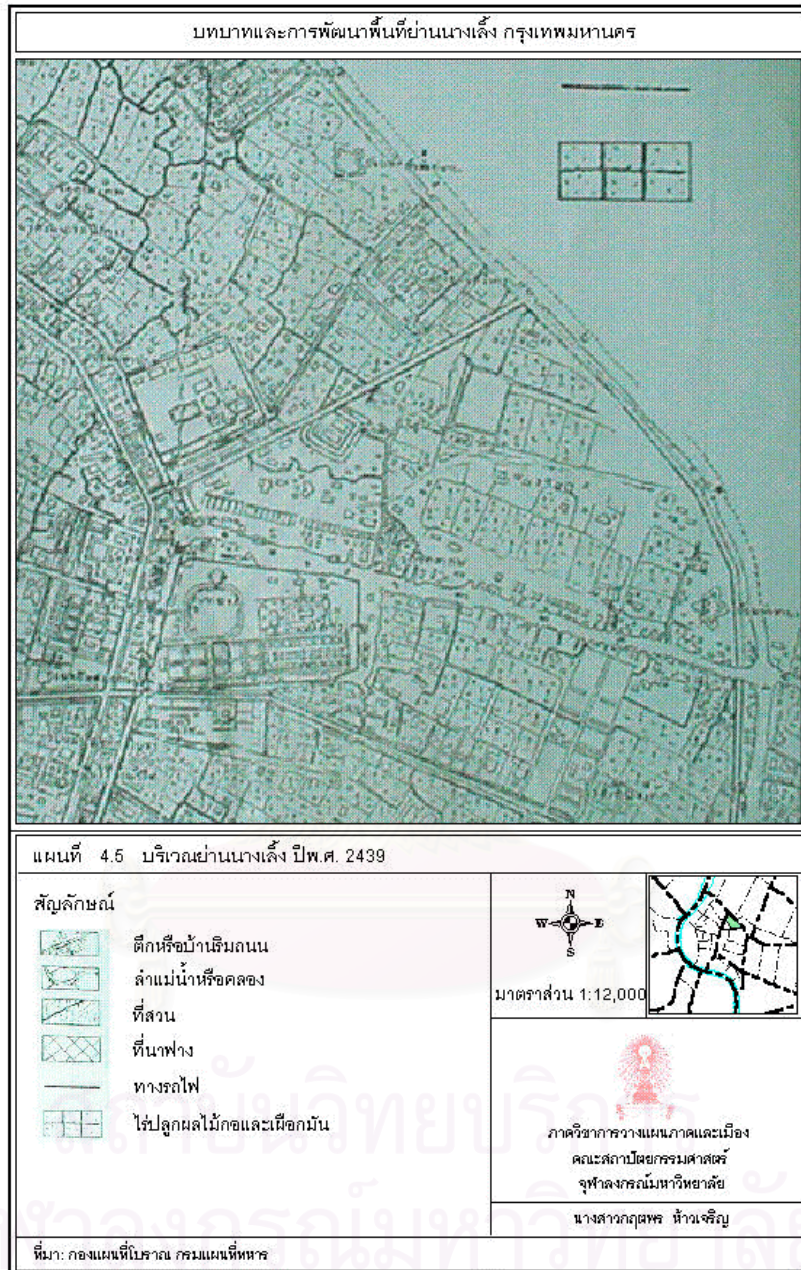
ประกอบกับมีแหล่งเล่นพนันภายในย่าน ย่านนางเลิ้งจึงกลายเป็นแหล่งบันเทิงที่สำคัญในสมัยนี้ นอกเหนือจากการเป็นย่านการค้า และทำให้ย่านกลายเป็นที่เข้าออกของคนมากหน้าหลายตา ทั้งเป็นส่วนช่วยให้ย่านนางเลิ้งมีความคึกคัก และมีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยมีตัวตลาดนางเลิ้งเป็นศูนย์กลาง และมีองค์ประกอบต่างๆ เช่น สถานบันเทิง สถานบริการ และความสะอาดสงบจากการคมนาคมทั้งทางบก และทางน้ำเป็นส่วนช่วยผลักดันให้ย่านเจริญยิ่งขึ้น

แต่ในปีพ.ศ.2472 ตลาดนางเลิ้งก็ถึงจุดเปลี่ยน จากเหตุการณ์ไฟไหม้บริเวณข้างโรงหนังนางเลิ้ง บ้านเรือนภายในย่านถูกไฟไหม้เสียหายไปเกือบร้อยหลังคาเรือน ดังปรากฏเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2472 ที่ได้ลงข่าวการเสียหายครั้งใหญ่ของตลาดนางเลิ้งจากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งนี้ไว้ว่า

“ มีคนร้ายจุดไฟเผาผลาญเมื่อเวลาประมาณ 15.25น. ของวันที่ 23 ได้เกิดไฟไหม้ขึ้นจากห้องแถวของจีนมีชื่อคนหนึ่ง ใกล้กับบ้านนายสง่า ในตรอกข้างโรงภาพยนตร์ ตำบลนางเลิ้ง พระนครเพลิงได้ลุกลามขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเวลา 30 นาทีเศษก็ติดต่อเผาผลาญบ้านเรือน และห้องแถวในละแวกนั้นพินาศไปร่วมร้อยหลังคาเรือน และได้ไหม้แผ่ลุกลามออกไปอีก กองดับเพลิง ตำรวจและบริษัทไฟฟ้าได้ไปทำการดับเพลิงอยู่ราว 50 นาทีเศษจึงสงบ...”

ซึ่งจากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ดังกล่าว ทำให้ความคึกคักของตลาดนางเลิ้งนั้นสะดุดและลดน้อยถอยลงไป แต่ต่อมามีการบูรณะตลาดก็ได้กลับฟื้นตัวอีกครั้งเมื่อมีการสร้างอาคารตลาดที่มีรูปแบบโปร่ง และมีการจัดวางแผงขายสินค้าต่างๆ อย่างเป็นหมวดหมู่ มีการแยกของที่ขายแต่ละประเภทอย่างเป็นสัดส่วน (กิตติ กิจเจริญไพบูลย์, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) และยังคงเหลือเค้าโครงของอาคารตลาดดังกล่าวให้เห็นมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้จากเหตุผล และองค์ประกอบสำคัญต่างๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดของย่าน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้อาจสรุปได้ว่า ในช่วงเวลานี้นางเลิ้งได้เข้าสู่ยุคของความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะในทางการค้า และการบริการ ส่งผลให้สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของย่านถูกพัฒนาเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กล่าวคือ หลังจากที่มีการตัดถนนนครสวรรค์ขึ้นภายในย่าน ทำให้พื้นที่ของย่านเริ่มมีการพัฒนา เป็นการเปิดพื้นที่ย่านให้สามารถรับเอาความเจริญที่จะเข้ามาได้ง่ายขึ้น หากดูจากแผนที่โบราณ ของกรมแผนที่ทหาร เมื่อปีพ.ศ. 2439 (แผนที่ 4.5) จะพบว่า ภายหลังจากที่มีการตัดถนนนครสวรรค์ขึ้น พื้นที่ในย่านนางเลิ้ง บริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมตรงข้ามวัดโสมนัส พื้นที่บริเวณริมถนน และพื้นที่บางส่วนของย่านเริ่มมีบ้านเรือนเข้ามาปลูกอยู่อาศัยกันบ้าง

แล้ว แต่ก็ยังคงมีความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนน้อยกว่าบริเวณรอบๆ วัดแค ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคนอาศัยอยู่ก่อน แต่พื้นที่ส่วนอื่นๆ ของย่านในช่วงนี้ก็ยังคงเป็นที่สวน ทุ่งนา และที่โล่งอยู่ แสดงให้เห็นว่าในช่วงแรกๆ หลังจากที่มีการตัดถนนนครสวรรค์ขึ้น ก็เริ่มมีการเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยกันภายในย่านเพิ่มมากขึ้น ซึ่งต่อมาภายหลัง พื้นที่บริเวณด้านในของย่านจึงเริ่มมีการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ มากขึ้นกว่าในช่วงแรกๆ ที่มักจะใช้เพื่อการพักอาศัยเป็นหลักเท่านั้น โดยในช่วงหลังนี้พื้นที่ในย่านจะถูกพัฒนาเพื่อใช้รองรับกับกิจกรรมทางการค้า และการบริการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากในยุคก่อน รวมถึงเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ด้วย อาทิเช่น พื้นที่ว่างในย่านมีการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ที่มากขึ้น โดยมีการสร้างโรงตลาด อาคารพาณิชย์ตึกแถว เพื่อใช้เป็นทั้งที่อยู่อาศัย และประกอบกิจกรรมทางการค้า หรือพื้นที่บางส่วนมีการใช้เพื่อปลูกสร้างโรงงานขนาดเล็ก และสถานบันเทิงต่างๆ เป็นต้น ทำให้สภาพพื้นที่โดยรวมของย่านในช่วงนี้มีการใช้ประโยชน์ และมีความหนาแน่นของบ้านเรือน รวมถึงผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เส้นทางการสัญจรที่เกิดขึ้นใหม่นี้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ย่านมีการเจริญเติบโต โดยเฉพาะทางด้านพาณิชย์กรรมภายใต้องค์ประกอบทางกายภาพดังกล่าว (แผนที่ 4.6)

บทบาทของย่านนางเลิ้ง

บทบาทสำคัญของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลาที่ย่านมีความเจริญรุ่งเรืองนี้ คือ บทบาททางด้านการค้า การบริการ และการพักอาศัย กล่าวคือ บทบาททางการพักอาศัยก็ยังคงเป็นบทบาทหลักของย่าน รวมถึงบทบาททางการค้า การบริการก็ถือเป็นบทบาทเด่น และบทบาทสำคัญของย่านอีกส่วนหนึ่ง ทั้งนี้จะเห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าว กิจกรรมทางการค้า และบริการทางด้านบันเทิงต่างๆ ภายในย่านเริ่มมีความสำคัญ ซึ่งเป็นแรงดึงดูดให้คนเข้ามาจับจ่ายซื้อของ หรือมาใช้บริการในย่าน และเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในย่านอีกทางหนึ่ง อาจเนื่องมาจากตลาดนางเลิ้งในสมัยนี้เป็นตลาดที่มีชื่อเสียง มีความทันสมัย มีสินค้าให้หาซื้อได้ทุกประเภท ในขณะที่ตลาดแห่งอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงยังไม่มีตลาดใดที่มีความทันสมัยเทียบเท่า

รวมถึงในย่านยังเป็นที่ตั้งของสถานบันเทิง และสถานบริการต่างๆ มากมาย เช่น โรงหนัง โรงลิเก คณะละคร โรงฝิ่น ตรอกสะพานยาว หรือช่องโสมถณี ฯลฯ จึงทำให้นางเลิ้งในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ผู้คนอยู่อาศัยในย่านสามารถหาเงินได้คล่อง มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้า และบริการเกิดขึ้นมากมาย ส่งผลให้ย่านเป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นย่านตลาด ย่านการค้า และแหล่งบันเทิงที่สำคัญในสมัยนี้ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวการคมนาคมทางบกมีการพัฒนาเกิดถนน

สายต่างๆ ขึ้นอย่างมากมาย ทำให้การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ย่านมีความสะดวก และเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสนับสนุนบทบาททางการค้า และบริการของย่านให้มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อบทบาท และการพัฒนาพื้นที่ของย่านในช่วงเวลานี้ คือ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านการคมนาคมขนส่ง ปัจจัยด้านสิ่งปลูกสร้าง และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของประเทศตามแบบอย่างตะวันตก เริ่มมีการพัฒนาการคมนาคมทางบกขึ้นใช้อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะการตัดถนนนครสวรรค์ที่ผ่านบริเวณใจกลางของย่าน ทำให้พื้นที่ด้านในของย่านได้มีการใช้ประโยชน์ และมีความสะดวกในการเข้าถึงมากขึ้น ซึ่งจากการขยายตัวทางด้านคมนาคมขนส่งนี้ส่งผลให้เกิด อาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ขึ้นบริเวณริมถนนภายในย่าน เพื่อใช้ประโยชน์ในการพักอาศัย และการค้าควบคู่กันไป เทียบกับการส่งเสริมบทบาททางการพักอาศัย และการค้าของย่านอีกทางหนึ่ง แต่ทั้งนี้นอกจากย่านจะเป็นแหล่งค้าขาย และแหล่งที่พักอาศัยแล้วในช่วงเวลานี้จากการที่ย่านเป็นแหล่งบันเทิงสำคัญที่ช่วยดึงดูดคนให้เข้ามาใช้บริการในย่าน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่งของย่านนอกเหนือจากการค้าขายสิ่งของต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ปัจจัยทั้ง 4 เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดบทบาท และการพัฒนาพื้นที่ของย่าน

4.3.4 สมัย พ.ศ.2506 – ปัจจุบัน หรือยุคปัจจุบันของย่าน

ในยุคนี้ถือว่าเป็นช่วงที่ย่านนางเลิ้งได้ผ่านความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดมาแล้ว ซึ่งในช่วงนี้จากการที่กรุงเทพฯ มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจแหล่งธุรกิจการค้าต่างๆ ได้เคลื่อนย้ายตัว และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าขาย หรือการประกอบพาณิชย์กรรมไปจากเดิม เช่น เกิดตลาดการค้า และศูนย์การค้าแห่งใหม่ๆ ขึ้นในพื้นที่บริเวณต่างๆ ส่งผลให้ความสำคัญทางการค้าขายของย่านนางเลิ้งลดความสำคัญลง โดยความเจริญที่เกิดขึ้นค่อยๆ ดึงความสนใจของผู้คนที่มีย่านนางเลิ้งไป

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว ยังมีเหตุผลสำคัญอีกหลายประการที่ทำให้ย่านนางเลิ้งเริ่มซบเซา และถูกค้าที่เคยเข้ามาใช้บริการภายในย่านก็ลดน้อยลง กล่าวคือ นางเลิ้งเริ่มถึงจุดเสื่อมถอย ตั้งแต่ปีพ.ศ.2506 เมื่อโรงฟีนของนางเลิ้งถูกปิดลงในสมัยของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ถือว่าฟีนเป็นสิ่งผิดกฎหมาย รวมถึงในปีพ.ศ.2516 ตระกอสะพานยาว ซึ่งเป็นช่องโศกภัยที่มีชื่อเสียงของย่านก็ถูกไฟไหม้หมดไป และทำให้บ้านเรือนที่เคยปลูกสร้างกันอย่างหนาแน่นในบริเวณนี้ลดน้อย

ลง ผู้คนที่เคยเข้ามา ก็ลดน้อยลงตามไปด้วย (ยุพิน ทรัพย์ประสม, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) ซึ่งต่อมาภายหลังเจ้าของที่ดิน คือวัดสุนทรธรรมทานก็ได้นำที่ดินแปลงดังกล่าวมาพัฒนา โดยการปลูกสร้างเป็นแฟลตให้อยู่อาศัยแทน ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวโรงหนังนางเลิ้งเริ่มมีสภาพที่ทรุดโทรม ขาดการปรับปรุงดูแลรักษา และประสบกับสภาวะที่ขาดทุน จึงได้ปิดตัวลงเมื่อ พ.ศ.2536 โดยในปัจจุบันโรงหนังใช้เป็นที่โกดังเก็บสินค้าแทน รวมถึงศิลปการแสดงพวกละครพื้นบ้านต่างๆ เช่น ละครชาตรี ลิเก ฯลฯ ซึ่งเคยสร้างชื่อเสียงให้กับย่านในปัจจุบันก็ลดความนิยม และความน่าสนใจลง ประกอบกับขาดคนสืบทอดศิลปการแสดงดังกล่าว ดังคำบอกเล่าของครูทองใบ เรืองนนท์ ศิลปินแห่งชาติ ที่กล่าวว่า “ ปัจจุบันมีคนมาติดต่อให้แสดงน้อยมาก เพราะคนรุ่นใหม่ มองไม่เห็นคุณค่าหาว่าเป็นศิลปะชั้นต่ำ ฉะนั้นอาชีพแสดงละครนี้ก็เลยนับว่าไม่ได้ประโยชน์ อาชีพนี้เลยค่อยๆ ไป รวมถึงลูกหลานก็ไม่ค่อยมีใครอยากเอาเพราะไม่พอรับประทาน” (ทองใบ เรืองนนท์, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) ซึ่งจากเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ย่านนางเลิ้งที่เคยเป็นแหล่งบันเทิง และย่านการค้าที่สำคัญที่มีผู้เข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมากก็เริ่มซบเซาลงเรื่อยๆ

อีกทั้งจะพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าว การใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในย่านก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในหลายลักษณะ เช่น วังต่างๆ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้านายก็ถูกเปลี่ยนเป็นสถานที่ราชการ ส่วนสถานที่ราชการหลายแห่งก็เริ่มย้ายออกไปจากย่าน ตลาดสดที่เคยคึกคัก และเต็มไปด้วยอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้า และบริการต่างๆ ก็ลดน้อยลง เช่นคำบอกเล่าของคนในย่านที่กล่าวว่า “ เดิมนี่เศรษฐกิจ และการค้าขายของย่านมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่แยกลง จากการย้ายของหน่วยราชการ ของขายไม่ดี ของที่ขายในตลาดก็มีน้อยลง สภาพภายในย่านเลยแย่ ” (สุวัน แว พลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) ทำให้ในปัจจุบันตลาดเริ่มมีการปรับตัว กล่าวคือ เมื่อกลุ่มลูกค้าที่เคยเข้ามาซื้อของภายในย่านน้อยลง โดยในปัจจุบันลูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ทำงานในภาคกลางวัน ทำให้ตลาดนางเลิ้งที่แต่เดิมเคยขายสินค้าประเภทต่างๆ มากมาย ก็ได้มีการปรับสภาพกลายเป็นแหล่งขายอาหารสำเร็จรูป อาหารตามสั่ง และขนมหวานต่างๆ มากขึ้น เพื่อรองรับกับประชาชน ข้าราชการ และพนักงานบริษัทที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงที่จะเข้ามาใช้บริการจับจ่ายซื้อของ และรับประทานอาหารภายในย่าน โดยเฉพาะในช่วงเวลากลางวันของวันทำการแทน ซึ่งเท่ากับว่าในปัจจุบันที่ย่านยังคงอยู่ได้ เพราะข้าราชการจากหน่วยงานราชการเป็นหลัก เช่น จากสำนักงานสถิติ กองทะเบียน ธกส. ทำเนียบรัฐบาล ฯลฯ เพราะถ้าพูดถึงสภาพของตลาดในสมัยก่อน ตั้งแต่ตี 5 ตลาดเปิด คนก็จะเข้ามาซื้อของเพื่อไปทำอาหารทานทั้งในมือเช้า กลางวัน และเย็น แต่ปัจจุบันเมื่อเริ่มมีระบบสะดวกซื้อเข้ามา ทำให้คนไม่ค่อยทำอาหารทานกันเอง ตลาดเลยต้องมีการเปลี่ยนแปลงตาม โดยเปลี่ยนเป็นการขายอาหารสำเร็จรูปเพื่อให้คนหาซื้อกลับไปทานที่บ้านแทน (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) รวมถึงพื้นที่ในบริเวณอื่นๆ ของย่านก็เริ่ม

มีเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน เกิดการทำการค้าประเภทอื่นๆ ขึ้น เช่น ขายอะไหล่รถยนต์ อุปกรณ์ก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งเท่ากับว่าในปัจจุบันการค้าขายของย่านเริ่มหลากหลายมากขึ้นนอกเหนือจากการค้าขายของในตลาดนางเลิ้งดังยุคก่อนๆ

นอกจากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อในย่านเกิดความชบเซาในปัจจุบัน คือ การเปลี่ยนแปลงเส้นทางรถเป็นเส้นทางวัน-เวย์ (การเดินรถทางเดียว) ในบริเวณถนนนครสวรรค์ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นโดยตรงต่อย่าน โดยแต่ก่อนเส้นทางสายดังกล่าวเป็นเส้นทางเดินรถแบบทู-เวย์ (การเดินรถสองทาง) และสามารถจอดรถได้บริเวณริมถนน คนที่จะเข้ามาซื้อของในย่านก็มีความสะดวก แต่ในปัจจุบันจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้การเดินทางเข้ามาในพื้นที่นั้นเกิดความไม่สะดวก (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) เกิดปัญหาในเรื่องของที่จอดรถขึ้น และกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการค้าขายของย่านเป็นอย่างมาก ประกอบกับหลังจากที่มีการเปิดใช้สะพานพระราม 8 และมีผลต่อย่านกล่าวคือ ในวันทำงาน โดยเฉพาะในช่วงเวลาเร่งด่วนเวลาเช้า และเวลาเย็นจะมีปริมาณรถที่วิ่งผ่านเข้ามาในย่านค่อนข้างหนาแน่น เป็นผลให้การสัญจรภายในย่านเกิดความติดขัด ทั้งนี้จากปัญหาดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้คนเกิดความเบื่อหน่ายที่จะเข้ามาใช้บริการภายในย่าน และส่งผลให้ย่านมีความชบเซา

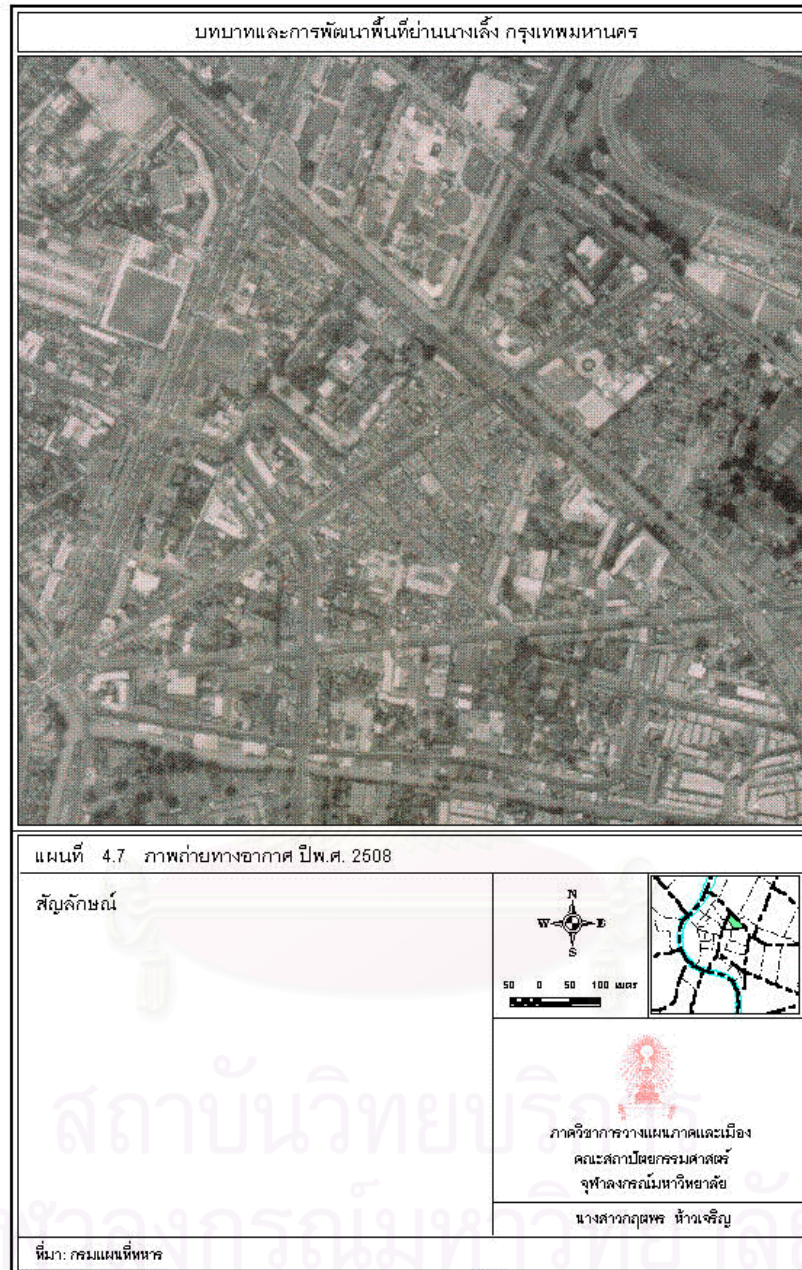
จากการที่กรุงเทพฯ มีการขยายตัว และมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ประกอบกับองค์ประกอบต่างๆ ที่เคยสร้างความรุ่งเรืองให้กับย่านนางเลิ้งเริ่มหายไป ทำให้คนที่จะเข้ามาในย่านก็ลดน้อยถอยลงตาม ร้านค้าต่างๆ ภายในย่านโดยเฉพาะในตลาดนางเลิ้งเริ่มปิดตัว ลูกหลานของคนในย่านที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับตลาดก็มีน้อยลง คนดั้งเดิมที่เคยอยู่อาศัยในย่านก็ย้ายออกไปทำมาหากิน และอยู่อาศัยที่อื่นกันมากขึ้น บ้านที่เคยมีอยู่ในย่านถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นบ้านเช่าหรือ ห้องเช่า โดยส่วนใหญ่จะเป็นคนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดมาเช่าพักอาศัย เพราะมีราคาเช่าที่ค่อนข้างถูก และอยู่ในใจกลางเมือง เช่นเดียวกับคำบอกเล่าของพี่แพน ซึ่งเป็นคนในย่านที่บอกว่า “ คนที่เช่าบ้านส่วนใหญ่จะมีแต่คนต่างจังหวัดทั้งนั้น อย่างบ้านผมทั้ง 2 ห้องคนที่เช่าก็มาจากต่างจังหวัด แพนมาจากกาฬสินธุ์ หลานผู้ชายมาจากศรีสะเกษ แล้วอีกห้องหนึ่งมาจากอยุธยา ทั้ง 2 คน ” (ยรรยง นิลเพ็ชร, สัมภาษณ์, 26 พค 2546)

ทั้งนี้อาจกล่าวโดยสรุปถึงสภาพพื้นที่ของย่านนางเลิ้งได้ว่า จากในช่วงก่อนหน้านี้ที่ถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองของย่าน ทำให้มีการพัฒนาพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ต่างๆ มีการปลูกสร้างอาคารตึกแถว และบ้านเรือนอยู่อาศัยอย่างมากมาย เพื่อรองรับกับความเจริญของย่าน แต่ในช่วงเวลานี้

ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงชบเซาของย่าน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่านจึงเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ และอาคารต่างๆ ที่มีอยู่ก่อน (แผนที่ 4.7) กล่าวคือวังที่เคยเป็นที่พักอาศัยของเจ้านายก็มีการปรับเปลี่ยนให้ใช้เป็นสถานที่ราชการ อาคารร้านค้าบางส่วนภายในย่านที่เคยใช้เป็นทั้งที่พักอาศัย และที่ประกอบกิจกรรมทางการค้าที่เคยมีอยู่อย่างมากมายภายในย่าน ก็เริ่มปิดตัวลง โดยเป็นการใช้อาคารต่างๆ เหล่านั้นเพียงแค่อู่อาศัยเท่านั้น รวมถึงในช่วงเวลานี้ในย่านเริ่มมีรูปแบบของอาคารลักษณะอื่นๆ เช่น อาคารขนาดใหญ่ที่ใช้เป็นที่ทำการของทางราชการ หรือของบริษัทห้างร้านต่างๆ และอาคารบ้านเช่า หรือห้องเช่าที่ได้มีการปรับเปลี่ยนจากบ้านเรือนธรรมดาที่มีอยู่ในย่านด้วยการกันแบ่งพื้นที่ภายในให้มีลักษณะเป็นห้องเช่าขึ้น อีกทั้งยังมีการต่อเติมอาคารต่างๆ ภายในย่านเพื่อการอยู่อาศัยที่มากขึ้นทำให้สภาพพื้นที่ของย่านในปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณด้านในของชุมชนย่อยในย่านมีสภาพค่อนข้างทรุดโทรม มีบ้านเรือนปลูกอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น และมีสภาพที่แออัด โดยปัจจุบันยังพบว่าภายในย่านนั้นไม่มีพื้นที่ว่างขนาดใหญ่เหลืออยู่เลย แต่กลับมีอาคารประเภทต่างๆ ปลูกสร้างอยู่กันอย่างหนาแน่นเต็มพื้นที่แทน

บทบาทของย่านนางเลิ้ง

ในช่วงปัจจุบันนี้จากการที่ย่านตั้งอยู่ในทำเลที่ดี อยู่ใจกลางเมือง มีการคมนาคมขนส่งที่สะดวก และมีอาคารบ้านเช่า หรือห้องเช่าราคาถูกให้อู่อาศัย จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนยังอาศัยอยู่ในย่านกันค่อนข้างมาก รวมถึงจากการที่ย่านเป็นแหล่งค้าขายสำคัญมาแต่อดีต และในปัจจุบันก็ยังคงมีผู้คนเข้ามาใช้บริการภายในย่าน ทำให้กิจกรรมการค้าขายต่างๆ ของย่านนั้นยังคงอยู่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงอาจสรุปได้ว่าปัจจัยทางด้านประชากร ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้าน การคมนาคมขนส่ง และปัจจัยทางด้านสิ่งปลูกสร้าง ทั้ง 4 ปัจจัยนี้มีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อบทบาท และการพัฒนาของย่าน และทำให้ในปัจจุบันบทบาทหลักของย่าน คือ บทบาททางด้านที่พักอาศัย และมีบทบาทรองคือ บทบาททางการค้า เนื่องด้วยในปัจจุบันการค้าขายของย่าน และองค์ประกอบที่เคยสร้างความรุ่งเรืองให้กับย่านได้เริ่มหายไป และไม่ค่อยมีอิทธิพลที่จะช่วยดึงดูดคนจากที่ต่างๆ ให้เข้ามาใช้บริการในย่านดังเช่นในอดีต ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันการค้าขายของย่านจะยังคงอยู่ แต่ก็ยังเป็นเพียงตลาดค้าขายของย่านเก่าที่ใช้รองรับผู้คนในบริเวณย่าน และบริเวณใกล้เคียง เป็นส่วนใหญ่ เพราะได้เกิดการขยายตัวของตลาด และห้างสรรพสินค้าแห่งใหม่ในบริเวณอื่นๆ เป็นจำนวนมาก ผู้คนจึงหันไปให้ความสนใจ และนิยมที่จะไปหาซื้อสินค้าในที่แห่งใหม่ที่มีความสะดวกสบายมากกว่า ผู้คนที่เข้ามาในย่านจึงมีลดน้อยลงเป็นอย่างมาก ในส่วนของบทบาททางด้าน การพักอาศัยนั้นแม้ว่าในปัจจุบันคนดั้งเดิมภายในย่านจะย้ายออกไปบางส่วน แต่ก็มีผู้คนจากต่าง

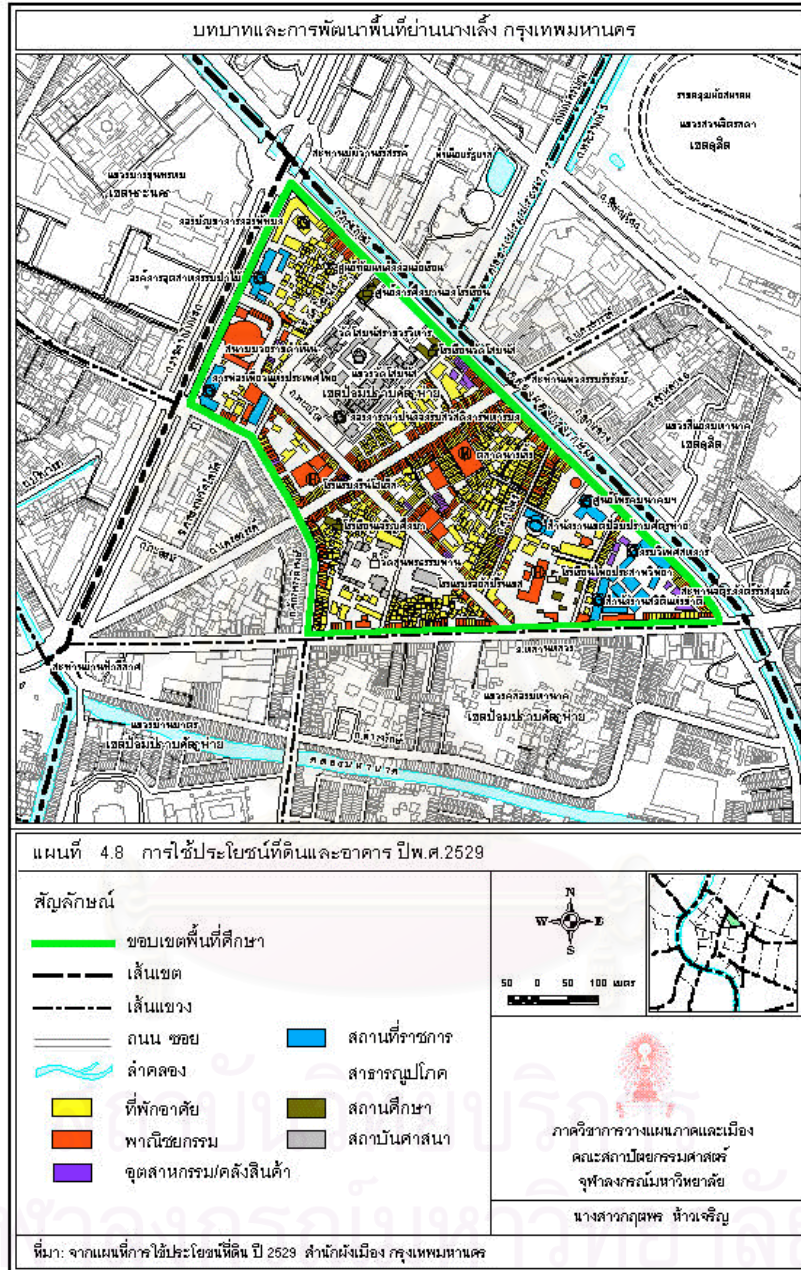
จังหวัดอพยพเข้ามาเช่าบ้าน และอยู่อาศัยใหม่ภายในย่านกันค่อนข้างมากทำให้บทบาททางการพักอาศัยยังคงเป็นบทบาทหลักของย่านจวบจนปัจจุบัน

4.4 ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณย่านนางเลิ้งนี้ มีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นแบบผสมผสาน (Mixed Use) แต่มีลักษณะเด่นในการเป็นย่านที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการพักอาศัย และการค้าเป็นหลักทั้งในอดีต และปัจจุบัน โดยการใช้ที่ดินแบบผสมผสานนี้จะมีความหลากหลายของกิจกรรม ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเมืองเก่า ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่จะเป็นการเติบโตตามแนว 2 ฟากของถนนเป็นแนวหลักแล้วขยายไปยังพื้นที่ข้างเคียง ทำให้เกิดเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรม และพาณิชย์กรรมกึ่งพักอาศัยขึ้นแทรกตัวอยู่กับกลุ่มอาคารอื่นๆ ภายในย่าน ซึ่งในการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในครั้งนี้ จึงอาศัยการนำเอาแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินจากการสำรวจในปีพ.ศ.2529 ของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร และจากการสำรวจของผู้วิจัยในปีพ.ศ.2545 มาทำการเปรียบเทียบ ได้ดังนี้

4.4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2529 (แผนที่ 4.8)

จากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในปีพ.ศ.2529 นี้ จะทำให้เห็นว่าภายในย่านนางเลิ้งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่ในลักษณะเพื่อการพักอาศัย และพาณิชย์กรรมเป็นหลัก กล่าวคือ การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย มีสัดส่วนประมาณ 48% ของพื้นที่ทั้งหมด โดยพื้นที่เพื่อการพักอาศัยส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ทั่วไปภายในย่าน โดยเฉพาะบริเวณรอบๆ ตลาดนางเลิ้ง และรอบวัดทั้ง 2 แห่งภายในย่าน และสำหรับพื้นที่พาณิชย์กรรมในย่านนั้น จะคิดเป็นสัดส่วนประมาณ 26% ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งถือเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินรองที่สำคัญของย่าน โดยพื้นที่พาณิชย์กรรมนี้มักจะรวมกลุ่มอยู่บริเวณรอบๆ ตลาดนางเลิ้ง และบริเวณริม 2 ฟากของถนนนครสวรรค์เป็นส่วนใหญ่ รวมถึงกระจายอยู่ทั่วไปภายในย่านแต่ก็มีเพียงเล็กน้อย สำหรับการ ใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่นๆ ที่เหลือส่วนใหญ่นั้นก็จะมีขนาดของพื้นที่ที่คิดเป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

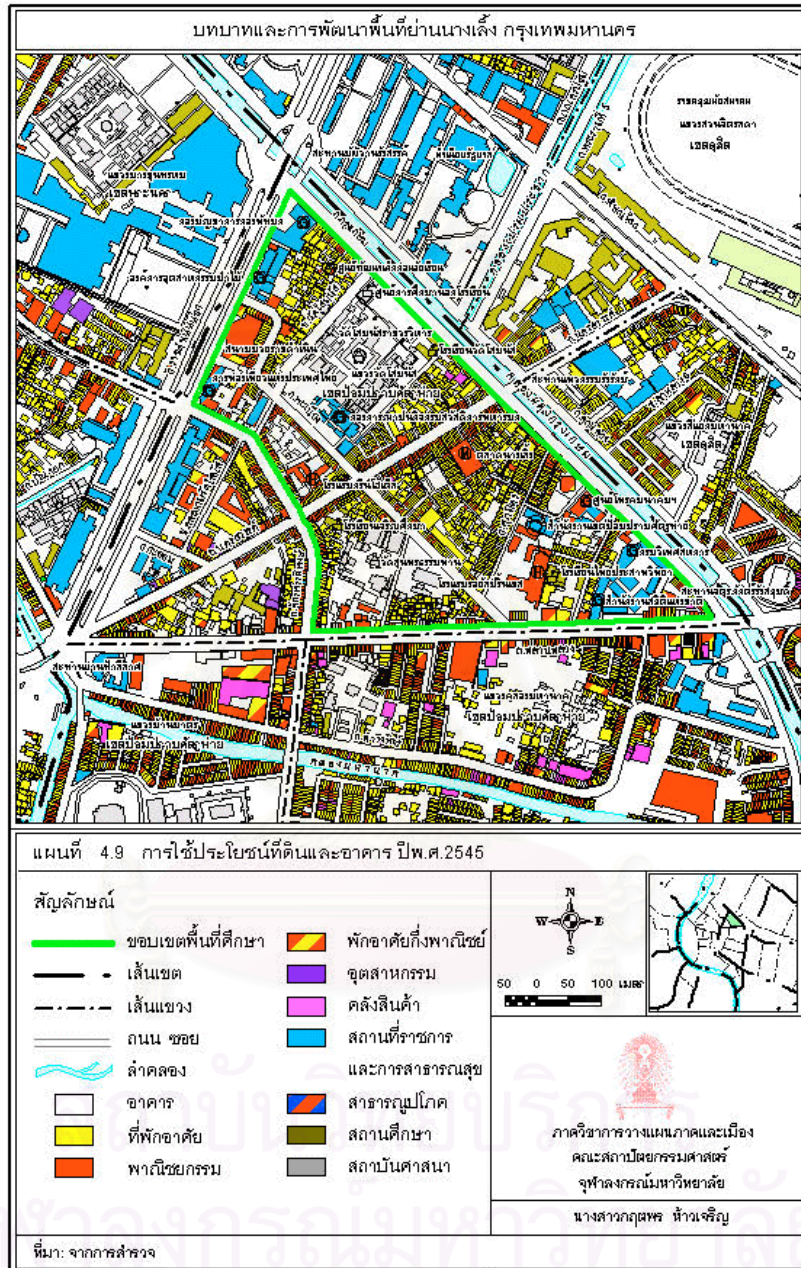

4.4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2545 (แผนที่ 4.9)

พื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่านนางเลิ้งในปีพ.ศ.2545นี้ ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก หากเทียบกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในปีพ.ศ.2529 โดยจะพบว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย และพาณิชยกรรมยังคงเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก และรองภายในย่าน แต่ในช่วงปีพ.ศ.2545นี้ จากการสำรวจที่มีความละเอียดมากยิ่งขึ้น จึงมีการเพิ่มประเภทของการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมขึ้น ทำให้พื้นที่เพื่อการพักอาศัย และพาณิชยกรรมนั้นมีสัดส่วนพื้นที่ที่ลดลงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับปีพ.ศ.2529 โดยพื้นที่เพื่อการพักอาศัย มีสัดส่วนลดลงประมาณ 6% และพื้นที่พาณิชยกรรมมีสัดส่วนลดลงประมาณ 15% ทั้งนี้พื้นที่บางส่วนจะถูกจัดให้เป็นพื้นที่พักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมแทน รวมถึงจากในแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในปีพ.ศ.2545 แสดงให้เห็นว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัยภายในย่านนั้น มีสัดส่วน หรือช่วงห่างของขนาดพื้นที่เมื่อเทียบกับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่นๆ ที่รองลงมาค่อนข้างมาก ซึ่งจะแตกต่างจากในปีพ.ศ.2529 ที่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทหลักกับรองมีช่วงห่างของขนาดที่ไม่มากนัก

ทั้งนี้จากการสอบถามจากคนในย่าน ทำให้ทราบได้ว่าในอดีตการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรม หรือเพื่อกิจกรรมทางการค้าของย่านจะมีมากกว่าที่ปรากฏในปัจจุบัน แต่เนื่องจากในระยะหลังรูปแบบการค้าในที่ต่างๆ ได้ขยายตัว พื้นที่บริเวณใกล้เคียงมีตลาด และร้านค้าขนาดใหญ่เกิดขึ้น ทำให้การค้าภายในย่านนางเลิ้งเริ่มลดความสำคัญลง (กำแพง ทวีราษฎร์, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) ซึ่งจากสภาวะทางเศรษฐกิจ หรือการค้าขายของย่านในปัจจุบันที่ซบเซาลงดังกล่าว ทำให้พื้นที่เพื่อพาณิชยกรรม ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีสัดส่วนมากเป็นอันดับสองของย่านนั้นมีสัดส่วนที่ลดลงตาม ในขณะที่พื้นที่เพื่อการพักอาศัยกลับทวีความต้องการมากยิ่งขึ้น โดยจะสังเกตได้จากว่าในปัจจุบันบ้านพักอาศัยต่างๆ ภายในย่านนั้น มีความแออัด และความหนาแน่นมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก ผู้คนที่อยู่อาศัยก็มีทั้งผู้คนดั้งเดิม และคนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยใหม่เพื่อเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ ทั้งนี้บริเวณย่านนี้ถือได้ว่าเป็นบริเวณที่อยู่ใจกลางเมือง มีความสะดวกในการที่จะเดินทางไปยังที่ต่างๆ และราคาห้องเช่า หรือบ้านเช่าภายในย่านที่มีราคาถูก จึงเสมือนเป็นเหตุผล หรือแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้คนอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ในย่าน

ซึ่งจากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น ก็เป็นเหตุผลสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้สัดส่วนระหว่างของการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 2 ประเภทนั้น มีความแตกต่างกันค่อนข้างมากหากเมื่อเทียบกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในปีพ.ศ.2529 โดยในปีพ.ศ.2545 การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย และพาณิชยกรรมในย่านคิดเป็นสัดส่วน แต่ละประเภทประมาณ 42% และ 11% ของพื้นที่ทั้งหมด

ตามลำดับ และสำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพักอาศัยกิ่งพาณิชย์กรรม ซึ่งเป็นประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ได้มีการเพิ่มเติมในภายหลัง และมีขนาดใหญ่เป็นอันดับสองของย่านมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่คิดเป็นสัดส่วนประมาณ 20% ของพื้นที่ทั้งหมด

4.4.3 การเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ในการศึกษาเพื่อทำการเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านนางเลิ้งในครั้งนี จะทำการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินในช่วงระหว่างปีพ.ศ.2529 – 2545 มีระยะห่าง 16 ปี โดยจะอาศัยการเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดินในปีพ.ศ.2529 และพ.ศ.2545 เป็นสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 2 ปีนั้นได้มีการสำรวจไว้ และมีความละเอียดอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน สะดวกต่อการที่จะนำมาใช้ ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

1. **การใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัย** โดยในภาพรวมหากคิดรวมระหว่างพื้นที่พักอาศัยและพักอาศัยกิ่งพาณิชย์กรรมภายในย่าน จะพบว่า ในปีพ.ศ.2545 พื้นที่ประเภทนี้จะมีมากกว่าในปีพ.ศ.2529 โดยในปีพ.ศ.2529 พื้นที่ประเภทเพื่อการพักอาศัยส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ทั่วไปภายในย่านโดยเฉพาะบริเวณตอนกลางของย่าน คือ บริเวณรอบๆ ตลาดนางเลิ้ง เป็นต้น ทั้งนี้ในปีพ.ศ.2545 พื้นที่เพื่อการพักอาศัยนั้นมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะเน้นถึงความหนาแน่นของในพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ทางด้านเหนือ บริเวณชุมชนวัดโสมนัสฯ บริเวณตอนกลางของย่าน และบริเวณรอบตลาดนางเลิ้งที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่พาณิชย์กรรมบางส่วนให้กลายเป็นพื้นที่พักอาศัย หรือพักอาศัยกิ่งพาณิชย์กรรมแทน รวมถึงทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ช่วงพื้นที่ด้านในระหว่างถนนกรุงเกษม และถนนหลานหลวงก็มีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินบางส่วนให้กลายเป็นพื้นที่พักอาศัยด้วย

2. **การใช้ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรม** ในภาพรวมพื้นที่เพื่อพาณิชย์กรรมของย่าน ในปีพ.ศ.2529 มีสัดส่วนที่มากกว่าในปีพ.ศ.2545 โดยพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณตอนกลางของย่านบริเวณรอบๆ ตลาดนางเลิ้ง ริมนถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก ริมนถนนพะเนียง และริมนถนนหลานหลวง แต่ในปีพ.ศ.2545 จะพบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมนั้นมีสัดส่วนที่ลดลงมาก พื้นที่บริเวณบางส่วนของย่านที่เคยเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม ก็ถูกแทนที่ด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพักอาศัย หรือพักอาศัยกิ่งพาณิชย์กรรมแทน เช่น บริเวณรอบๆ ตลาด ริมนถนนพะเนียง และริมนถนนนครสวรรค์ เป็นต้น

3. การใช้ที่ดินเพื่อสถาบันราชการ การใช้พื้นที่ประเภทนี้ก็คือเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินสำคัญอย่างหนึ่งของย่าน เนื่องจากภายในย่านเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการที่สำคัญหลายแห่ง หากเปรียบเทียบดูถึงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างปีพ.ศ.2529 และปีพ.ศ.2545 จะพบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้มีขนาด หรือสัดส่วนพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะรวมกลุ่มอยู่บริเวณริมถนนราชดำเนินนอก และริมถนนกรุงเกษมบริเวณที่ต่อเนื่องกับถนนหลานหลวงเป็นสำคัญ โดยในปีพ.ศ.2545 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้จะมีความแตกต่างจากในปีพ.ศ.2529 เพียงเล็กน้อย คือ ทางตอนเหนือบริเวณริมถนนราชดำเนินนอกจะมีการเพิ่มสถานที่ราชการขึ้นอีกหนึ่งแห่ง คือ กองบัญชาการกองทัพบก และบริเวณกองสถาปนากิจกรมสวัสดิการกองทัพบกของวัดโสมนัสฯ ที่แต่เดิมถือเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทศาสนสถาน แต่ในปัจจุบันให้ถือว่าเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันราชการแทน ซึ่งจากสาเหตุดังกล่าวทำให้การใช้ที่ดินเพื่อสถาบันราชการของย่านมีการเปลี่ยนแปลง

4. การใช้ที่ดินเพื่อศาสนสถาน การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้พบว่าการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ พื้นที่ประเภทศาสนสถานนั้นมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าพื้นที่บางส่วนจะกลายเป็นของสถาบันราชการไป แต่การใช้ที่ดินเพื่อศาสนสถานนี้ก็กลับมีเพิ่มขึ้น โดยพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นนี้จะมีสัดส่วนที่ไม่มากนัก เช่น บริเวณวัดสุนทรธรรมทานที่ได้มีการขยายพื้นที่ของวัด หรือพื้นที่เพื่อศาสนสถานออกไปยังบริเวณที่เคยเป็นพื้นที่อยู่อาศัย หรือพื้นที่พักอาศัยของคนในย่าน ซึ่งจากการสอบถามจากคนในย่าน จะพบว่า การขยายพื้นที่ดังกล่าวของวัดนั้นได้มีการเวนคืนพื้นที่บางส่วนของวัด ซึ่งเคยให้คนเช่าพักอาศัยเพื่อมาใช้สร้างกุฏิ และศาลาใหม่ให้เพียงพอกับจำนวนของพระสงฆ์ที่เพิ่มขึ้น และเพียงพอต่อความต้องการในการใช้ประโยชน์ต่างๆ ที่มีเพิ่มมากขึ้น (คนในชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545)

5. การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม ในปีพ.ศ.2529 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้รวมอยู่กับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทคลังสินค้า จึงไม่สามารถระบุถึงรายละเอียดของข้อมูลออกมาได้อย่างชัดเจน แต่ในปีพ.ศ.2545 การใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 2 ประเภทนี้ได้แยกออกจากกัน เนื่องจากการสำรวจที่มีความละเอียดมากขึ้น ซึ่งจะพบว่าภายในย่านไม่ปรากฏการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม

6. การใช้ที่ดินเพื่อคลังสินค้า ในภาพรวมทั้ง 2 ปีนั้นมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน โดยในปีพ.ศ.2529 จะคิดรวมการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม และคลังสินค้าเข้าด้วยกัน แต่ก็ได้มีการระบุรายละเอียดไว้ว่าใช้กระทำการใด ทั้งนี้จากการสอบถามคนในย่านจะให้คำตอบว่า พื้นที่บริเวณดังกล่าวที่ถูกกำหนดให้เป็นการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม และคลังสินค้า

มักจะเป็นคลังสินค้าเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณด้านในของช่วงระหว่างถนนกรุงเกษม และถนนหลานหลวง และบริเวณอื่นๆ อีกเล็กน้อย (คนในย่าน, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) ส่วนในปีพ.ศ.2545 จากการสำรวจสามารถให้รายละเอียดที่มากกว่า จึงมีการแยกประเภทของการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม และคลังสินค้าออกจากกัน โดยจะพบว่าการใช้ที่ดินเพื่อคลังสินค้าจะกระจายอยู่ภายในย่าน แต่จะมีสัดส่วนพื้นที่ที่ลดลงจากเมื่อปีพ.ศ.2529 โดยเหลือเพียงไม่กี่แห่งภายในย่านเท่านั้น

7. การใช้ที่ดินเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ไม่มีการระบุว่ามีอยู่ภายในย่าน เนื่องจากพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจส่วนใหญ่ของคนในย่านมักจะใช้ปะปนไปกับพื้นที่ประเภทอื่นๆ เช่น การใช้พื้นที่บริเวณลานจอดรถของวัดโสมนัสฯ บางส่วนมาเป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

8. การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสาธารณูปโภค พบว่า ในปีพ.ศ.2529 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้จะจัดรวมอยู่ในประเภทเดียวกับการใช้ที่ดินเพื่อศาสนสถาน โดยจะไม่ได้มีการระบุรายละเอียด หรือแยกกันอย่างชัดเจน แต่ในปีพ.ศ.2545 ได้มีการแยกการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 2 ประเภทออกจากกัน ซึ่งภายในย่านจะพบพื้นที่เพื่อสาธารณูปโภคอยู่ 2 แห่ง คือ พื้นที่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่อยู่บริเวณริมถนนราชดำเนินนอก และพื้นที่ของศูนย์โทรคมนาคมฯ บริเวณถนนกรุงเกษม

9. การใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน และจากการสำรวจ ไม่พบมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ปรากฏอยู่ในย่าน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในช่วงต้น จะเห็นว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินของย่านนางเลิ้งในช่วงระหว่างปีพ.ศ.2529 ถึงปีพ.ศ.2545 ซึ่งเป็นระยะเวลาประมาณ 16 ปี นั้น สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินต่างๆ ส่วนใหญ่ภายในย่านไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก กล่าวคือ การใช้ประโยชน์ที่ดินหลักภายในย่านก็ยังคงเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างคือ จากเดิมในปีพ.ศ.2529 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมถือเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินรองของย่าน แต่ในปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินรองของย่านกลับกลายเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมแทน ทั้งนี้จากการที่ได้ศึกษาถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินต่างๆ ของย่านก็ทำให้พอที่จะสรุปได้ว่า ในปัจจุบันบทบาทหลักของย่าน คือ การพักอาศัย และบทบาทรองของย่าน คือ การค้าขาย หรือ พาณิชยกรรม

4.5 อาคาร พื้นที่ และลักษณะทางสถาปัตยกรรม

4.5.1 ลักษณะของอาคาร และพื้นที่

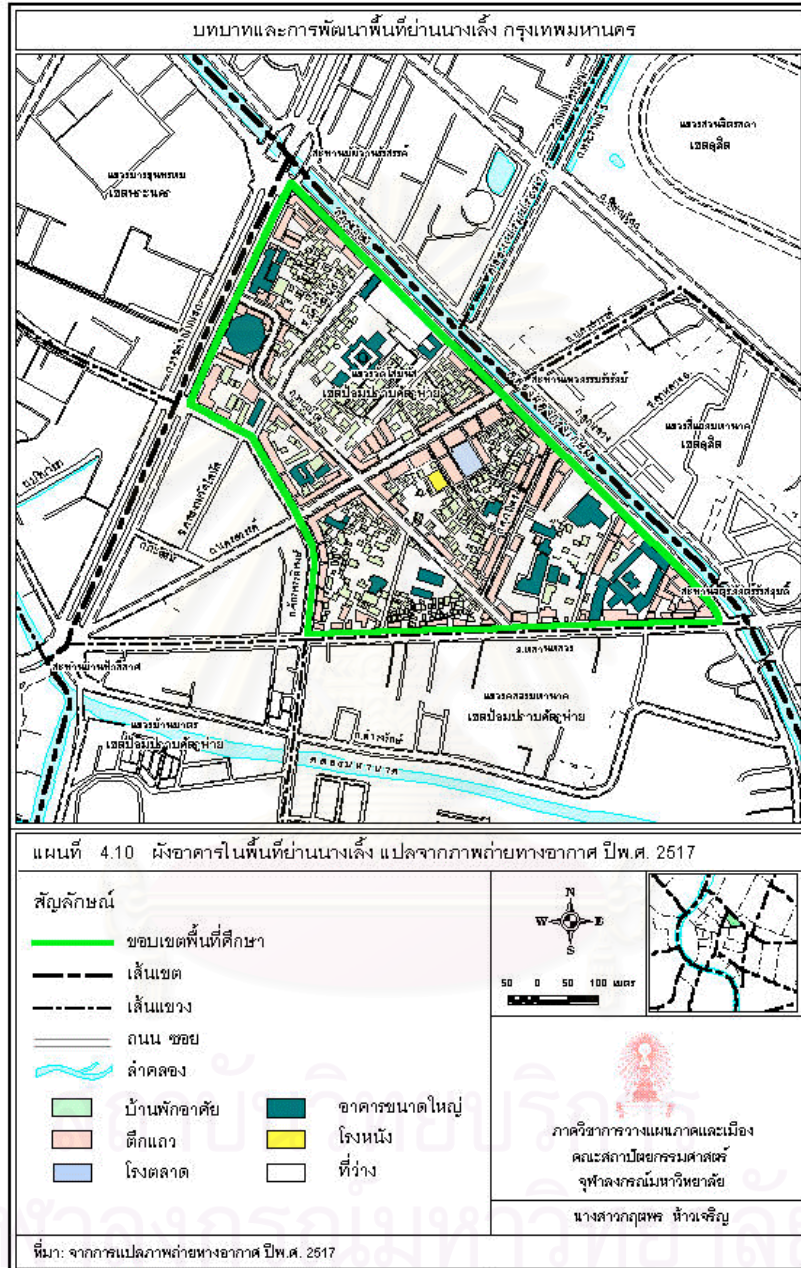
ในการศึกษาถึงลักษณะของอาคาร และพื้นที่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของย่านนางเลิ้งในครั้งนี้ จึงได้ทำการศึกษาโดยอาศัยจากการแปลภาพถ่ายทางอากาศ โดยได้นำภาพถ่ายทางอากาศพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในบริเวณย่าน ในช่วงปีพ.ศ.2517 ช่วงปีพ.ศ.2530 และปีพ.ศ.2544 ซึ่งมีระยะห่างระหว่างช่วงปีประมาณ 13 ปี และ 14 ปี ตามลำดับ มาทำการศึกษารวมถึงได้นำภาพถ่ายทางอากาศดังกล่าว มาทำการเปรียบเทียบกับแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในปีพ.ศ.2529 และปีพ.ศ.2545 ที่มีช่วงเวลาใกล้เคียงกันมาใช้ประกอบในการเปรียบเทียบ ได้ดังนี้

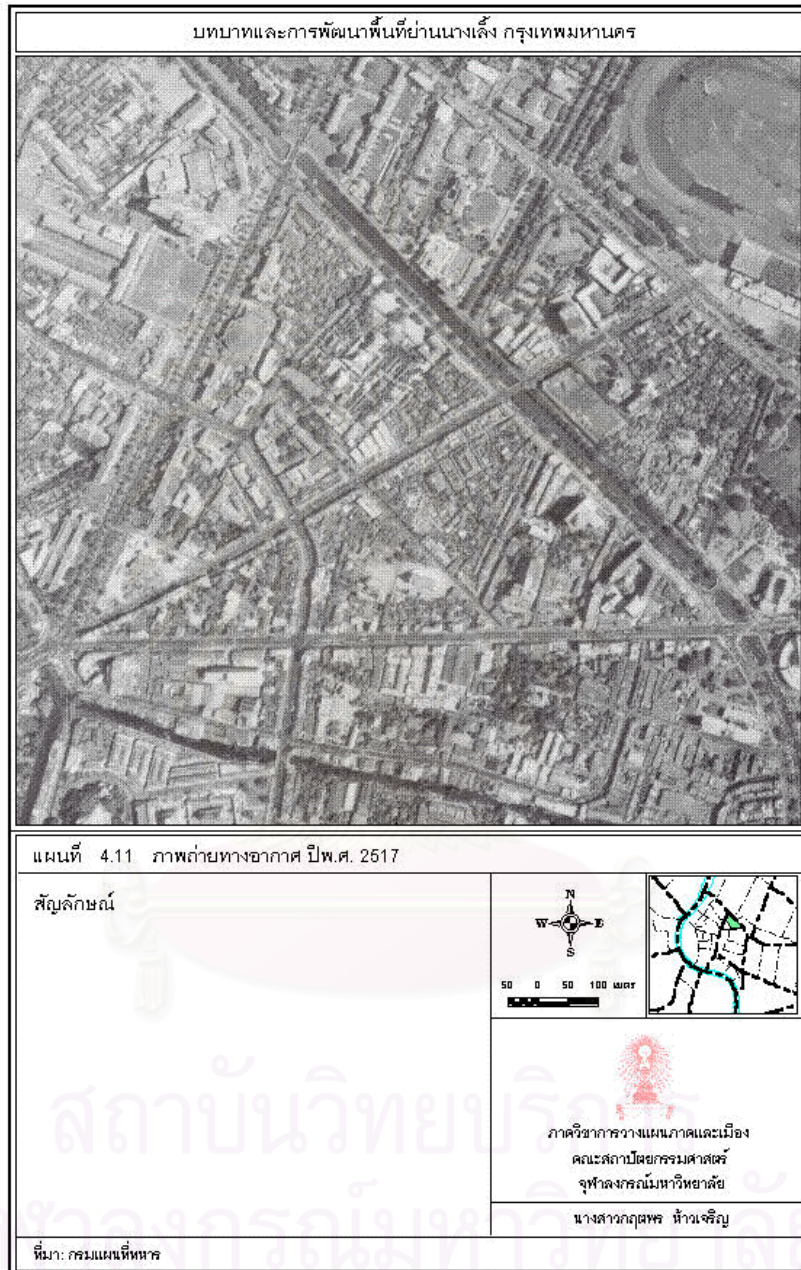
ลักษณะของอาคาร และพื้นที่ของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2517 (แผนที่ 4.10, 4.11)

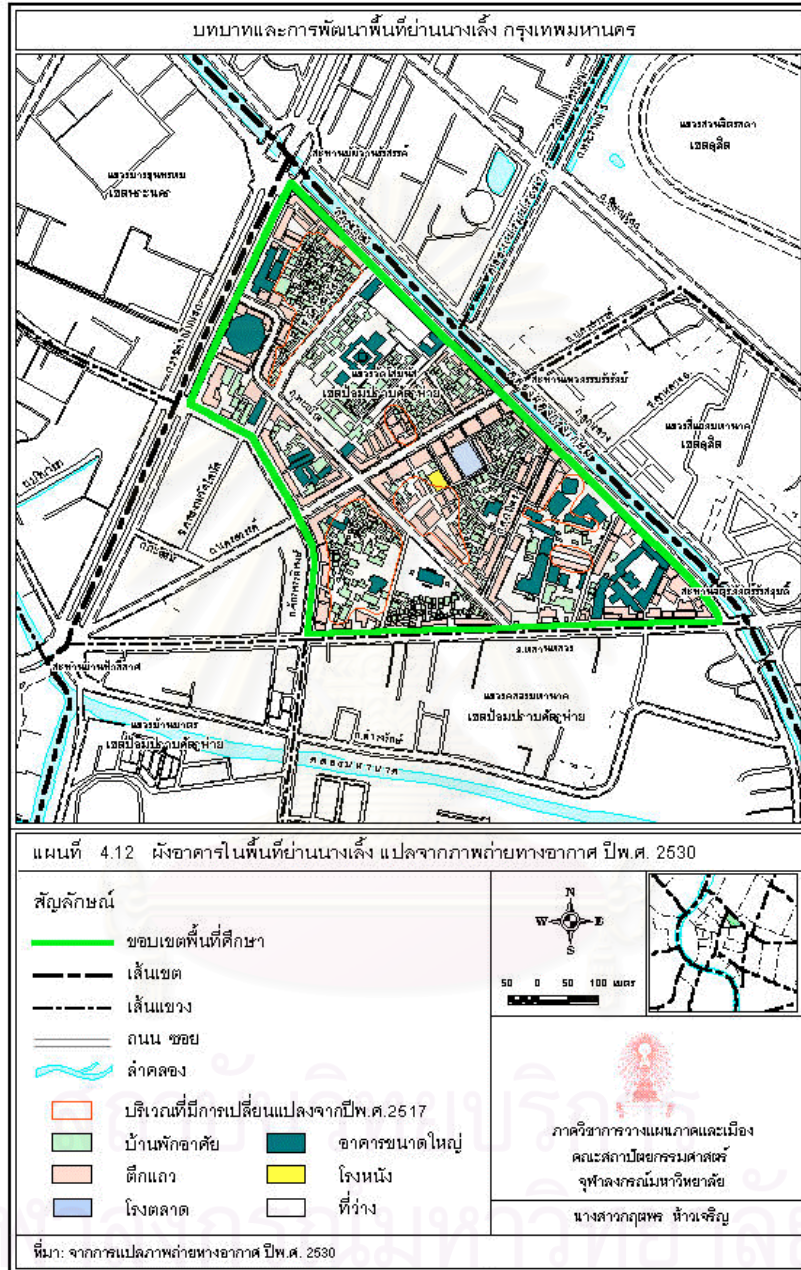
จากการแปลภาพถ่ายทางอากาศของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2517 จะพบว่า ภายในย่านมีสิ่งปลูกสร้างที่เป็นอาคารรูปแบบต่างๆ ปลูกอยู่เกือบเต็มพื้นที่ โดยเป็นรูปแบบของอาคารโรงตลาดที่ถูกล้อมรอบด้วยอาคารตึกแถวเป็นส่วนมาก รวมถึงมีอาคารบ้านพักอาศัย และอาคารขนาดใหญ่ปะปนอยู่ด้วย ซึ่งอาคารรูปแบบต่างๆ เหล่านี้จะกระจายอยู่ทั่วไปภายในย่าน แต่ทั้งนี้ภายในย่านก็ยังคงปรากฏที่ว่างให้เห็นอยู่ในบางบริเวณ อาทิเช่น พื้นที่ว่างบริเวณด้านหลังของตลาดนางเลิ้งที่ติดกับถนนพระเนียง ซึ่งที่ว่างบริเวณดังกล่าวเกิดจากการที่ไฟไหม้ตรอกสะพานยาว ในปีพ.ศ.2516 ทำให้อาคารต่างๆ ที่เคยมีอยู่ในบริเวณนี้ถูกเผาไหม้ไป และเกิดเป็นที่ว่างปรากฏให้เห็นแทน เป็นต้น

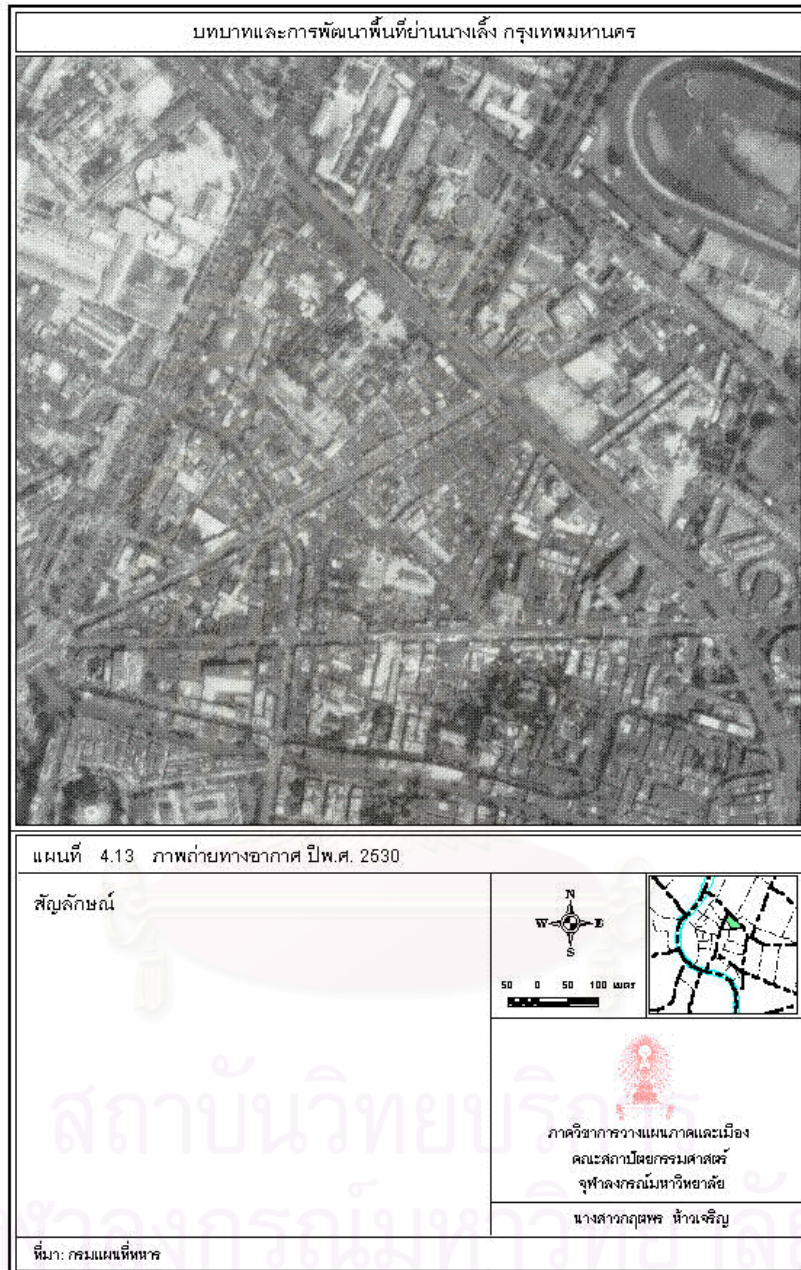
ลักษณะของอาคาร และพื้นที่ของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2530 (แผนที่ 4.12, 4.13)

ในปีพ.ศ.2530 นี้ จะพบว่า มีอาคาร และสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นมาก โดยสังเกตได้จากความหนาแน่นของอาคาร เช่น ความหนาแน่นของอาคารบ้านพักอาศัยที่อยู่บริเวณโดยรอบของวัดโสมนัสฯ และวัดสุนทรธรรมทานที่มีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น รวมถึงในช่วงเวลาดังกล่าว

ยังมีอาคารตึกแถว และอาคารขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นในบริเวณต่างๆ ของย่านด้วย เช่น บริเวณด้านหลังของตลาดนางเลิ้งริมถนนพะเนียง ซึ่งแต่เดิมบริเวณนี้เคยเป็นที่ว่างที่เกิดขึ้นจากไฟไหม้ แต่ในปีพ.ศ.2530นี้ จะเห็นว่าบริเวณดังกล่าวได้มีการปลูกสร้างอาคารตึกแถวใหม่ขึ้นแทน รวมถึงพื้นที่บริเวณริมถนนนครสวรรค์ฝั่งวัดโสมนัสฯ ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของบ้านเรือน และสถานีตำรวจนครบาลนางเลิ้ง ภายหลังจากเมื่อเกิดไฟไหม้ในบริเวณดังกล่าวจึงได้มีการสร้างอาคารตึกแถว และแฟลตขึ้นมาแทน และพื้นที่บริเวณด้านในระหว่างถนนกรุงเกษม และถนนหลานหลวงก็เช่นกันที่ได้มีการก่อสร้างอาคารตึกแถวเพิ่มขึ้น สำหรับในส่วนของอาคารขนาดใหญ่ที่ส่วนมากจะเป็นอาคารของหน่วยงานราชการก็ได้มีการสร้างอาคารขึ้นเพิ่มเติมอีกหลายบริเวณ เช่น บริเวณริมถนนกรุงเกษม ได้มีการก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ ของศูนย์โทรคมนาคมฯ ขึ้นเพิ่มเติมจากของเดิม เป็นต้น

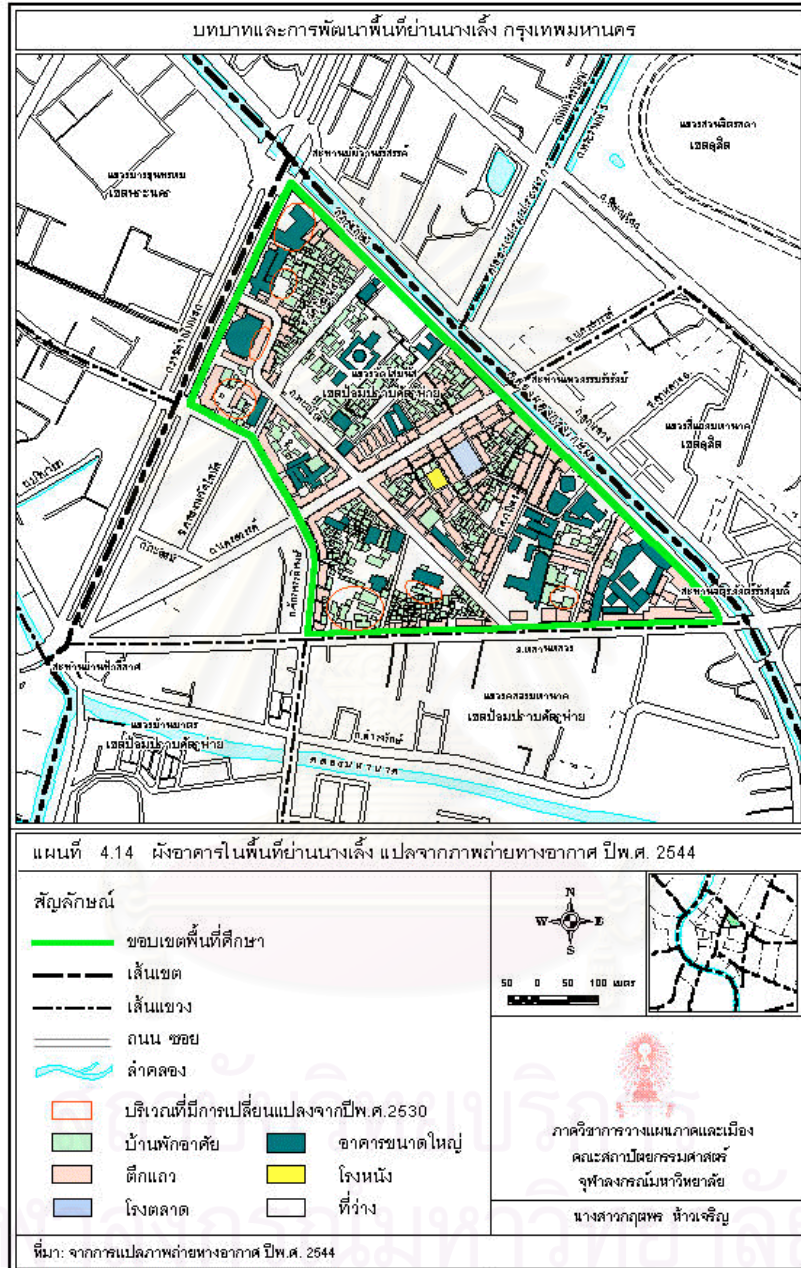
ลักษณะของอาคาร และพื้นที่ของย่านนางเลิ้ง ในปีพ.ศ.2544 (แผนที่ 4.14, 4.15)

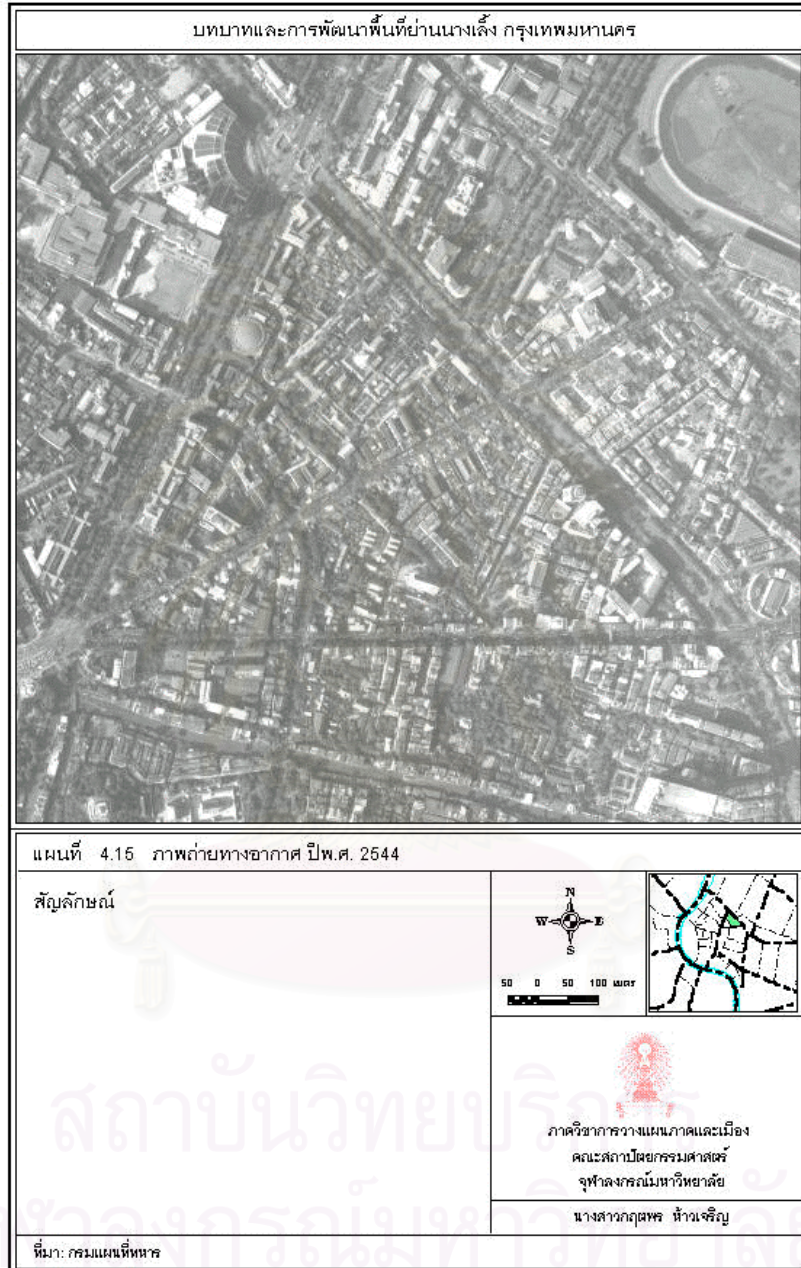
พื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่านไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก โดยจะเป็นเพียงการเพิ่มความหนาแน่นของอาคาร การก่อสร้างเพิ่มเติมของอาคารบ้านพักอาศัย และตึกแถวเพียงเล็กน้อย รวมถึงมีการลดลงของอาคารบางส่วนเท่านั้น ซึ่งยกเว้นอาคารขนาดใหญ่จะพบว่ามีมีการก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ขึ้นในหลายบริเวณ อาทิเช่น ช่วงหัวมุมถนนระหว่างถนนราชดำเนินนอก และถนนกรุงเกษม ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของอาคารกองบัญชาการกองทัพบก ก็ได้มีการก่อสร้างอาคารขึ้นเพิ่มเติมจากอาคารเดิมที่มีอยู่ และบริเวณด้านหลังของตลาดนางเลิ้งที่ได้สร้างอาคารขนาดใหญ่ขึ้นใหม่ โดยมีลักษณะเป็นแฟลตเพื่อให้คนเช่าอยู่อาศัย เป็นต้น

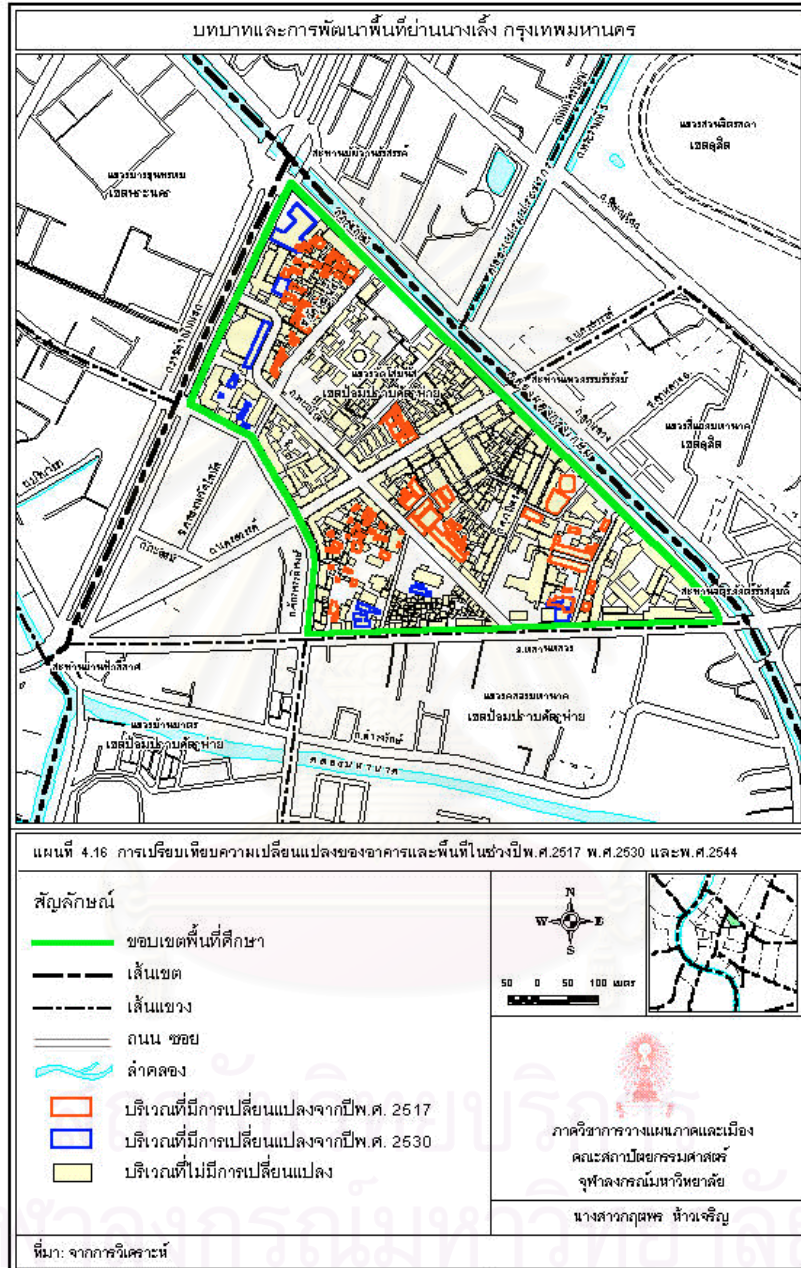
การเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของอาคาร และพื้นที่ของย่านนางเลิ้ง

เมื่อได้นำภาพถ่ายทางอากาศ ในช่วงเวลาปีพ.ศ.2517 พ.ศ.2530 และพ.ศ.2544 ของย่านนางเลิ้งมาทำการศึกษาเปรียบเทียบกัน จะพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงหลักๆ ดังนี้ (แผนที่ 4.16)

1. การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของอาคาร จากช่วงปีพ.ศ.2517 – พ.ศ.2530 พบว่าอาคารส่วนใหญ่ภายในย่านมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีการสร้างอาคารตึกแถว หรืออาคารพาณิชย์ และอาคารพักอาศัยเพิ่มขึ้น สำหรับในช่วงปีพ.ศ.2530 – พ.ศ.2544 อาคารส่วนใหญ่ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงรูปแบบมากนัก มีการสร้างอาคารตึกแถว และบ้านพักอาศัยเพิ่มขึ้นเล็กน้อย แต่จะมีรูปแบบอาคารขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นในหลายบริเวณ

2. **การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่** พื้นที่ภายในย่านนั้นไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเพียงการสร้างอาคารเพิ่มขึ้นบนพื้นที่ ทำให้พื้นที่ที่มีความหนาแน่นมากขึ้น และส่งผลต่อที่ว่างภายในย่าน ทำให้ที่ว่างภายในย่านนั้นมีลดน้อยลงเพราะถูกแทนที่ด้วยอาคารที่มีการสร้างขึ้นใหม่ โดยเฉพาะบริเวณชุมชนย่อยทั้ง 4 ชุมชนภายในย่าน ที่มีอาคารปลูกอยู่กันอย่างหนาแน่น

4.5.2 ประเภท และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร

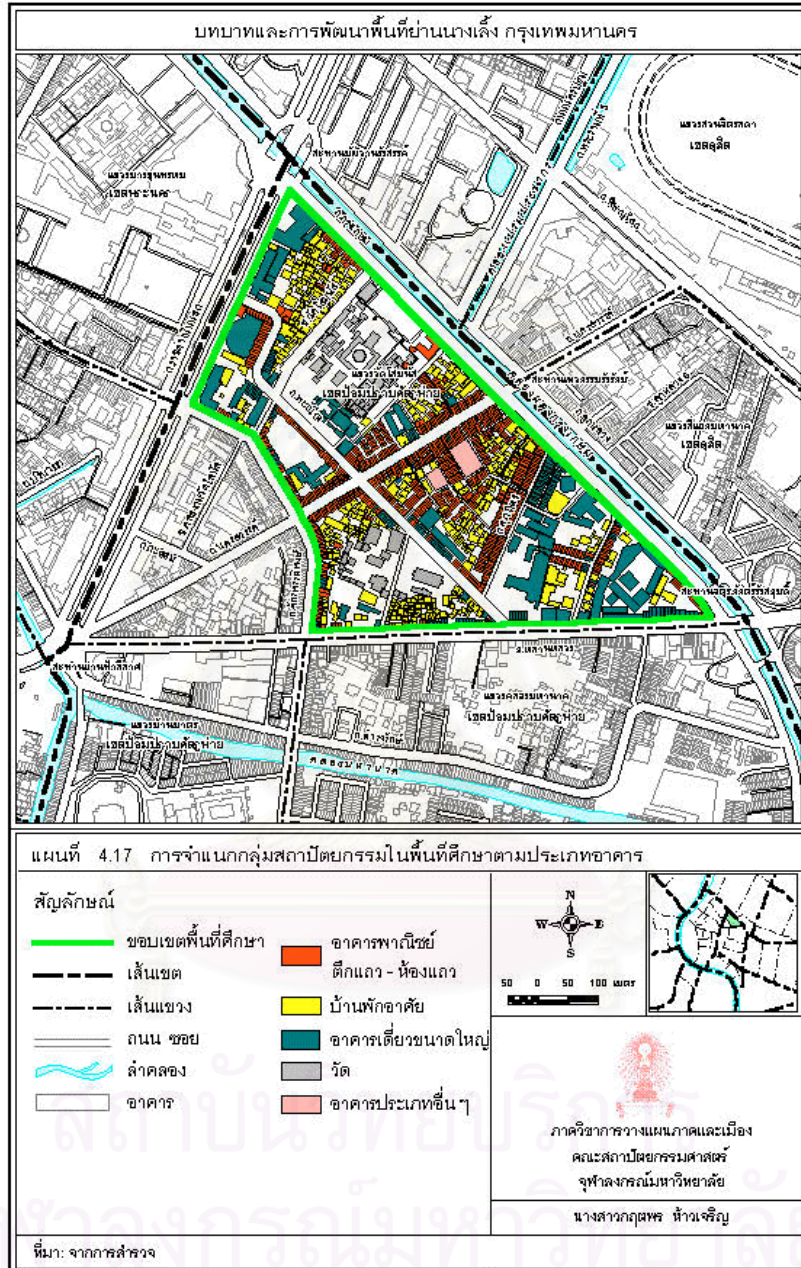
ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่ศึกษา สามารถจำแนกประเภทของอาคารในย่านนางเลิ้ง ตามรูปแบบและลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร ได้ดังนี้ (แผนที่ 4.17, 4.18, 4.19)

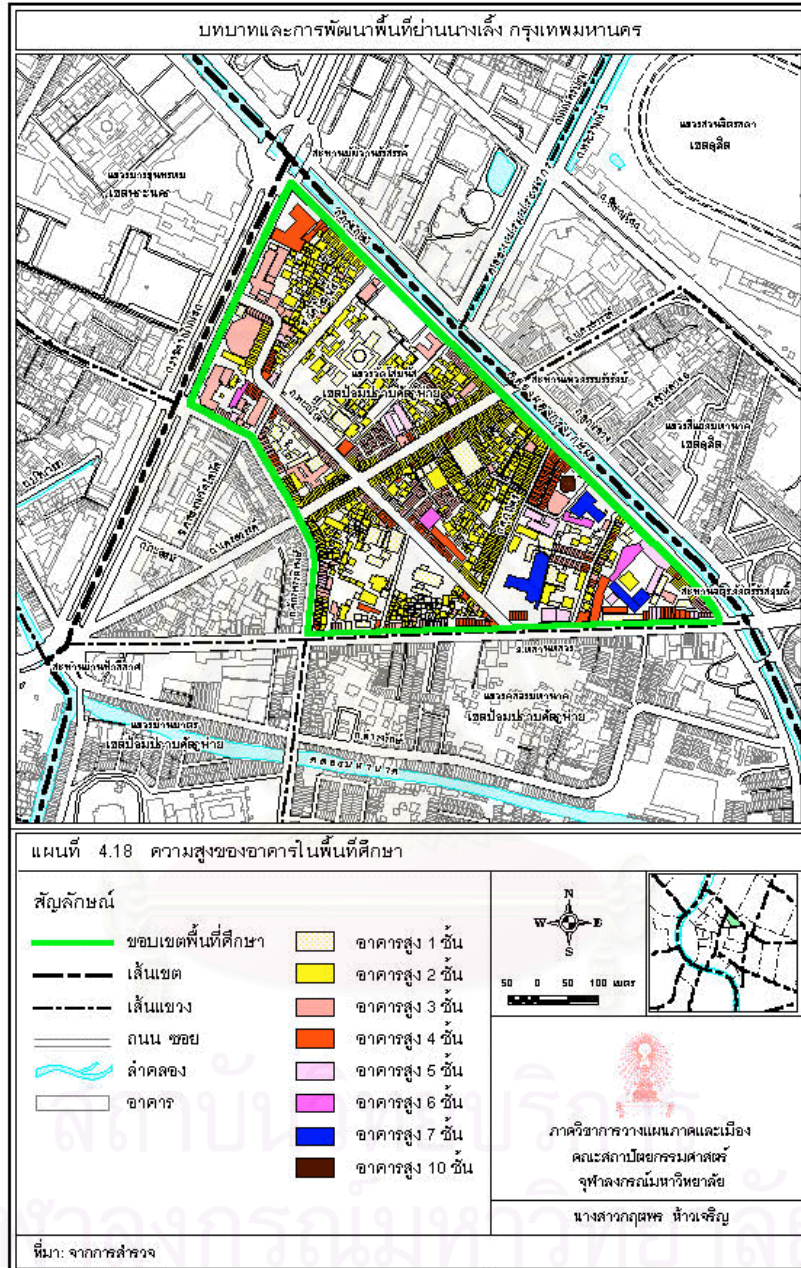
- **อาคารพาณิชย์ หรือ ตึกแถว-ห้องแถว** อาคารประเภทนี้ เป็นอาคารที่พบค่อนข้างมากในพื้นที่ มีความสูงประมาณ 2-3 ชั้น เริ่มมีการก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมา และนับว่าเป็นอาคารพาณิชย์ในยุคแรกๆ ของย่าน โดยลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารตึกแถว-ห้องแถวที่ปรากฏในย่านนี้บางส่วนมีความคล้ายคลึงกับอาคารในพื้นที่บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเป็นอาคารที่มีการก่อสร้างขึ้นในยุคสมัยเดียวกัน อาจถือได้ว่าอาคารประเภทนี้เป็นอาคารที่มีคุณค่า และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของย่าน รวมถึงยังช่วยสร้างจุดเด่น และความน่าสนใจให้กับย่านได้อีกทางหนึ่ง โดยสามารถแบ่งลักษณะของอาคารประเภทนี้ตามช่วงอายุของอาคารได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

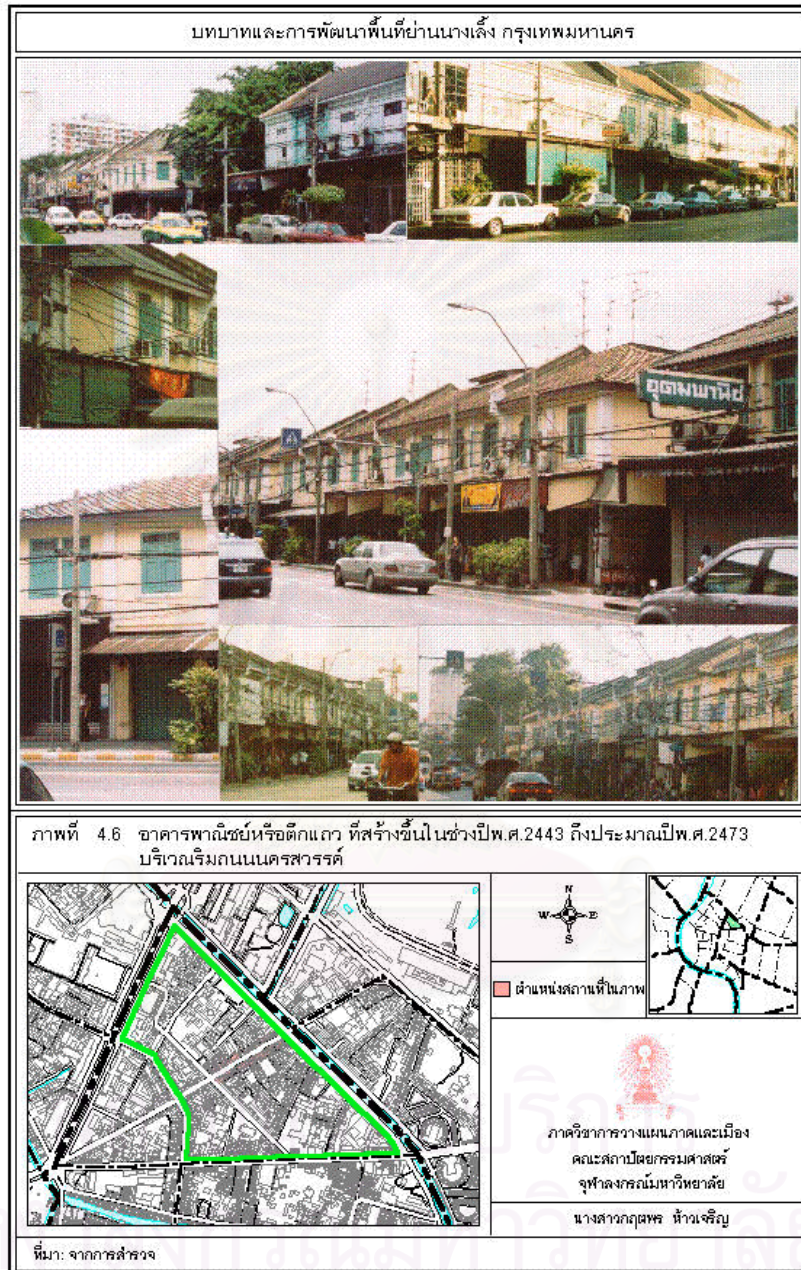
1. **อาคารพาณิชย์ หรือตึกแถว-ห้องแถว ที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2443 ถึงประมาณ ปีพ.ศ.2473** เป็นอาคารที่ในปัจจุบันมีอายุประมาณ 80-100 ปี ซึ่งอาคารตึกแถวที่อยู่ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นอาคารสูงชั้นครึ่งถึงสองชั้น ชั้นล่างจะใช้สำหรับเป็นที่ค้าขายหรือประกอบกิจการรวมทางการค้า ส่วนชั้นบนจะใช้สำหรับเป็นที่พักอาศัย โดยอาคารในกลุ่มนี้จะมีลักษณะโครงสร้างของอาคารอยู่ 2 แบบ คือ

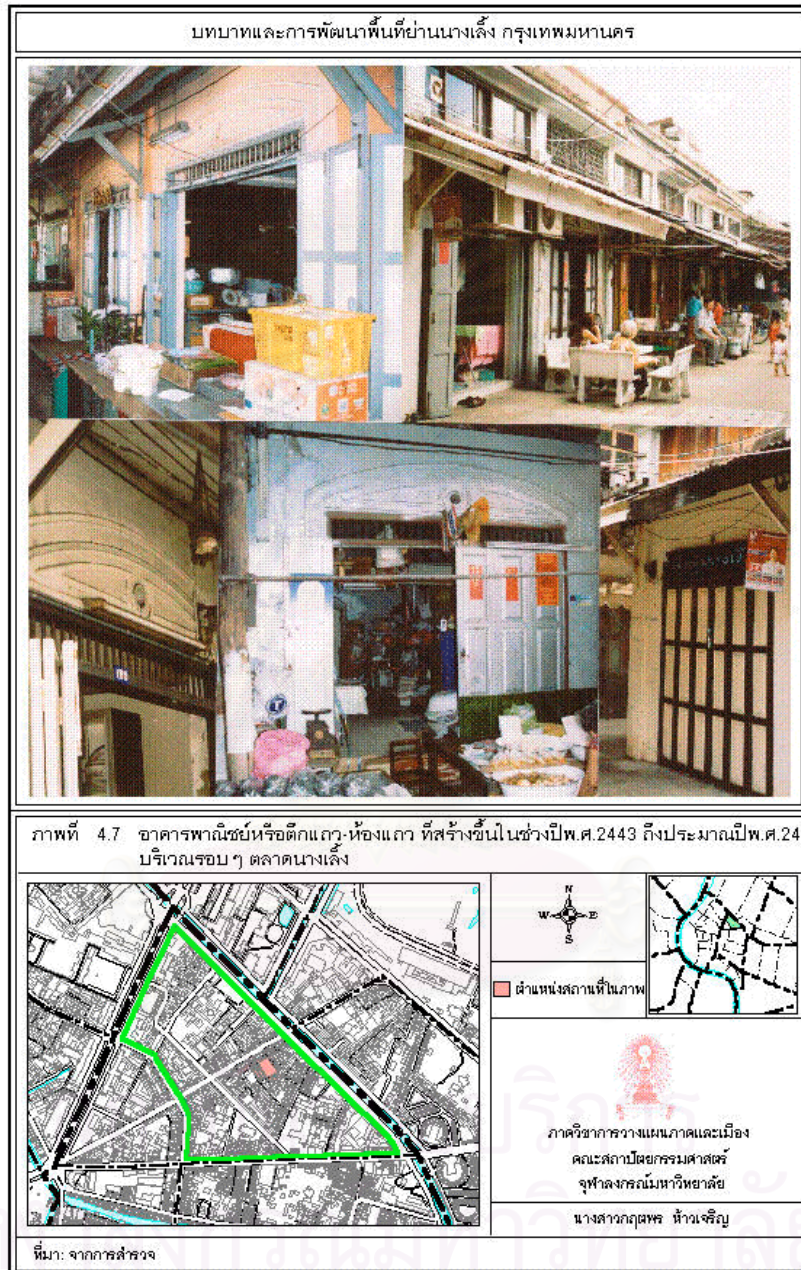
- โครงสร้างระบบกำแพงรับน้ำหนัก พื้นชั้นสอง และโครงสร้างหลังคาใช้โครงสร้างไม้ หลังคามุงกระเบื้องว่าว ได้แก่ อาคารตึกแถว บริเวณริมถนนนครสวรรค์ ริมถนนกรุงเกษม บริเวณรอบตลาด และห้วมถนนศุภมิตร เป็นต้น (ภาพที่4.6)

- โครงสร้างระบบกำแพงรับน้ำหนัก พื้นชั้นบน และโครงหลังคาใช้โครงสร้างไม้ หลังคามุงกระเบื้องว่าว ได้แก่ ตึกแถวชั้นครึ่งที่อยู่บริเวณรอบตลาดนางเลิ้ง และห้วมถนนศุภมิตร (ภาพที่ 4.7)

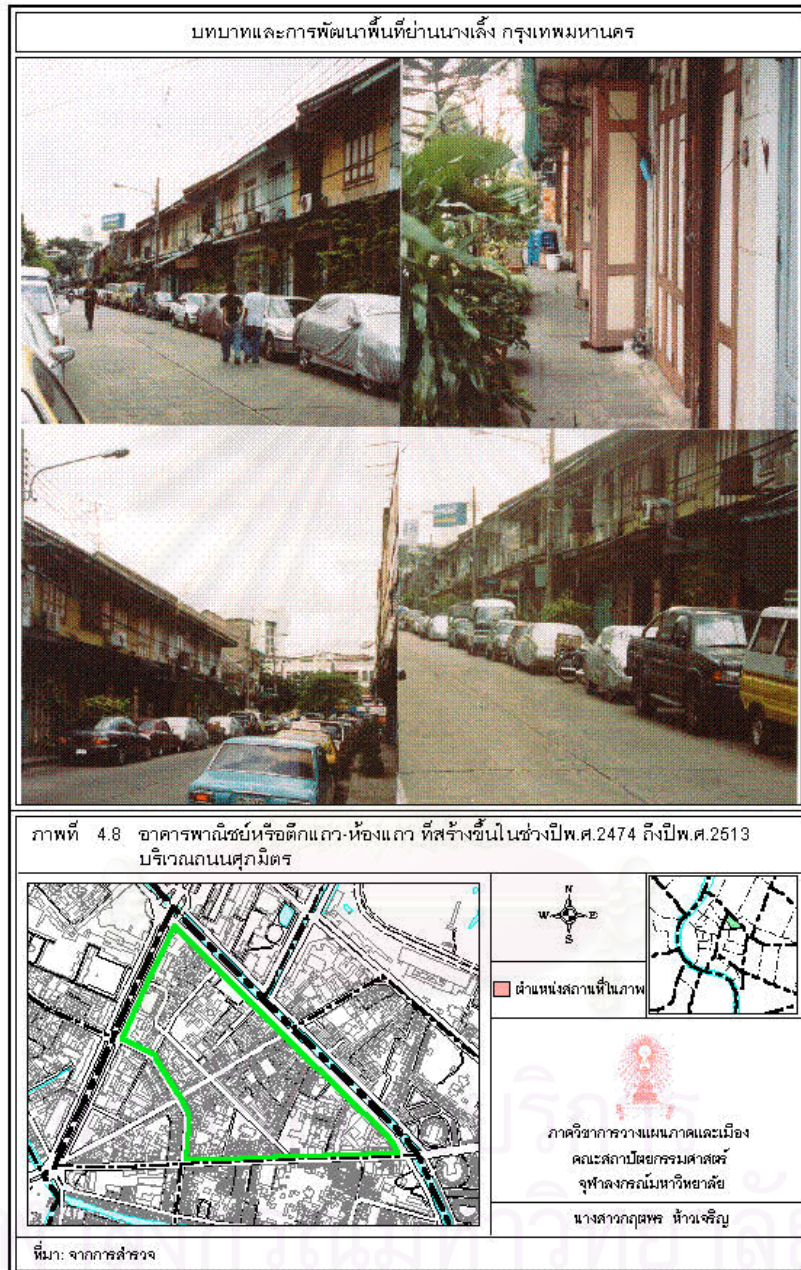

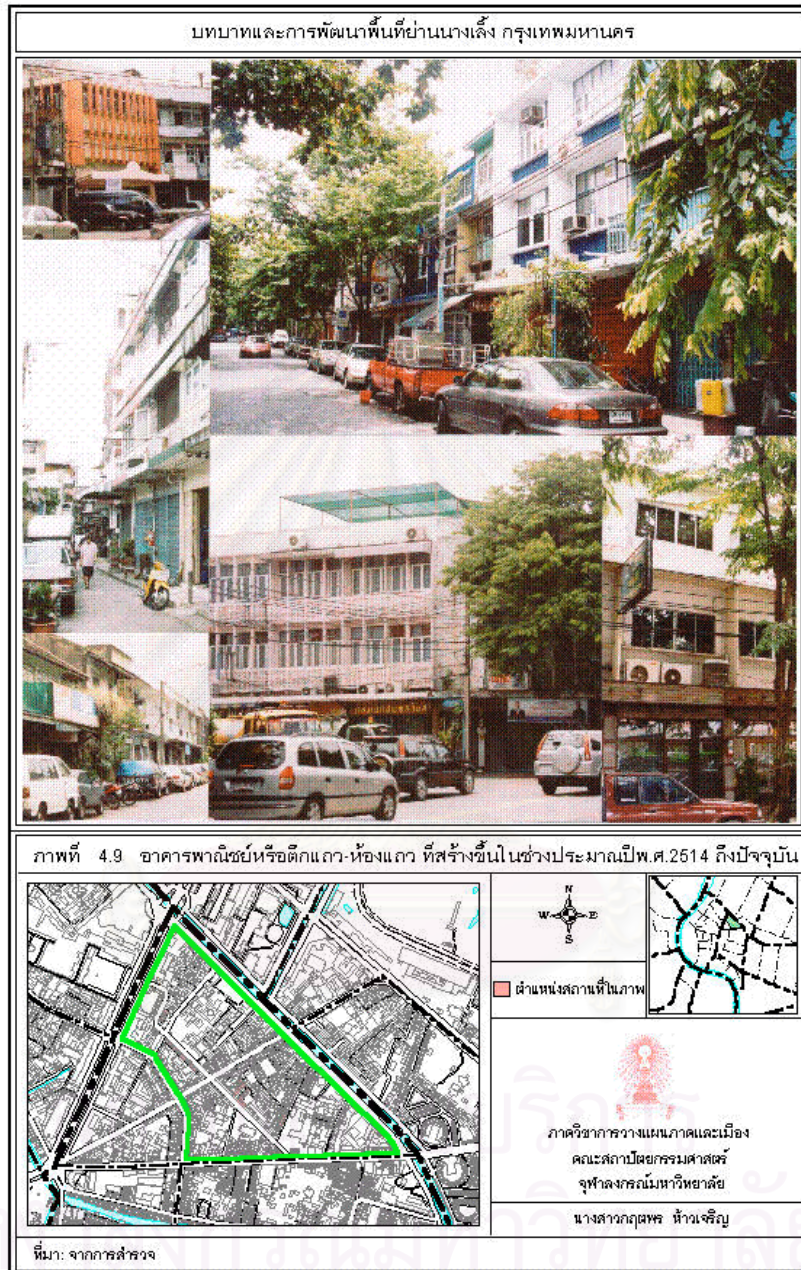

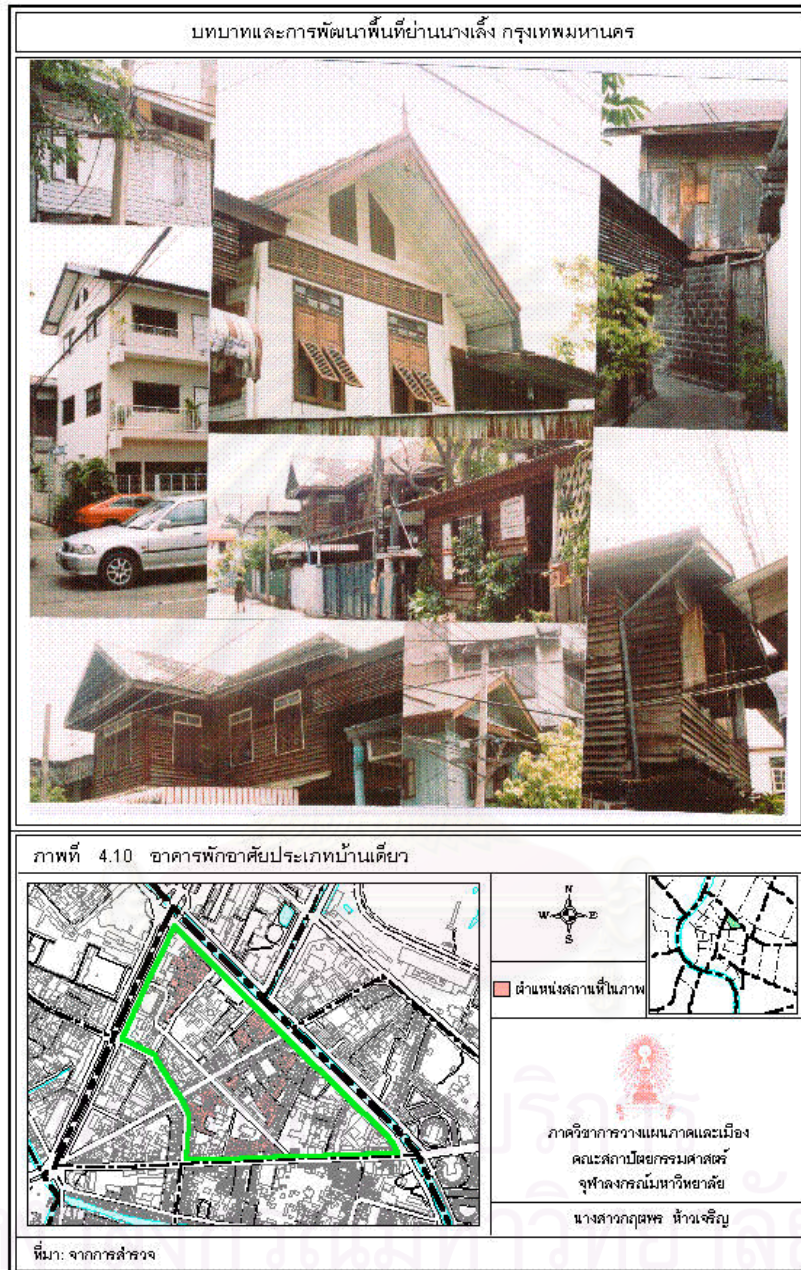
2. อาคารพาณิชย์ หรือตึกแถว-ห้องแถว ที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2474 ถึงปี พ.ศ.2513 เป็นอาคารที่ในปัจจุบันมีอายุเฉลี่ยประมาณ 50 ปี โดยโครงสร้างของอาคารในช่วงนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้ระบบเสา-คาน มีความสูงประมาณ 2 ชั้น ชั้นล่างใช้เป็นที่ขายของ หรือทำการค้า ส่วนชั้นสองใช้เป็นที่พักอาศัย โดยพื้นชั้นสอง และโครงสร้างหลังคาจะใช้โครงสร้างไม้ สำหรับกระเบื้องหลังคาแต่เดิมคาดว่าจะเป็นกระเบื้องว่าว แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเป็นการใช้กระเบื้องลอนคู่หรือลอนเล็กแทน ซึ่งอาคารในกลุ่มนี้ได้แก่ อาคารตึกแถวบริเวณถนนศุภมิตร เป็นต้น (ภาพที่ 4.8)

3. อาคารพาณิชย์ หรือตึกแถว-ห้องแถว ที่สร้างขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ.2514 ถึงปัจจุบัน โครงสร้างของอาคารในกลุ่มนี้จะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล.) ทั้งหลัง ใช้ระบบเสา-คาน มีความสูงประมาณ 3 ชั้น ชั้นล่างใช้เพื่อการพาณิชย์ ชั้น2 และชั้น3 ใช้เพื่อการพักอาศัย สำหรับหลังคาจะเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งอาคารตึกแถวในกลุ่มนี้ได้แก่ ตึกแถวบริเวณถนนพะเนียง ถนนหลานหลวง ถนนจักรพรรดิพงษ์ บริเวณด้านในบางส่วนของชุมชนศุภมิตร1 ชุมชนศุภมิตร2 และอาคารตึกแถวในบริเวณที่อยู่ด้านในของอาคารริมถนนนครสวรรค์ ฝั่งวัดโสมนัสฯ บางส่วน (ภาพที่ 4.9)

- **อาคารพักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยว** ได้แก่ บ้านพักอาศัยทั่วไปที่ไม่ใช่ตึกแถว ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ บ้านเดี่ยวที่มีบริเวณ มีรั้วรอบขอบชิด มักเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เจ้าของมักเป็นผู้ที่มีฐานะ โดยบ้านลักษณะนี้จะพบได้เพียงส่วนน้อยภายในย่าน สำหรับบ้านเดี่ยวอีกลักษณะหนึ่งจะเป็นบ้านขนาดเล็ก ปลูกอยู่กันอย่างหนาแน่น บางบริเวณมีสภาพเป็นชุมชนแออัด และมักเป็นบ้านเช่า หรือบ้านที่แบ่งให้เช่า (คือบ้านหลังเดียวแต่เช่าอยู่กันหลายครอบครัว) โดยบ้านในลักษณะนี้สามารถพบเห็นทั่วไปภายในบริเวณย่าน ทั้งนี้ลักษณะของอาคารพักอาศัยส่วนใหญ่ที่อยู่ภายในย่านนางเล็งจะมีลักษณะเป็นโครงสร้างไม้ กระเบื้องหลังคาเป็นสังกะสี มีเพียงบ้านเก่าบางหลังเท่านั้นที่จะเป็นกระเบื้องว่าวที่ยังหลงเหลืออยู่ แต่ในปัจจุบันบ้านเรือนบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากอดีต ทั้งรูปแบบและลักษณะของการใช้งาน กล่าวคือ อาคารบ้านเรือนบางส่วนมีการต่อเติม ดัดแปลง และบางส่วนถูกรื้อถอนสร้างเป็นอาคารสมัยใหม่ที่ทำจากคอนกรีตแทน รวมถึงมีการแบ่งเป็นห้องให้เช่า นอกเหนือจากการพักอาศัยอยู่เอง ซึ่งอาคารพักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยวภายในย่านนี้ได้แก่ อาคารบริเวณด้านในของชุมชนวัดโสมนัสฯ และชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน รวมถึงอาคารบางส่วนของชุมชนศุภมิตร1 และ2 เป็นต้น (ภาพที่ 4.10)

- **อาคารเดี่ยวขนาดใหญ่** ได้แก่ แพลต หรืออาคารที่มีความสูงตั้งแต่ 4 ชั้นขึ้นไป

อาคารประเภทนี้จะกระจายอยู่ทั่วไปภายในย่าน โดยส่วนใหญ่จะเป็นอาคารที่มีการก่อสร้างขึ้นมาภายหลัง มีอายุประมาณ 30 ปี ซึ่งรูปแบบ หรือลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารมักจะไม่เชื่อมโยง และขาดความกลมกลืนกับอาคารแวดล้อมที่มีคุณค่า และมีอายุอาคารที่มากกว่า โดยอาคารประเภทนี้ ได้แก่ อาคารโรงแรมรอยัลปรีนเซสริมถนนสุขุมมิตร แพลตตำรวจที่อยู่บริเวณด้านหลังตึกแถวริมถนนนครสวรรค์ฝั่งวัดโสมนัสฯ สำนักงานและบริษัทเอกชนต่างๆ รวมถึงสถานที่ราชการบริเวณถนนราชดำเนินนอก ถนนหลานหลวง ถนนกรุงเกษม เป็นต้น อีกทั้งพื้นที่บริเวณด้านในของถนนสุขุมมิตรหลังที่ว่าการเขตป้อมปราบ และบริเวณด้านในของถนนหลานหลวงที่ต่อเนื่องกับถนนกรุงเกษมจะมีอาคารประเภทนี้อยู่ด้วยเช่นกัน (ภาพที่ 4.11)

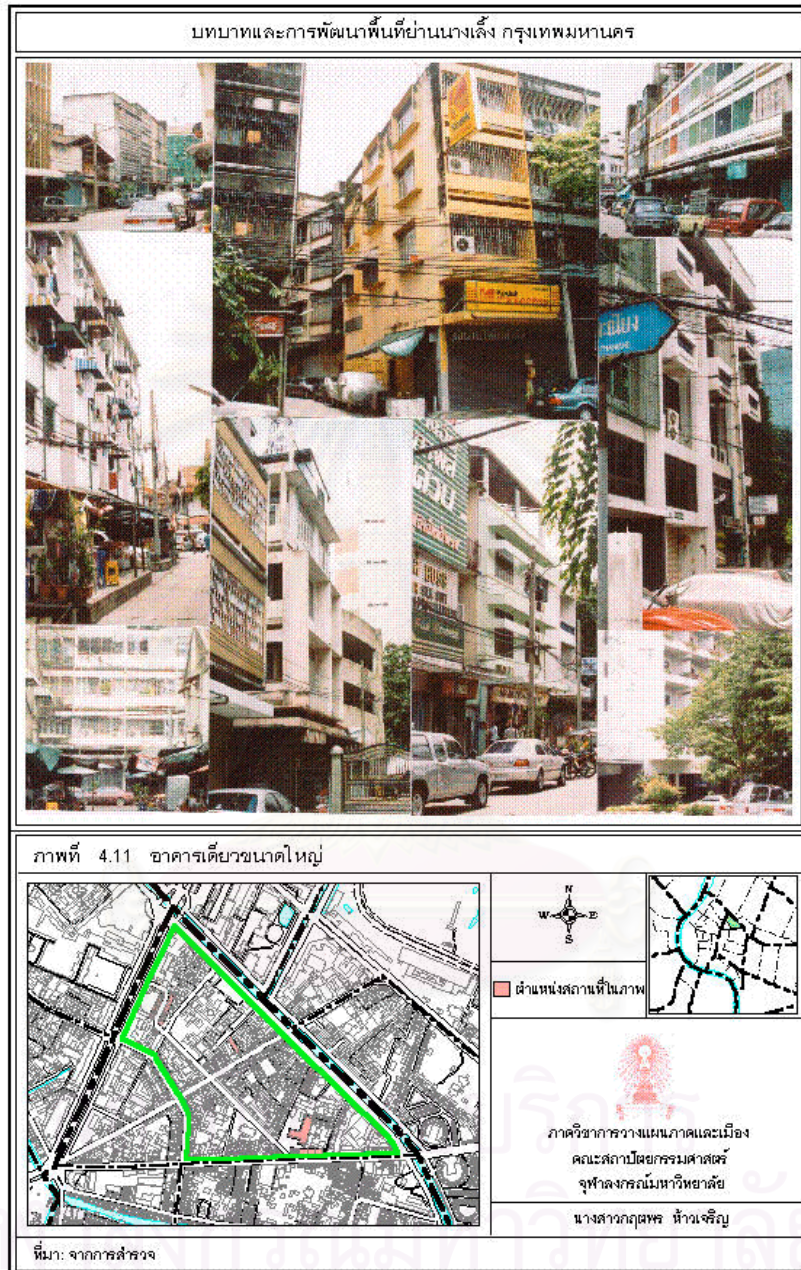
- **อาคารประเภทอื่นๆ** เช่น โรงหนังเฉลิมธานี ตลาดนางเลิ้ง สนามมวยราชดำเนิน

1. **โรงหนังเฉลิมธานี (โรงหนังนางเลิ้ง)** สร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ที่สร้างขึ้นด้วยไม้ทั้งหลัง หลังคาเป็นโครงสร้างไม้มุงด้วยสังกะสี โดยปัจจุบันมีอายุประมาณ 85 ปี และใช้เป็นโกดังเก็บสินค้า เช่น อุปกรณ์ท่อพีวีซี ฯลฯ

2. **ตลาดนางเลิ้ง** สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอาคารโถง ใช้โครงสร้างไม้ขนาดใหญ่ และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องว่าว โดยในปัจจุบันมีอายุประมาณ 103 ปี

3. **สนามมวยราชดำเนิน** สร้างเสร็จ และเปิดทำการแข่งขันชกมวยตั้งแต่ปี พ.ศ.2488 ซึ่งมีอายุการใช้งานมาแล้วประมาณ 58 ปี และปัจจุบันยังคงใช้เป็นเวทีแข่งขันชกมวย

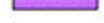
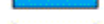

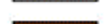

ทั้งนี้จากการสำรวจอาคารของย่านในปัจจุบันจะพบว่า สามารถแบ่งอาคารในย่านออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มอาคารที่มีลักษณะเป็นอาคารแบบเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ตึกแถว 2 ชั้นริมถนนนครสวรรค์ และถนนกรุงเกษม ตลาดนางเลิ้ง และอาคารตึกแถวชั้นครึ่งบริเวณโดยรอบตลาด รวมถึงอาคารตึกแถวบริเวณด้านใน และริมถนนสุขุมมิตร กลุ่มอาคารแบบที่ 2 คือ กลุ่มอาคารที่มีลักษณะค่อนข้างใหม่ที่จะกระจายอยู่ทั่วไปในย่าน เช่น โรงแรมรอยัลปรีนเซส แพลตตำรวจ เป็นต้น นอกจากนี้หากพิจารณาถึงสภาพของอาคารภายในย่านจะพบว่าอาคารในย่านส่วนใหญ่จะมีสภาพที่ทรุดโทรม โดยเฉพาะกลุ่มอาคารแบบเก่าที่มีสภาพทรุดโทรมค่อนข้างมาก ซึ่งไม่ได้รับการเอาใจใส่ในการดูแลรักษา หรือซ่อมแซม และยังคงใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ

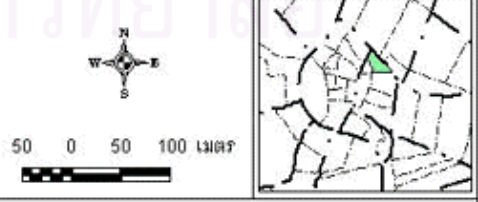

บทบาทและการพัฒนาพื้นที่ย่านบางลำภู กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.19 กลุ่มสถาปัตยกรรมในย่านบางลำภู

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
 - เส้นเขต
 - เส้นแวง
 - ถนน ซอย
 - ลำคลอง
 - อาคารพาณิชย์หรือตึกแถว - ห้องแถวที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2443 ถึงประมาณปีพ.ศ.2473
 - อาคารพาณิชย์หรือตึกแถว - ห้องแถวที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2474 ถึงปีพ.ศ.2513
 - อาคารพาณิชย์หรือตึกแถว - ห้องแถวที่สร้างขึ้นในช่วงประมาณปีพ.ศ.2514 ถึงปัจจุบัน
 - อาคารพักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยว
 - อาคารเดี่ยวขนาดใหญ่
 - รั้ว
 - อาคารประเภทอื่นๆ

 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 นางสาวกฤตพร ทิวาเจริญ

ที่มา: จากการสำรวจ

อยู่ในปัจจุบัน รวมถึงอาคารบ้านเรือนต่างๆ ภายในย่านก็มีการต่อเติมรูปแบบของอาคารอย่างไม่มีขอบเขตจนมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากของเดิม และต่อเนื่องกันอย่างหนาแน่นทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่านมีสภาพที่ค่อนข้างจะแออัดเป็นอย่างมาก

4.5.3 ลักษณะผังอาคาร

จากแนวคิดของ Berry และ Horton ที่ได้กล่าวถึง รูปแบบทางกายภาพของย่านการค้าว่า สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนการค้าแบบดั้งเดิม กับส่วนการค้าแบบสมัยใหม่ที่มีการเพิ่มเติมขึ้นมาในภายหลัง ซึ่งจากการสำรวจอาคารในย่านนางเลิ้งก็พบว่าภายในย่านประกอบด้วยรูปแบบทั้งสองส่วน แต่โดยภาพรวมแล้วในย่านจะมีลักษณะเป็นส่วนการค้าแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้สามารถสรุปถึงลักษณะผังอาคารในย่านตามแนวคิดดังกล่าว ได้ดังนี้

1. ส่วนการค้าแบบดั้งเดิม

1.1 ผังอาคารแบบตลาด และตึกแถว อาคารในกลุ่มนี้ ได้แก่ อาคารที่เป็นพื้นที่เก่าแก่ของย่าน คือ บริเวณตลาดนางเลิ้ง และพื้นที่โดยรอบ ซึ่งเป็นอาคารในรูปแบบที่มีตลาดเป็นศูนย์กลาง และมีร้านค้าแบบห้องแถวอยู่รายรอบ พื้นที่บริเวณดังกล่าวมีเจ้าของกรรมสิทธิ์ คือ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และวัดโสมนัสฯ

1.2 แบบตึกแถว เป็นอาคารกลุ่มใหญ่ภายในย่าน ในช่วงที่เมืองเริ่มมีการขยายตัวออกมายังพื้นที่โดยรอบ หรือบริเวณชานเมืองในสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่ย่านเริ่มมีการขยายตัว ได้แก่ บริเวณส่วนใหญ่ภายในย่านที่มีการก่อสร้างตึกแถวขึ้น เพื่อการพักอาศัย และเพื่อพาณิชย์กรรม

1.3 แบบกระจัดกระจาย คือ มีหลายรูปแบบ ทั้งแบบอาคารบ้านพักอาศัย ตึกแถว หรือตึกขนาดใหญ่ที่มีรูปแบบอิสระที่กระจายอยู่ทั่วไปในย่าน

2. ส่วนการค้าแบบสมัยใหม่ ที่ปรากฏในย่านส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบอาคารที่มีเพิ่มเติมขึ้นมาภายหลังประกอบด้วยอาคารสำนักงาน บริษัทต่างๆ หรือโรงแรม ที่ให้บริการอยู่ภายในย่าน เช่น โรงแรมรอยัลปรีนเซส เป็นต้น

บทที่ 5

สภาพพื้นที่ และกิจกรรมของย่านนางเลิ้ง

5.1 พัฒนาการ และองค์ประกอบของกิจกรรมในย่านนางเลิ้ง

5.1.1 สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3

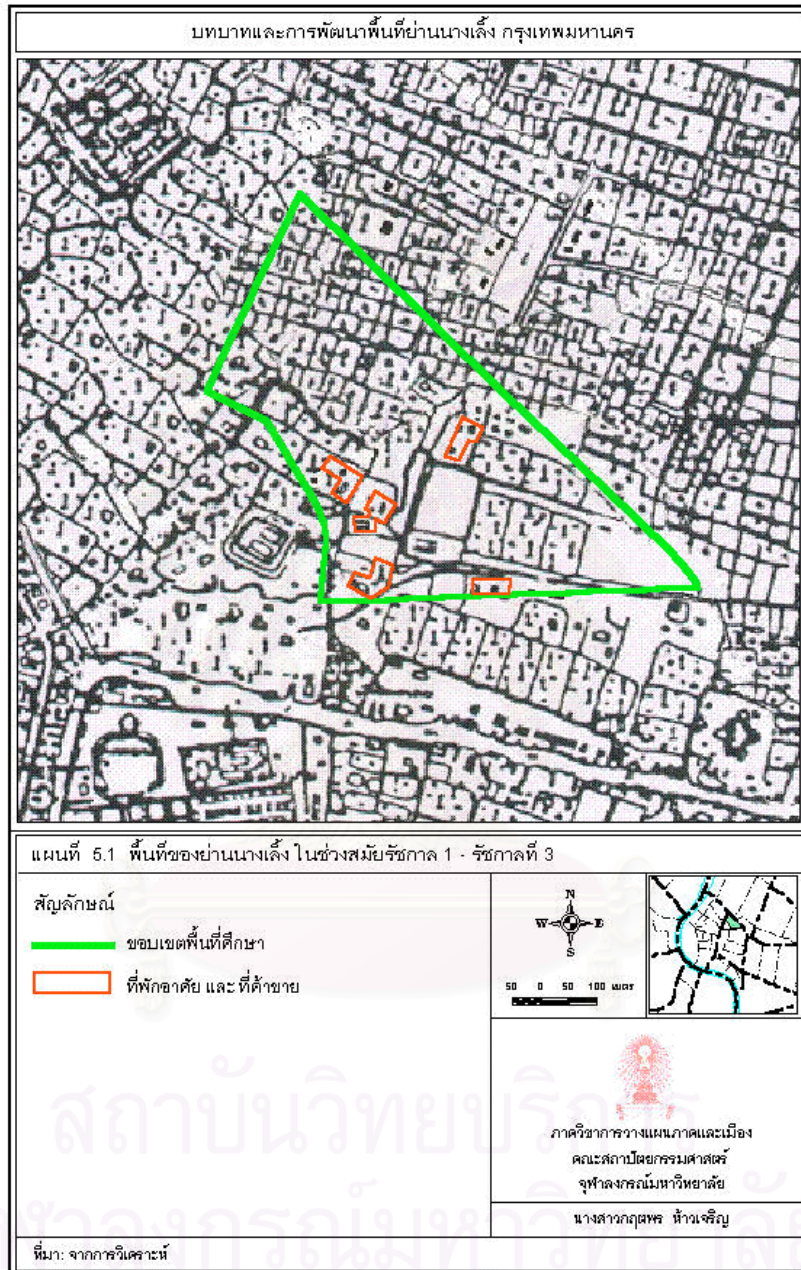
ในช่วงเวลานี้กล่าวได้ว่าเป็นช่วงของการก่อตัวขึ้นเป็นชุมชน ที่เริ่มมีการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนจากที่ต่างๆ เพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และก่อให้เกิดเป็นชุมชนขนาดเล็กขึ้นภายในพื้นที่ย่านดังกล่าวที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 โดยผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยในย่านในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนชาวเขมร และชาวใต้ ที่อาจถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนกลุ่มแรกๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ซึ่งแต่เดิมพื้นที่ในบริเวณนี้จะเรียกว่า “บ้านสนามควาย” หรือ “ตำบลคอกกระบือ” ที่มีสภาพเป็นที่รกร้างว่างเปล่า หรือเรียกสวนไร่นา และจากการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยของกลุ่มคนดังกล่าว จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้พื้นที่ย่านเริ่มที่จะมีการพัฒนาเพื่อการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ รวมถึงรองรับกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพักอาศัยเป็นสำคัญ

สำหรับกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และอยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณนี้เป็นกลุ่มแรก คือกลุ่มคนชาวเขมร ซึ่งได้มีการปลูกสร้างบ้านพักอาศัยกันเป็นหย่อมๆ กระจายไปในพื้นที่ และได้มีการประกอบกิจกรรมการค้าขายแบบพึ่งพาอาศัย แลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันภายในย่าน โดยพื้นที่ที่ใช้เป็นที่ตั้งที่พักอาศัย และพื้นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ คือ พื้นที่บริเวณตัวตลาดนางเลิ้งในปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวเขมรกลุ่มดังกล่าวยังเป็นกลุ่มคนได้ที่นำเอาศิลปวัฒนธรรมในเรื่องของงานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผามาเผยแพร่ภายในย่าน เนื่องจากชาวเขมรกลุ่มนี้มีฝีมือในการปั้นตุ่มน้ำโอง โห หม้อดินเผาต่างๆ ที่รู้จักกันในภาษาเขมรว่า “ชนังเลิง” อยู่ก่อนแล้ว และเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้คนในสมัยนี้พากันเรียกบริเวณที่เป็นที่พักอาศัยของคนชาวเขมรกลุ่มนี้ว่า “บ้านชนังเลิง” และเรียกเพี้ยนต่อกันมาเรื่อยๆ จนกลายเป็น “นางเลิ้ง” ในปัจจุบัน

นอกจากกลุ่มคนชาวเขมรที่อพยพมาเข้ามาตั้งถิ่นฐานดังกล่าวแล้ว ภายหลังจากมีกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณบ้านสนามควายนี้ คือ กลุ่มคนชาวใต้ที่ประกอบด้วยชาวเมืองละคร (นครศรีธรรมราช) ชาวตะลุง (พัทลุง) และชาวสงขลา เนื่องจากในช่วงเวลานั้นเกิดภาวะข้าวยากหมากแพงจากภาวะสงครามขึ้นที่ภาคใต้ โดยคนกลุ่มนี้รัชกาลที่ 3 ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็น “ไพร่หลวงเกณฑ์บุญ” ทำงานเป็นช่างก่อสร้างวัดในกรมเกณฑ์บุญ และให้คน

กลุ่มนี้สร้างบ้านเรือนพักอาศัยสมทบกับกลุ่มคนชาวเขมรที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยก่อน โดยกลุ่มคนชาวใต้จะตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันในบริเวณโดยรอบของวัดแค(วัดสุนทรธรรมทาน) ซึ่งเป็นวัดที่มีการสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อมาวัดแคได้กลายเป็นศูนย์กลาง หรือศูนย์รวมของกลุ่มคนชาวเขมร และชาวใต้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ด้วย ทั้งนี้นอกจากที่กลุ่มคนชาวใต้จะเข้ามาพักอาศัยในพื้นที่แล้ว คนกลุ่มดังกล่าวยังได้มีการประกอบกิจกรรม หรือการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครชาตรี หนังตะลุง ฯลฯ ขึ้นภายในย่าน เท่ากับเป็นการนำเอาวัฒนธรรมในด้านศิลปการแสดงของคนใต้เข้ามาเผยแพร่ภายในย่านอีกด้วย โดยในปัจจุบันยังคงมีคณะละครชาตรีได้หลงเหลืออยู่ภายในย่าน โดยเฉพาะบริเวณริมถนนหลานหลวง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนชาวใต้กลุ่มนี้ก็เป็นผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาในย่าน และทำให้เกิดกิจกรรมประเภทใหม่ๆ ขึ้น รวมถึงยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ในการพักอาศัย และในการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในย่านอีกด้วย

ดังนั้นจะเห็นว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของย่านในช่วงเวลานี้ จะถูกกลุ่มคนดังกล่าวข้างต้นใช้เพื่อการพักอาศัยเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงพื้นที่ที่ใช้เพื่อการประกอบกิจกรรมทางการค้าภายในย่านก็ยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดมากนัก ทั้งนี้อาจเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวคนส่วนใหญ่ในย่านมักที่จะดำรงชีวิต หรือหาเลี้ยงชีพแค่เพื่อความอยู่รอดเป็นสำคัญ แต่ในระยะหลังเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่อาศัยกันเป็นชุมชนอย่างถาวรขึ้นภายในย่าน การดำรงชีวิตของคนในย่านก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มที่จะมีการนำสิ่งของที่ตนเองมีอยู่มาทำการแลกเปลี่ยน หรือซื้อขายสิ่งของซึ่งกันและกัน ซึ่งเท่ากับเป็นจุดเริ่มต้นของการประกอบกิจกรรมการค้าขนาดเล็กภายในย่าน และยังทำให้เกิดเป็นพื้นที่ค้าขายในย่านขึ้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วในช่วงเวลานี้พื้นที่ค้าขาย หรือพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมการค้าของย่าน ก็คือ พื้นที่ในบริเวณเดียวกับที่เป็นที่ตั้งของบ้านเรือน เนื่องจากสินค้าที่ผลิตขึ้นเพื่อทำการค้าขายส่วนใหญ่นั้นมักที่จะเป็นสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นจากฝีมือ และแรงงานของคนในย่านเอง จึงทำให้พื้นที่ในบริเวณบ้านเรือนของตนเองถูกใช้เป็นที่พักอาศัย ที่ผลิตสินค้า และพื้นที่ค้าขายในเวลาเดียวกัน (แผนที่ 5.1) โดยจะเป็นการขายสินค้าที่มีการผลิต หรือการทำที่ต้องอาศัยแรงงานที่มีฝีมือ และมีความชำนาญเป็นพิเศษ กล่าวคือ กิจกรรมการค้าขายของย่านในช่วงเวลานี้ สินค้าที่ทำการขายนั้นมักจะเกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผา ประเภทตุ่มน้ำ โอ่ง ไห และหม้อดินต่างๆ เป็นหลัก เนื่องจากสินค้านี้เป็นสิ่งที่มีการผลิตขึ้นภายในย่าน โดยกลุ่มคนชาวเขมรที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยภายในย่าน และมีฝีมือในการผลิตสินค้านี้ดังกล่าว (คนในย่าน, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) ซึ่งในครั้งแรกการผลิตตุ่มน้ำ โอ่ง ไห และหม้อดินเผาต่างๆ ของกลุ่มคนชาวเขมรนี้ก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยของตนเองเป็นหลัก แต่ในเวลาต่อมาเมื่อมีการผลิตที่มากขึ้นเกินกว่าความจำเป็นในการใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง จึงเริ่มที่จะมีการนำมา

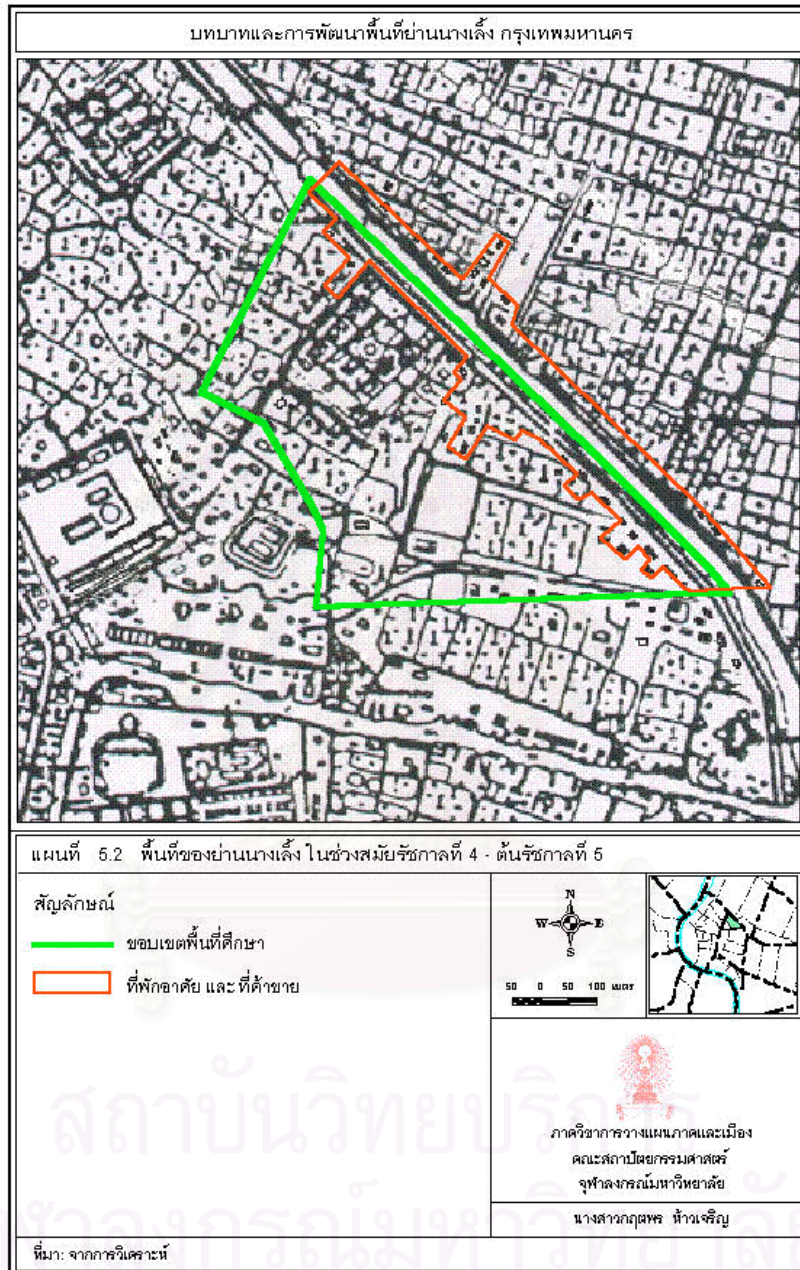
แลกเปลี่ยนกับสิ่งของ หรือสินค้าอื่นๆ ภายในย่าน และพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นรูปแบบของกิจกรรมการผลิตสินค้าดังกล่าวเพื่อการค้าขายขึ้น และทำให้ในช่วงเวลานี้น่านกลายเป็นแหล่งผลิตและแหล่งขายสินค้าประเภทตุ่มน้ำ โอง โห ที่สำคัญ ซึ่งเท่ากับว่ากลุ่มคนชาวเขมร รวมถึงลูกหลานที่ได้รับการสืบทอดฝีมือการช่างดังกล่าวมาจากบรรพบุรุษนั้นก็ได้นำความรู้ดังกล่าวมาทำให้เกิดประโยชน์ในการหาเลี้ยงชีพของตนเอง จากลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ภายในย่านเริ่มที่จะมีการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายขึ้น แม้ว่าจะเป็นการค้าขายขนาดเล็กที่ส่วนใหญ่จะรองรับกับคนในย่าน และคนจากละแวกใกล้เคียงบางส่วนก็ตามแต่ก็ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการประกอบกิจกรรมการค้าขายของย่านนางเลิ้ง

โดยจะพบว่าผู้ขายส่วนใหญ่จะเป็นคนที่พักอาศัยอยู่ภายในย่าน โดยที่ผู้ขายในเวลานี้จะมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิต และผู้ขายในเวลาเดียวกัน เนื่องจากสินค้าที่ทำการขายอยู่ในย่านนั้นเป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นด้วยฝีมือ และแรงงานคนในครอบครัวของตนเองที่เป็นคนในย่านเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้ที่ประกอบกิจกรรมการค้าส่วนใหญ่ในช่วงเวลานี้จะมีลักษณะเป็นผู้ค้ารายย่อย ด้วยเหตุว่าสินค้าที่ผลิตขึ้นเพื่อทำการค้าขายในย่านนั้นมักเป็นสินค้าที่ไม่สามารถผลิตออกมาขายได้ที่ละมากๆ ต้องอาศัยเวลาในการผลิตสินค้าแต่ละชิ้น รวมถึงจากที่การผลิตสินค้าต้องอาศัยแรงงานของคนในครอบครัวเป็นหลักเหมือนกับเป็นข้อจำกัดที่ทำให้สินค้าที่ผลิตออกมานั้นมีปริมาณที่ไม่มากนัก อีกทั้งจากการที่ผู้ซื้อส่วนใหญ่มักจะเป็นคนในย่านเอง โดยบางคนก็มีความสามารถในการผลิตตุ่มน้ำ โอง โหต่างๆ อยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องซื้อสินค้านี้ดังกล่าวมาใช้ เพราะสามารถที่จะผลิตได้เองด้วยเหตุนี้เมื่อปริมาณผู้ซื้อ หรือลูกค้าที่มีไม่มากนักก็ทำให้สินค้าที่ผลิตออกมาขายก็มีไม่มากตามไปด้วย หรืออาจพูดง่ายก็คือ เมื่อความต้องการซื้อที่มีน้อยความต้องการขายจึงมีน้อยตาม ซึ่งก็เป็นหลักทั่วไปของการค้าขาย จากลักษณะดังกล่าวจึงทำให้เกิดเป็นลักษณะของผู้ผลิต และผู้ค้ารายย่อยขึ้นภายในย่าน ในส่วนของผู้ที่ซื้อสินค้าส่วนใหญ่ก็เช่นกันที่มักจะเป็นคนในย่าน เนื่องจากในช่วงเวลานี้การเดินทาง และการคมนาคมต่างๆ นั้นยังไม่สะดวก กล่าวคือ ยังไม่มีเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำ และทางบกตัดผ่านบริเวณย่าน ทำให้การที่ผู้คนจากที่อื่นๆ จะเดินทางเข้ามาซื้อสินค้าภายในย่าน หรือการที่ผู้ขายในย่านจะนำสินค้าออกไปขายยังที่ต่างๆ นั้นก็ทำได้ยาก และค่อนข้างที่จะลำบาก รวมถึงพื้นที่ย่านในช่วงเวลานี้ยังมีสภาพเป็นทุ่งนา และที่รกร้างว่างเปล่าที่เพิ่งจะเริ่มมีคนเข้ามาอยู่อาศัย ทำให้พื้นที่ย่านยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนภายนอกที่ไกลออกไปมากนัก ทั้งนี้จึงอาจสันนิษฐานได้ว่ากิจกรรมการค้าขายของย่านในช่วงเวลานี้น่าจะเป็นการซื้อขายสินค้าของกลุ่มคนภายในพื้นที่ย่านเองเป็นส่วนใหญ่ และอาจมีคนจากภายนอกในพื้นที่ละแวกใกล้เคียงบางส่วนที่อาศัยวิธีการเดินเท้าเข้ามาซื้อขายสินค้าภายในย่าน

5.1.2 สมัยรัชกาลที่ 4 - ต้นรัชกาลที่ 5

ในช่วงเวลานี้ถือเป็นช่วงเปิดตัวของย่านสู่ความเป็นชุมชนค้าขาย ย่านนางเลิ้งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ขึ้น ผู้คนจากภายนอกเริ่มรู้จักพื้นที่มากขึ้น เนื่องจากมีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมผ่านพื้นที่ย่านในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นคลองที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศเหนือกับทิศใต้ โดยขุดเป็นแนวขนานไปกับคลองรอบกรุง และมีคลองมหานาคเชื่อมต่อกับคลองรอบกรุงอีกทางหนึ่ง ด้วยเหตุดังกล่าวจึงส่งผลให้การเข้าถึงพื้นที่ย่านมีความสะดวกขึ้น ผู้คนภายในย่าน และภายนอกย่านสามารถเดินทางไปมาติดต่อกันระหว่างพื้นที่ได้ง่ายขึ้น รวมทั้งทำให้การขนส่งสินค้าทางเรือสะดวกมากขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นทางการค้าที่สำคัญของย่านนางเลิ้ง พื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางการค้าของย่านในช่วงเวลานี้จะมีลักษณะเป็นตลาดขายสินค้าในรูปแบบของตลาดน้ำ โดยอาศัยการค้าขายในคลองผดุงกรุงเกษม รวมทั้งพื้นที่ริมคลองเป็นสำคัญ ทำให้กิจกรรมทางการค้าของย่านมีความเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลจากการขุดคลองผดุงกรุงเกษมดังกล่าวทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นจากหลายๆ พื้นที่ภายนอกย่าน

โดยในช่วงเวลาภายหลังจากที่ได้มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้นนี้ จะพบว่าจำนวนผู้คนในย่านได้เพิ่มมากขึ้นกว่าในช่วงก่อน ทั้งจากการขยายครอบครัวของผู้คนดั้งเดิมที่อาศัยมาตั้งแต่ในช่วงเวลาแรกๆ และจากผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ภายในย่านทำให้ในช่วงเวลานี้พื้นที่พักอาศัยภายในย่านนั้นได้ขยายวงกว้างขึ้น บริเวณเดิมที่เคยเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนก็มีการขยายตัวของพื้นที่ และมีจำนวนบ้านเรือนที่เพิ่มขึ้น รวมถึงในช่วงเวลานี้ยังได้มีการพัฒนาพื้นที่บางบริเวณในย่านเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อประโยชน์ทางการค้า (แผนที่ 5.2) ซึ่งที่อยู่อาศัยใหม่นี้จะมีลักษณะเป็นบ้านไม้ นอกจากนี้ยังมีการอาศัยเรือสินค้าเป็นที่พักอาศัยอีกด้วย สำหรับพื้นที่บางสวนด้านในของย่านก็ยังคงมีลักษณะเป็นที่ว่าง หรือที่สวนที่นาดังเช่นในช่วงก่อนๆ และในส่วนของพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางการค้า หรือพื้นที่ค้าขายของย่านในช่วงเวลานี้จะมีลักษณะเป็นตลาดขายสินค้าในรูปแบบของตลาดน้ำเป็นการพัฒนารูปแบบการค้าขายของย่านจากในช่วงเวลาก่อน โดยในช่วงเวลานี้จะอาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางการสัญจรหลักในการค้าขาย กล่าวคือ กิจกรรมการค้าขายของย่านจะเป็นการอาศัยประโยชน์จากคลองผดุงกรุงเกษมที่ได้มีการขุดขึ้นใหม่มาเป็นพื้นที่ค้าขายสินค้า ทั้งพื้นที่บริเวณในคลอง และริมคลองเป็นสำคัญ หรืออาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการค้าขายของย่านในช่วงเวลานี้จะมีลักษณะเป็นตลาดที่คล้ายกับตลาดหาบเร่บนบก แต่จะต่างกันตรงที่ว่าการค้าขายที่อาศัยเส้นทาง

คลองเป็นพื้นที่ค้าขายนี้จะใช้เรือเป็นพาหนะบรรทุกสินค้าจากที่ต่างๆ ขายไปตลอดเส้นทางของการเดินทางแทน

สำหรับกิจกรรมการค้าขายในระยะแรกของย่านในช่วงเวลานี้ ก็ยังคงเป็นการขายสินค้าประเภทตุ่มน้ำ โอง ไห และหม้อดินเผาต่างๆ ที่เป็นสินค้าเด่นของย่านอยู่เช่นเดิมเพียงแต่ในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ค้าขาย จากพื้นที่ในบริเวณที่พักอาศัยมาเป็นการค้าขายบนเรือในบริเวณคลองผดุงกรุงเกษม และบริเวณริมคลองแทน รวมถึงจากการที่ในช่วงเวลานี้ได้มีชาวมอญจากเมืองปทุมธานี ซึ่งมีอาชีพในการทำตุ่มอิฐ และได้ใช้เรือบรรทุกตุ่มอิฐดังกล่าวมาจอดขายอยู่บริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมนี้ ดังตามคำบอกเล่าของคนในย่าน ที่กล่าวว่า “ พวกคนมอญจะมานั่งขายรวมกันเป็นกลุ่มบริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษม โดยที่เค้าจะทำตุ่มกันที่โนน (ปทุมธานี) แล้วล่องเรือมาตามคลอง และนำมาวางขายที่นี่ ” (สุวัน แวพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 พค. 2546) ซึ่งจากเหตุผลที่กล่าวมาทำให้ในช่วงเวลานี้อาจถือได้ว่าภายในย่านเป็นแหล่งผลิต และแหล่งขายตุ่มอิฐ หรือตุ่มน้ำที่สำคัญของสมัยนี้ ส่งผลให้มีเรือเข้ามาติดต่อซื้อขายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตลาดการค้าขายของย่านจึงเริ่มเป็นที่รู้จักของคนภายนอก

แต่ในระยะหลังเมื่อย่านได้ขยายตัวเป็นชุมชนค้าขายที่มีขนาดใหญ่ขึ้น จึงเริ่มมีการขยายตัวในประเภทของสินค้าที่ขาย โดยมีความหลากหลายของสินค้ามากขึ้น ทั้งนี้เพื่อตอบสนองกับความต้องการของผู้ซื้อในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้พื้นที่ค้าขายในบริเวณคลองผดุงกรุงเกษมนี้ที่นอกจากจะใช้เป็นที่ค้าขายตุ่มอิฐแล้ว ก็ยังมีการประกอบกิจกรรมการค้าขายประเภทอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น อาหาร ของกินของใช้ต่างๆ เป็นต้น กล่าวคือ ในช่วงเวลานี้จะมีเรือบรรทุกสินค้าประเภทอื่นๆ เข้ามาจอดขายอยู่ตามริมคลองเป็นระยะ ซึ่งสินค้าหลักที่บรรทุกเข้ามาขายก็มักจะเป็นสินค้าที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น ข้าว ผักสด ผลไม้ชนิดต่างๆ ดังเช่นคำบอกเล่าของคนในย่านที่ว่า “ สมัยก่อนในคลองผดุงกรุงเกษมนี้จะมีเรือสินค้ามาจอดกันมากทั้งที่จอดนอน และจอดค้าขาย โดยคนขายก็จะใช้เรือบรรทุกสินค้าต่างๆ อาทิเช่นพวกแตงโม ส้มโอ และผลไม้อื่นๆ เข้ามาขายภายในย่าน รวมถึงยังมีพวกขายกวยเตี๋ยวที่พายเรือเข้ามาขายภายในย่านด้วย ” (พยุ่ง พลังกูร, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546) นอกจากสินค้าที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรแล้วยังมีสินค้าประเภทอื่นๆ ที่มีการขายภายในย่าน เช่น อาหารแห้ง และเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เป็นต้น โดยที่การค้าภายในย่านนั้นจะมีทั้งที่เป็นรูปแบบการค้าปลีก และการค้าส่ง ในส่วนของผู้ที่ประกอบกิจกรรมค้าขายภายในย่านนั้นมีทั้งคนในย่าน และคนจากที่อื่นๆ เนื่องจากในช่วงเวลานี้การเดินทาง การสัญจรไปมาระหว่างพื้นที่ และการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งนั้นสามารถทำได้สะดวกมากขึ้น จึงเริ่มมีคนจากที่อื่นๆ เข้ามาทำ

การค้าขายภายในย่านเพราะเป็นแหล่งที่มีผู้คนอยู่อาศัย ซึ่งจากที่กล่าวมาจะเห็นว่าในช่วงเวลานี้ การค้าขายของย่านเริ่มขยายตัวมากขึ้นจึงเป็นเหตุผลสำคัญ ที่ทำให้มีปริมาณเรือที่เข้ามาค้าขาย ภายในย่านเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

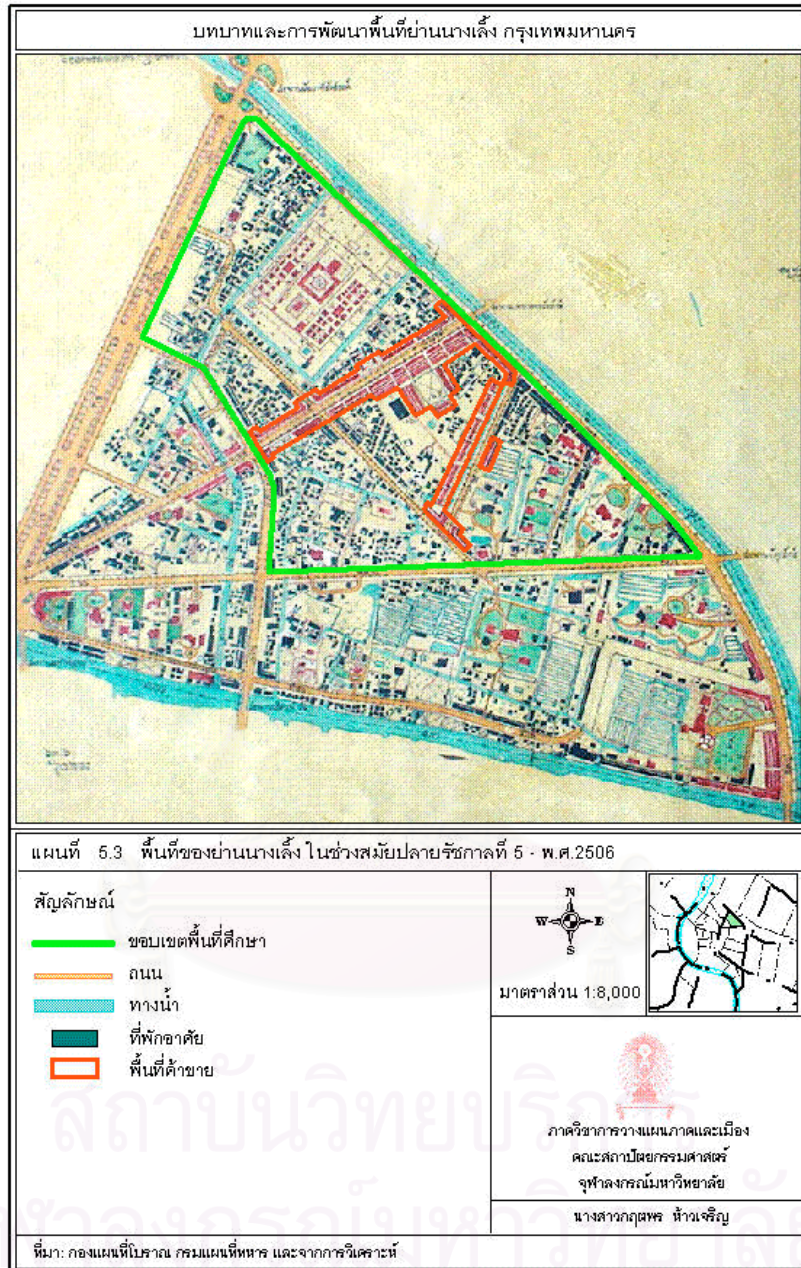
ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ผู้ขายส่วนใหญ่ในช่วงเวลานี้ จะเป็นผู้ที่นำสินค้ามาขายเองภายในย่าน โดยการบรรทุกสินค้ามาทางเรือล่องมาตามคลอง และเข้ามาขายในพื้นที่ย่านบริเวณในคลองผดุงกรุงเกษม และบริเวณริมคลอง อาทิเช่น เรือที่บรรทุกสินค้าเกษตร เช่น ผักสด ผลไม้ จากกระทู้มแบน ปทุมธานี ผ่านมาขายในบริเวณย่านนางเลิ้ง (ภาณุพรรณ, มปป.,: 36) หรือแม่ค้าที่พายเรือมาจากเทศร์ จากสวนแถวตลิ่งชัน เพื่อมาขายผลไม้ หรือของสดในย่าน (จุ้ยฮั้ว แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) ทำให้ในช่วงเวลานี้ภายในย่านมีผู้ขายที่เป็นคนในย่าน และคนจากพื้นที่อื่นๆ ปะปนกันไป โดยผู้ซื้อสินค้าต่างๆ ของย่านจะมีทั้งผู้คนในบริเวณย่าน และคนจากละแวกใกล้เคียง อีกทั้งจากการที่เส้นทางคมนาคมในย่านมีความสะดวก จากคลองที่ได้ขุดขึ้นทำให้คนจากที่ไกลๆ ก็สามารถพายเรือเพื่อเข้ามาซื้อสินค้าภายในย่านได้เช่นกัน อาทิเช่น ผู้คนจากแถบย่านบางลำภู หรือย่านเทศร์ก็พายเรือเข้ามาซื้อของกันภายในย่านนางเลิ้งนี้ เนื่องจากในย่านมีของให้เลือกซื้อได้อย่างมากมาย (จุ้ยฮั้ว แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์คนในย่านทำให้ได้รู้ว่าคนภายนอกที่เข้ามาซื้อสินค้าภายในย่านจะมีทั้งที่อาศัยการเดินทาง ซึ่งมักจะเป็นคนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง และคนที่เข้ามาในย่านโดยอาศัยการพายเรือมาตามคลอง โดยผู้ที่มาซื้อสินค้านี้ จะมีทั้งที่เข้ามาซื้อสินค้าทุกวัน หรือวันเว้นวัน แต่ถ้าหากเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ไกลๆ ก็มักจะพายเรือเข้ามาซื้อสินค้าภายในย่านสัปดาห์ละครั้ง และซื้อสินค้าที่ละมากๆ ไปตุนไว้ ซึ่งจากที่กล่าวมาถึง ผู้คนจากหลากหลายพื้นที่ที่เข้ามาซื้อขายสินค้าภายในย่านในช่วงเวลานี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางกิจกรรมการค้าของย่านว่าเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้นกว่าในช่วงแรก และเป็นผลให้การค้าขายในคลองผดุงกรุงเกษมนี้เริ่มเกิดความแออัด โดยในช่วงเวลาต่อมากการค้าขายของย่านจึงได้เริ่มมีการขยายพื้นที่ และมีการพัฒนารูปแบบของการค้าขาย จากการเป็นตลาดน้ำ มาสู่การเป็นตลาดบกแทน

5.1.3 สมัยปลายรัชกาลที่ 5 – พ.ศ. 2506

ในช่วงเวลานี้ คือ ช่วงแห่งความรุ่งเรืองของย่าน สืบเนื่องจากย่านมีการเปลี่ยนแปลง และเมืองประกอบต่างๆเกิดขึ้นอย่างมากมาย กล่าวคือ หลังจากที่มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมในช่วงก่อนทำให้ย่านนางเลิ้งเริ่มมีบทบาททางการค้าเด่นชัดขึ้น อีกทั้งในช่วงเวลานี้ได้มีการสร้างตลาดนางเลิ้งขึ้น ทำให้ตลาดนางเลิ้งกลายเป็นองค์ประกอบหลักของย่าน และมีอาคารร้านค้าเรียงราย

อยู่โดยรอบเชื่อมโยงกับตัวตลาด ซึ่งส่งผลให้ธุรกิจการค้า และบริการของย่านรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ ประกอบกับตลาดนางเลิ้งเป็นตลาดที่มีความทันสมัยมากในช่วงเวลานี้ โดยมีการจัดแผงขายที่เป็นระเบียบเรียบร้อย และสะอาดสะอ้าน รวมถึงยังสามารถหาซื้อของได้ทุกประเภท นอกจากนี้ตลาดนางเลิ้งยังล้อมรอบด้วยถนนสายสำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ก็หลายสาย เช่น ถนนนครสวรรค์ หรือถนนตลาดที่ตัดผ่านบริเวณย่าน และจากการสร้างถนนนครสวรรค์เชื่อมโยงพื้นที่จากบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ถึงสนามม้านางเลิ้งในช่วงเวลานี้ก็ได้มีการสร้างอาคารตึกแถวริมถนนนครสวรรค์ ทั้ง 2 ฟากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นตึกแถวรุ่นแรกของย่านนางเลิ้ง และอาศัยการใช้ประโยชน์จากตึกแถวดังกล่าวเป็นทั้งที่พักอาศัย และพื้นที่ค้าขายในเวลาเดียวกัน ทำให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมการค้าของย่านนางเลิ้งเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การสร้างถนนนครสวรรค์ขึ้นยังเป็นการดึงดูดผู้คนจากพื้นที่ต่างๆ ให้เข้ามาภายในย่านจากการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ย่านที่มีความสะดวกขึ้น โดยอาศัยเส้นทางถนนนครสวรรค์ดังกล่าว และรถรางสายแดงที่วิ่งผ่านบริเวณย่าน ซึ่งรถรางสายแดงนี้จะวิ่งให้บริการระหว่างปากคลองตลาด - เทเวศร์ และวิ่งผ่านย่านนางเลิ้ง บริเวณถนนนครสวรรค์หน้าตลาดนางเลิ้ง ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ตลาดนางเลิ้งเพิ่มความคึกคักเป็นอย่างมาก ซึ่งแต่เดิมนั้นการค้าขายของตลาดนางเลิ้งจะอาศัยคนในย่าน หรือผู้คนที่อยู่บริเวณโดยรอบตลาด และผู้คนที่เดินทางเข้ามาทางน้ำโดยเรือเท่านั้น แต่จากการที่ย่านนางเลิ้งมีการคมนาคมที่สะดวกสบายมากขึ้นทั้งทางน้ำ และทางบกที่มีถนน รถราง รถสามล้อ รถลาก และรถเจ๊กเกิดขึ้น และคอยให้บริการภายในย่านนี้เอง ทำให้ย่านนางเลิ้งมีปริมาณผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่ และปริมาณบ้านเรือนที่หนาแน่นขึ้น (แผนที่ 5.3) รวมทั้งผู้คนที่เข้ามาหาซื้อสินค้าภายในย่านก็มีจำนวนมากขึ้นด้วย

ความเจริญ และความรุ่งเรืองดังกล่าวของย่านยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้างโรงหนังนางเลิ้ง หรือโรงหนังเฉลิมธานีขึ้นให้บริการภายในย่าน ทำให้ย่านนางเลิ้งที่มีความคึกคักอยู่แล้วก็ยิ่งเพิ่มสีสัน ความมีชีวิตชีวา ความสนุกสนาน และความน่าสนใจให้กับย่านมากขึ้น ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ บริเวณใกล้เคียงย่านนางเลิ้งยังไม่มีย่าน หรือตลาดใดที่คึกคัก และเจริญรุ่งเรืองเท่า ทั้งนี้เพราะภายในย่านนางเลิ้งมีทั้งตลาดที่ทันสมัย สถานบันเทิง และสถานบริการต่างๆ มากมาย อาทิเช่น โรงหนัง โรงลิเก โรงฝิ่น ซ่องโสเภณี และสนามม้านางเลิ้ง เป็นต้น จากองค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าว ทำให้ในช่วงเวลานี้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านสามารถหากินได้คล่อง มีการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับการค้า และการบริการเกิดขึ้นภายในย่านอย่างมาก

ความรุ่งเรืองของย่านนางเลิ้งในช่วงภายหลังจากที่ได้มีการเปิดตลาดนางเลิ้งนี้ สามารถที่จะวิเคราะห์ได้จากการเพิ่มขึ้นของผู้คนกลุ่มต่างๆ และประเภทของกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายภายในย่าน ได้ดังนี้

- กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในตึกแถวรุ่นแรก บริเวณตึกแถวริมถนนนครสวรรค์ ถนนกรุงเกษม และตึกแถวด้านในบริเวณตลาดนางเลิ้ง รวมถึงบริเวณรอบๆตลาด ซึ่งส่วนมากจะเป็นกลุ่มคนจีนที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ และมาเช่าตึกแถวบริเวณดังกล่าวเพื่ออยู่อาศัยและค้าขาย เนื่องจากคนจีนนิยมที่จะใช้บ้านพักอาศัยของตนเองเป็นที่ค้าขายในเวลาเดียวกัน โดยจะใช้พื้นที่ชั้นบนของตึกแถวเป็นที่พักอาศัย และชั้นล่างเป็นที่ประกอบกิจกรรมการค้าขาย หรือเป็นร้านค้าประเภทต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านถ่ายรูป ร้านตัดเสื้อ เป็นต้น แต่สำหรับพื้นที่บริเวณด้านในของย่านนางเลิ้งส่วนมากจะเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนไทยที่นิยมการปลูกบ้านอยู่อาศัยเป็นของตนเอง และไม่นิยมการเช่าตึกแถวเหมือนเช่นคนจีน อาจเป็นเพราะคนไทยมักจะประกอบอาชีพที่ไม่ใช่การค้าขาย เช่น อาชีพเป็นผู้ช่วยแพทย์ และไม่นิยมที่จะประกอบกิจกรรมการค้าขายที่บ้าน หรือในตึกแถวแบบคนจีน (สง่า สัจจพันธ์, สัมภาษณ์, 15 กค. 2545)

- กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในย่านนางเลิ้งช่วงที่ตลาดนางเลิ้งมีความคึกคัก เนื่องมาจากการที่ตลาดนางเลิ้งมีชื่อเสียงทางด้านการทำอาหาร ความสะอาด และความหลากหลายของสินค้า รวมถึงจากการสร้างถนนสุขุมมิตร ถนนพะเนียง และโรงแรมเฉลิมธานีขึ้นในย่านจึงทำให้มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ในย่านนางเลิ้งเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนมากคนกลุ่มนี้จะเช่าห้องแถวบนถนนสุขุมมิตรของพระยาสุภภรณ์ และพระยาสุภมิตร (มหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ 6) ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน และเจ้าของห้องแถวเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีผู้คนบางส่วนเช่าที่ดินเพื่อมาปลูกบ้านไม้หลังเล็กๆ อยู่อาศัยเรียงรายกันอย่างหนาแน่น และเชื่อมโยงกันด้วยทางเดินแคบๆ ระหว่างบ้านพักอาศัยแต่ละหลัง

- กลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในย่านนางเลิ้งช่วงที่เศรษฐกิจของย่านรุ่งเรือง ซึ่งมักจะประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้างเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ดั้งเดิม และกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาภายหลัง ซึ่งเป็นกลุ่มคนจีนที่อพยพมาตั้งแต่วุ่นแรก โดยกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในย่านในช่วงเวลานี้มักจะรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่นบริเวณโดยรอบตลาดนางเลิ้ง บริเวณรอบๆ วัดโสมนัสวรวิหาร และบริเวณโดยรอบวัดสุนทรธรรมทานเป็นหลัก นอกจากนี้พื้นที่แถบสะพานยาวตรงข้ามวัดสุนทรธรรมทานก็จะมีกลุ่มคนอาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่น แต่ที่สำคัญ คือในบริเวณตรอกสะพานยาวนี้จะมีผู้คนอาศัยอยู่มากหน้าหลายตา และส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ

เกี่ยวกับธุรกิจโสมเทศเป็นสำคัญ ส่วนกลุ่มคนไทยที่อาศัยเช่าที่ดินปลูกบ้านอาศัย หรือเช่าห้องแถวเล็กๆ อยู่ในส่วนมากจะประกอบอาชีพค้าขายที่เกี่ยวข้องกับความเจริญรุ่งเรืองของย่าน เช่น บริเวณหน้าโรงแรมเฉลิมธานีจะมีร้านข้าวต้ม ร้านก๋วยเตี๋ยวที่เปิดขายกันตลอดทั้งคืน หรือบริเวณหน้าโรงฝึกที่มีการขายก๋วยเตี๋ยวผัดไทย หอยทอด อ้อยควั่น เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในช่วงที่ย่านนางเลิ้งมีความรุ่งเรืองนี้การทำมาหากินของผู้คนในย่านนั้นค่อนข้างคล่องตัว ผู้คนมีรายได้ดี

สำหรับพื้นที่ค้าขาย หรือพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมการค้าในช่วงเวลานี้ แบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 ระยะ คือ ในระยะแรก พื้นที่ค้าขายของย่านก็ยังคงมีลักษณะเป็นตลาดน้ำ หรือพื้นที่ในคลองผดุงกรุงเกษม และบริเวณริมคลองเป็นหลัก แต่ในระยะหลังเมื่อการค้าขายในคลองผดุงกรุงเกษมเริ่มเกิดความแออัด จากปริมาณเรือสินค้าที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นที่ค้าขายของย่านเริ่มที่จะมีการขยับขยาย กล่าวคือ จากที่เคยเป็นตลาดน้ำก็เริ่มเปลี่ยนมาเป็นการค้าขายในลักษณะของตลาดบกแทน เพื่อให้สามารถรองรับกับการขยายตัวของการค้าขายที่เกิดขึ้นภายในย่านได้ นอกจากนี้เมื่อมีการสร้างโรงตลาดนางเลิ้งขึ้นเป็นพื้นที่ค้าขายอย่างถาวรก็ทำให้พื้นที่ค้าขายในคลองในรูปแบบของตลาดน้ำถูกลดบทบาทไปอย่างมาก รวมถึงเมื่อมีการตัดถนนนครสวรรค์ผ่านบริเวณหน้าตลาด และมีรถรางผ่านบริเวณย่าน ก็ยิ่งทำให้พื้นที่ค้าขายบริเวณตลาดนางเลิ้งนี้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาเพื่อหาซื้อสินค้า หรือใช้บริการต่างๆ กันมาก และเป็นผลให้กิจกรรมการค้าขายของย่านมีความเจริญมากยิ่งขึ้น เท่ากับว่าในช่วงระยะหลังเมื่อตลาดนางเลิ้งได้เปิดทำการใช้ พื้นที่บริเวณตอนกลางของย่านที่ใช้เป็นที่ตั้งของตัวตลาดนางเลิ้งนี้ จึงกลายเป็นพื้นที่หลักที่ใช้สำหรับประกอบกิจกรรมการค้าของย่าน ส่วนพื้นที่ค้าขายในคลองผดุงกรุงเกษมก็ค่อยๆ ลดบทบาท และความสำคัญลง หรืออาจพูดง่ายๆ ได้ว่ารูปแบบของตลาดบกได้เข้ามาแทนที่รูปแบบของตลาดน้ำในย่าน (แผนที่ 5.3)

ซึ่งภายหลังจากการที่พื้นที่ค้าขายของย่านได้มีการขยับขยาย จากการเป็นตลาดน้ำมาสู่การเป็นตลาดบกนั้น ในระยะแรกพบว่าการประกอบกิจกรรมทางการค้าต่างๆ ของย่านก็ยังคงเป็นการค้าขายสินค้าประเภทเดิม คือ สินค้าที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรเหมือนที่เคยขายเมื่อครั้งเป็นตลาดน้ำในคลองผดุงกรุงเกษม เพียงแต่สินค้าที่ขายในตลาดบก หรือในตลาดนางเลิ้งนี้จะมีราคาของสินค้าที่ขายแพงกว่าที่เคยขายอยู่ในคลอง เนื่องจากหากเป็นการค้าขายในคลองนั้นผู้ขายสามารถพายเรือจากที่ต่างๆ และนำสินค้า หรือผลผลิตมาขายเองได้โดยตรง แต่เมื่อการค้าขายของย่านได้เปลี่ยนเป็นตลาดบกทำให้ต้องมีการเสียค่าใช้จ่ายที่มากขึ้น ทั้งจากค่าขนส่งสินค้า ค่าเช่าแผงในตลาด เป็นต้น สินค้าที่ขายจึงมีราคาแพงขึ้น (จุฬารัตน์ แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 26 มิ.ย. 2546)

แต่ในระยะต่อมาเมื่อย่านมีการพัฒนา และมีความคึกคักมากขึ้น จากการเข้าถึงพื้นที่ย่านที่มีความสะดวก และจากองค์ประกอบในด้านต่างๆ ที่ช่วยดึงดูดให้คนเข้ามาภายในย่าน โดยมีพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้งเป็นศูนย์กลาง จึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้ถือได้ว่าเป็นยุคที่ย่านมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด โดยเฉพาะในด้านการประกอบกิจกรรมทางการค้าที่มีกิจกรรมการค้าขายประเภทต่างๆ เกิดขึ้นมาอย่างมากมายภายในย่าน นอกเหนือจากการค้าขายผลผลิตการเกษตรดังเช่นในระยะแรก กล่าวคือ ในช่วงเวลานี้กิจกรรมการค้าขายของย่าน โดยเฉพาะในบริเวณตลาดนางเลิ้งนี้ ซึ่งเป็นตลาดที่ทางรัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ได้ประกาศให้เป็นตลาดตัวอย่าง และถือเป็นตลาดที่มีความทันสมัยที่สุดในช่วงเวลานี้ รวมถึงคำบอกเล่าของคุณปรีชาที่เป็นคนดั้งเดิมในย่าน ที่กล่าวว่า “ เมื่อ 50 กว่าปีก่อน ตลาดนางเลิ้งถือได้ว่าเป็นตลาดที่มีความทันสมัยที่สุดในกรุงเทพฯ แม้ว่าในสมัยนั้นจะมีตลาดที่มีชื่อเสียงอยู่หลายที่ ทั้งตลาดยอด ตลาดประแจจีน ฯลฯ แต่ตลาดนางเลิ้งนี้จะเป็นตลาดที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ มีคนเข้ามามาก และมีความทันสมัยที่สุดในช่วงนั้น ” (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) หรือจากคำบอกเล่าของคุณลุงสง่าที่เป็นคนในย่านที่ว่า “ เมื่อก่อนตลาดนางเลิ้งจะเรียกว่า ตลาดกางมุ้ง เพราะแผงขายเนื้อหมู แผงขายเนื้อวัว และแผงขายเนื้อสัตว์อื่นๆ จะมีมุ้งลวดกันแมลงกันหมด จึงถือว่าเป็นตลาดที่มีความทันสมัยมากในยุคนั้น ” (สง่า สัจจพันธ์, สัมภาษณ์, 15 กค. 2545)

ทั้งนี้นอกจากความทันสมัยแล้ว ในตลาดนางเลิ้งนี้ยังมีการประกอบกิจกรรมทางการค้าหรือการค้าขายสินค้าอย่างมากมายหลากหลายประเภท ซึ่งก็มีการแบ่งสัดส่วนพื้นที่ในตลาดออกเป็นล๊อคๆ และมีการยกพื้นขึ้นเพื่อใช้เป็นแผงขายสินค้าแต่ละประเภทอย่างชัดเจน โดยแผงขายบริเวณด้านหน้าของตลาดจะเป็นแผงขายผักสด ด้านข้างจะเป็นเชียงใหม่ ตรงกลางตลาดเป็นแผงขายของชำ และด้านหลังจะเป็นแผงขายพลาสติก (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) โดยเฉพาะแผงขายพลาสติกนั้นจะพบว่ามีค่อนข้างมากภายในตลาด มีการตั้งแผงขายเรียงรายอยู่หลายเจ้า โดยจะตั้งขายอยู่ด้านหลังของตลาด บริเวณใต้ทุนของศาลเจ้า (ประพัชร กรพินธ์สุทธิ, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546) นอกจากสินค้าประเภทอาหารสดที่มีขายอยู่ค่อนข้างมากภายในย่านหรือในตลาดแล้ว ในย่านยังมีการขายสินค้าประเภทอื่นๆ อาทิเช่น อาหารแห้ง และเครื่องอุปโภคบริโภค รวมถึงขนมหวานต่างๆ ที่เป็นของดังของย่าน เช่น ขนมไทยโบราณประเภท ขนมขี้หนู ขนมเปียกปูน ฯลฯ ซึ่งเป็นขนมไทยโบราณที่หาทานค่อนข้างยากในปัจจุบัน ก็มีขายอยู่ในตลาด (สุวัน แวพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 มิย. 2546) โดยสภาพกิจกรรมการค้าขายของตลาดนางเลิ้งในช่วงเวลานี้ ก็สามารรถเทียบได้กับการค้าขายของตลาดเทเวศร์ ช่วงบริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษมในปัจจุบัน ที่จะมีแผงขายของสดต่างๆ มากมาย (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546)

โดยในช่วงเวลานี้ นอกจากพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้งที่มีการประกอบกิจกรรมการค้าขายแล้ว ยังพบว่าภายในย่านยังมีพื้นที่อีกบริเวณหนึ่ง ซึ่งมีการประกอบกิจกรรมการค้าขายด้วยเช่นกัน คือ พื้นที่บริเวณหน้าโรงแรมเจลิมาธานี (โรงแรมนางเลิ้ง) แต่กิจกรรมการค้าขายในพื้นที่บริเวณหน้าโรงแรมนี้ จะมีความแตกต่างจากการประกอบกิจกรรมการค้าขายในตลาดนางเลิ้ง กล่าวคือ กิจกรรมการค้าขายในตลาดนั้นจะมีอยู่เกือบตลอดวัน โดยตลาดจะเริ่มเปิดขาย และมีคนเข้ามาซื้อสินค้าในตลาดตั้งแต่เช้ามืด หรือประมาณตี 5 และขายไปเรื่อยๆ จนประมาณหลังเที่ยงคืนไปแล้ว ตลาดก็จะปิด (สิริวรรณ เกียรติรัตน์, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) แต่สำหรับกิจกรรมการค้าขายบริเวณหน้าโรงแรมนี้ จะไม่ได้มีตลอดทั้งวัน ร้านค้าส่วนใหญ่ก็จะมาตั้งขายกันเป็นช่วงๆ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่จะมีหนังฉาย กล่าวคือ โรงหนังจะหนังฉายวันละ 3 รอบ คือ เริ่มในช่วงเวลาบ่ายๆ โดยรอบแรกจะเริ่มเวลาประมาณบ่าย 4 โมง รอบสองประมาณ 1ทุ่ม และรอบสุดท้ายเวลา 3 ทุ่ม สำหรับรอบกลางวันนั้นจะมีเฉพาะวันหยุด (ประพัชร กรพินธุ์สุทธิ, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546) ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าว จะมีร้านค้าที่เข้ามาตั้งทำการค้าขายในบริเวณหน้าโรงแรมนี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเวลาก่อนที่หนังจะฉายเพื่อขายของให้กับคนที่เข้าไปดูหนัง รวมถึงคนที่เข้ามาเดินเที่ยวภายในย่าน ทำให้บรรยากาศบริเวณหน้าโรงแรมมีความคึกคักเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงหัวค่ำบริเวณหน้าโรงแรมจะมีลักษณะเป็นย่านการค้าเล็กๆ คล้ายกับตลาดใต้รุ่งในปัจจุบัน โดยคนที่ขายส่วนใหญ่ก็จะเป็นพวกของขบเคี้ยว ผลไม้ สำหรับเขาเข้าไปทานในเวลาดูหนัง เช่น อ้อยควั่น ของดองเสียบไม้ แห้วปอกเปลือกเสียบไม้ ถั่วลันเตาคลุกเนย ปลาหมึกปิ้ง ไบ๊ยะเกี้ยว ฯลฯ รวมถึงร้านที่ขายอาหารจานหลักต่างๆ เช่น ก๋วยเตี๋ยว ผัดไทย หอยทอด เป็นต้น (จุฬารัตน์ แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) ทั้งนี้ร้านค้าจะเริ่มขายหลังจากเริ่มฉาย จนกระทั่งถึงเที่ยงคืนหนังเลิก คนเริ่มทยอยกลับ ก็ยังมีบางคนที่แวะซื้อของทานบริเวณหน้าโรงแรม หรือในตลาดที่ยังมีร้านค้าเปิดขายอยู่ ซึ่งร้านค้าบริเวณหน้าโรงแรม และในตลาดนี้จะปิด หรือเลิกขายในช่วงเวลาหลังจากที่คนเริ่มทยอยกันกลับจนหมด

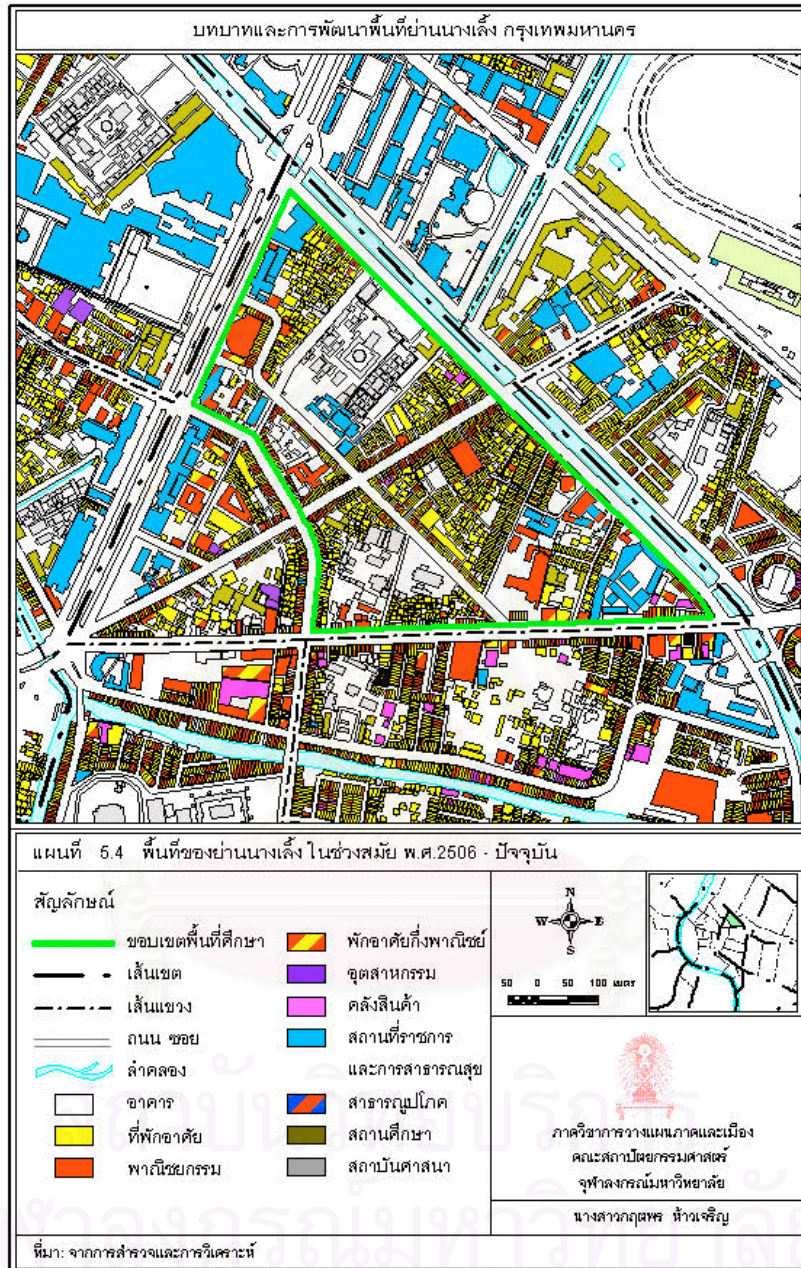
ซึ่งผู้ที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายในช่วงเวลานี้ของย่านจะแตกต่างจากในช่วงเวลาอื่นๆ ที่ผู้ขายส่วนใหญ่จะเป็นคนในย่าน และมีคนภายนอกบ้างเล็กน้อย แต่ในช่วงเวลานี้ที่กิจกรรมการค้าขายในย่านมีความเจริญรุ่งเรืองทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ รวมถึงคนในย่านหันมาทำการค้าขายกันมากขึ้น อีกทั้งจากองค์ประกอบต่างๆ ที่สร้างความเจริญให้กับย่านก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยดึงดูดให้คนจากภายนอกเข้ามาจับจ่ายซื้อของ และเข้ามาค้าขายในย่าน ทั้งนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าจากปริมาณของผู้คนที่เข้ามาภายในย่าน ก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ขายมีมากขึ้นตามไปด้วย เช่นที่คนในย่านได้กล่าวไว้ “ สมัยก่อนช่วงที่ตลาดเจริญ คนขายในตลาดนั้นก็ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะนำอะไรมาขายก็สามารถขายได้หมดเพราะคนในย่านมีมาก ทั้งคนที่อาศัยอยู่ในย่าน

และจากภายนอกที่เข้ามาเที่ยวในย่าน ” (วนาพร บุญญานวัตร, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) ทำให้ในช่วงเวลานี้ก็กิจกรรมการค้าขายภายในย่านจึงมีความคึกคักเป็นอย่างมาก จากความหลากหลายของประเภทกิจกรรม ผู้คนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าต่างๆ และจากการเดินทางที่มีความสะดวกขึ้น มีถนนหลายสายตัดผ่านบริเวณย่าน และมีรถราง รถเจ๊ก รถลาก คอยให้บริการทำให้มีผู้คนในย่าน และคนละแวกใกล้เคียง เช่น คนจากแถบสะพานขาว หลังวัดญวน มหานคร รวมถึงพวกข้าราชการ บริพาล คนรับใช้ แม่ครัวที่อาศัยอยู่ในวัง หรือบ้านเจ้านายต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียงย่านก็เข้ามาซื้อสินค้าที่ตลาดนางเลิ้งเป็นจำนวนมาก เนื่องจากในช่วงเวลานั้นตลาดอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ตลาดมหานาคก็เป็นเพียงตลาดที่ส่วนใหญ่จะขายของแห้ง เช่น ข้าว แป้ง น้ำตาลปึก ฯลฯ เป็นหลัก โดยยังไม่มีการขายของสดประเภทต่างๆ ดังเช่นในตลาดนางเลิ้ง ทำให้คนแถบมหานาคต้องมาอาศัยซื้อของสดกันในตลาดนางเลิ้งกันมาก (ประพัชร กรพินธุ์สุทธิ, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546) และถือว่าคนกลุ่มดังกล่าวเป็นลูกค้าในละแวกใกล้เคียงที่สำคัญของย่าน ทั้งนี้นอกจากผู้ซื้อแถบละแวกย่าน หรือบริเวณใกล้เคียงแล้ว จากที่การเดินทางเข้ามาในย่านนั้นมีความสะดวกมากขึ้น ทำให้มีผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อื่นๆ ที่ไกลออกไป เช่น คนจากแถบบางซื่อ เทเวศร์ เขาดิน ผ่านฟ้า เยาวราช วรรณจักร ฯลฯ ก็มักจะอาศัยบริการของรถรางเพื่อเข้ามาซื้อสินค้าภายในย่าน (สิริวรรณ เกิดรัตน์, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) เป็นผลให้ในย่านมีคนเข้าออกอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นคำบอกเล่าของคนในย่านที่แสดงให้เห็นถึงปริมาณของผู้คนที่เข้ามาซื้อสินค้าในเวลานั้น “ สมัยก่อนที่นี้มีของขายมาก คนซื้อก็เยอะจนไม่มีที่จะเดิน คนแน่นมากถึงขนาดมีคนเป็นลมเป็นแล้งที่นี้กันเป็นประจำ ” (อรรคพร สุเจตรานนท์, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546)

ซึ่งจากที่กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นว่า ในช่วงเวลานี้การประกอบกิจกรรมทางการค้าของย่านนั้นค่อนข้างที่จะหลากหลาย และมีสินค้าประเภทต่างๆ ให้เลือกซื้อกันได้อย่างมากมากกว่าในช่วงก่อนๆ เป็นผลให้พื้นที่ค้าขายของย่านมีการขยายตัวมากขึ้น กลายเป็นย่านตลาดการค้าขนาดใหญ่ที่ดึงดูดให้ผู้คนที่มาจากที่ต่างๆ เดินทางเข้ามาภายในย่านเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้ในช่วงเวลานี้กิจกรรมการค้าขายได้กลายเป็นบทบาทหลักของย่านที่ช่วยสร้างรายได้เป็นอย่างดีเป็นกอบเป็นกำให้กับผู้ที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายต่างๆ

5.1.4 สมัย พ.ศ.2506 – ปัจจุบัน (แผนที่ 5.4)

ในช่วงเวลานี้เรียกได้ว่าเป็นยุคปัจจุบันของย่าน ที่ความคึกคัก และรุ่งเรืองของย่านนางเลิ้งเริ่มถึงจุดเสื่อมถอยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2506 เป็นต้นมา เมื่อโรงฝิ่นของนางเลิ้งถูกปิดลงในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากนั้นในปีพ.ศ. 2516 เมื่อตรอกสะพานยาวซึ่งเป็นช่องทางที่มี

ชื่อเสียงของย่านได้ถูกไฟไหม้ทำให้พื้นที่ในบริเวณนี้มีการเปลี่ยนแปลงไป เจ้าของที่ดิน คือ วัดสุนทรธรรมทาน ก็ได้ทำการปลูกพลัดในพื้นที่บริเวณดังกล่าวเพื่อให้ผู้อื่นเช่าแทน นอกจากนี้พื้นที่บริเวณอื่นๆ ของย่านนางเลิ้งก็ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น โรงหนังเฉลิมธานีต้องปิดตัวลงเพราะสภาวะขาดทุน กิจกรรมการค้าส่วนใหญ่ของย่านเริ่มซบเซา และไม่รุ่งเรืองดังเช่นในช่วงก่อน อาจเนื่องจากองค์ประกอบต่างๆ ที่เคยช่วยสร้างความรุ่งเรือง และความคึกคักให้กับย่านได้เริ่มหายไป รวมถึงวัง และบ้านเจ้านายที่อยู่ในย่าน หรือบริเวณใกล้เคียงกับย่านนางเลิ้งได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น พื้นที่บริเวณวังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ปัจจุบันได้กลายเป็นที่ตั้งของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพณิชยการพระนคร วังวรดิศของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ด้านถนนหลานหลวง ในปัจจุบันพื้นที่บางส่วนได้ถูกใช้สอยเป็นพิพิธภัณฑ์วังวรดิศ วังกรมหมื่นไชยานุชิตปัจจุบันคือ กองทะเบียนการปกครอง บ้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีปัจจุบัน คือ ที่ตั้งของโรงเรียนสตรีจุลนาค บ้านเจ้าพระยาสุภกรณบรรณสารปัจจุบัน คือ แถบที่ตั้งของศูนย์โทรคมนาคม ริมถนนกรุงเกษม บ้านพระยาสุรียานุวัตปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกรมวิเทศสหการ ริมถนนกรุงเกษม รวมถึงพื้นที่บริเวณบ้านพระยาสุภมิตร และบ้านหลวงราชทรัพย์พิไลสุฐ์ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงแรมบรินเซส และโรงเรียนเจริญศึกษาตามลำดับ ฯลฯ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าวัง หรือบ้านที่เคยเป็นที่อยู่ของเจ้านายต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นสถานที่ราชการแทน และสถานที่ราชการหลายแห่งในย่านก็ได้เริ่มมีการย้ายออกไป ตลอดจนเมื่อได้มีการยกเลิกการให้บริการของรถรางสายแดงที่วิ่งผ่านหน้าตลาดนางเลิ้ง หรือบริเวณพื้นที่ย่าน รวมถึงการเกิดศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า และร้านค้าต่างๆ มากมายในพื้นที่ต่างๆ ของกรุงเทพฯ จึงส่งผลกระทบต่อการประกอบกิจกรรมการค้าของย่านนางเลิ้งโดยตรง ตลาดนางเลิ้งที่เคยเป็นตลาดสดที่คึกคักเต็มไปด้วยอาชีพที่เกี่ยวกับการค้า และการบริการประเภทต่างๆ ต้องปรับสภาพกลายเป็นแหล่งอาหารแทน และจากการที่ย่านนางเลิ้งเป็นย่านตลาดการค้าที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ เคยเป็นแหล่งที่มีการค้าขายอาหาร และขนมที่มีชื่อเสียงมาแต่อดีต รวมถึงจากการค้าขายของย่านมีการปรับตัว และพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบของอาหาร หรือสินค้าต่างๆ กลายเป็นแหล่งอาหารสำหรับข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และเอกชน ตลอดจนผู้คนจากภายนอกย่านที่ต้องการอาหารกลางวัน หรืออาหารสำเร็จรูปกลับบ้าน เพื่อเป็นอาหารเย็นของตนเอง และคนในครอบครัว ส่วนผู้คนในพื้นที่ย่านนางเลิ้งเองมักซื้อสินค้าในตลาดเก่าที่จำเป็น หรือลืมน้อยมากจากที่อื่นเป็นส่วนใหญ่ (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546) ทั้งนี้จากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของย่าน และเกิดการค้าขายสินค้าประเภทอื่นๆ ขึ้นในย่าน ทำให้ในปัจจุบันยังคงมีผู้คนเข้ามาใช้บริการในการจับจ่ายซื้อของ หรือรับประทานอาหารภายในย่าน แม้ว่าการค้าขายของย่านในช่วงเวลานี้อาจไม่เจริญรุ่งเรืองเท่ากับการค้าขายในช่วงก่อน แต่กิจกรรมการค้าขายของย่านก็ยังเป็นบทบาทสำคัญ ที่ยังคงอยู่ได้ในปัจจุบัน

สำหรับพื้นที่ค้าขายของย่านในช่วงเวลานี้พบว่าแตกต่างจากในช่วงก่อนๆ ที่พื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมทางการค้านั้นจะใช้พื้นที่ค้าขายทั้งในรูปแบบที่เป็นตลาดน้ำ และตลาดบกควบคู่กันไป แต่ในช่วงเวลาปัจจุบันพื้นที่ค้าขายในรูปแบบของตลาดน้ำได้หายไปเหลือเพียงแต่พื้นที่ค้าขายที่เป็นตลาดบกเท่านั้น เนื่องจากเมื่อการคมนาคมทางบกมีการพัฒนามากขึ้นเรื่อยๆ และมีความสะดวกที่มากกว่าจึงทำให้การคมนาคมทางน้ำเริ่มลดความสำคัญไป รวมถึงจากที่ได้มีการปิดประตูน้ำในคลองผดุงกรุงเกษม ทำให้เกิดความไม่สะดวกกับผู้ที่อาศัยเรือในการเดินทาง เรือสินค้าจากที่ต่างๆ ก็ไม่สามารถใช้เส้นทางดังกล่าวในการที่เข้าถึงพื้นที่เพื่อที่จะเข้ามาขายสินค้าภายในย่านได้ (จุฬารัตน์ แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 26 มิ.ย. 2546) ก็ยิ่งทำให้การค้าขายในรูปแบบที่เป็นตลาดน้ำนั้นค่อยๆ หายไป และตลาดบกก็ได้เข้ามาแทนที่ โดยในปัจจุบันพบว่าพื้นที่ค้าขายในรูปแบบของตลาดบกนี้จะไม่ใช้พื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้งเพียงบริเวณเดียวดังเช่นในช่วงก่อน แต่ในช่วงเวลานี้ได้เกิดพื้นที่ค้าขาย หรือพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมทางการค้าประเภทอื่นๆ ขึ้นอีกหลายแห่งภายในย่าน โดยมักตั้งอยู่ในตึกแถวบริเวณริมถนนเป็นหลัก และมีการรวมกลุ่มของกิจกรรมประเภทเดียวกันเป็นพื้นที่ค้าขายขนาดใหญ่ขึ้น ทั้งนี้พื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมทางการค้า หรือพื้นที่ค้าขายในปัจจุบันที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ค้าขายเก่าแก่ที่ในปัจจุบันก็ยังคงเป็นพื้นที่ค้าขายหลักของย่าน ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมการค้าที่เกี่ยวข้องกับการขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ พื้นที่บริเวณตึกแถวริมถนนกรุงเทพมหานครตอนต่อถนนหลานหลวง และพื้นที่ริมถนนพระเนียงตอนต่อถนนจักรพรรดิพงษ์ ซึ่งในพื้นที่ทั้ง 2 บริเวณหลังนี้เป็นพื้นที่ค้าขายขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นมาในภายหลัง รวมถึงพื้นที่บริเวณอื่นๆ ในย่าน เป็นต้น

โดยในช่วงเวลาปัจจุบันนี้ การประกอบกิจกรรมการค้าของย่านได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากในช่วงก่อนๆ มากทั้งนี้เนื่องจากเมื่อองค์ประกอบต่างๆ ที่เคยช่วยสร้างความเจริญให้กับย่านได้เริ่มหายไป อาทิเช่น แหล่งบันเทิงต่างๆ ภายในย่านได้ปิดตัวลง รถรางที่เคยนำผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาจับจ่ายซื้อของภายในย่านก็ได้เลิกให้บริการ วังเจ้านายที่เคยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งคนในวังเป็นลูกค้าสำคัญของย่านก็ได้หายไป โดยบางส่วนได้ถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นสถานที่ราชการ หรือหน่วยงานราชการแทน และบางส่วนก็เริ่มมีการย้ายออกไปจากพื้นที่ รวมถึงในช่วงเวลานี้ได้เริ่มเกิดตลาด และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ขึ้นในพื้นที่บริเวณต่างๆ อย่างมากมาย จากเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ในระยะแรกของช่วงเวลาในปัจจุบันนี้ คนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าภายในย่านมีจำนวนลดลงไปเป็นอย่างมาก ส่งผลให้กิจกรรมการค้าขายของย่านนั้นเริ่มซบเซา

ทั้งนี้จากการที่การประกอบกิจกรรมการค้าขายของย่านที่เริ่มประสบปัญหา ทำให้ระยะหลังของช่วงเวลาในปัจจุบัน การประกอบกิจกรรมการค้าขายของย่านเริ่มที่จะมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของย่านที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น โดยในปัจจุบันกิจกรรมการค้าขายก็ยังคงเป็นกิจกรรมหลักของย่าน แต่จะมีลักษณะที่แตกต่างจากในช่วงเวลาก่อนๆ กล่าวคือ แต่เดิมที่กิจกรรมการค้าขายของย่านมักจะเกี่ยวข้องกับการค้าขายผลผลิตทางการเกษตร และของสดเป็นหลัก แต่ในช่วงเวลาปัจจุบันนี้การค้าขายสินค้าประเภทดังกล่าวได้เริ่มลดลง เนื่องจากในปัจจุบันคนเริ่มที่จะทำอาหารทานเองกันน้อยลง และหันไปพึ่งพาอาหารสำเร็จรูป หรืออาหารตามสั่งตามร้านอาหารต่างๆ แทน รวมถึงจากการเกิดตลาดการค้าแห่งใหม่ๆ ที่มีสินค้าที่มากกว่า ทำให้ในปัจจุบันคนที่เข้ามาซื้ออาหารสดในย่านนั้นมีน้อย ของที่ขายในย่านก็มีน้อยลงตามไปด้วย โดยจะสังเกตได้ว่า ในปัจจุบันกิจกรรมการค้าขายของย่านจึงได้มีการปรับตัวเปลี่ยนมาประกอบกิจกรรมการค้าขายที่เกี่ยวข้องกับการขายอาหารต่างๆ โดยเฉพาะประเภทอาหารคาว หวาน ในลักษณะของอาหารสำเร็จรูป หรืออาหารตามสั่งที่ขายอยู่ในร้านอาหาร บนแผง หรือหาบเร่ รถเข็นต่างๆ มากขึ้น ทำให้ในช่วงเวลาปัจจุบันนี้จะพบว่าภายในย่านโดยเฉพาะพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้งจะมีร้านอาหาร แผงลอย และหาบเร่ รถเข็นที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปหลากหลายประเภท ซึ่งบางเจ้าก็เป็นร้านเก่าแก่ที่ขายมาแต่อดีต และเป็นร้านที่มีชื่อเสียง และด้วยเหตุว่าอาหารคาว หวานที่ขายอยู่ภายในย่านส่วนใหญ่มักจะเป็นอาหาร หรือขนมที่ปรุงด้วยวิธีดั้งเดิมทั้งรูปแบบ และรสชาติ รวมถึงเป็นของที่หาทานได้ยากในปัจจุบัน จึงทำให้อาหาร และขนมดังกล่าวเป็นที่นิยม และที่ต้องการของคนทั่วไป เป็นเหตุให้ในปัจจุบันคนจากที่ต่างๆ ยังคงเข้ามาซื้อของภายในย่าน ดังเช่นคำบอกเล่าของคนในย่านที่ว่า “ ปัจจุบันอาหาร และขนมเจ้าเก่าของย่านที่ยังอยู่ได้ ก็อาศัยคนซื้อของที่ต้องการความรู้สึกถึงอาหารเก่าบรรยากาศเก่าทำให้ยังเข้ามาซื้อของทานกันภายใน ” (ทวงยศ เกิดรัตน์, สัมภาษณ์, 26 มิ.ย. 2546) ทั้งนี้อาหารคาว หวานที่ขายอยู่ภายในย่าน โดยเฉพาะในบริเวณตลาดนางเลิ้งในปัจจุบัน ได้แก่ ได้แก่ ไข่กรอกปลา แยม สาคุไส้หมู ขนมไส้ไส้ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ข้าวตังหน้าตั้ง ก้วยเตี่ยวเบ็ด ก้วยเตี่ยวแคะ บะหมี่หมูแดง-ปู ข้าวราดแกง ข้าวหน้าเบ็ด เป็นต้น

โดยในปัจจุบันจะพบว่า ช่วงเวลาค้าขายของย่านในบริเวณตลาดนางเลิ้งจะมีอยู่ 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้ามืด ซึ่งจะเป็นการขายอาหารสำเร็จรูปสำหรับใส่บาตร ดังคำบอกเล่าของคนในย่านที่ว่า “ เดี่ยวนี้ประมาณตี 5 ก็มีแม่ค้ามาขายของแต่น้อย ไม่เหมือนสมัยก่อนที่มาขายกันเยอะ เดี่ยวนี้มีไม่กี่เจ้า บางคนมาขายกับข้าวใส่บาตร บางคนก็มาเตรียมจัดร้าน ” (จุ้ยอ้วน แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546) รวมถึงคำบอกเล่าของคนขายของในย่านที่กล่าวว่า “ ช่วงเวลาประมาณตี 5 ถึงหกโมงเช้า ในตลาดจะมีขายของสำหรับใส่บาตร โดยคนใส่บาตรส่วนใหญ่ก็เป็นคนในย่าน

และมีพระประจำ ” (กนกวรรณ ราชสีห์, สัมภาษณ์, 26 มิ.ย. 2546) แต่หลังจากช่วงเวลานี้ตลาดก็จะเริ่มเจียบ และคนจะกลับเข้ามาอีกครั้งในช่วงเวลาประมาณ 10.00-14.00น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาพักเที่ยงของข้าราชการ พนักงาน คนทำงานที่อยู่ในบริเวณย่านที่จะเข้ามาทานอาหาร และซื้อของภายในย่านกันเป็นจำนวนมาก ทำให้ในช่วงเวลานี้จะมีคนจากที่ต่างๆ เข้ามาใช้บริการในค่อนข้างมาก และจากการที่ในปัจจุบันย่านกลายเป็นแหล่งขายอาหารกลางวันสำหรับรองรับกับคนทำงานนี้เอง ทำให้กิจกรรมการค้าขายของย่านเริ่มกลับมาคึกคักอีกครั้ง แต่ก็ไม่สามารถเทียบได้กับความคึกคักทางการค้าขายของย่านดังเช่นในอดีต ที่จะมีผู้คนจากที่ต่างๆ ไม่ว่าจะใกล้ หรือไกลเดินทางเพื่อเข้ามาซื้อของในย่านกันเกือบตลอดทั้งวัน ซึ่งจะแตกต่างจากในปัจจุบันที่ช่วงเวลาค้าขายของย่านนั้นค่อนข้างที่จะจำกัด และไม่ได้มีการประกอบกิจกรรมการค้าตลอดวันเหมือนในอดีต ดังเช่นคำบอกเล่าที่ว่า “ ปัจจุบันนี้ช่วงเวลาประมาณตั้งแต่ 10 โมงขึ้นไปจนถึงเที่ยง ที่นี่ (ในตลาดนางเลิ้ง) คนจะเยอะมาก ทั้งคนที่มาซื้อของ และทานอาหาร แต่หลังจากบ่ายโมง หรือบ่ายสองโมงไปแล้ว ที่นี่ก็จะเริ่มเจียบ ซึ่งต่างจากแต่ก่อนที่มีคนขายถึงกลางคืน กลางคืนก็ยังมีคนมาซื้อของกัน แต่เดี๋ยวนีเจียบมาก ” (สุวัน แวพลอยงาม, สัมภาษณ์, 27 มิ.ย. 2546)

อีกทั้งในช่วงเวลาปัจจุบันนี้ นอกจากที่ภายในย่านจะมีการประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ ที่ถือเป็นกิจกรรมการค้าขายที่สำคัญของย่านแล้ว ยังพบว่าภายในย่านยังมีการประกอบกิจกรรมการค้าขายประเภทอื่นๆ โดยจะเป็นการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าประเภทเดียวกัน ได้แก่ การประกอบกิจกรรมการค้าที่เกี่ยวกับการขายอุปกรณ์ก่อสร้าง และสุขภัณฑ์ รวมถึงการขายอะไหล่ยนต์ ซึ่งการประกอบกิจกรรมการค้าทั้ง 2 ประเภทนี้ เป็นกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นใหม่ภายในย่าน ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10-50 ปีที่ผ่านมา

จากเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ในปัจจุบันนี้การประกอบกิจกรรมการค้าขายของย่าน จึงมีความหลากหลายในประเภทของสินค้าที่ทำการค้าขายมากขึ้น จากที่แต่เดิมสินค้าที่ขายอยู่ภายในย่านจะเกี่ยวข้องกับอาหารเป็นหลัก โดยในช่วงปัจจุบันนอกจากการค้าขายอาหารต่างๆ แล้วในย่านยังมีการขายสินค้าประเภทอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วย แม้ว่าในปัจจุบันการประกอบกิจกรรมการค้าขายของย่านจะมีความหลากหลายมากขึ้น แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายอาหารก็ยังคงถือเป็นกิจกรรมเด่นที่มีบทบาทสำคัญของย่านที่ทำให้การค้าขายของย่านยังคงอยู่ได้จวบจนปัจจุบัน

สำหรับผู้ประกอบกิจกรรมการค้าขายในช่วงเวลาปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นคนในย่านเอง โดยเฉพาะคนในชุมชนศุภมิตร 1 และชุมชนศุภมิตร 2 (ชุมชนย่อยในย่านนางเลิ้ง) หรือที่

เรียกว่า คนแถบย่านตลาดเป็นส่วนใหญ่ (พยุ่ง พलगูร, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) เนื่องจากว่าในปัจจุบันกิจกรรมการค้าขายต่างๆ ของย่านนั้นไม่ได้เจริญรุ่งเรืองเหมือนในอดีตดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นที่ว่า ในช่วงเวลานั้นจะมีคนจากที่ต่างๆ เข้ามาจับจ่ายซื้อของในย่านกันเป็นจำนวนมากดึงดูดให้พ่อค้าแม่ค้าจากที่ต่างๆ เข้ามาขายของในย่าน แต่ในปัจจุบันคนที่เข้ามาซื้อสินค้าภายในย่านนั้นมีไม่มากนัก และมีช่วงเวลากារการค้าที่ค่อนข้างจำกัด ทำให้ผู้ขายที่เป็นคนจากภายนอกย่านจึงลดน้อยลงตามไปด้วย ดังเช่นที่คนในย่านได้เล่าให้ฟังว่า “ ในปัจจุบันคนที่ขายของในย่านก็เป็นคนแถวนี้เป็นส่วนใหญ่ ทั้งคนที่นี่ และคนที่พักอยู่ในตลาด คนจากที่อื่นก็มีบ้างแต่น้อย ” (เอี่ยมกร หอกิจรุ่งเรือง, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546)

นอกจากผู้ขายที่เป็นคนจากภายนอกย่านจะมีน้อยลงแล้ว ในปัจจุบันยังพบว่าผู้ขายที่เป็นคนในย่านเองก็มีลดน้อยลงด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว ในย่านยังมีสาเหตุ หรือปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ค้าขายในย่านนั้นลดลง คือ ปัญหาในเรื่องของที่จอดรถจากการที่ที่จอดรถภายในย่านนั้นมีค่อนข้างน้อย และมีการกำหนดเวลาจอดที่แน่นอนเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ จึงส่งผลกระทบต่อกิจกรรมการค้าขายของย่านเป็นอย่างมาก ดังเช่นคำบอกเล่าของคนขายของในตลาดที่ว่า “ ลูกค้าส่วนใหญ่ที่มาซื้อของที่นี้จะบ่นเหมือนๆ กันว่าที่จอดรถหายากอยากมาซื้อของแต่หาที่จอดรถไม่ได้ แถมป้ายสองโมงก็ห้ามจอดแล้ว ” (อรรคพร สุเจตรานนท์, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546)

ซึ่งจากเหตุผลต่างๆ ดังกล่าว ทำให้พบว่าปัจจุบันนี้ผู้ขายภายในย่านนั้นมีปริมาณที่ลดลงไปมากกว่าในอดีต โดยในปัจจุบันสามารถสรุปลักษณะของผู้ขาย หรือผู้ที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายในย่านนางเลิ้งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

- ผู้ที่อยู่ในย่านนางเลิ้งมาตั้งแต่เกิด และรับช่วงการค้าขายต่อมาจากพ่อแม่ หรือบรรพบุรุษ โดยคนกลุ่มนี้จะมีแหล่งค้าขายประจำ เช่น ในบริเวณตลาดนางเลิ้ง หรือบริเวณพื้นที่ค้าขายอื่นๆ ในย่าน อาทิเช่น คุณเกรียงไกร ที่เป็นชาวนางเลิ้งโดยกำเนิด และเป็นเจ้าของร้านขายข้าวราดแกงกระหรี่-สตู ชื่อตั้งในย่านนางเลิ้ง ที่ได้บอกว่าครอบครัวของตนเองนั้นทำอาชีพขายข้าวราดแกงกระหรี่-สตูนี้มาตั้งแต่รุ่นคุณพ่อ เมื่อประมาณ 50 กว่าปีมาแล้ว สมัยที่ยังมีรถรางผ่านบริเวณย่าน แต่เดิมจะหาบขายอยู่บริเวณหน้าตลาด หรือบริเวณปากซอย ตอนหลังถึงได้มาตั้งเป็นร้าน โดยในตอนแรกคุณพ่อของท่านขายมาก่อน พอคุณพ่ออายุได้ประมาณ 50 กว่าๆ ก็เกิดไม่สบายก็ให้พี่สาวคนโตมารับช่วงต่อ และมาตอนหลังเมื่อต้นปี 40 พี่สาวคนโตเสียชีวิต ทำให้ใน

ปัจจุบันที่สาวคนรอง และตัวคุณเกรียงไกรเองเลยมาช่วยกันขายต่อ ซึ่งที่สาวคนรองจะทำหน้าที่เป็นคนทำ และคนปรุง (เกรียงไกร ตุลยาวิวัฒน์, สัมภาษณ์, 26 มิ.ย. 2546)

- ผู้ที่มาจากต่างจังหวัด มาเช่าบ้าน และขายของอยู่ภายในย่านนางเลิ้ง รวมถึงบริเวณใกล้เคียง โดยส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ไร้ขาย หรือเป็นพวกค้าขายแบบหาบเร่ รถเข็น และย้ายที่ขายไปเรื่อยๆ ตามแต่ละช่วงเวลาของวัน ดังเช่นที่สุภาพ ที่เป็นคนจากบุรีรัมย์ และได้ย้ายเข้ามาเช่าบ้านอยู่อาศัยในย่านที่บอกว่าตนเองนั้นเป็นคนบุรีรัมย์และย้ายเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อมาหางานทำ โดยมาเช่าบ้านอยู่บริเวณหลังตลาดนางเลิ้ง ปัจจุบันก็ทำอาชีพเข็นรถขายถั่วต้ม ซึ่งปกติก็จะเข็นมาจอดขายที่บริเวณหน้าตลาด แต่ถ้าเป็นช่วงที่คนในตลาดมีน้อยก็สุภาพก็บอกว่าจะเข็นรถไปขายที่อื่น หรือเข็นเข้าไปขายในชุมชน และถ้าวันไหนที่ของที่ขายมีเหลือน้อยก็จะเข็นรถกลับเข้าบ้านเพื่อไปขายคนแถวๆ บ้านแทน (สุภาพ ศรีเนาวรัตน์, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546)

- ผู้ที่อยู่อาศัยที่อื่นภายนอกย่าน และเข้ามาขายของภายในย่าน ซึ่งคนกลุ่มนี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับคนกลุ่มแรก คือ จะมีที่ค้าขายอยู่บริเวณตลาดนางเลิ้งเป็นสำคัญ อาทิเช่น พี่สมร ที่เป็นคนจากภายนอก และได้เข้ามาขายของภายในย่าน โดยพี่สมรได้เล่าให้ฟังว่า ตนเองนั้นเป็นคนศรีสะเกษ และได้ย้ายเข้ามาในกรุงเทพฯ มาพักอาศัยอยู่แถวสะพานดำ โดยประกอบอาชีพเข็นรถขายของ ของที่ขายก็จะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ แล้วแต่ของที่ไปรับมา ซึ่งพี่สมรก็ได้บอกอีกว่าส่วนมากก็มักจะเข็นรถมาขายที่บริเวณหน้าตลาดนางเลิ้งแต่ก็ไม่ได้มาขายทุกวัน ถ้าวันไหนที่ขายก็จะเข็นรถมาในช่วงเวลาประมาณ 10.00 - 13.00น. เพราะเป็นช่วงที่มีคนมาก แต่หลังจากช่วงเวลานั้นพี่สมรก็จะเข็นรถไปขายต่อที่อื่น (สมร ชิดกระดง, สัมภาษณ์, 11 มี.ค. 2546)

ในส่วนของผู้ซื้อของช่วงเวลานี้ หมายถึง ทั้งผู้คนที่เข้ามาซื้อของ และผู้ที่เข้ามารับประทานอาหารภายในย่าน ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่าผู้ซื้อในย่านก็จะมีทั้งคนในย่าน และคนจากภายนอก ดังเช่นในช่วงก่อนๆ โดยคนในย่านส่วนใหญ่ก็ยังคงที่จะอาศัยการซื้อของสดที่มีอยู่ในตลาดเพื่อไปประกอบอาหาร หรือซื้ออาหารสำเร็จรูปต่างๆ ที่มีขายอยู่เพื่อไปทานในครอบครัว แต่ถ้าหากเป็นการซื้อของสดในปริมาณมากๆ ก็จะมีแนวโน้มไปหาซื้อที่ตลาดอื่นๆ เช่น ตลาดเทเวศร์ ปากคลองตลาด เพราะมีของให้เลือกมากกว่า และมีราคาที่ถูกกว่า (ประพัชร กรพินธุ์สุทธิ, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546)

สำหรับผู้ซื้อที่เป็นคนจากภายนอกที่เข้ามาภายในย่านนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรก คือ กลุ่มของข้าราชการ พนักงาน หรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานอยู่ในย่าน และบริเวณใกล้เคียง อาทิเช่น จากสำนักงานเขตป้อมปราบฯ ทหารบก สภพพัฒนาฯ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กรม

วิเทศทหาร ธนาคาร องค์การโทรศัพท์ ธกส. กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงคมนาคม และทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น ดังเช่นคำบอกเล่าของคุณสิริวรรณ ซึ่งเป็นคนในย่าน และเปิดร้านอาหารขายอยู่ในปัจจุบันที่กล่าวว่า “ เดียวนี้ส่วนมากคนที่มาทานอาหารก็เป็นคนที่ทำงานอยู่รอบๆ เช่นจากธกส. สภาพัฒนาฯ กระทรวง แต่คนจากที่ไกลๆ ก็ไม่ค่อยมีแล้ว ” (สิริวรรณ เกิดรัตน์, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) ซึ่งโดยส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้จะอาศัยการเข้ามารับประทานอาหารเช้า และจับจ่ายซื้อของต่างๆ ในตลาดนางเลิ้งเป็นหลัก โดยเฉพาะในช่วงเวลากลางวันของวันทำงานที่ถือว่าเป็นช่วงพักทำให้ในช่วงเวลานี้จะมีผู้คนที่เข้ามาซื้อของ และรับประทานอาหารเช้าในร้านอาหารต่างๆ ภายในย่านเป็นจำนวนมาก ดังเช่นคำบอกเล่าของคนที่มาทานอาหารในย่าน อาทิเช่น “ ทำงานอยู่ที่ธกส.ก็มาทานอาหารกลางวันที่นี่เกือบทุกวันมากกว่า 20 ปีแล้ว โดยส่วนใหญ่ก็จะมาทานอาหารในช่วงเวลาประมาณ 11 โมง เพราะคนจะยังไม่มาก ถ้ามาช่วงเที่ยงคนจะเยอะ ร้านอาหารไม่มีที่จะให้นั่ง ” (มณีรัตน์ สิทธิพรอนันต์, สัมภาษณ์, 11 มีค. 2546) หรือจากคำบอกเล่าของคนทำงานอยู่ที่สภาพัฒนาฯ และมาทานอาหารในย่านที่ว่า “ ใช้บริการที่นี่บ่อย โดยเฉพาะช่วงเที่ยง อาทิตย์ละประมาณ 2-3 ครั้ง ก็มาซื้อของ และทานอาหารที่นี่มากกว่า 10 ปีแล้ว เพราะอยู่ใกล้ที่ทำงาน และมีของให้เลือกทานเยอะ คนที่สภาพัฒนาฯ ก็มาทานอาหารที่นี่กันเยอะ ส่วนใหญ่คนจากหน่วยงานราชการแถวนี้ก็มาที่นี่กันทั้งนั้น ” (พรเพ็ญ อรุวงศ์, สัมภาษณ์, 11 มีค. 2546) รวมถึงจากคำบอกเล่าของคนในย่านที่ว่า “ ตอนกลางวันถ้าเป็นวันทำงาน ที่นี่จะมีของขายกันเต็ม คนจะมากันเยอะ ส่วนมากก็เป็นพวกข้าราชการ และคนทำงานแถวนี้ ” (วนาพร บุญญานูวัตร, สัมภาษณ์, 26 พค. 2546) ซึ่งเท่ากับว่าในปัจจุบันพื้นที่ในบริเวณตลาดนางเลิ้งนี้เหมือนกับเป็นแหล่งที่คอยรองรับและให้บริการเรื่องอาหารการกินแก่คนทำงานในย่าน รวมถึงบริเวณใกล้เคียง โดยในปัจจุบันที่ตลาดยังคงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยคนทำงานเหล่านี้เป็นสำคัญ และเนื่องจากการที่กิจกรรมการค้าขายของย่านในบริเวณตลาดนางเลิ้งจะรองรับกับคนทำงานเป็นหลัก ทำให้ในช่วงวันหยุดเสาร์ และอาทิตย์ กิจกรรมการค้าขายในตลาดจึงค่อนข้างเงียบ แต่ก็ยังคงมีพ่อค้าแม่ค้าที่มาขายสินค้าต่างๆ อยู่บ้างเพียงแต่ลดจำนวนของที่ขายให้น้อยลง รวมถึงร้านอาหารต่างๆ ที่ยังมีบางร้านที่เปิดขายอยู่ดังเช่นในวันธรรมดา

ทั้งนี้นอกจากคนกลุ่มแรก ซึ่งเป็นคนจากภายนอกที่เข้ามาซื้อสินค้า หรือเข้ามารับประทานอาหารเช้าต่างๆ ในย่านแล้ว ในปัจจุบันก็ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ก็เป็นคนจากพื้นที่อื่นๆ ภายนอกย่าน และเข้ามาซื้อสินค้าต่างๆ ภายในย่านเช่นกัน แต่คนกลุ่มที่สองนี้จะมีลักษณะการเข้ามาซื้อสินค้าที่แตกต่างจากคนกลุ่มแรก กล่าวคือ คนกลุ่มที่สองนี้จะเข้ามาภายในย่านเพื่อมารับประทานอาหารเช้าหรือมาซื้อสินค้าประเภทต่างๆ ที่มีขายอยู่ภายในย่าน อาทิเช่น อาหาร ขนม อะไหล่ยนต์ สุขภัณฑ์ อุปกรณ์ก่อสร้าง ฯลฯ ซึ่งเท่ากับว่าคนกลุ่มนี้จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้าขายของย่านในหลากหลาย

ประเภท โดยมีได้เจาะจงการเข้ามาซื้อสินค้าในประเภทที่เกี่ยวข้องกับอาหารประเภทต่างๆ เท่านั้น ทั้งนี้แม้ว่าลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้า หรือมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้าประเภทอื่นๆ นอกเหนือจากกิจกรรมการค้าประเภทอาหารนี้จะมีจำนวนคนซื้อที่ไม่มากนัก แต่ก็ถือได้ว่ากลุ่มคนดังกล่าวก็เป็นผู้ซื้อที่สำคัญของย่านด้วยเช่นกัน

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นถึงความหลากหลายของผู้ซื้อที่เข้ามาซื้อสินค้าประเภทต่างๆ หรือเข้ามารับประทานอาหารในบริเวณย่านในปัจจุบันว่ายังคงมีทั้งคนภายในย่าน และคนจากที่ต่างๆ ประปนกันไป ในปัจจุบันกิจกรรมการค้าขายโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับอาหารนั้นได้กลายมาเป็นที่พึ่งสำหรับผู้ซื้อที่เป็นคนทำงานที่อาศัยเข้ามารับประทานอาหารต่างๆ ภายในย่านในช่วงกลางวัน และคนขายเองก็ต้องถือว่าผู้ซื้อเหล่านี้ก็เป็นที่พึ่งสำคัญของการค้าขายในย่านด้วยเช่นกัน ที่ทำให้การประกอบกิจกรรมการค้าขายของย่านนั้นยังยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น และยังคงเป็นบทบาทสำคัญของย่านจวบจนปัจจุบัน

5.2 โครงสร้างกิจกรรมของย่านนางเลิ้งในปัจจุบัน

5.2.1 การแบ่งประเภทของกิจกรรมในย่านนางเลิ้ง

ในเรื่องของกิจกรรมนั้นจะศึกษาโดยอาศัยการปรับเอาแนวคิดของ Chapin จากบทที่ 2 ที่ได้สรุปไว้ถึง เรื่องของกิจกรรมว่ามีสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่ 3 ประการ คือ แหล่งประกอบกิจกรรม ประเภทกิจกรรม และระบบกิจกรรม กล่าวคือ

1. แหล่งประกอบกิจกรรม คือ ตำแหน่ง หรือสถานที่ที่สื่อความหมายทางกายภาพ และสร้างความเข้าใจถึงความเป็นมา หรือความสำคัญ
2. ประเภทกิจกรรม คือ ชนิดของกิจกรรมที่สื่อถึงวิถีชีวิตตามธรรมชาติ ที่มีความผูกพันอยู่กับชุมชน
3. ระบบกิจกรรม คือ สิ่งที่ซ่อนอยู่ในวิถีชีวิต กล่าวคือ เป็นพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ครอบคลุม และสังคมที่มีการกระทำสืบต่อกัน สื่อให้เข้าใจถึงระบบสังคมของการอยู่ร่วมกัน และการพึ่งพากัน

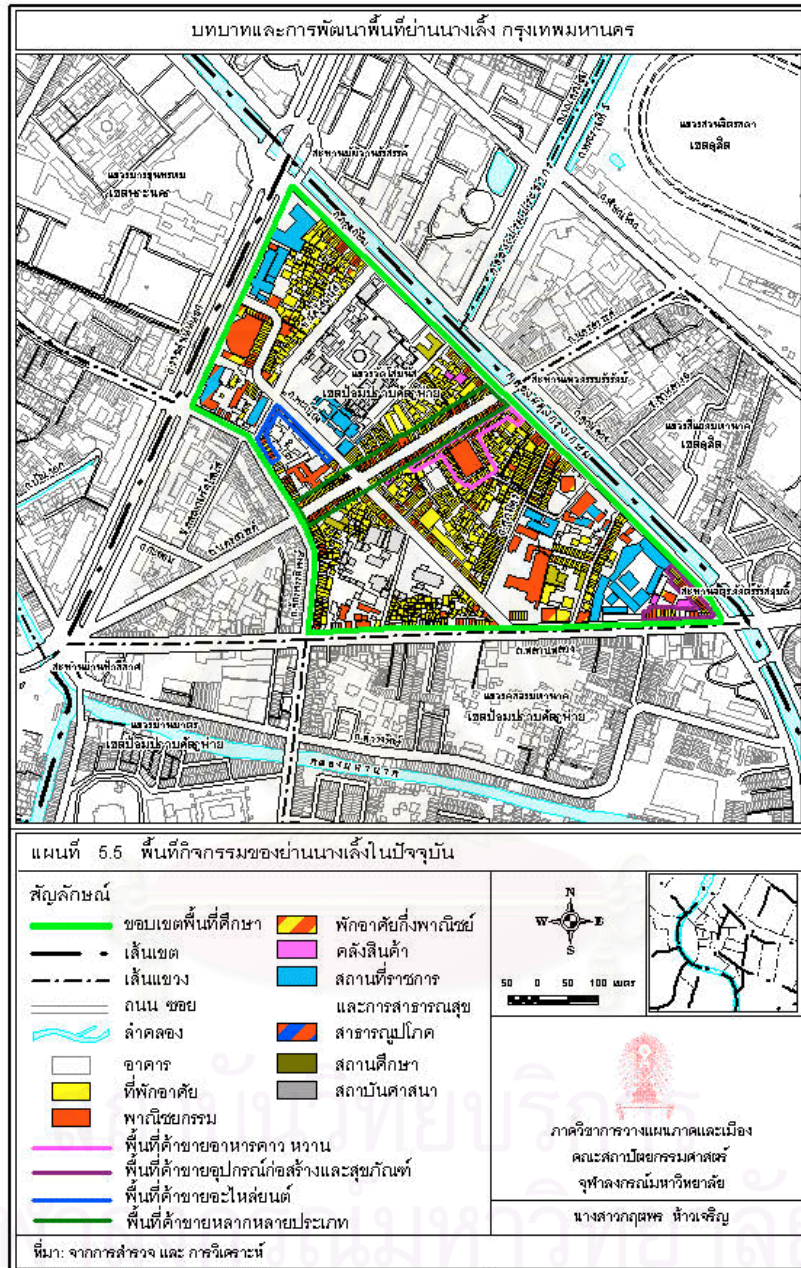
ประเภทกิจกรรม และการจำแนกพื้นที่กิจกรรมของย่านในปัจจุบัน

การประกอบกิจกรรมประเภทต่างๆ จะพบว่ามีความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ของย่าน โดยที่กิจกรรมส่วนใหญ่ของย่านนางเลิ้งจะอาศัยอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวเป็นที่ประกอบกิจกรรม ซึ่งผู้อยู่อาศัยส่วนมากก็จะใช้พื้นที่บริเวณชั้นล่างของอาคารที่พักอาศัยเป็นพื้นที่ค้าขาย และชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวดังกล่าวจะมีความสูงประมาณ 2-4 ชั้น และส่วนใหญ่จะเกาะตัวอยู่บริเวณริมถนนสายต่างๆ ภายในย่าน นอกจากนี้พื้นที่บริเวณด้านในที่ถัดจากตึกแถวริมถนนเข้าไปส่วนใหญ่อีกจะใช้เป็นที่อยู่อาศัยเป็นหลัก ซึ่งจากสภาพพื้นที่ของย่านนางเลิ้งดังกล่าวสามารถแบ่งเป็นพื้นที่เพื่อการพักอาศัย และพื้นที่พักอาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม ได้ดังนี้

พื้นที่เพื่อการพักอาศัย จะเป็นพื้นที่ด้านในถัดจากอาคารพาณิชย์ หรือตึกแถวริมถนน โดยมักจะรวมกลุ่มกันอยู่บริเวณหลังตลาดนางเลิ้ง บริเวณโดยรอบของวัดแค และบริเวณรอบๆ วัดโสมนัสฯ ซึ่งบ้านพักอาศัยดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว สูงประมาณ 1-2 ชั้น และตึกแถว สูงประมาณ 2-4 ชั้น ที่ปลูกอยู่กันอย่างแออัดหนาแน่นเต็มพื้นที่ โดยผู้คนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะต้องทำการเช่าที่ดิน หรือที่พักอาศัยจากสำนักงานทรัพย์สินฯ วัดแค วัดโสมนัสฯ หรือจากเอกชน ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน หรือบ้านพักอาศัยดังกล่าว

พื้นที่พักอาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม หรือเรียกว่าพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมการค้าของย่าน ซึ่งพื้นที่กิจกรรมการค้าของย่านนางเลิ้งนี้ จะจัดแบ่งโดยอาศัยการจัดกลุ่มประเภทกิจกรรมในพื้นที่ย่านเป็นหลัก ซึ่งสามารถแบ่งพื้นที่กิจกรรมการค้าของย่านได้เป็น 4 พื้นที่ คือ (แผนที่ 5.5)

1. พื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณตลาดนางเลิ้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูป
2. พื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณริมถนนกรุงเกษม ต่อกับตึกแถวริมถนนหลานหลวงบริเวณแยกสะพานขาว พื้นที่ในบริเวณนี้จะเป็นการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง และสุขภัณฑ์
3. พื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณริมถนนพะเนียง ฝั่งตรงข้ามกับกองสถาปนิกกรมสวัสดิการทหารบก ต่อกับตึกแถวริมถนนจักรพรรดิพงษ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอะไหล่ยนต์

4. พื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก และตึกแถวริมถนนอื่นๆ ภายในย่าน ซึ่งในบริเวณดังกล่าวจะเป็นการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าหลากหลายประเภทปะปนกัน

5.2.2 รายละเอียดกิจกรรมของย่านนางเลิ้งในปัจจุบัน

ในที่นี้จะเป็นการวิเคราะห์ถึงรายละเอียดของกิจกรรมการค้าของย่านนางเลิ้งในปัจจุบัน ที่สามารถจัดกลุ่มเป็นพื้นที่กิจกรรมประเภทต่างๆ ได้ เพื่อให้สามารถใช้อธิบายถึงรายละเอียดของกิจกรรมในกลุ่มต่างๆ ได้อย่างชัดเจน และง่ายต่อการเข้าใจ ซึ่งในการอธิบายถึงรายละเอียดของกิจกรรมของย่านในครั้งนี้จะอาศัยการอ้างอิงกับการจำแนกพื้นที่กิจกรรมการค้าของย่านที่ได้มีการแบ่งไว้ในข้างต้น

1. **พื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณตลาดนางเลิ้ง** ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายที่เกี่ยวกับการขายอาหารเป็นหลัก โดยในพื้นที่จะเป็นที่ตั้งของร้านค้า หรือกลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายสินค้าประเภทอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ ที่บางส่วนสร้างชื่อเสียงให้กับย่านมาแต่อดีต รวมถึงร้านค้าต่างๆ ที่เพิ่งมาขายใหม่ ทั้งนี้ในปัจจุบันย่านก็ยังคงมีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปก็เพราะในเรื่องของอาหารการกินที่อร่อย ทำให้ยังมีคนเข้ามาหาซื้อของทานกันภายในย่าน เป็นผลให้กิจกรรมการค้าขายของย่านจึงยังคงอยู่ได้ และอาจถือได้ว่ากิจกรรมการค้าขายที่เกี่ยวข้องกับอาหารนี้เป็นกิจกรรมหลักที่ช่วยรายได้ให้กับคนในย่านนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันรูปแบบการขายอาหารของย่านนั้นมีความหลากหลายมากขึ้น และสามารถสรุปรูปแบบของการขายอาหารในย่านได้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

1.1 รูปแบบของร้านอาหาร

1.2 รูปแบบของแผงขาย

1.3 รูปแบบของรถเข็น

โดยการค้าขายในรูปแบบต่างๆ นี้ ก็จะมีลักษณะ และรายละเอียดของการค้าขายที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1.1 **รูปแบบของร้านอาหาร** จะพบว่า ร้านอาหารที่ขายอยู่ภายในบริเวณย่านส่วนใหญ่ก็มักจะใช้อาคาร หรือตึกแถวบริเวณรอบๆ ตลาดที่เป็นที่พักอาศัยของตนเองเป็นที่ตั้งของ

ร้าน โดยจะใช้ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย และชั้นล่างเป็นที่ค้าขาย (ภาพที่ 5.1) ซึ่งร้านอาหารที่ขายอยู่ในย่านนั้นจะมีทั้งที่เป็นร้านอาหารเก่าแก่ที่ขายกันมาแต่อดีต ตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ และตกทอดการขายมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงร้านอาหารใหม่ที่เพิ่งมาตั้งอยู่ภายในย่าน ทั้งนี้ร้านอาหารที่ขายอยู่ในบริเวณตลาดนางเลิ้ง และเป็นร้านอาหารที่มีชื่อเสียงของย่าน ได้แก่ “ร้านบะหมี่เกี๊ยวรุ่งเรือง” ที่ขายบะหมี่เกี๊ยวหมูแดง เป็ดย่าง และปู มาประมาณ 10 กว่าปี โดยร้านสามารถเข้าได้จากทางตรอกนางเลิ้ง 1 และจากนครสวรรค์ ซ. 8 ซึ่งร้านนี้ก็ร้านอาหารอีกร้านหนึ่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในเรื่องของเส้นบะหมี่ที่ทำขึ้นเอง ทำให้มีคนจากที่ต่างๆ เดินทางเข้ามาทานเป็นจำนวนมาก ดังเช่นคำบอกเล่าของผู้ที่เข้ามาทานในร้านที่บอกว่า “ถ้าผ่านมาแถวนี้ก็จะแวะมาทานบะหมี่หมูแดงที่ร้านนี้เพราะเส้นบะหมี่ของเค้านุ่ม และอร่อยกว่าที่อื่น” (โสภิตา ต้นสกุล, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) โดยในปัจจุบันร้านจะเปิดขายตั้งแต่เวลา 09.00-20.00น. และเปิดวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน ร้านถัดมาคือ “ร้าน ส. รุ่งโรจน์” เป็นร้านขายก๋วยเตี๋ยวเป็ด บะหมี่เป็ด และเป็ดพะโล้ ร้านนี้ก็ร้านอาหารเก่าแก่ของย่านอีกร้านหนึ่งที่ขายมาประมาณ 30 กว่าปีเกือบ 40 ปีแล้ว และมีคนเข้ามาทานกันมาก ดังเช่นคำพูดของลูกค้าที่มาทานในร้านที่ว่า “มาทานที่ร้านนี้บ่อยเพราะติดใจไส้เป็ดของร้านนี้ ทำได้อร่อย และไม่มันเหมือนร้านอื่น” (นภาพร ดิษฐ์วัฒน์, สัมภาษณ์, 11 มี.ค. 2546) โดยร้าน ส. รุ่งโรจน์นี้จะเปิดขายในช่วงเวลา 09.00-16.00น. และปิดวันจันทร์สุดท้ายของเดือน หรือร้าน “เนื้อตุ๋นนางเลิ้ง” ที่ขายพวกก๋วยเตี๋ยวเนื้อตุ๋น โดยตั้งอยู่บริเวณนครสวรรค์ ซ.2 และเป็นร้านอาหารเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงของย่าน ซึ่งหากผ่านเข้ามาในช่วงเวลากลางวันจะเห็นว่ามีลูกค้านั่งกันเต็มร้าน รวมถึงโต๊ะที่นำมาตั้งอยู่นอกร้านด้วย (ศุภชัย นทีตานนท์, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545)

ทั้งนี้จากที่กล่าวมาก็เป็นตัวอย่างเพียงส่วนหนึ่งของร้านอาหารที่มีชื่อเสียงที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้ง แต่นอกจากร้านอาหารที่ได้ยกตัวอย่างมาในข้างต้นแล้ว ภายในบริเวณตลาดนางเลิ้งยังมีร้านอาหารอื่นๆ ที่เปิดขายอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งจากการสำรวจในปัจจุบันพบว่า ภายในพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้งนี้มีร้านอาหารที่เปิดให้บริการอยู่ประมาณ 35 ร้าน และมักเป็นร้านอาหารที่คนในย่านเป็นเจ้าของ โดยลูกค้าส่วนใหญ่ที่เข้ามาใช้บริการในร้านอาหารต่างๆ เหล่านี้ก็มักเป็นพวกคนทำงานเป็นสำคัญ โดยเฉพาะในช่วงเที่ยงคนที่เข้ามารับประทานอาหารในบริเวณนี้จะมีเป็นจำนวนมาก เช่นคำพูดของคนที่มาทานอาหารในย่าน “ร้านอาหารในบริเวณตลาดนี้มีเยอะ ช่วงพักเที่ยงก็อาศัยเดินเข้ามาทานอาหารที่ร้านในตลาดนี้ เพราะมีให้เลือกเยอะดี ไม่ต้องเดินทางที่อื่นที่อยู่ไกลๆ ตรงนี้เหมือนกับเป็นแหล่งรวมอาหาร และของกินสำหรับคนแถบนี้นี่” (กาญจนา วาดสันทัด, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546) รวมถึงจากคำบอกเล่าของพี่ธิดาที่ว่า “เป็นลูกค้าประจำของร้านอาหารในตลาดนางเลิ้งนี้ มาทานอาทิตย์ละ 3-4 วัน เพราะใกล้ที่ทำงาน

อาหารก็อร่อย และที่นี้มีร้านอาหารมากไม่ต้องแย่งกันหาร้าน หรือหาที่นั่งกับคนอื่น แกรมมีของให้ซื้อกลับไปทานอีก ” (ธิดา พันธธรรม, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในช่วงต้นจะเห็นว่า ในปัจจุบันนี้กิจกรรมการขายอาหารคาว หวาน ในรูปแบบของร้านอาหารนี้ เป็นการค้าขายรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อย่าน ในการที่ช่วยดึงดูดผู้คน โดยเฉพาะคนทำงานในย่าน และละแวกใกล้เคียงให้เข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่าเป็นการประกอบกิจกรรมการค้าขายอาหารรูปแบบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญของย่านในปัจจุบัน อีกทั้งจากการสำรวจในปัจจุบันยังพบว่าการค้าขายอาหารคาว หวานในรูปแบบของร้านอาหารนั้นนอกเหนือจากที่จะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อย่านแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นภายในย่าน กล่าวคือ ร้านอาหารบางร้าน เช่น ร้านบะหมี่เกี๊ยวรุ่งเรือง และร้าน ส. รุ่งโรจน์ ฯลฯ จะมีการใช้พื้นที่ของแผงขายระหว่างทางเดินที่อยู่บริเวณหน้าร้าน หรือระหว่างร้าน เป็นที่สำหรับประกอบอาหาร ซึ่งโดยปกติทางเดินในบริเวณดังกล่าวก็มีปัญหาในเรื่องของขนาดทางเดินที่ค่อนข้างแคบอยู่แล้ว และยิ่งเมื่อมีการใช้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวเป็นที่สำหรับเตรียม หรือประกอบอาหารต่างๆ รวมถึงมีการนำโต๊ะ หรือสิ่งของต่างๆ มาตั้งวางอย่างระเกะระกะในบริเวณนั้น ก็ยิ่งก่อให้เกิดความไม่สะดวก และสร้างความลำบากให้กับผู้คนที่ต้องสัญจร หรือต้องผ่านไปมาในบริเวณนี้เป็นอย่างมาก

1.2 รูปแบบของแผงขาย ในปัจจุบันจะพบว่าแผงขายอาหารส่วนใหญ่มักจะรวมกันอยู่บริเวณริมทางเดินในตลาด และบริเวณซอยทางออกหน้าตลาดทั้ง 2 ซอย ที่สามารถใช้ทะลุออกถนนนครสวรรค์ได้ รวมทั้งจะมีการวางแผงขายบริเวณหน้าบ้านที่เป็นอาคารตึกแถวรอบๆ ตลาดด้านในอีกด้วย โดยแผงที่ใช้วางของในตลาด และบริเวณรอบๆ ตลาดนี้จะมีอยู่ 2 แบบ คือแบบแรกจะมีลักษณะเป็นแผงปูนที่มีการก่อขึ้นไว้เป็นบล็อกๆ อย่างถาวร แบบที่สอง มีลักษณะเป็นแผงไม้ มีทั้งที่ตั้งไว้กับที่ และที่สามารถยกเก็บได้ ซึ่งผู้ที่ทำการค้าขายบนแผงทั้ง 2 แบบก็จะต้องทำการเช่าแผง หรือจ่ายค่าเช่าแผงให้กับทางสำนักงานทรัพย์สินฯ ในราคาที่แตกต่างกัน โดยในปัจจุบันจะพบว่า แผงขายในตลาดจะมีผู้เช่าทำการค้าขายบนแผงค่อนข้างน้อย หากเมื่อเทียบกับภาพในอดีตของแผงขายในตลาดจากคำบอกเล่าของคนในย่านที่ว่า “ ในสมัยก่อนช่วงที่การค้าขายของย่านยังคึกคัก คนเข้ามาซื้อของในตลาดกันมาก ทำให้แผงในตลาดนั้นเต็มไปด้วยสินค้าต่างๆ และมีคนขายของเกือบเต็มทุกแผง แต่ในปัจจุบันนี้เหลืออยู่เพียงไม่กี่แผงเท่านั้นเพราะเศรษฐกิจไม่ดี ” (จุฬารัตน์ แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) ซึ่งจากการสำรวจพบว่า ในปัจจุบันแผงขายในตลาดที่ยังคงมีของวางตั้งขายอยู่ประมาณ 105 แผงเท่านั้น จากแผงที่มีทั้งหมดประมาณ

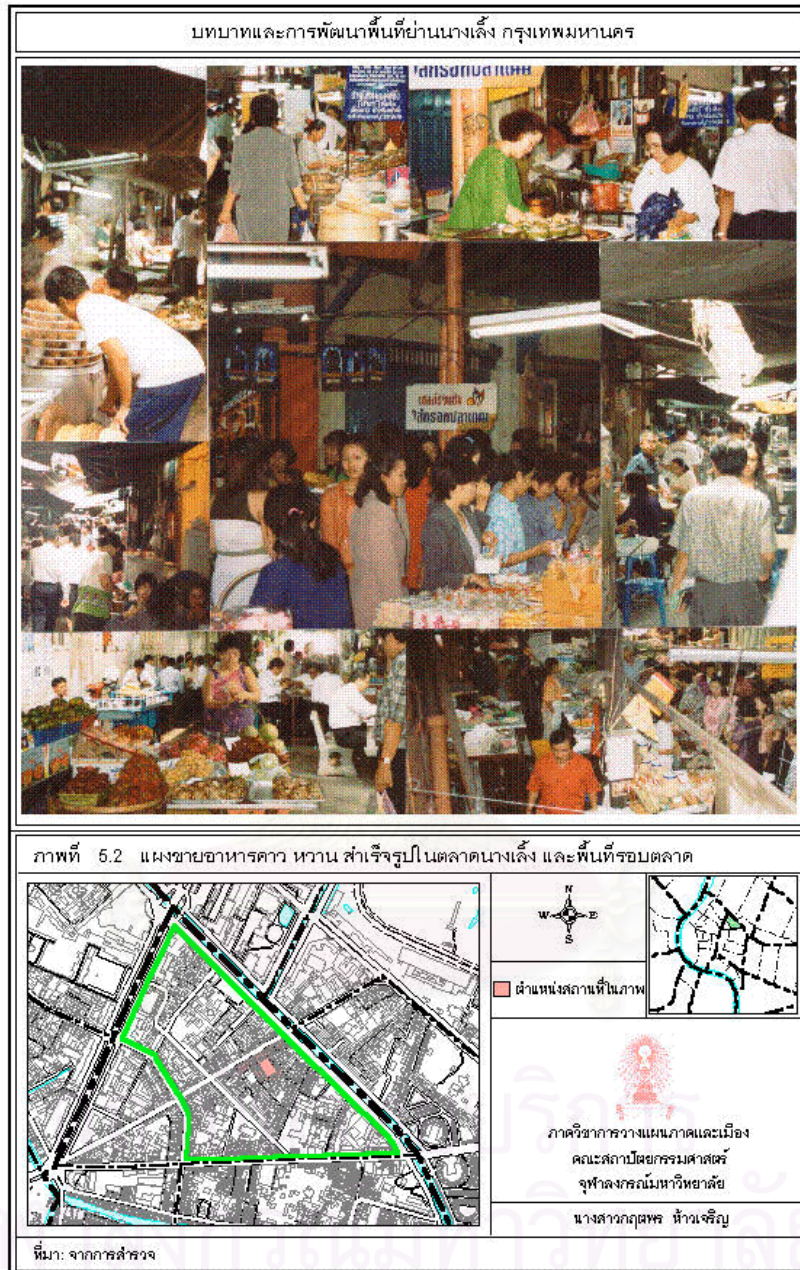
238 แผง (ตารางที่ 5.2) คิดเป็นเพียง 44% ของแผงทั้งหมด ซึ่งก็ถือว่าค่อนข้างน้อยเพราะมีจำนวนแผงที่ขายอยู่ไม่ถึงครึ่งจากจำนวนของแผงขายทั้งหมด

ทั้งนี้แผงที่ทำการขายอยู่ในตลาด และพื้นที่รอบตลาดส่วนใหญ่ก็มักจะขายของประเภทที่เกี่ยวข้องกับอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ เป็นหลัก (ภาพที่ 5.2) จากการสำรวจในปัจจุบันพบว่าแผงที่ทำการขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ มีจำนวนทั้งหมดประมาณ 70 แผง (ตารางที่ 5.2) อาทิเช่น อาหารสุก น้ำพริก เต้าหู้ทอด ไส้กรอกปลาแฉม โดยเฉพาะเจ้าไส้กรอกปลาแฉมนี่ ถือได้ว่าเป็นของทานเล่นอีกชนิดหนึ่งที่มีชื่อเสียงของย่าน ซึ่งเด็กรุ่นใหม่ในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยที่จะมีใครรู้จักว่าไส้กรอกปลาแฉมนี่มีหน้าตาเป็นอย่างไร (กนกวรรณ ราชสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มิ.ย. 2546) และ "แม่สะอั้ง" ที่เป็นเจ้าเก่าแก่ ที่ขายสาकुได้หมู เมียงลาว ข้าวตังหน้าตัง เป็นต้น นอกจากนี้แผงในย่านจะมีขายของคาวแล้วก็ยังมีแผงขายของหวาน หรือขนมหวานด้วยที่โดยมากแล้วจะเป็นเจ้าเก่าที่มีชื่อ เช่น "ร้านแม่กวา" มีชื่อเสียงในเรื่องของขนมหวานประเภท ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน สังขยาพิกทอง เป็นต้น ปัจจุบันร้านแม่กวาเปิดขายตั้งแต่เวลาประมาณ 10.00-17.00น. และปิดวันอาทิตย์ หรือ "นันทาขนมไทย" ก็เป็นเจ้าขนมไทยอีกเจ้าหนึ่งในย่าน ที่ทำขนมขายมาเกือบ 20 ปี ขนมที่ขายก็จะเป็นพวก ขนมกล้วย ขนมตาล ขนมเผือก ขนมมัน ขนมพิกทอง ข้าวเหนียวหน้ากุ้ง หน้าสังขยา หน้าปลาแห้ง ฯลฯ โดยร้านนันทาขนมไทยนี้จะเปิดขายในช่วงเวลาประมาณ 06.00-14.00น. และปิดวันอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันนี้แผงขายอาหาร และขนมส่วนใหญ่ในตลาดจะเปิดขายตั้งแต่เวลาประมาณ 10.00น. จนถึงเวลาประมาณ 15.00น. ก็จะเริ่มทยอยกันปิดร้านเพราะคนในย่านเริ่มน้อย

ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนแผงขายสินค้าในแต่ละประเภทในพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้ง

ประเภทแผงขาย	จำนวน
ของแห้ง	10
ของสด	25
อาหารคาว	40
อาหารหวาน	30
แผงว่าง	133
รวม	238

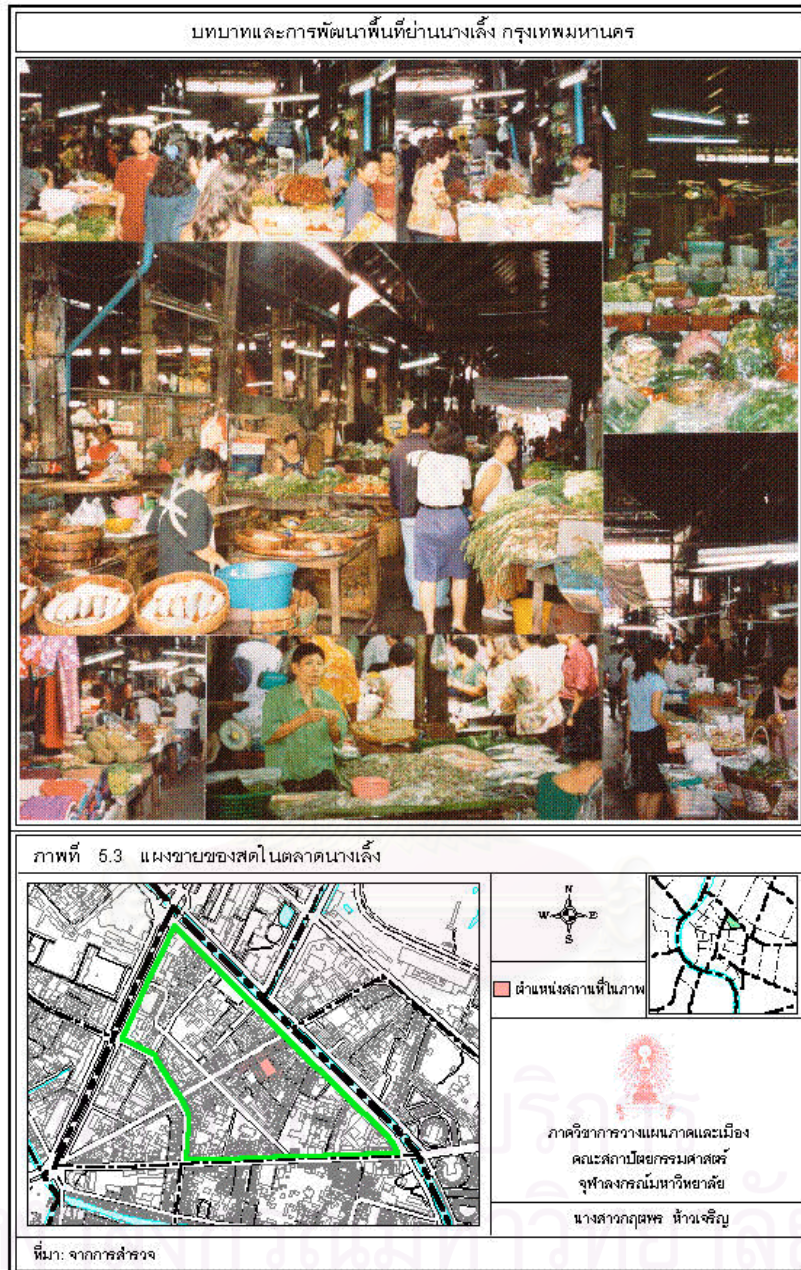
ที่มา : จากการสำรวจ

โดยในปัจจุบันนอกจากแผงขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ แล้ว ยังพบว่าแผงขายในตลาดก็ยังคงมีการขายของสด และของแห้งต่างๆ อยู่ด้วยเช่นกันแต่ก็มีเพียงเล็กน้อย จากการสำรวจพบว่าแผงขายของสด และของแห้งในตลาดมีอยู่ประมาณ 35 แผง (ตารางที่ 5.2) โดยของสด และของแห้งที่ยังคงขายอยู่ในตลาดนี้ ได้แก่ เนื้อหมู อาหารทะเล เส้นก๋วยเตี๋ยว ผักสด ผลไม้ ฟองเต้าหู้ คุกกี้ และเครื่องปรุงรสต่างๆ เป็นต้น (ภาพที่ 5.3) แต่ทั้งนี้จากการสำรวจในปัจจุบันพบว่าแผงที่ทำการขายของสด และของแห้งต่างๆ ในตลาดนี้ จะมีจำนวนแผงที่น้อยกว่าแผงที่ขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปค่อนข้างมาก อาจเนื่องจากอาหารคาว หวาน และขนมต่างๆ ที่ขายอยู่ในตลาดส่วนใหญ่นั้นจะผลิตขึ้นภายในย่าน ด้วยสูตรที่มีการปรุงแบบดั้งเดิมมาแต่โบราณ ทั้งรูปแบบ และรสชาติ รวมถึงต้องอาศัยฝีมือของคนทำเป็นสำคัญ ซึ่งในปัจจุบันอาหาร และขนมในลักษณะดังกล่าวก็ยังคงเป็นที่ต้องการของคนเมืองทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ ที่นิยม หรือต้องการหาอาหาร หรือขนมโบราณเหล่านี้ไปรับประทานอยู่ เป็นผลให้แผงขายในตลาดที่วางขายสินค้าประเภทนี้ จึงยังคงมีอยู่ค่อนข้างมากในปัจจุบัน และทำให้แผงขายอาหาร หรือขนมเหล่านี้ของย่านยังคงอยู่ได้

แต่ในขณะที่แผงขายอาหารสด และอาหารแห้งในตลาดนั้นกลับมีน้อยลง เนื่องจากในปัจจุบันสินค้าประเภทอาหารสด และอาหารแห้งต่างๆ นี้สามารถหาซื้อจากที่อื่นๆ ได้โดยง่าย และอาจได้สินค้าที่มีความสดใหม่ที่มากกว่า รวมถึงราคาที่ถูกลงกว่า เนื่องจากของสด และของแห้งที่ขายอยู่บนแผงในตลาดนางเลิ้งนี้ผู้ขายไม่ได้ผลิตขึ้น หรือนำมาขายเอง แต่เป็นการไปซื้อหรือรับมาจากตลาดอื่นๆ แล้วนำมาขายต่อ เช่น จากปากคลองตลาด ตลาดมหานาค ตลาดเทเวศร์ เขาวราช เป็นต้น เช่นจากคำบอกเล่าของคนขายของบนแผงในตลาดที่ว่า “ หมูที่ขายอยู่ในปัจจุบันนี้ จะมีเจ้าประจำเป็นโรงงานแถบบางแค โดยทางโรงงานจะนำหมูมาส่งให้ที่นี่ทุกวัน ไม่ต้องไปซื้อเองถึงที่โรงงาน ” (ชาวลิต มีแก้วน้อย, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) หรือคนขายอาหารทะเลบนแผงในตลาดที่กล่าวว่า “ อาหารทะเลพวกปลา กุ้ง หอยที่ขายนี้ส่วนใหญ่ก็จะซื้อมาจากวงเวียนใหญ่ หรือบางที่เค้าก็จะเอามาส่งให้จากแถบมหาชัย ” (เลี่ยมกร หอกิจรุ่งเรือง, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) เป็นต้น

จากตัวอย่างคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น ก็เป็นเหตุผลสำคัญส่วนหนึ่งที่ช่วยยืนยันได้ว่าในปัจจุบันนี้สินค้าประเภทอาหารสด และอาหารแห้งส่วนใหญ่ที่ขายอยู่บนแผงในตลาดนางเลิ้งนั้นมักจะเป็นสินค้าที่ผู้ขายจะหาซื้อ หรือรับช่วงต่อมาจากที่อื่นๆ อีกที่หนึ่ง และถึงนำมาขายภายในย่าน ซึ่งเป็นผลให้ราคาสินค้าในตลาดจึงมีราคาที่ค่อนข้างแพงกว่าตลาดอื่นๆ ที่เป็นตลาดรอง หรือที่เป็นตลาดขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถหาซื้อสินค้าต่างๆ ได้ที่ละมากๆ ราคาสินค้า

จึงถูกลอง ดังเช่นที่ชาวบ้านในย่านมักจะถูกกันว่า ตลาดนางเลิ้งนี้เป็นตลาดมือสอง ราคาของจึงแพงกว่าที่อื่น และจากเหตุผลดังกล่าวอาจเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้คนซื้ออาหารสด และอาหารแห้งในตลาดลดลง ซึ่งส่งผลให้แผงขายสินค้าประเภทดังกล่าวในตลาดลดลงตามไปด้วย และยังทำให้แผงขายอาหารสด และอาหารแห้งนี้มีจำนวนแผงที่น้อยกว่าแผงขายอาหารคาว หวานนั้นค่อนข้างมาก

สำหรับในส่วนของผู้ขายที่ทำการขายสินค้าบนแผงขายในตลาดส่วนใหญ่ก็น่าจะเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในย่านเอง และสืบทอดกิจกรรมการค้าขายดังกล่าวมาจากบรรพบุรุษ อาทิเช่น คนขายอาหารทะเลบนแผงขายที่กล่าวว่า “ ขยายพวกอาหารทะเลประเภทปลา ปลาหมึก กุ้ง หอยนี้มาประมาณ 30-40 ปีแล้ว โดยแต่ก่อนนั้นคุณแม่ขายมาก่อนประมาณ 20 ปีแล้วผมมาขายต่อ ก็คิดรวมว่าครอบครัวขายอาหารทะเลนี้มาประมาณ 40 – 50 กว่าปีมาแล้ว สมัยก่อนของที่ขายจะมีมากกว่านี้ แต่ปัจจุบันคนซื้อมีน้อย ส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนในย่าน คนที่อื่นไม่ค่อยมีมาซื้อเท่าไรทำให้ในปัจจุบันของที่ขายบนแผงจึงมีไม่มากนัก ” (เอี่ยมกร หอกิจรุ่งเรือง, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546) หรืออย่างคุณตา ร้านขายของชำที่บอกว่า “ ผมขายของที่นี้มานานแล้วร่วม 60 ปีได้ สมัยก่อนเคยผมขายพวกปลาเค็มอยู่ก่อน ตอนหลังผมมาขายแทน และเริ่มเปลี่ยนมาขายจำพวกของแห้งแทน ” (จุกฮั่ว แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 26 มิย. 2546)

ซึ่งจากที่ยกตัวอย่างมา และจากการสอบถามจากคนในย่านจะพบว่า ผู้ที่ทำการค้าขายอาหารบนแผงในตลาดส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในย่านเป็นหลัก และมักสืบทอดกิจกรรมการค้าขายมาจากบรรพบุรุษ แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นแผงที่เพิ่งมาตั้งขายใหม่แต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก สำหรับในส่วนของผู้ซื้อที่เข้ามาซื้อสินค้าบนแผงขายในตลาดที่เป็นประเภทอาหารสด และอาหารแห้งส่วนมากจะเป็นคนในย่าน โดยคนที่พักอาศัยอยู่ในย่านจะอาศัยการหาซื้อของสดเล็กๆ น้อยๆ จากในตลาดเพื่อไปประกอบอาหารรับประทาน แต่ถ้าหากเมื่อไรที่ต้องการซื้อสินค้าที่ละมากๆ ก็นิยมที่จะไปหาซื้อที่ตลาดอื่นๆ ภายนอกย่าน หรือตามห้างสรรพสินค้ากันมากกว่า แต่สำหรับแผงขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ ในตลาด และบริเวณรอบๆ ของตลาดนั้นจะพบว่า มีปริมาณผู้ซื้อที่ค่อนข้างมากกว่าแผงขายของสด หรือของแห้ง โดยลูกค้าส่วนใหญ่จะมีทั้งคนในย่าน และคนจากภายนอกที่ตั้งใจเข้ามาหาซื้ออาหาร หรือขนมที่มีชื่อเสียงของย่านไปรับประทาน รวมถึงลูกค้ากลุ่มข้าราชการ พนักงานในหน่วยงานต่างๆ ในบริเวณย่าน และบริเวณใกล้เคียงที่มักจะเข้ามาหาซื้ออาหารคาว หวานต่างๆ ภายในย่าน และถือว่าเป็นลูกค้ากลุ่มหลักของผู้ประกอบการค้าขายอาหารคาว หวานต่างๆ ภายในย่าน

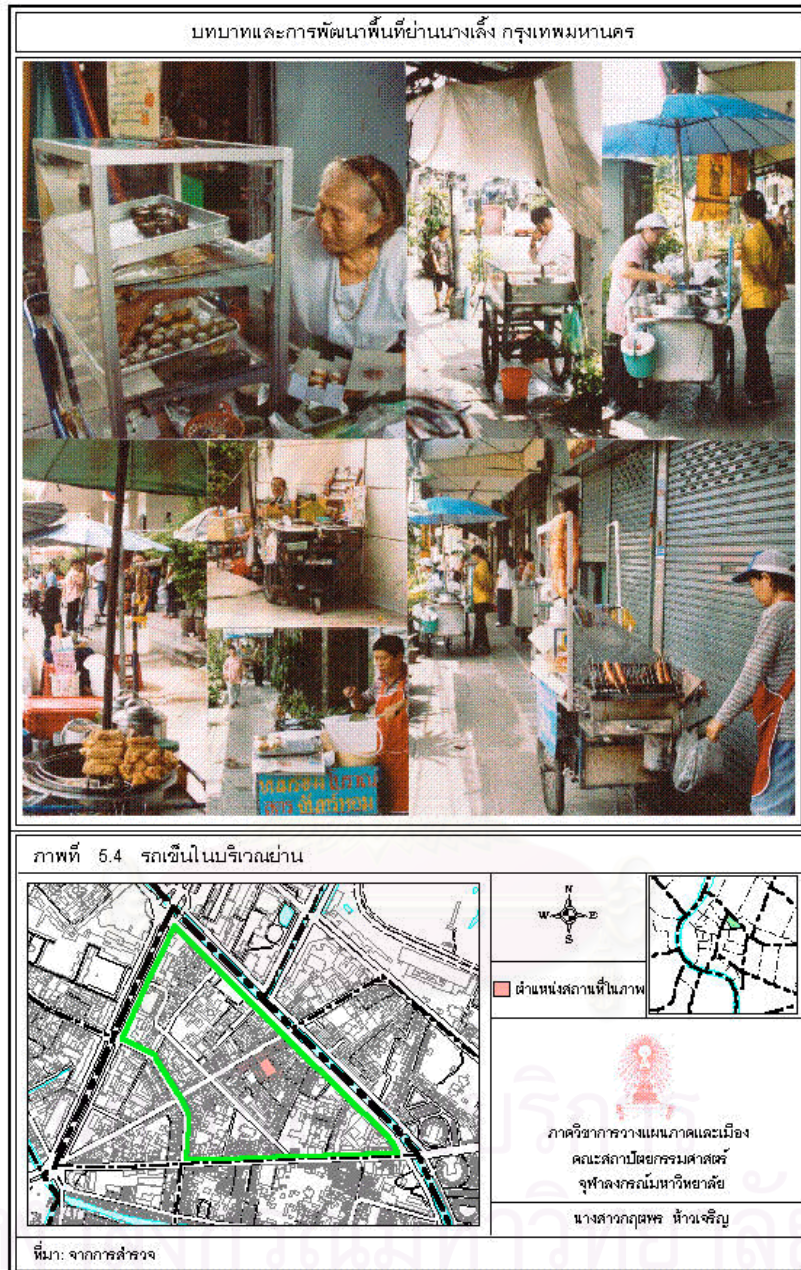
โดยในปัจจุบันแผงขายในตลาด และบริเวณโดยรอบตลาดส่วนมากนั้นจะเปิดขายเกือบทุกวัน โดยแบ่งช่วงเวลาการเปิดแผงขายได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเช้าจะเป็นกลุ่มแผงในตลาดที่ขายพวกอาหารสด และของใส่บาตร แต่ถ้าหากเป็นกลุ่มแผงขายอาหาร หรือขนมทั่วๆ ไป ก็จะเปิดขายในช่วงเวลาประมาณ 10.00น. แต่ทั้งนี้เวลาการเปิด-ปิดแผงต่างๆ นั้นมักจะไม่พร้อมกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าร้านไหนจะจัดร้าน หรือทำของออกมาขายเสร็จก่อนก็ออกมาขายก่อน ร้านไหนที่ขายของหมดก่อนก็จะปิดร้านไปก่อน เป็นต้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วในช่วงเวลาบ่ายๆ หลังจากหมดช่วงเวลาพักเที่ยง กิจกรรมการค้าขายต่างๆ ในย่านก็ค่อนข้างที่จะเจียบ คนที่เข้ามาซื้อของก็ค่อนข้างบางตา ร้านค้าจะเริ่มทยอยกันปิดแผง โดยในช่วงเวลาประมาณ 17.00 - 18.00น. แผงขายส่วนใหญ่ก็จะปิดกันเกือบหมด และจากการสำรวจพื้นที่ในบริเวณตลาดนางเลิ้งยังพบว่าแผงขายในตลาดนอกจากจะใช้ขายอาหาร ขายของสด หรือสินค้าอื่นๆ แล้ว แผงที่ไม่ได้ใช้ทำการค้าขายก็จะถูกใช้เป็นเพียงที่เก็บของ หรือที่วางของ ที่มีการวางกองสิ่งของต่างๆ รวมกันอยู่อย่างระเกะระกะ ซึ่งก่อให้เกิดความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของแผงขายภายในตลาด และยังเป็นการทำลายภาพของย่านอีกทางหนึ่ง

ทั้งนี้จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ถึงกิจกรรมหลักของย่านในรูปแบบแผงขายสินค้าประเภทต่างๆ นั้น อาจสรุปได้ว่าการประกอบกิจกรรมการค้าขายหลักประเภทการขายอาหารคาวหวานสำเร็จรูปในรูปแบบของแผงขายในตลาดนางเลิ้งนี้ ก็เป็นรูปแบบการค้าขายอีกรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของย่าน นอกเหนือจากการขายอาหารในรูปแบบของร้านอาหารต่างๆ เพราะช่วยดึงดูดให้คนเข้ามาใช้บริการในย่านเช่นกัน ซึ่งจากการสำรวจจะทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงข้อสรุปดังกล่าว กล่าวคือ พื้นที่ในบริเวณตลาดนางเลิ้ง ที่เป็นแหล่งรวมของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายอาหารคาว หวานนี้หากเข้าไปในพื้นที่บริเวณดังกล่าวจะพบว่า มีร้านอาหาร และแผงขายอาหารต่างๆ ตั้งเรียงรายขายของกันอย่างมากมาย ซึ่งจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับศูนย์อาหารตามห้างสรรพสินค้าที่เป็นแหล่งรวมของอาหารประเภทต่างๆ (ศุภชัย นทีตานนท์, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) ทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาใช้บริการ ทั้งในการรับประทานอาหารในร้านอาหาร และซื้อของจากแผงขายภายในตลาดกันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลากลางวันของวันทำงานที่ถือว่าเป็นเวลาที่คึกคัก และมีชีวิตชีวาที่สุดของกิจกรรมการค้าขายในตลาด เพราะร้านอาหาร และแผงขายอาหารแทบทุกร้านจะมีลูกค้าจำนวนมากมาอุดหนุน ส่งผลให้ในปัจจุบันกิจกรรมการค้าขายอาหารคาวหวานสำเร็จรูปในตลาดนี้ยังคงเป็นกิจกรรมหลักที่มีความสำคัญที่ทำให้บทบาททางการค้าขายของย่านยังคงอยู่ได้

1.3 รูปแบบของรถเข็น เป็นรูปแบบของกิจกรรมการค้าขายอาหารอีกรูปแบบหนึ่งที่มีค่อนข้างมากภายในย่าน โดยในปัจจุบันผู้ที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายในรูปแบบนี้มีมากขึ้น เนื่องจากคนตงงานก็จะหันมาประกอบอาชีพนี้กันมากเพราะไม่ต้องลงทุนสูง (ศุภชัย นทีตานนท์, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) ทำให้สามารถที่จะพบเห็นการค้าขายในรูปแบบนี้อยู่ทั่วไปภายในย่าน ทั้งนี้จากการสำรวจในปัจจุบันจะพบว่าผู้ใช้ที่ประกอบการค้าขายอาหารในรูปแบบรถเข็นในพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้งนี้อยู่ประมาณเกือบ 40 เจ้า แต่ทั้งนี้ปริมาณของรถเข็นดังกล่าวในแต่ละวันนั้นไม่แน่นอน เนื่องจากการค้าขายในรูปแบบนี้สามารถเคลื่อนย้ายที่ขายได้ตลอดเวลา จึงทำให้จำนวนของรถเข็นที่ขายในแต่ละวันนั้นไม่เท่ากัน โดยรถเข็นที่ขายส่วนใหญ่นี้ก็มักจะรวมกลุ่มกันอยู่ในบริเวณตลาดนางเลิ้ง และพื้นที่รอบๆ ตลาด (ภาพที่ 5.4) ซึ่งเป็นที่รวมของกลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายอาหารต่างๆ อาทิเช่น บริเวณในตลาดริมทางเดิน และบริเวณตรอกซอกซอยต่างๆ ในตลาด เป็นต้น

ทั้งนี้กลุ่มรถเข็นเหล่านี้จะมีทั้งที่มาตั้งขายเป็นประจำ และที่มาเป็นครั้งคราว แต่ส่วนมากแล้วกลุ่มรถเข็นนี้มักจะเปลี่ยน หรือย้ายที่ขายไปตามช่วงเวลาต่างๆ ของวัน อาทิเช่น ในช่วงเวลากลางวันจะขายอยู่บริเวณตลาดนางเลิ้ง หรือพื้นที่บริเวณรอบๆ ตลาด ที่เป็นแหล่งที่มีคนทำงานในย่านเข้ามาทานอาหาร และซื้อของ แต่เมื่อตลาดเริ่มเงียบก็จะย้ายไปขายยังที่อื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ที่ตลาดมหานาค ซึ่งจะมีคนคึกคักมากในช่วงเวลาเย็นถึงค่ำ โดยจากการสังเกต และการสัมภาษณ์จะพบว่าลูกค้าสำคัญของการค้าขายในรูปแบบนี้ของย่าน ได้แก่ กลุ่มคนทำงานเป็นหลัก เช่นเดียวกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แม่ค้าที่เข้ามาขายในย่านที่ว่า “ หลายๆ เจ้าจะหยุดขายในวันเสาร์ และวันอาทิตย์ เพราะว่าไม่ค่อยมีคน ขายไปก็ขาดทุน สู้เก็บแรงไว้ขายวันธรรมดาให้กับคนทำงาน และลูกค้าประจำดีกว่า ” (สมพร ปานคำดี, สัมภาษณ์, 11 มีค. 2546)

ซึ่งแม้ว่ากลุ่มรถเข็นขายอาหารภายในย่านจะมีลูกค้าประจำ และลูกค้าขาจรที่มาคอยอุดหนุนอยู่ก็ตาม แต่ก็ไม่มากเท่ากับลูกค้าที่เข้ามารับประทานอาหาร หรือซื้ออาหาร และขนมเจ้าเก่าภายในตลาดเพราะโดยมากแล้วอาหารที่ขายในรูปแบบของคนเข็นนี้จะเป็นอาหาร หรือของที่ที่สามารถหาทานได้ทั่วไปในพื้นที่อื่นๆ เช่น พวกอาหารอีสาน ไก่ย่าง ส้มตำ ฯลฯ ผู้ซื้อจึงไม่จำเป็นต้องเดินทางเข้ามาซื้อถึงภายในย่าน ซึ่งทำให้ผู้คนที่เข้ามาในย่านโดยเฉพาะในบริเวณตลาดนางเลิ้งจึงนิยมที่จะเข้ามารับประทานอาหาร หรือซื้อของจากแผงในตลาดมากกว่าที่จะซื้อจากรถเข็นที่ที่ขายอยู่บริเวณรอบๆ แต่กิจกรรมการค้าในรูปแบบของรถเข็นนี้ก็ยังคงสามารถอยู่ได้ เนื่องด้วยอาศัยลูกค้าบางส่วนที่เข้ามารับประทานอาหาร และซื้อของจากรถเข็นต่างๆ เหล่านี้กลับไปรวมถึงจากการที่กิจกรรมการค้าในรูปแบบนี้มีความได้เปรียบการค้าขายในรูปแบบอื่นๆ ที่สามารถ

เคลื่อนย้ายไปหาลูกค้าในที่ต่างๆ ได้ ทำให้สามารถขายได้หลายช่วงเวลามากกว่า ในขณะที่การค้าขายในรูปแบบของร้านอาหาร และแผงลอยนั้นไม่สามารถทำได้ โดยต้องอาศัยการขายเฉพาะในช่วงกลางวัน หรือช่วงที่มีคนเข้ามาเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการค้าขายในรูปแบบรถเข็นนี้ จะมีความยืดหยุ่นมากกว่าการค้าขายในรูปแบบของร้านอาหาร หรือแผงขายในตลาดมากดังเช่น จากคำพูดของแม่ค้ารถเข็นที่เข้ามาขายของในย่านที่ว่า “ขายของแบบรถเข็นนี้ก็ดีเพราะเวลาที่ขายตรงนี้แล้วมีคนซื้อน้อยก็จะเข็นรถไปขายที่อื่นที่มีคนเยอะกว่าจนกว่าจะขายหมด” (ปิ่น คำแสง, สัมภาษณ์, 11 มี.ค. 2546)

โดยส่วนใหญ่ จากการสำรวจจะพบว่าผู้ที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายอาหารในรูปแบบรถเข็นภายในย่านจะมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่ในย่านนางเลิ้ง โดยมักจะเป็นคนที่มาจากอีสานที่เข้ามาเช่าบ้านอยู่ภายในย่าน และมาประกอบอาชีพค้าขายในรูปแบบดังกล่าว โดยอาศัยบ้านพักของตนเองเป็นที่เตรียมอาหารก่อนที่จะออกไปขาย ส่วนอีกกลุ่มจะเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่นอกย่านแล้วนำอาหารเข้ามาขายในบริเวณพื้นที่ย่าน เช่น คนขายขนมกุยช่ายในตลาดที่มาจากแถวศรียาน และตลาดพลู เป็นต้น ซึ่งจากในช่วงต้นจะเห็นว่าการค้าขายในรูปแบบรถเข็นนั้นนอกจากจะเป็นอาชีพของคนในย่าน หรือกิจกรรมหลักของย่านแล้วยังช่วยสร้างอาชีพให้กับคนภายนอก เท่ากับว่ากิจกรรมการค้าขายอาหารภายในย่านได้ช่วยสร้างรายได้ให้กับคนโดยทั่วไป ทำให้ในปัจจุบันมีผู้คนที่ยังคงยึดการประกอบอาชีพการค้าขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปภายในย่านนางเลิ้งกันเป็นจำนวนมาก และจากการสำรวจยังพบว่าการค้าขายในรูปแบบรถเข็นนี้ได้สร้างปัญหาต่อผู้คนที่สัญจรในย่านเป็นอย่างมาก เนื่องจากรถเข็นต่างๆ เหล่านี้มักจอดขายสินค้าอยู่บนทางเท้าบริเวณริมถนน และทางเดินภายในย่านอย่างไม่เป็นระเบียบ (ภาพที่ 5.4)

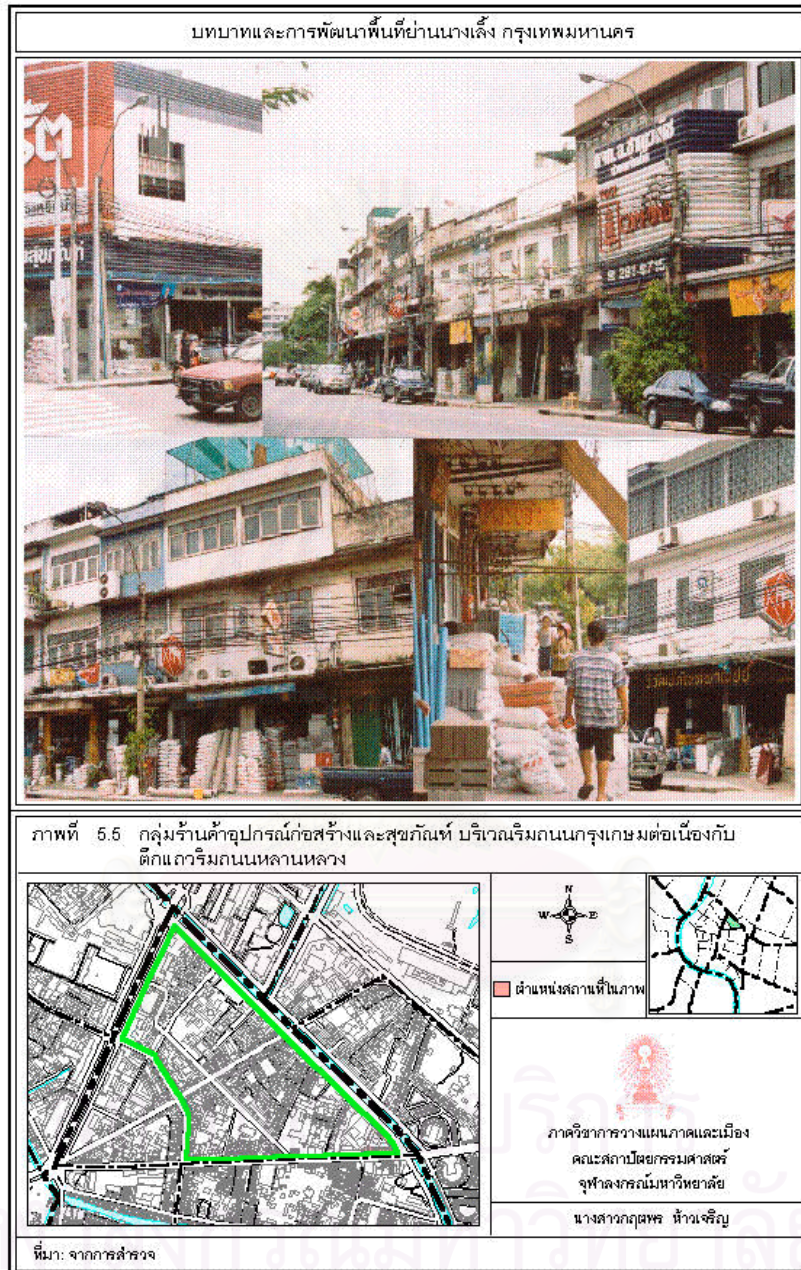
ทั้งนี้จากที่กล่าวมาทั้งหมดถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายอาหารคาว หวาน ทั้ง 3 รูปแบบของย่านนางเลิ้งในช่วงต้น ก็พอที่จะทำให้สรุปได้ว่าในปัจจุบันการประกอบกิจกรรมการค้าขายอาหารยังคงถือเป็นอาชีพหลักที่มีบทบาทสำคัญของย่านเพราะช่วยสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับคนในย่าน รวมถึงคนภายนอกที่เข้ามาค้าขายภายในย่าน

2. กิจกรรมการค้าขายที่เกี่ยวข้องกับการขายวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง และสุขภัณฑ์ โดยการประกอบกิจกรรมการค้าขายสินค้าประเภทนี้เป็นกิจกรรมการค้าใหม่ที่เกิดขึ้นในย่าน ในช่วงระยะเวลาประมาณ 50 กว่าปีที่ผ่านมา โดยคนที่ทำการค้าขายส่วนใหญ่ก็มักเป็นคนในย่าน และ

ทำการค้าขายกันเรื่อยมา ซึ่งร้านค้าที่ขายเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง และสุขภัณฑ์นี้จะรวมกลุ่มกันอยู่ในพื้นที่กิจกรรมในตึกแถวริมถนนกรุงเกษมติดต่อกับตึกแถวริมถนนหลานหลวง ที่บริเวณแยกสะพานขาว โดยเป็นการใช้พื้นที่ชั้นบนของตึกแถวเป็นที่พักอาศัย และใช้ชั้นล่างเป็นที่ประกอบกิจกรรมการค้า (ภาพที่ 5.5) ซึ่งแต่เดิมเมื่อครั้งยังไม่มีห้างสรรพสินค้า หรือร้านค้าขนาดใหญ่ที่ค้าขายเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง หรือเครื่องสุขภัณฑ์ต่างๆ การขายสินค้าประเภทนี้ของย่านก็ค่อนข้างที่จะคึกคัก แต่ในช่วงหลังเมื่อเริ่มมีการค้าขายสินค้าประเภทนี้ในห้างสรรพสินค้ามากขึ้น ทำให้ลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้าในย่านนั้นลดน้อยลงไปมาก (ประพัชร กรพินธุ์สุทธิ, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546)

ซึ่งจากการสำรวจในปัจจุบันพบว่า ร้านที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง และเครื่องสุขภัณฑ์อยู่ประมาณ 15 ร้าน คิดเป็นจำนวนห้องได้ประมาณ 23 ห้อง โดยสินค้าที่ทำการขายส่วนใหญ่ก็จะเป็นวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง และเครื่องสุขภัณฑ์ต่างๆ อาทิเช่น ทราาย ปูนซีเมนต์ อิฐบล็อด ท่อPVC สี กระจกเบื้องหลังคา กระจกเบื้องปูพื้น กระจกเบื่อนผนัง อุปกรณ์ไฟฟ้า เครื่องมือช่าง รวมถึงเครื่องสุขภัณฑ์ และอุปกรณ์ห้องน้ำ ฯลฯ ทั้งนี้ร้านค้าที่ขายสินค้าประเภทนี้ส่วนใหญ่ก็จะเปิดขายในช่วงเวลาประมาณ 09.00-18.00น. โดยรูปแบบการขายวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง และเครื่องสุขภัณฑ์นี้ มีทั้งที่เป็นการขายปลีก และการขายส่ง หากเป็นการซื้อครั้งละมากๆ ก็จะมีบริการส่ง สำหรับลูกค้าส่วนใหญ่ในปัจจุบันก็เป็นผู้คนจากที่ต่างๆ โดยไม่สามารถเจาะจงกลุ่มของลูกค้าได้ว่าเป็นลูกค้าจากที่ใดที่หนึ่งเป็นสำคัญ ซึ่งลูกค้าในย่านก็จะมีที่เป็นขาประจำ และขาจรที่เข้ามาซื้อเองในย่าน หรือโทรสั่งซื้อกับทางร้าน และให้ทางร้านจัดส่งให้ ทั้งนี้การค้าขายในลักษณะดังกล่าวที่ร้านเป็นผู้ให้บริการโดยการจัดส่งสินค้าให้ถึงที่นั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นภายในย่าน กล่าวคือ ทั้งรถกระบะ และรถจักรยานยนต์ที่จอดเพื่อจัดเตรียม หรือขนถ่ายสินค้าที่จะไปส่งให้กับลูกค้ายังที่ต่างๆ นั้น มักจะจอดเกะเกะกีดขวางเส้นทางสัญจร แต่เนื่องจากถนนกรุงเกษมเป็นถนนที่มีขนาดช่องผิวทางจราจรที่ค่อนข้างกว้างจึงไม่ค่อยก่อให้เกิดความติดขัดของการจราจรมากนัก รวมถึงจากการที่ร้านค้ามักมีการนำสินค้ามาวางกองไว้ยังบริเวณทางเดินหน้าร้าน หรือบนทางเท้าเป็นการกีดขวางทางเดินของผู้ที่ผ่านไปมา ซึ่งบางครั้งผู้คนที่ต้องเดินผ่านในบริเวณดังกล่าวจึงต้องอาศัยพื้นที่บนถนนเป็นทางเดินแทน และอาจก่อให้เกิดอันตรายได้

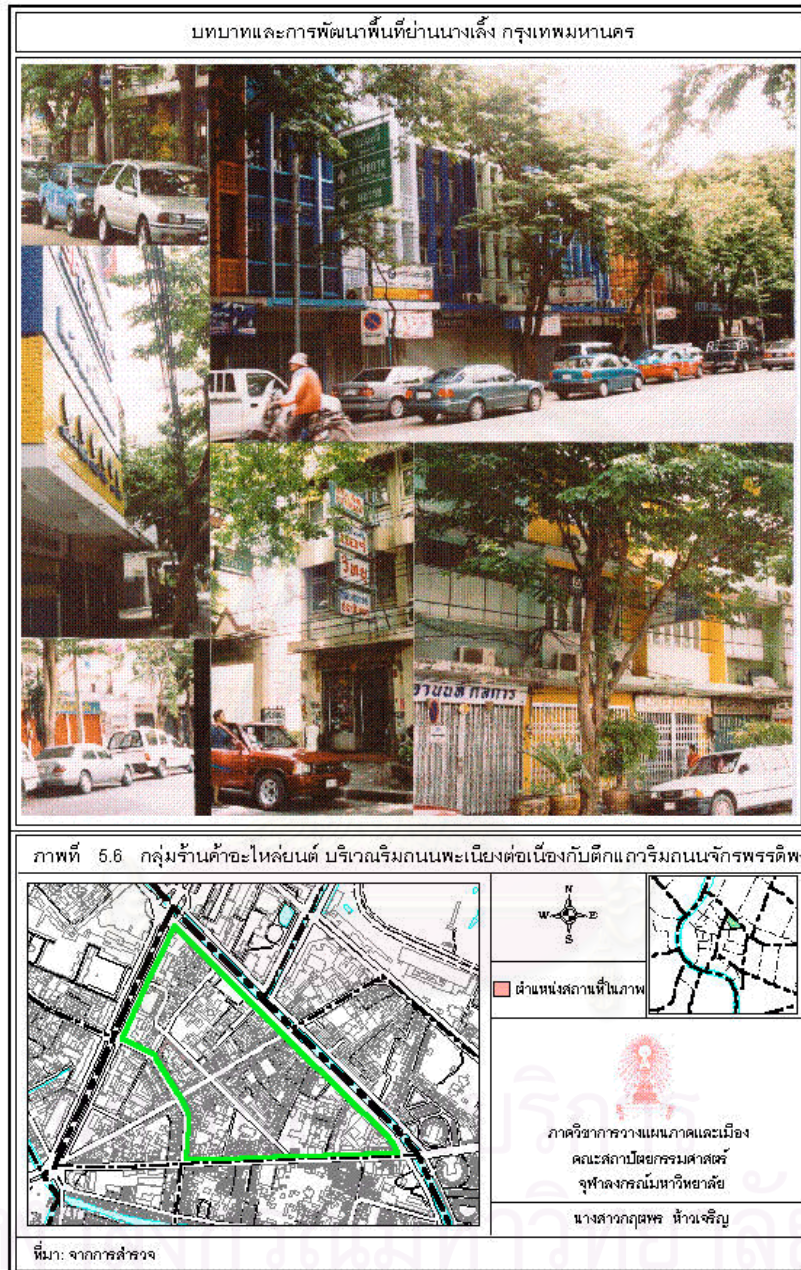
3. กิจกรรมการค้าขายที่เกี่ยวกับการขายอะไหล่ยนต์ ร้านค้าที่ทำการค้าขายสินค้าประเภทอะไหล่ยนต์ทั้งใหม่ และเก่าในย่านนั้น จะเป็นร้านที่ขายยตัวต่อเนื่องมาจากแถบวรจักรที่เป็นแหล่งที่มีร้านค้าประเภทนี้เป็นจำนวนมาก กล่าวคือ เมื่อร้านค้าแถบวรจักรเริ่มหนาแน่น และ

พื้นที่ค้าขายเริ่มเต็ม ร้านค้าประเภทนี้จึงขยายตัวมายังพื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งมากขึ้นเรื่อยๆ (ประพัชร กรพินธุ์สุทธิ, สัมภาษณ์, 3 กค. 2546) โดยส่วนใหญ่กิจกรรมการค้าประเภทนี้จะรวมกลุ่มกันในบริเวณพื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณริมถนนพะเนียง ฝั่งตรงข้ามกับกองสถาปนากิจกรมสวัสดิการทหารบก ต่อต่อกับตึกแถวริมถนนจักรพรรดิพงษ์ (ภาพที่ 5.6) ทำให้สามารถจัดเป็นกลุ่มร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าประเภทเดียวกันได้ ส่งผลให้ในพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีลักษณะเป็นเหมือนย่านการค้าอะไหล่ยนต์ ทั้งนี้จากการสอบถามผู้ขายในย่านทำให้ทราบถึงปัญหาอย่างหนึ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการค้าขายในปัจจุบัน กล่าวคือ “ ตั้งแต่เปิดใช้สะพานพระราม 8 เป็นต้นมา การค้าขายของร้านอะไหล่ยนต์ ฝั่งริมถนนจักรพรรดิพงษ์นี้ค่อนข้างเงียบ คนซื้อของยากเพราะไม่สามารถจอดรถบริเวณริมถนนชื่อของเหมือนเคยได้ ” (สุรพงษ์, เจียรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) เนื่องจากปัจจุบันบริเวณถนนจักรพรรดิพงษ์นี้เป็นเส้นทางสัญจรที่ต่อเนื่องมาจากสะพานพระราม 8 ที่มีปริมาณรถผ่านบริเวณนี้ค่อนข้างมากทำให้บริเวณนี้ถูกห้ามไม่ให้มีการจอดรถ จากสาเหตุดังกล่าวจึงกลายเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการค้าขายของร้านอะไหล่ยนต์ในย่าน โดยเฉพาะร้านที่ตั้งอยู่ริมถนนจักรพรรดิพงษ์เป็นสำคัญ

ทั้งนี้จากการสำรวจจะพบว่าในปัจจุบัน ร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการขายอะไหล่ยนต์ในพื้นที่บริเวณนี้มีอยู่ทั้งหมดประมาณ 25 ร้าน คิดเป็นจำนวนห้องแถวได้ ประมาณ 63 ห้อง โดยร้านค้าที่ขายอะไหล่ยนต์บริเวณริมถนนพะเนียงส่วนใหญ่จะเป็นร้านที่ตั้งขึ้นมาขายก่อนร้านค้าฝั่งถนนจักรพรรดิพงษ์ โดยมีอายุเฉลี่ยประมาณ 20 กว่าปี มีจำนวนร้านค้าอยู่ 20 ร้าน คิดเป็นจำนวนห้องได้ 38 ห้อง แต่ในส่วนของร้านค้าริมถนนจักรพรรดิพงษ์นั้น มีอายุเฉลี่ยของร้านค้าประมาณ 10 กว่าปี และมีร้านค้าที่ตั้งอยู่บริเวณนี้จำนวน 5 ร้าน คิดเป็นจำนวนห้องได้ 25 ห้อง ซึ่งร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอะไหล่ยนต์ส่วนใหญ่จะเปิดทำการค้าขายทุกวันตั้งแต่เวลาประมาณ 09.00-18.00น. และจะหยุดวันอาทิตย์ โดยผู้ที่ทำการค้าขายส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนในย่านเอง แต่รูปแบบการค้าขายดังกล่าวนี้จะทำให้เกิดมีผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่ภายในย่านเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากแรงงาน หรือลูกจ้างของร้านค้าต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งจะทำให้ความหนาแน่นของบ้านเรือน และผู้คนในย่านนั้นมีเพิ่มมากขึ้น

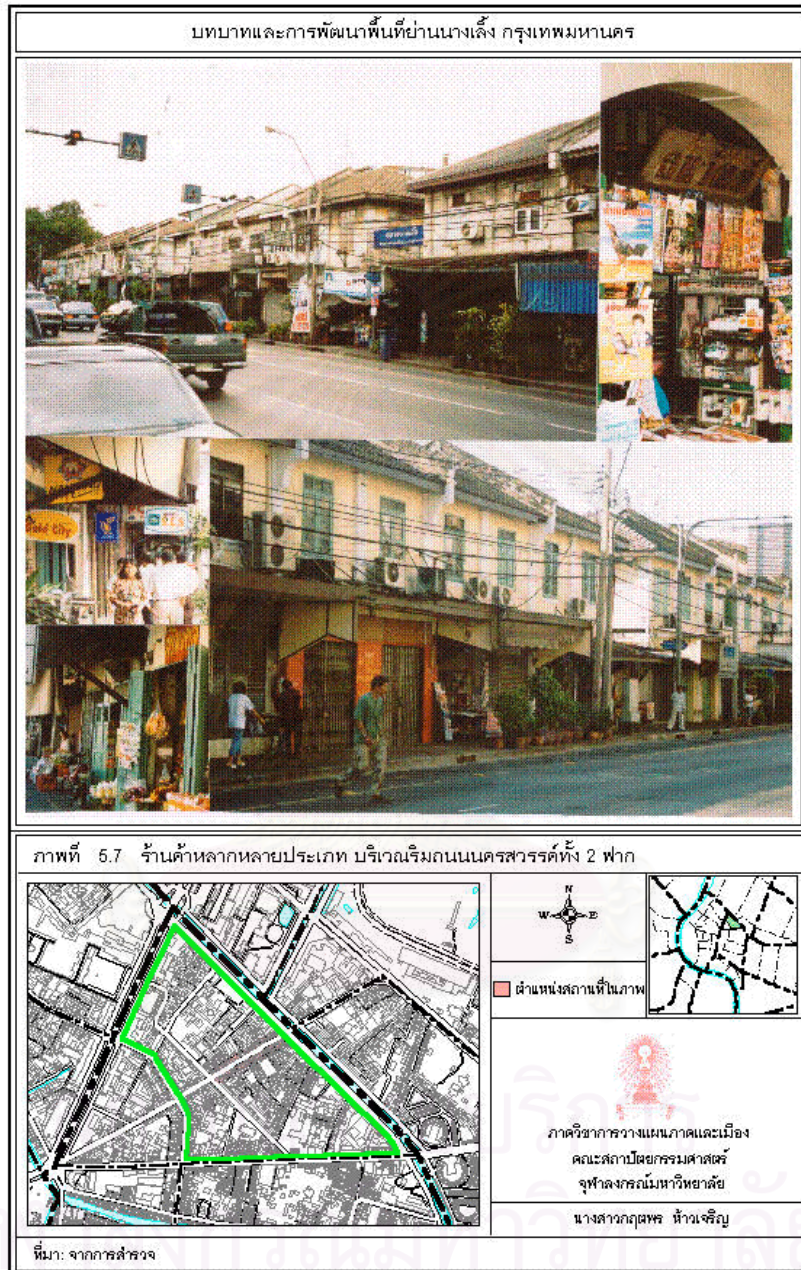
สำหรับในส่วนของสินค้าที่ทำการขายในพื้นที่บริเวณนี้ ก็เป็นสินค้าที่มีความเกี่ยวข้องกับอะไหล่ยนต์ต่างๆ เป็นหลัก เช่น เครื่องยนต์ ชิ้นส่วนตัวถังรถยนต์ อะไหล่เครื่องยนต์ รวมถึงอุปกรณ์และชิ้นส่วนต่างของรถยนต์ที่ใช้แล้ว เป็นต้น โดยสินค้าที่ขายนี้จะมีทั้งประเภทที่ขายปลีก และขายส่ง โดยลักษณะที่เป็นการขายปลีกลูกค้าจะเป็นผู้เข้ามาหาซื้อเองภายในย่าน แต่ถ้าเป็นในรูปแบบของการขายส่งก็จะเป็นการสั่งซื้อ และทางร้านจะเป็นผู้บริการจัดส่งให้ถึงที่ โดยการค้าขายในรูปแบบ

แบบนี้ก็ก่อให้เกิดปัญหาเช่นเดียวกับการค้าขายวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง กล่าวคือ รถที่จอดเพื่อซื้อสินค้า หรือรถขนส่งสินค้าของทางร้านนั้น มักจอดเกะกะขวางเส้นทางการสัญจร และก่อให้เกิดความติดขัด รวมถึงร้านค้าอะไหล่ยนต์ในบริเวณดังกล่าวจะมีการจองที่จอดรถไว้สำหรับเพื่อจอดรถขนส่งสินค้าของตนเอง ซึ่งทำให้บริเวณนี้หาที่จอดรถได้ค่อนข้างยาก และก่อให้เกิดความไม่สะดวกต่อผู้ที่เข้ามาซื้อสินค้าในย่าน นอกจากนี้จากการที่ร้านค้ามักมีการนำสินค้ามาวางกองไว้บริเวณทางเดินหน้าร้าน หรือบนทางเท้าเป็นการกีดขวางทางเดินของผู้คนที่ผ่านไปมา ทำให้บางครั้งผู้คนที่ต้องเดินผ่านในบริเวณนี้ต้องอาศัยพื้นที่บนถนนเป็นทางเดินแทน และอาจก่อให้เกิดอันตรายได้

นอกจากกิจกรรมทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมาแล้ว ยังพบว่าภายในย่านมีกลุ่มกิจกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่จะแตกต่างจากกิจกรรมใน 3 กลุ่มแรก กล่าวคือ กิจกรรมในกลุ่มนี้จะไม่สามารถที่จะจัดได้ว่าเป็นกลุ่มกิจกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งได้อย่างชัดเจนดังเช่นในกิจกรรมทั้ง 3 ประเภทข้างต้น เนื่องจากกิจกรรมในกลุ่มนี้เป็นการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมหลากหลาย ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้า และบริการต่างๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดเป็นพื้นที่กิจกรรมการค้าขายขนาดใหญ่ที่สามารถเห็นกันได้อย่างชัดเจนภายในย่าน โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมในกลุ่มดังกล่าว ดังนี้

4. กิจกรรมการค้าขายหลากหลายประเภท เป็นการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมหลากหลายประเภท ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการค้า และบริการประเภทต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมประเภทอื่นๆ ของย่านปะปนกันไป ซึ่งร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมในกลุ่มนี้จะกระจายอยู่ทั่วไปภายในย่าน และประกอบกิจกรรมรูปแบบต่างๆ กัน โดยร้านค้าส่วนใหญ่เหล่านี้จะตั้งอยู่ในตึกแถวริมถนนเป็นหลัก โดยเฉพาะพื้นที่กิจกรรมในตึกแถวริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟากที่จะพบว่าเป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมหลากหลายประเภททั้งกิจกรรมการค้า และบริการประเภทต่างๆ ปะปนกันไปเป็นจำนวนมาก (ภาพที่ 5.7) รวมถึงตึกแถวบริเวณริมถนนสายอื่นๆ ภายในย่าน เช่น ตึกแถวริมถนนกรุงเกษม ถนนหลานหลวง ถนนจักรพรรดิพงษ์ ถนนพะเนียง และถนนศุภมิตร เป็นต้น ที่พบว่าจะมีร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าประเภทดังกล่าวตั้งอยู่ด้วยเช่นกัน โดยที่ร้านค้าดังกล่าวเหล่านี้จะใช้พื้นที่ชั้นล่างของตึกแถวเป็นพื้นที่ค้าขาย ส่วนชั้นบนจะใช้เป็นที่อยู่อาศัย ทั้งนี้จากการสำรวจในพื้นที่บริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก จะพบว่าพื้นที่ในบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายค้าหลากหลายประเภทปะปนกัน

ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนร้านค้าประเภทต่างๆในบริเวณตึกแถวริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก

ประเภทของร้านค้า	จำนวน
ร้านขายอาหาร	17
บริษัท / สำนักงาน	15
ร้านขายของชำ	12
ร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง / อุปกรณ์ในบ้าน	8
ร้านตัดผม / ร้านเสริมสวย	7
ร้านขายทอง / เพชร / เครื่องประดับ	6
ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า	5
ร้านขายยา / อุปกรณ์การแพทย์	5
ร้านขายเครื่องสำอางภัณฑ์ / ภูปเทียน	4
ร้านขายแว่นตา	3
ร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้า	3
ร้านขายรองเท้า	3
ร้านทำกรอรูป	3
ร้านขายหนังสือ / นิตยสาร	2
ร้านถ่ายรูป	2
ร้านขายข้าวสาร	2
ร้านขายเครื่องเขียน	2
ร้านขายเคมีภัณฑ์	2
ธนาคาร	2
ร้านซ่อมนาฬิกา	1
ร้านทำฟัน	1
ร้านถ่ายเอกสาร	1
โรงรับจำนำ	1
โรงพิมพ์	1
รวม	108

ที่มา : จากการสำรวจ

จากตารางจะพบว่า ในปัจจุบันตึกแถวบริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟากนี้จะเป็นที่ตั้งของร้านค้า และร้านที่ให้บริการต่างๆ มากมาย โดยมีร้านค้าตั้งอยู่ประมาณ 108 ร้าน อาทิเช่น ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านขายยา ร้านตัดผม ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านถ่ายรูป ธนาคาร และบริษัท ห้างร้านต่างๆ เป็นต้น (ตารางที่ 5.2) ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้มีทำเลที่ดี สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวกเพราะเป็นพื้นที่ติดถนน ผู้คนในย่าน และคนจากที่อื่นๆ ที่ผ่านไปมาก็สามารถเข้ามาใช้บริการได้จะเป็นประโยชน์ต่อร้านค้า และผู้ประกอบการเอง ซึ่งจากความเหมาะสมดังกล่าว จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีร้านค้าประเภทต่างๆ มาตั้งอยู่อย่างมากมาย อีกทั้งจากตารางยังพบว่า

ร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าที่เกี่ยวกับการขายอาหาร หรือร้านอาหารต่างๆ ก็ยังคงเป็นร้านค้าที่พบว่ามีย่านจำนวนมากที่สุดในพื้นที่บริเวณนี้ และถึงแม้ว่าร้านอาหารต่างๆ ดังกล่าวจะไม่ได้เกาะกลุ่มกันเป็นพื้นที่ค้าขายอาหารขนาดใหญ่ดังเช่นในตัวตลาดนางเลิ้งก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเหตุผลที่ช่วยสนับสนุนถึงข้อสรุปที่เคยได้กล่าวไว้ในข้างต้นว่า กิจกรรมการค้าขายที่เกี่ยวกับการขายอาหารคาวหวานต่างๆ นั้นเป็นกิจกรรมหลักของย่าน เพราะสามารถพบเห็นกิจกรรมการค้าประเภทนี้ได้ทั่วไปภายในพื้นที่ย่าน

โดยร้านอาหารที่ตั้งอยู่ในตึกแถวบริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟากนี้ บางร้านก็เป็นเจ้าเก่าแก่ที่สร้างชื่อเสียงให้กับย่านมาแต่อดีต และยังคงเปิดทำการขายจนถึงปัจจุบัน โดยมักเป็นร้านที่ตกทอดกิจการดังกล่าวมาจากรุ่นพ่อแม่ หรือบรรพบุรุษ อาทิเช่น “ร้านจ๊อบบี้” ที่เป็นร้านขายเบ็ดอย่าง หมูแดง หมูกรอบ เจ้าเก่าแก่ของย่าน ที่แต่เดิมเคยขายอยู่บริเวณหน้าโรงหนังนางเลิ้ง ต่อมาภายหลังถึงได้มาเช่าตึกแถว 2 คูหาบริเวณริมถนนนครสวรรค์นี้เปิดเป็นร้านขายอย่างถาวร จวบจนปัจจุบัน โดยเจ้าของร้านในปัจจุบันก็เป็นทายาทรุ่นที่ 3 ของร้าน ซึ่งในปัจจุบันนี้ลูกค้าส่วนใหญ่ของร้านก็จะมีทั้งคนในย่าน และคนที่มาจากที่ไกลๆ ที่รู้จักชื่อเสียงของร้าน โดยเฉพาะลูกค้าที่เป็นคนรุ่นเก่าที่เคยมาทานอาหารที่นี่มาแต่อดีต และอาจถือได้ว่าเป็นขาประจำดั้งเดิมของร้านที่ยังคงอุดหนุนกันในปัจจุบัน (โสภณ ต้นสกุล, สัมภาษณ์, 10 พย. 2545) ในปัจจุบันร้านจะเปิดให้บริการทุกวัน ตั้งแต่เวลาประมาณ 09.00-16.00น. หรือ “ร้านล้อเจ็ยฮวด” ก็เป็นร้านอาหารอีกร้านหนึ่งที่เป็นร้านเก่าแก่ และมีชื่อเสียง โดยร้านนี้จะเปิดเป็นร้านขายข้าวต้มที่มีของที่หลากหลายขายอยู่ อาทิ เช่น หอยกระพงผัด และปลาช่อนผัดเครื่องแกงใส่ซอชอย รวมถึงอาหารอื่นๆ โดยเจ้าของร้านในปัจจุบันก็เป็นลูกหลานรุ่นที่ 3 ของร้าน และสำหรับร้านล้อเจ็ยฮวดนี้ในปัจจุบันจะเปิดทำการขายทุกวัน ตั้งแต่วันที่ 11.00-01.30น. ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่ของร้านก็มีทั้งคนในย่าน และคนจากที่อื่นๆ

ทั้งนี้ในพื้นที่บริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟากนี้ นอกจากจะเป็นที่ตั้งของร้านอาหารหรือร้านที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการขายอาหารต่างๆ แล้ว ในพื้นที่บริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของร้านถ่ายรูปชื่อ “ร้านนางเลิ้งอาร์ต” ซึ่งเป็นร้านเก่าแก่ที่เป็นร้านถ่ายรูปร้านแรกในย่านนางเลิ้ง และถือได้ว่าเป็นร้านที่มีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่งของย่านที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป อีกทั้งร้านนางเลิ้งอาร์ตนี้ยังถือเป็นร้านถ่ายรูปที่เคยทันสมัยที่สุดของเมืองไทยร้านหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากได้รับความนิยมนอย่างสูง มีผู้คนเข้ามาใช้บริการเป็นอย่างมากด้วยฝีมือการถ่ายภาพ และอุปกรณ์ที่ทันสมัยเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป นอกจากนี้ทางร้านยังเป็นร้านถ่ายรูปแห่งแรกของประเทศไทยที่สามารถทำล๊อคเก็ตหรือสร้อยคอที่มีรูปภาพอยู่ภายในอย่างที่เขาตะวันตกนิยมกันได้ ทำให้ในช่วงเวลานี้มีคนเข้ามาใช้บริการในร้านดังกล่าวของย่านเป็นจำนวนมาก ดังเช่นคำบอกเล่าของคนในย่านที่ว่า ในสมัยก่อน

คนแถวคูสิต พระนคร และจากที่ไกลๆ ก็จะเข้ามาถ่ายรูปกันที่นี่เพราะเป็นร้านถ่ายรูปของคนไทยแห่งแรก เนื่องจากแต่เดิมร้านถ่ายรูปจะเป็นของฝรั่ง หรือญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ (ปรีชา ศรีตุลยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มค. 2546) ซึ่งในปัจจุบันร้านนางเลิ้งอาร์ตยังคงเปิดให้บริการอยู่ แม้ว่าในปัจจุบันคนที่มาใช้บริการจะลดน้อยลง แต่ร้านก็ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ หรือจุดเด่นอีกแห่งหนึ่งของย่าน

จากที่กล่าวมาในข้างต้นถึงกิจกรรมทั้ง 4 ประเภทนั้นจะพบว่า การประกอบกิจกรรมการค้าภายในย่านจะมีทั้งที่เป็นกิจกรรมดั้งเดิม หรือกิจกรรมเก่าแก่ของย่าน และกิจกรรมการค้าที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ ในช่วงระยะเวลา 10-20 กว่าปีที่ผ่านมา แต่การประกอบกิจกรรมทางการค้าทั้งหมดดังกล่าว ก็ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อย่านในแง่ของการช่วยสร้างรายได้ การรองรับการให้บริการกับคนในย่าน และคนจากภายนอก เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมการค้าขายประเภทต่างๆ ของย่านนี้ ถือว่ามีบทบาทสำคัญที่ทำให้ย่านยังคงสามารถที่จะยืนหยัดอยู่ได้จวบจนปัจจุบัน

5.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม และพื้นที่ในย่านนางเลิ้ง (แผนที่ 5.6)

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปในรูปแบบต่างๆ ทั้งในรูปแบบของร้านอาหาร แผงขาย และหาบเร่ รถเข็น โดยกิจกรรมหลักต่างๆ เหล่านี้จะมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ในบริเวณตอนกลางของย่านเป็นหลัก โดยเฉพาะในบริเวณตลาดนางเลิ้ง และพื้นที่รอบๆ ตลาด ซึ่งพื้นที่ในบริเวณนี้ถือเป็นพื้นที่เก่าแก่ของย่าน และเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก รวมทั้งยังถือเป็นพื้นที่ที่มีการประกอบกิจกรรมการค้าในระดับสูงของย่านเพราะจะมีการรวมกลุ่มของร้านค้า ที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอาหารหลากหลายประเภทในพื้นที่บริเวณดังกล่าว และยังเป็นบริเวณที่มีผู้คนเข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้พื้นที่บริเวณนี้ที่เป็นที่ตั้งของกิจกรรมหลักนั้นได้กลายเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญที่สุดของย่าน แม้ว่าในปัจจุบันการประกอบกิจกรรมการค้าขายในบริเวณตลาดนางเลิ้งนี้อาจไม่ได้มีชื่อเสียง และไม่สามารถสร้างรายได้อย่างมากมายให้กับคนในย่านดังเช่นในอดีต แต่ในปัจจุบันพื้นที่ และกิจกรรมในบริเวณดังกล่าวก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ โดยจะพบว่าคนในย่านก็ยังคงยึดอาชีพการค้าขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูปต่างๆ โดยเฉพาะในพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้งเป็นสำคัญ

ส่วนกิจกรรมประเภทอื่นๆ ของย่านนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ภายในย่านอยู่หลายบริเวณ อาทิเช่น พื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณริมถนนกรุงเกษม ตอนต่อกับตึกแถวริมถนน

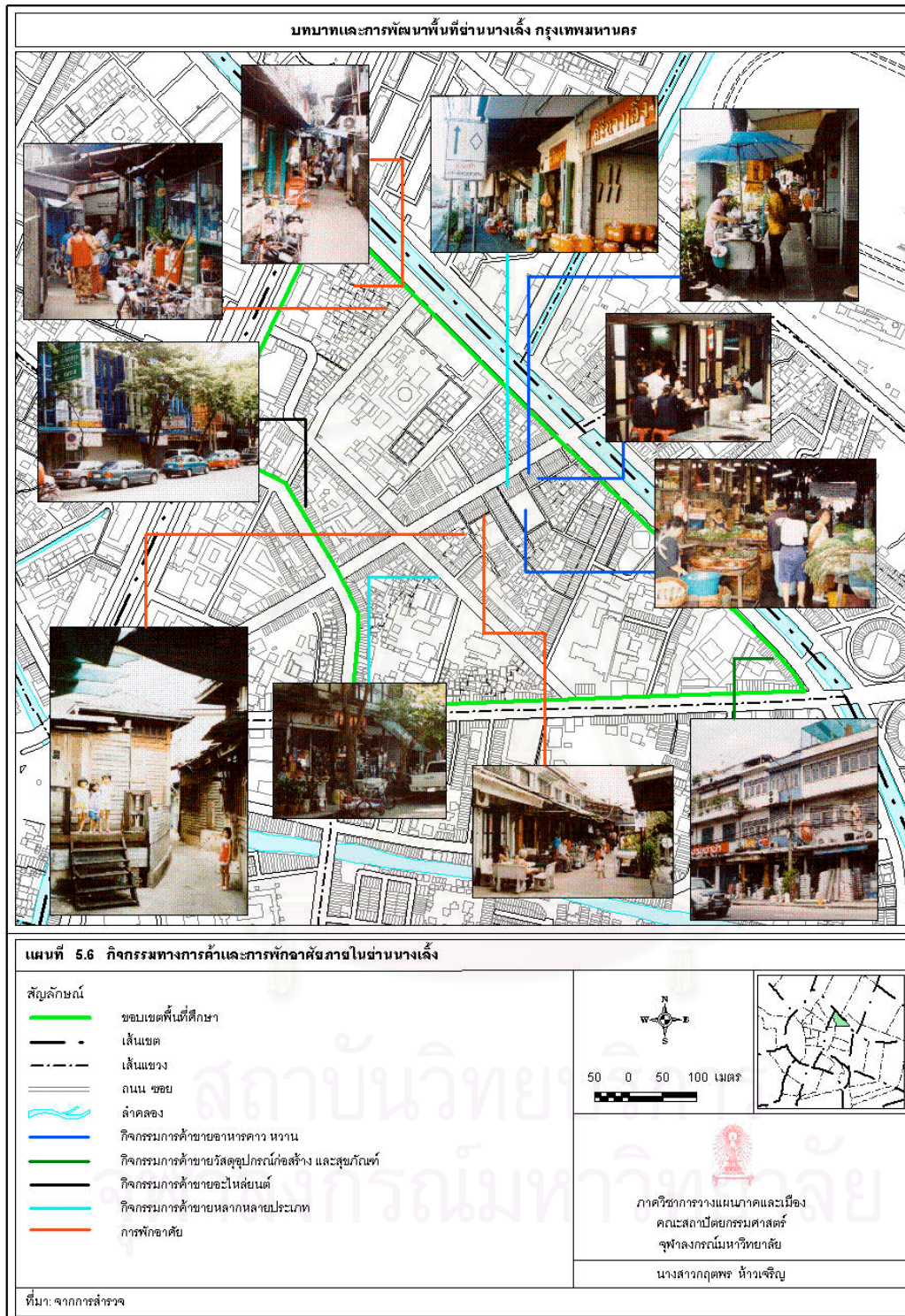
หลานหลวง บริเวณแยกสะพานขาว ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้เป็นการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอุปกรณ์ก่อสร้าง และสุขภัณฑ์ หรือพื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณริมถนนพะเนียง ฝั่งตรงข้ามกองสถาปนากิจกรมสวัสดิการทหารบก ต่อกับตึกแถวริมถนนจักรพรรดิพงษ์ ที่เป็นพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมการค้าเกี่ยวกับการขายอะไหล่ยนต์ รวมถึงพื้นที่กิจกรรมในตึกแถวบริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฝาก และพื้นที่บริเวณอื่นๆ ภายในย่าน ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้เป็นการรวมกลุ่มของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าหลากหลายประเภทปะปนกัน โดยจะเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ในตึกแถว หรืออาคารบริเวณริมถนนดังกล่าวเป็นทั้งที่เก็บสินค้า ที่ค้าขาย และที่พักอาศัยในพื้นที่เดียวกัน กล่าวคือ ตึกแถวในย่านก็มีลักษณะเหมือนกับตึกแถวในที่อื่นๆ ที่จะมีการใช้ประโยชน์อาคารทั้งในทางการค้า และการพักอาศัยควบคู่กัน เพื่อให้การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ หรืออาคารในบริเวณนั้นเกิดประโยชน์สูงสุด

ทั้งนี้จากที่กล่าวมาทั้งหมดถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม และพื้นที่ภายในย่าน นางเล็งจะเห็นว่ากิจกรรมของย่านนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการพักอาศัย และการประกอบกิจกรรมทางการค้าขายเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะกิจกรรมทางการค้านั้นจะต้องคำนึงถึงการเลือกพื้นที่ตั้งของกิจกรรม หรือร้านค้าต่างๆ เป็นสำคัญเพื่อให้เกิดผลตอบแทนที่คุ้มค่าที่สุด โดยจะสังเกตได้ว่ากิจกรรมการค้าของย่านจึงมักจะเกาะอยู่บริเวณตอนกลางของย่าน คือ บริเวณตลาดนางเล็ง และบริเวณตึกแถวริมถนนเป็นส่วนใหญ่เพราะเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก และอาจถือได้ว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญที่สุดของย่านทั้งอดีต และปัจจุบัน เนื่องจากเป็นที่รวมร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าประเภทต่างๆ ของย่าน

ผลของกิจกรรมต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ทั้งนี้หากนำพื้นที่กิจกรรมต่างๆ ที่ได้กล่าวมาในข้างต้น มาพิจารณาควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในย่านจะพบว่ากิจกรรมต่างๆ ของย่านนั้นจะมีผล หรือมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ ดังนี้

- **การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรม** จะพบว่า กิจกรรมการค้า หรือร้านค้าต่างๆ ในย่านนั้นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชยกรรมขึ้นภายในย่าน โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณตอนกลางของย่าน หรือบริเวณตลาดนางเล็ง และพื้นที่รอบๆ รวมถึงตึกแถว

บริเวณริมถนนสายต่างๆ ในย่าน ซึ่งเป็นบริเวณที่มีเข้าถึงสะดวกเหมาะที่จะใช้เป็นที่ตั้งของร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายประเภทต่างๆ ทำให้ในพื้นที่บริเวณดังกล่าวถูกใช้เพื่อการพาณิชย์กรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่าการใช้ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมนี้เป็นการใช้ที่ดินประเภทหนึ่งที่สำคัญของย่าน รวมถึงยังเป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุน และแสดงให้เห็นถึงบทบาททางการค้าของย่านได้อีกทางหนึ่ง

- **การใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัย** จากการศึกษาพบว่า การใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยนี้เป็นประเภทของการใช้ที่ดินหลักของย่านย่าน ซึ่งสามารถพบเห็นอยู่ทั่วไปภายในย่าน โดยเฉพาะบริเวณตอนกลางของย่าน หรือบริเวณรอบๆ ตลาดนางเลิ้ง และบริเวณริมถนนสายต่างๆ ที่ จะเห็นว่ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แตกต่างๆ จากบริเวณอื่นๆ ภายในย่าน กล่าวคือ การใช้ที่ดินในบริเวณดังกล่าวนี้จะใช้ทั้งเพื่อการค้า และการพักอาศัยปะปนกัน ทำให้อาจกล่าวได้ว่าการใช้ที่ดินของย่านนั้นมีการใช้ประโยชน์เพื่อพักอาศัยเป็นหลัก แต่ในขณะเดียวกันพื้นที่พักอาศัยดังกล่าวยังใช้ประโยชน์ในการเป็นพื้นที่ค้าขายควบคู่กันไปอีกด้วย ซึ่งเท่ากับว่าในพื้นที่บริเวณเดียวกันแต่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายมากขึ้น และมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมต่างๆ ภายในย่าน ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัยในย่านจึงมีค่อนข้างมาก ทั้งจากพื้นที่ที่ใช้เพื่อการพักอาศัยโดยตรง และจากพื้นที่อื่นๆ ในย่านที่ถูกใช้เพื่อการพักอาศัย และการประกอบกิจกรรมทางการค้าควบคู่กันไป

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการค้าขายประเภทต่างๆ ของย่าน กับการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยในลักษณะดังกล่าวแล้ว การประกอบกิจกรรมการค้าขายนี้ยังมีผลต่อการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยในอีกลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ การใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยภายในย่านนั้นมีการขยายตัวมากขึ้น ทั้งจากลูกหลานของคนดั้งเดิมในย่าน และจากครอบครัวที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่เพื่อมาประกอบกิจกรรมการค้าขาย รวมถึงผู้ที่มาเป็นแรงงาน หรือมารับจ้างทำงานในร้านค้าที่ประกอบกิจกรรมการค้าขายต่างๆ ในย่าน เช่น ลูกจ้างในร้านอาหาร คนงานขนส่งสินค้า เป็นต้น ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้จำนวนประชากรของย่านนั้นเพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นการเพิ่มขึ้นในลักษณะของประชากรแฝงภายในย่าน ที่ไม่สามารถตรวจสอบเพื่อหาจำนวนที่แน่นอนได้ และจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรนี้เองก็ส่งผลกระทบต่อความต้องการพื้นที่เพื่อการพักอาศัย ทำให้มีการเพิ่มขึ้น และการขยายตัวของพื้นที่ หรือการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยของย่าน โดยในปัจจุบันพบว่าการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยภายในย่านนั้น ยังคงขยายวงกว้างมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ถึงแม้ว่าพื้นที่เพื่อการพักอาศัยจะเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังคงไม่เพียงพอกับความต้องการที่มีมากในปัจจุบัน ทำให้มีการปรับเปลี่ยนอาคารบ้านเรือนต่างๆ ภายในย่านให้กลายเป็นห้องเช่าขนาดเล็ก

เพื่อให้สามารถอยู่อาศัยกันได้มากขึ้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวนั้นแม้ว่าจะทำให้พื้นที่ภายในย่านสามารถที่จะรองรับกับความต้องการที่มีแต่กลับทำให้เกิดปัญหาขึ้นในย่าน กล่าวคือ ปัญหาในเรื่องของความแออัดของย่านกลับทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าแม้พื้นที่เพื่อพักอาศัยจะมีมากขึ้นแต่ก็ไม่ได้ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างผู้คนกับพื้นที่ในย่าน

- **การใช้ที่ดินเพื่อศาสนสถาน** กล่าวคือ การประกอบกิจกรรมต่างๆ ภายในย่านมิได้ทำให้เกิดพื้นที่ประเภทนี้เพิ่มขึ้น แต่กิจกรรมต่างๆ ของย่านจะมีผลต่อการใช้ที่ดินประเภทนี้ โดยจะเป็นการใช้พื้นที่ว่าง หรือพื้นที่นันทนาการของวัดมาใช้เป็นที่พักผ่อนสำหรับคนในย่าน รวมถึงใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นที่จอดรถ สำหรับลูกค้าที่จะเข้ามาใช้บริการภายในการซื้อของ หรือรับประทานอาหารต่างๆ ภายในย่านด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ หรือผลของกิจกรรมต่างๆ นั้น มิได้ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการเพิ่มขึ้นของที่ดินประเภทนี้ แต่กลับเป็นลักษณะที่กิจกรรมประเภทต่างๆ ของย่านจะต้องพึ่งพาอาศัยที่ดินของศาสนสถานเพื่อช่วยรองรับคนที่มาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของย่านแทน

- **การใช้ที่ดินเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ** ผลของการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดการรุกรานพื้นที่ว่างภายในย่าน ส่งผลให้ปัจจุบันพื้นที่เพื่อการพักผ่อนภายในย่านนั้นมีลดลง โดยเฉพาะพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะ ที่คนในย่านสามารถใช้ในการกระทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันได้นั้นแทบไม่ปรากฏให้เห็นภายในย่าน โดยในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องอาศัยที่ว่างของวัดในการทำกิจกรรมทางสังคมต่างๆ แทน ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวอาจจะกลายเป็นปัญหาสำคัญของย่านในอนาคต เนื่องจากผู้คนในย่านจะมีพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ และในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันลดน้อยลง ทำให้คนในย่านมีการอยู่ร่วมกันในลักษณะสังคมเมืองที่ต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น ความสัมพันธ์ และการพึ่งพาอาศัยกันของคนในย่านก็จะเริ่มค่อยๆ หายไป

ผลต่อการใช้ที่ดินภายนอกย่าน

- **การใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัย** กิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ นอกจากจะก่อให้เกิดการพักอาศัย หรือเป็นการเพิ่มพื้นที่พักอาศัยภายในย่านแล้ว ยังก่อให้เกิดการพักอาศัยในบริเวณใกล้เคียง กล่าวคือ ทำให้พื้นที่บริเวณใกล้เคียงของย่านกลายเป็นแหล่งที่พักอาศัยของแรงงานภายในย่าน ซึ่งพื้นที่บริเวณดังกล่าว ได้แก่ พื้นที่บริเวณย่านชุมชนจักรพรรดพงษ์ ย่านชุมชนสีตาราม ย่านชุมชนมหานาค ย่านชุมชนสะพานขาว เป็นต้น

สำหรับผลของกิจกรรมของย่านนางเลิ้ง ต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงนั้นจะพบว่า กิจกรรมต่างๆ ของย่านนางเลิ้งมีได้ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง เพียงแต่ผู้คน หรือการประกอบกิจกรรมการค้าขายภายในย่านนางเลิ้งจะมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมต่างๆ ของย่าน หรือพื้นที่ในบริเวณใกล้เคียงเท่านั้น กล่าวคือ กิจกรรมต่างๆ ของย่านนางเลิ้งไม่ได้มีผลต่อการใช้ที่ดินอื่นๆ ภายนอกย่านมากนัก แต่จะเป็นไปในลักษณะที่กิจกรรมการค้าภายในย่านจะต้องไปพึ่งพาร้านค้า หรือ กิจกรรมการค้าของบริเวณใกล้เคียง เช่น ร้านอาหารในตลาดนางเลิ้งต้องไปหาซื้อวัตถุดิบที่ตลาดมหานาค ซึ่งเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมบริเวณใกล้เคียง เป็นต้น ซึ่งเท่ากับว่าในปัจจุบันกิจกรรมการค้าของย่านนั้นมิได้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่จะทำให้เกิดการเพิ่มขึ้น หรือลดลงของการใช้ที่ดินภายนอกย่าน แต่จะเกี่ยวข้องกับตัวกิจกรรมการค้าของย่านอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงเท่านั้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดถึงผลของกิจกรรมต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน จะเห็นว่า กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในย่าน นอกจากที่จะส่งผลต่อการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ภายในย่านแล้วยังส่งผลถึงการใช้ที่ดินภายนอกย่านด้วย ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการที่จะประกอบกิจกรรมประเภทต่างๆ ได้นั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยพื้นที่เพื่อใช้เป็นที่ตั้งในการประกอบกิจกรรมประเภทนั้นเป็นสำคัญ และเมื่อเกิดการใช้ที่ดินประเภทใดประเภทหนึ่งขึ้นแล้วก็จะส่งผลให้เกิดการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ ตามมา ซึ่งเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ขึ้นอย่างมากมาย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุป และข้อเสนอแนะ

6.1 บทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง

จากการศึกษาถึงพัฒนาการ และกิจกรรมต่างๆ ของย่านนางเลิ้งที่ผ่านมาในบทก่อนๆ ทำให้ทราบถึงองค์ประกอบสำคัญต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดบทบาทของย่านในแต่ละช่วงเวลา โดยแต่เดิมนั้นย่านจะมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่พักอาศัย และเส้นทางสัญจรทางน้ำเพื่อการค้าขายเป็นหลัก แต่จากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ความเจริญมีมากขึ้น ถนนได้เข้ามามีความสำคัญต่อย่าน ส่งผลให้เส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ลดความสำคัญลง และทำให้การใช้พื้นที่ของย่านนางเลิ้งมีการเปลี่ยนแปลง เช่น มีการสร้างอาคารพักอาศัยกึ่งพาณิชย์ขึ้นบริเวณริมถนนหลายสายภายในย่าน รวมทั้งการประกอบกิจการทางการค้าของย่านก็ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิม โดยที่มีตลาดนางเลิ้งเป็นศูนย์กลางของการประกอบกิจการทางการค้าของย่าน และมีการใช้อาคารที่อยู่อาศัยเพื่อทำการค้าขายเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นใช้อาคารสถาปัตยกรรมโบราณบริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก และเชื่อมโยงกับอาคารโดยรอบของตลาดนางเลิ้ง นอกจากนี้แล้วยังมีการพัฒนาพื้นที่ภายในย่านเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น ใช้เป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ ศาสนสถาน และแหล่งบันเทิงต่างๆ เป็นต้น

ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า บทบาททางด้านการพักอาศัยถือเป็นบทบาทหลักของย่านดังเช่นในอดีต โดยมีกิจกรรมทางการค้าโดยเฉพาะประเภทการขายอาหารคาว หวาน ที่ยังคงเอกลักษณ์ และถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญของย่านนางเลิ้งอีกบทบาทหนึ่ง

ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ของย่านไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับ การพักอาศัย การค้าขาย หรือกิจกรรมอื่นๆ นั้นจะมีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ย่านเป็นสำคัญ กล่าวคือ เมื่อเกิดมีการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งภายในย่านก็จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ของย่านไปด้วย โดยพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรม และพื้นที่ย่านนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ทราบถึงบทบาทของย่านในช่วงเวลาต่างๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ (ตารางที่ 6.1- ตารางที่ 6.4)

ตารางที่ 6.1 สรุบบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3

คน	กิจกรรม	พื้นที่	บทบาทของย่าน	ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทและการพัฒนาของย่าน
<p>- ในระยะแรกคนที่อยู่อาศัยในย่านนั้นมีค่อนข้างน้อย แต่ภายหลังเมื่อเริ่มมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ของกลุ่มคนชาวเขมร และกลุ่มคนชาวใต้ ทำให้ในย่านเริ่มมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น</p>	<p>- การประกอบกิจกรรมต่างๆ ของย่านในช่วงเวลานี้ จะเกี่ยวข้องกับการพักอาศัยเป็นหลัก และ ภายหลังจึงเริ่มมีการประกอบกิจกรรมทางการค้าขายขึ้นภายในย่าน โดยสินค้าที่ขายเป็นประเภทตุ่มน้ำ โอง ไห หม้อดินเผาที่มีการผลิตขึ้นในย่าน ทั้งนี้กิจกรรมการค้าขายของย่านจะมีความเกี่ยวข้องกับผู้คนในย่านเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้ซื้อ โดยการค้าขายของย่านในช่วงนี้มักจะอาศัยพื้นที่พักอาศัยเป็นทั้งที่ผลิต และที่อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกัน</p>	<p>- แต่เดิมพื้นที่บริเวณย่านนางเลิ้งนี้มีสภาพเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ที่สวน หรือทุ่งนา แต่ภายหลังเมื่อมีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในย่าน ทำให้เริ่มมีการพัฒนาพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการพักอาศัย เป็นผลให้มีการสร้างอาคารบ้านเรือนอยู่อาศัยขึ้นภายในย่าน โดยมักจะเกาะกลุ่มกันอยู่บริเวณใจกลางของย่าน หรือพื้นที่ในบริเวณตัวตลาดนางเลิ้งในปัจจุบัน</p>	<p>- บทบาททางการพักอาศัยถือได้ว่าเป็นบทบาทหลักของย่านในช่วงเวลานี้ โดยที่พื้นที่และกิจกรรมส่วนใหญ่ภายในย่านนั้น มีความเกี่ยวข้องกับการพักอาศัยเป็นสำคัญ</p>	<p>- ปัจจัยด้านประชากร คือ เมื่อประชากรในย่านมีเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ และจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรตามธรรมชาติ ส่งผลให้พื้นที่ย่านมีการเปลี่ยนแปลง ถูกพัฒนาเพื่อเป็นพื้นที่พักอาศัย หรือที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 6.2 สรุบบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัยรัชกาลที่ 4 – ต้นรัชกาลที่ 5

คน	กิจกรรม	พื้นที่	บทบาทของย่าน	ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทและการพัฒนาของย่าน
<p>- ภายหลังจากที่มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมขึ้นภายในย่าน เป็นผลให้เริ่มมีผู้คนจากที่ต่างๆ อพยพ หรือเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ภายในย่าน โดยอาศัยคลองผดุงกรุงเกษมเป็นเส้นทางในการเข้ามาสู่พื้นที่ย่านทำให้ช่วงเวลานี้จำนวนของคนในย่านมีเพิ่มมากขึ้นกว่าในช่วงก่อน</p>	<p>- กิจกรรมของย่านในช่วงเวลานี้เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพักอาศัยเป็นหลัก ดังเช่นในช่วงแรก แต่กิจกรรมทางการค้าเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อได้มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งทำให้การประกอบกิจกรรมทางการค้าของย่านมีการพัฒนาเริ่มมีการนำสินค้า หรือผลผลิตจากที่อื่นๆ เข้ามาขายภายในย่าน ทำให้สินค้าที่ขายภายในย่านมีความหลากหลายมากขึ้น</p>	<p>- ในระยะแรกสภาพพื้นที่ของย่านโดยทั่วไปยังคงมีลักษณะเป็นเรือสวน ไร่นา หรือที่รกร้างว่างเปล่า และมีการพักอาศัยอยู่อย่างประปรายเช่นในช่วงแรก แต่ภายหลังจากการขุดคลองผดุงกรุงเกษม ทำให้สภาพพื้นที่ในย่านมีการเปลี่ยนแปลง เป็นพื้นที่เปิดใหม่ ที่รองรับการขยายตัวของเมืองที่มีการเข้าถึงสะดวก และไม่ค่อยมีบ้านเรือนมาตั้งอยู่อาศัยมากนัก ผู้คนจากที่อื่นสามารถเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยของตนเองได้ ประกอบกับเมื่อเกิดการค้าขายบริเวณคลองผดุงกรุงเกษมก็ยิ่งส่งเสริมให้พื้นที่ย่านมีความน่าสนใจ โดยพื้นที่ย่านจะใช้เป็นที่พักอาศัยควบคู่ไปกับแหล่งค้าขาย</p>	<p>- บทบาททางการพักอาศัยยังเป็นบทบาทหลักของย่าน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในย่านถูกใช้เพื่อการอยู่อาศัย แต่ในช่วงเวลานี้บทบาททางการค้าเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในย่าน จากการที่ย่าน เริ่มเป็นแหล่งค้าขายที่สำคัญ ที่มีผู้คนจากที่ต่างๆ เดินทางเข้ามาหาซื้อสินค้ากันในย่าน</p>	<p>- ปัจจัยด้านประชากร ก็ยังคงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทและการพัฒนาของย่านดังในช่วงก่อน แต่ช่วงเวลานี้เริ่มมีปัจจัยอื่นๆ ที่เข้ามามีผลต่อย่าน คือ</p> <p>- ปัจจัยด้านการคมนาคมขนส่ง จากที่ได้มีการตัดเส้นทางคมนาคมสายใหม่ โดยมี การขุดคลองผดุงกรุงเกษมผ่านบริเวณย่าน เป็นเหตุให้มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัย และเข้ามาค้าขายในย่านเพิ่มมากขึ้น</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 6.3 สรุปบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 – พ.ศ.2506

คน	กิจกรรม	พื้นที่	บทบาทของย่าน	ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทและการพัฒนาของย่าน
<p>- ช่วงที่ย่านมีความรุ่งเรืองนี้ พบว่าผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่ภายในย่านนั้น มีจำนวนเพิ่มขึ้นกว่าช่วงก่อนมาก เนื่องจากองค์ประกอบที่เกิดขึ้นใหม่ในย่านที่ก่อให้เกิดความสะดวกและสร้างความรุ่งเรืองให้กับย่านนั้น เป็นสิ่งช่วยดึงดูดผู้คนจากที่ต่างๆ ให้สนใจที่จะเข้ามาอยู่ในย่าน ทั้งนี้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่พบว่ามีทั้งกลุ่มคนจีน และกลุ่มคนไทยปะปนกันไป โดยคนจีนมักรวมกันอยู่บริเวณตึกแถวริมถนน ส่วนคนไทยก็จะกระจายอยู่ทั่วไปภายในย่าน</p>	<p>- กิจกรรมเด่นของย่านในช่วงนี้ คือ กิจกรรมการค้าขาย และการบริการต่างๆ แต่กิจกรรมเกี่ยวกับการพักอาศัยก็ยังคงเป็นกิจกรรมหลักของย่าน ที่ควบคู่ไปกับกิจกรรมทางการค้าดังกล่าว โดยจะพบว่าในช่วงเวลานี้ในย่านได้เกิดองค์ประกอบต่างๆ ที่ช่วยสร้างความเจริญให้กับย่าน เช่น ตลาดนางเลิ้ง โรงหนังนางเลิ้ง ตรอกสะพานยาว โรงฝิ่น รวมถึงเส้นทางคมนาคม ที่มีการตัดขึ้นใหม่ในย่าน ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ช่วยดึงดูดค้าให้เข้ามาในย่านเพิ่มขึ้นและเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กิจกรรมการค้าของย่านนั้นเจริญขึ้น</p>	<p>- ในช่วงเวลานี้เมื่อได้มีการสร้างตลาดนางเลิ้งขึ้นเป็นพื้นที่ค้าขายถาวรภายในย่าน ทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีความคึกคักเป็นอย่างมาก ประกอบกับภายหลังเมื่อได้มีการตัดถนนสายต่างๆ ในย่าน โดยเฉพาะถนนนครสวรรค์ที่ตัดผ่านใจกลางย่าน ทำให้พื้นที่ย่านมีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เกิดการใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์ในด้านต่างๆ มากขึ้น อีกทั้งเวลาเดียวกับที่มีการตัดถนนนครสวรรค์ ยังได้มีการสร้างอาคารพาณิชย์ตึกแถวขึ้นบริเวณริมถนนเพื่อใช้เป็นทั้งที่พักอาศัย และที่ค้าขายของย่านควบคู่กันไป</p>	<p>- บทบาทของย่านในช่วงนี้ยังคงเป็นบทบาททางการค้า และการค้าดังเช่นในช่วงก่อน เพียงแต่ในช่วงเวลานี้ได้เกิดองค์ประกอบ หรือกิจกรรมประเภทต่างๆ ขึ้นในย่านอย่างมากมาย ซึ่งเป็นส่วนช่วยดึงดูดผู้คนให้เข้ามาในย่านมากขึ้น และทำการค้าขายของย่านมีความรุ่งเรือง เป็นผลให้บทบาททางการค้านั้นมีความสำคัญ และมีความโดดเด่นมากกว่าในช่วงเวลาก่อนๆ มาก</p>	<p>- ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านการคมนาคมขนส่ง ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อย่าน แต่ปัจจัยด้านการคมนาคมของช่วงเวลานี้ จะให้ความสำคัญกับการคมนาคมทางบก หรือทางถนนเป็นหลัก ซึ่งต่างกับช่วงก่อน อีกทั้งปัจจัยด้านการคมนาคมนี้ ยังก่อให้เกิดปัจจัยด้านอื่นๆ ขึ้นในย่าน</p> <p>- ปัจจัยด้านสิ่งปลูกสร้าง เกิดการสร้างตึกแถวควบคู่ไปกับถนนที่มีการตัดขึ้นใหม่เพื่อให้อยู่อาศัยและค้าขายในพื้นที่เดียวกัน รวมถึงเกิดสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ขึ้นในย่าน</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 6.4 สรุบบทบาท และพัฒนาการของพื้นที่ย่านนางเลิ้งในสมัยพ.ศ. 2506 - ปัจจุบัน

คน	กิจกรรม	พื้นที่	บทบาทของย่าน	ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทและการพัฒนาของย่าน
<p>- คนที่อยู่อาศัยในย่านปัจจุบันนี้มีค่อนข้างมาก โดยเป็นการปะปนของผู้คนดั้งเดิมในย่านที่อยู่มาแต่อดีต และลูกหลาน ที่ส่วนใหญ่มักจะประกอบอาชีพเกี่ยวกับการค้าขายเป็นหลัก รวมถึงผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่ ที่มีมักเป็นกลุ่มคนอีสานที่มาหางานทำในกรุงเทพฯ และอาศัยมาเช่าบ้านอยู่ภายในย่าน โดยคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการรับจ้าง หรือการค้าขายประเภทรถเข็นเป็นหลัก</p>	<p>- ในช่วงนี้พบว่าประกอบกิจกรรมต่างๆในย่านนั้นมีความหลากหลายมากขึ้น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพักอาศัย และการค้าขายยังคงมีความสำคัญ แต่พบว่าการค้าขายในปัจจุบันของย่านกลับไม่รุ่งเรือง และมีรูปแบบแตกต่างจากช่วงก่อน ที่แต่เดิมการค้าขายของย่านมักเกี่ยวกับการขายผลผลิตทางการเกษตร และของสดเป็นสำคัญ แต่ปัจจุบันการค้าขายของย่านจะเน้นการขายอาหารสำเร็จรูปเป็นหลัก เพื่อรองรับคนทำงานในย่าน และเป็นการปรับให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันที่คนนิยมนทานอาหารนอกบ้านกันมากขึ้น</p>	<p>- พื้นที่ย่านช่วงเวลานี้มีการใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น ทั้งเพื่อการพักอาศัย การค้าขาย หรือเป็นสถานที่ราชการ ฯลฯ แต่ทั้งนี้การใช้พื้นที่เพื่อการพักอาศัย และการค้าขายก็ยังคงเป็นการใช้พื้นที่สำคัญของย่าน โดยเฉพาะปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย และพักอาศัยกึ่งพาณิชย์นั้น ถือเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักของย่านที่รวมกันเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยเฉพาะพื้นที่พักอาศัยที่มีการขยายตัวกว่าช่วงก่อนมาก เนื่องจากการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ในย่าน ทำให้ต้องมีการพัฒนาพื้นที่ เพื่อการพักอาศัยเพิ่มขึ้น พื้นที่ประเภทนี้จึงมีอยู่ค่อนข้างมากภายในย่านจนถึงปัจจุบัน</p>	<p>- ปัจจุบันบทบาทด้านการพักอาศัย และการค้า ยังคงเป็นบทบาทสำคัญของย่าน แต่ช่วงเวลานี้จะแตกต่างจากช่วงก่อนในยุคที่ย่านเจริญรุ่งเรือง โดยปัจจุบันกิจกรรมการค้าของย่านเริ่มซบเซา ทำให้บทบาททางการค้าลดความสำคัญลง ในขณะที่บทบาทด้านการพักอาศัยของย่านกลับทวีความสำคัญขึ้น เนื่องจากพื้นที่ย่านเป็นแหล่งพักอาศัยที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง มีความสะดวกในการเดินทาง และมีราคาเช่าที่ค่อนข้างถูก ทำให้บทบาทด้านการพักอาศัยยังคงเป็นบทบาทหลักของย่านจนถึงปัจจุบัน</p>	<p>- ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการคมนาคมขนส่ง และปัจจัยด้านสิ่งปลูกสร้าง ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อย่านดังในช่วงก่อน กล่าวคือ จากการที่ย่านตั้งอยู่ในทำเลที่ดี อยู่ใจกลางเมืองที่มีการคมนาคมสะดวก และมีบ้านเช่าราคาถูก ซึ่งจากปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวทำให้ย่านยังคงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย และแหล่งค้าขายที่สำคัญแห่งหนึ่งในปัจจุบัน แม้ว่าการค้าขายของย่านอาจไม่ได้เจริญรุ่งเรืองดังเช่นในอดีตก็ตาม</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์

6.2 เอกลักษณะของย่านนางเลิ้ง

จากการศึกษาถึงพัฒนาการ กิจกรรม และบทบาทของย่านนางเลิ้งในช่วงเวลาต่างๆ ในช่วงต้น ทำให้สามารถสรุปถึงเอกลักษณะของย่านนางเลิ้งที่มีลักษณะสืบต่อกันมาแต่อดีต ได้ดังนี้ (ตารางที่ 6.5 และ แผนที่ 6.1)

ตารางที่ 6.5 เอกลักษณะของย่านนางเลิ้ง

ลักษณะทางกายภาพ	กิจกรรม	สังคม และวัฒนธรรม
<p>- มีสถาปัตยกรรมโบราณที่มีความสำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ตลาดนางเลิ้ง ซึ่งเป็นตลาดบกที่เก่าแก่ที่สุดของกรุงเทพฯ และอาคารรอบตลาด รวมถึงตึกแถวริม 2 ฟากถนนนครสวรรค์ และโรงหนังนางเลิ้งที่เป็นอาคารสถาปัตยกรรมไม้ทั้งหมดที่เก่าแก่ของกรุงเทพฯ</p>	<p>- การเป็นแหล่งรวมอาหารคาว หวานแบบดั้งเดิมที่มีความโดดเด่น และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมาอย่างยาวนาน</p>	<p>- มีศาลกรมหลวงชุมพรฯ หรือศาลเจ้านางเลิ้งที่เป็นศูนย์รวม และเป็นสิ่งเชื่อมโยงของคนในย่าน โดยเฉพาะกลุ่มคนจีน และกลุ่มคนไทยที่มีอยู่ค่อนข้างมากภายในย่าน รวมถึงศาลเจ้านางเลิ้งนี้ ยังเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนภายนอกย่านอีกด้วย</p>
<p>- ย่านนางเลิ้งเป็นย่านที่มีการใช้ที่ดินเป็นแบบ Mixed Use ที่มีการค้าขาย และการพักอาศัยควบคู่กันมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจวบจนในปัจจุบัน</p>	<p>- มีงานประเพณีประจำปีที่สำคัญของย่าน คือ งานประเพณีศาลกรมหลวงชุมพรฯ หรือเรียกว่างานประจำปีศาลเจ้านางเลิ้ง ซึ่งถือเป็นงานใหญ่ของย่านที่มีการจัดขึ้นในช่วงระหว่างวันที่ 14-19 ธันวาคมของทุกปี โดยในวันงานจะมีการทำกิจกรรมต่างๆ มากมายที่สำคัญ ได้แก่ การแห่เจ้า</p>	<p>- มีคณะละครชาตรี ระดับศิลปินแห่งชาติ ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงเก่าแก่ ที่ในปัจจุบันหาผู้มีความชำนาญได้ค่อนข้างยาก</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์

6.3 ศักยภาพ ปัญหา และแนวโน้มของย่านนางเลิ้ง

จากการศึกษาถึงพัฒนาการ และบทบาทของย่านนางเลิ้งในช่วงต้น ทั้งจากการศึกษาในภาคเอกสาร การสัมภาษณ์ การสำรวจ และการวิเคราะห์ ทำให้ทราบถึงศักยภาพ ปัญหา และแนวโน้มในด้านต่างๆ ของย่าน ซึ่งสามารถสรุปเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

6.3.1 ศักยภาพของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง

ศักยภาพทางด้านกายภาพ

ย่านนางเลิ้งมีลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น และน่าสนใจ จากความเป็นย่านที่มีอดีตอันยาวนานจวบจนปัจจุบัน โดยภายในพื้นที่ย่านมีสถานที่ และอาคารสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญ และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อยู่หลายแห่ง คือ

- กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นอาคารที่มีอายุกว่า 100 ปี มีลักษณะทางกายภาพที่น่าสนใจ และมีความสวยงาม คือ กลุ่มอาคารตึกแถวหรือตึกตลาดบริเวณ 2 ฟากของถนนนครสวรรค์ ซึ่งเป็นถนนที่ตัดผ่านใจกลางย่านนางเลิ้ง สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และต่อเนื่องถึงอาคารตึกแถวริมถนนกรุงเกษม โดยมีลักษณะเป็นอาคารตึกแถว 2 ชั้น รูปแบบตะวันตกที่บ่งบอกถึงประวัติอันยาวนานของย่าน

- ตลาดนางเลิ้งเป็นตลาดเก่า และเป็นตลาดบกแห่งแรกของกรุงเทพฯ โดยมีลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่โครงสร้างไม้ หลังคาสูงโปร่ง มุงกระเบื้องว่าวแบบโบราณที่กลมกลืนกับอาคารข้างเคียงโดยรอบ ในปัจจุบันตลาดยังคงมีชื่อเสียง และมีความโดดเด่นในเรื่องของอาหารคาว หวานประเภทต่างๆ

- โรงหนังเฉลิมธานี หรือโรงหนังนางเลิ้ง เป็นโรงหนังไม้ 2 ชั้นที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทยที่เป็นสถาปัตยกรรมไม้ทั้งหลัง สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ในปัจจุบันได้เปิดให้บริการ และขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ

- กลุ่มอาคารชั้นครึ่ง รูปแบบศิลปะตะวันตกมีอายุกว่า 100 ปี สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 คือ กลุ่มอาคารบริเวณโดยรอบตลาดนางเลิ้งที่มีทางเดินเท้าระหว่างอาคารที่เชื่อมโยง

กับตลาดนางเลิ้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยง และประวัติศาสตร์อันยาวนานที่มีร่วมกันของย่าน

นอกจากนี้แล้ว ศักยภาพทางด้านกายภาพของย่านยังรวมถึงเรื่องของความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ย่าน ซึ่งในปัจจุบันการเข้าถึงพื้นที่ย่านนางเลิ้งสามารถทำได้หลายวิธี คือ

- การเข้าถึงพื้นที่ย่านโดยอาศัยรถยนต์ เป็นวิธีที่ค่อนข้างสะดวกเพราะมีเส้นทางถนนหลายสายที่ตัดตรงสู่พื้นที่ย่าน เช่น เส้นทางที่มาจากสะพานพระราม 8 ต่อเนื่องกับถนนจักรพรรดิพงษ์ เป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่จากฝั่งธนบุรีสู่พื้นที่ย่านโดยตรง และเส้นทางถนนนครสวรรค์ ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญที่ต่อเนื่องมาตามถนนจักรพรรดิพงษ์ จากย่านวรจักรตัดผ่านใจกลางย่าน โดยเส้นทางนี้เป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงพื้นที่จากเกาะรัตนโกสินทร์ พื้นที่ย่านนางเลิ้ง และพื้นที่บริเวณสนามม้านางเลิ้งเข้าด้วยกัน

- การเข้าถึงพื้นที่ย่านด้วยรถโดยสารประจำทาง เนื่องจากในย่านมีรถโดยสารประจำทางที่คอยให้บริการอยู่หลายสายที่สำคัญ ได้แก่ รถโดยสารประจำทางที่วิ่งผ่านบริเวณถนนนครสวรรค์ ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ในเกาะรัตนโกสินทร์กับพื้นที่บริเวณสนามม้านางเลิ้ง และเส้นของรถโดยสารประจำทางที่ผ่านบริเวณถนนเกษม โดยเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่างๆ ของกรุงเทพฯ ตามแนวคลองผดุงกรุงเกษมสู่พื้นที่ย่าน เป็นต้น ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวทำให้การเข้าถึงพื้นที่ย่านด้วยวิธีนี้เกิดความสะดวก

- การเข้าถึงพื้นที่ย่านด้วยการเดินเท้า ซึ่งเป็นวิธีที่มีความสะดวก และเหมาะสมสำหรับผู้คนที่มาจากพื้นที่ใกล้เคียงรอบๆ ย่านที่อยู่ไม่ไกลที่สามารถเดินเท้าได้ เช่น ผู้คนที่มาจากสถานที่ราชการ สถานศึกษา บริษัท หรือห้างร้านต่างๆ เป็นต้น

ศักยภาพทางด้านกิจกรรมการค้า

จากที่ได้ศึกษาถึงพัฒนาการ และกิจกรรมต่างๆ ของย่านในบทก่อนๆ ตั้งแต่ในช่วงสมัยที่เริ่มมีการก่อตัวขึ้นเป็นย่าน ช่วงรุ่งเรืองของย่านพบว่ากิจกรรมทางการค้านั้นเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพ และมีบทบาทสำคัญ รวมถึงยังถือเป็นเอกลักษณ์ของย่าน ปัจจุบันแม้ว่าจะเป็นช่วงทุดตัวทางการค้าของย่านแต่กิจกรรมการค้าประเภทอาหารคาวหวานยังคงเป็นกิจกรรมการค้าที่โดดเด่นของย่าน ทั้งนี้ศักยภาพทางด้านกิจกรรมของย่านนางเลิ้ง ได้แก่

- การประกอบอาชีพค้าขายอาหารคาว หวาน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีชื่อเสียงของย่านที่มีการตกทอดมาจากบรรพบุรุษนั้น ปัจจุบันในย่านยังคงมีการประกอบกิจกรรมการค้าดังกล่าวอยู่อย่างหลากหลาย เช่น ขนมไทยโบราณ ไข่กรอกปลาแฉม ข้าวราดแกงกระหรี่-สตู เป็นต้น โดยอาหารคาวหวานเหล่านี้ได้สร้างภาพลักษณ์ และชื่อเสียงของย่านให้โด่งดังจนเป็นที่รู้จัก และคุ้นเคยของผู้คนทั่วไปมาอย่างยาวนาน
- รูปแบบการค้าขายในตลาดนางเลิ้งเป็นรูปแบบของตลาดดั้งเดิมที่มีอายุกว่า 100 ปี ที่ยังคงสภาพ และบรรยากาศที่เรียบง่ายแบบในอดีต และยังคงหลงเหลืออยู่ในย่านเก่าที่นับวันจะหาได้ยากในกรุงเทพมหานคร
- กิจกรรมทางการค้าของย่านมีการแบ่งพื้นที่ค้าขายเป็นย่านขายสินค้าประเภทต่างๆ กันอย่างชัดเจน เช่น ย่านอาหารการกิน (อาหารคาว หวาน) ย่านอะไหล่ยนต์ ย่านวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างและสุขภัณฑ์ เป็นต้น

ศักยภาพทางด้านสังคม และวัฒนธรรม

- มีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของพื้นที่ที่มีกลุ่มคน หรือชุมชนชาวพุทธทั้งไทย และจีนที่พักอาศัยอยู่ภายในย่าน และมีความผูกพันกับศาสนสถาน โดยมีวัดสุนทรธรรมทาน วัดโสมนัสราชวรวิหาร และศาลเจ้านางเลิ้ง (ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) เป็นศูนย์กลางของคนในย่าน ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน
- มีคณะละครชาตรี ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่หายากในปัจจุบัน เช่น คณะละครครูพูน เรืองนนท์ เป็นคณะละครที่เก่าแก่ที่สุดของย่าน และเป็นคณะละครที่มีชื่อเสียงมาแต่อดีต โดยปัจจุบันครูทองใบ เรืองนนท์ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาละครชาตรี ปีพ.ศ. 2540) ซึ่งเป็นคนในย่านโดยกำเนิด และเป็นบุตรชายของครูพูน เรืองนนท์ได้เป็นผู้สืบทอดคณะละคร และความเป็นศิลปินดังกล่าวมาจากบรรพบุรุษ

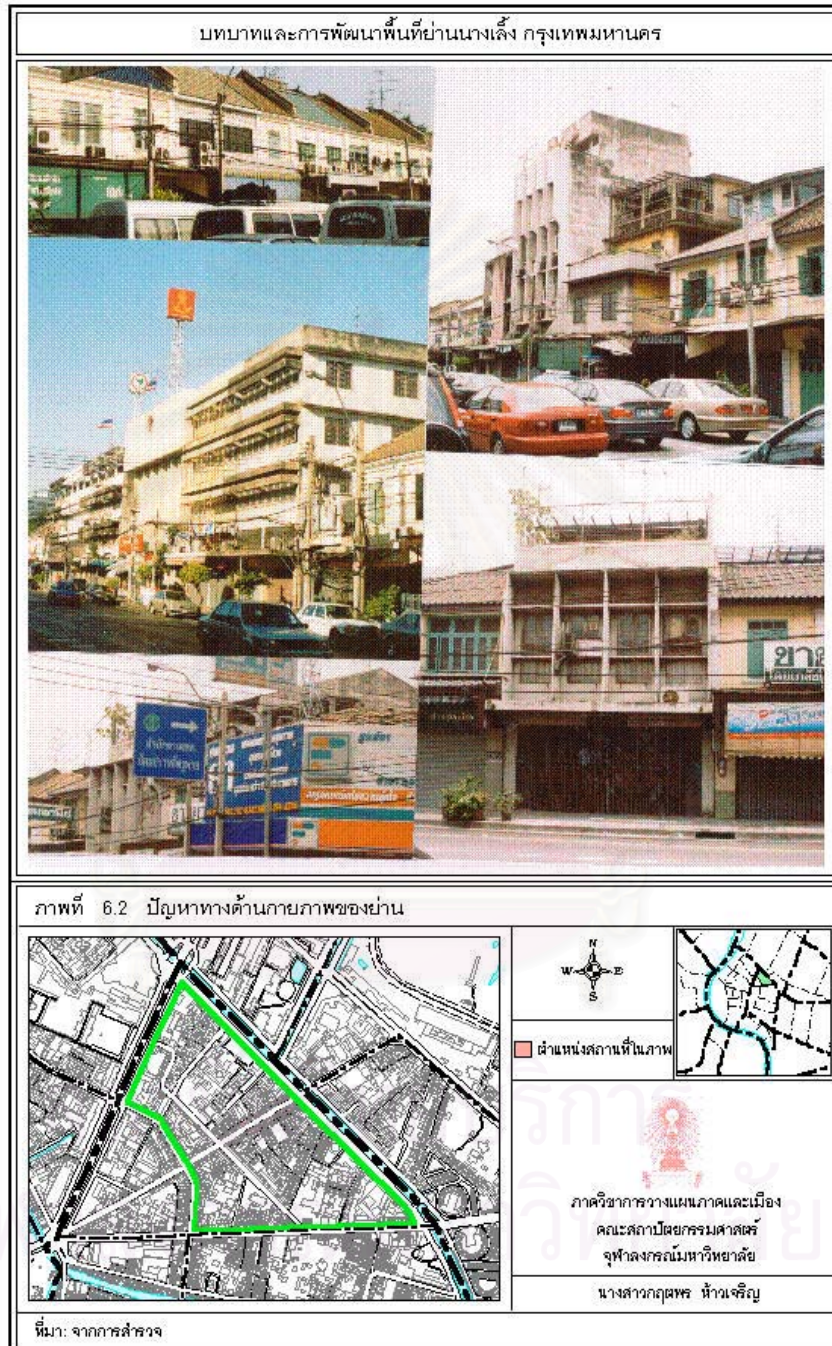
6.3.2 ปัญหาของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง (แผนที่ 6.2)

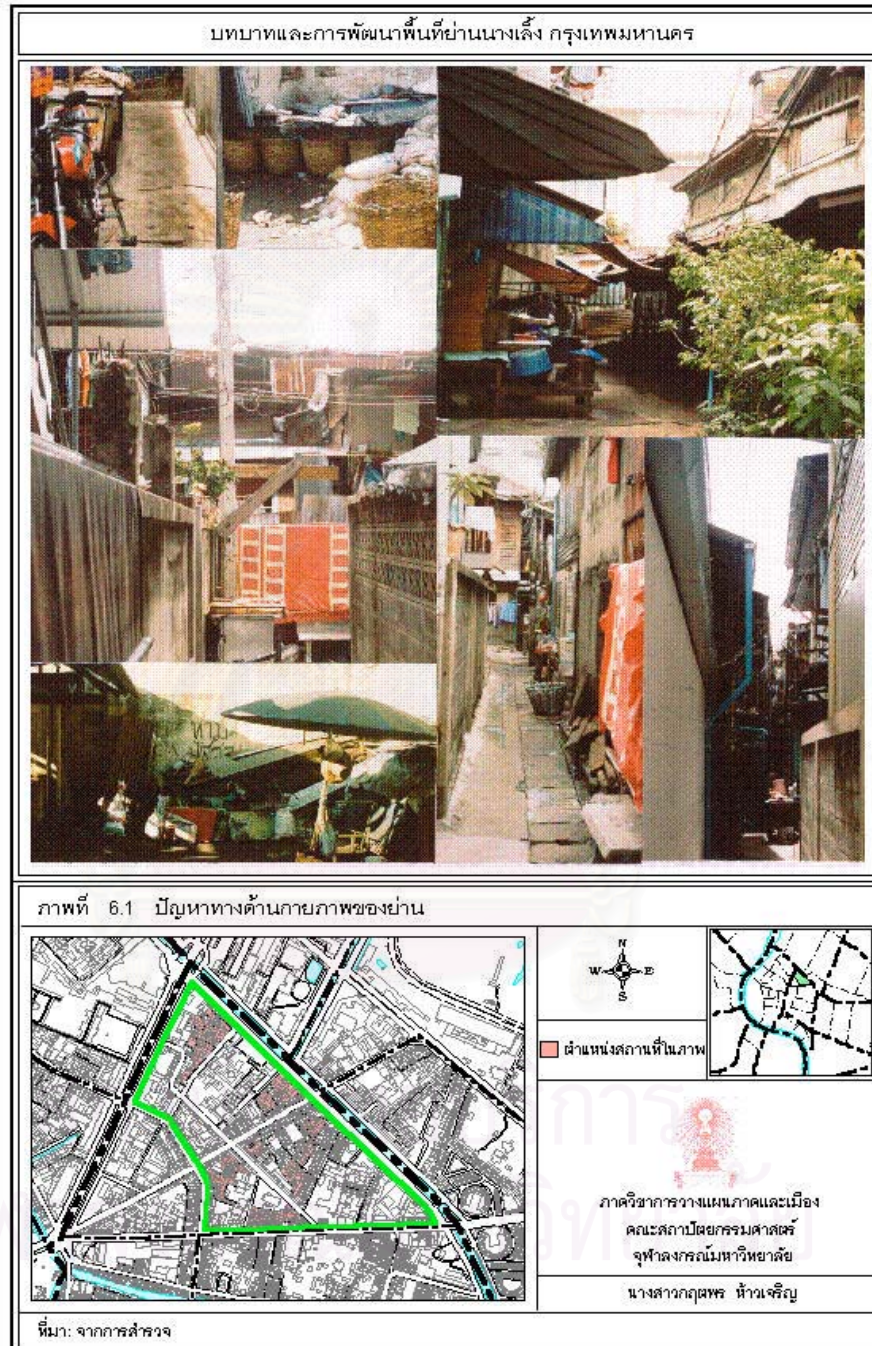
ปัญหาทางด้านกายภาพ

- จากการศึกษา และการสำรวจพบว่าปัจจุบันกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์บริเวณริมถนนนครสวรรค์ทั้ง 2 ฟาก บริเวณริมถนนสุขุมิตร รวมถึงโรงหนังนางเลิ้ง อาคารตลาดนางเลิ้ง และอาคารพักอาศัยเก่าแก่ที่อยู่บริเวณโดยรอบตลาด สภาพของอาคารดังกล่าวส่วนใหญ่เริ่มที่จะทรุดโทรมเพราะขาดการจัดการที่ดี และการดูแลรักษาที่ทั่วถึง ทำให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และทางสถาปัตยกรรมของอาคารเหล่านี้ลดน้อยลง (ภาพที่ 6.1)

- การที่ในย่านมีการปลูกสร้างอาคารสมัยใหม่แทรกอยู่ระหว่างกลุ่มอาคารเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอาคารบริเวณริมถนนนครสวรรค์ที่มีความแตกต่างกันทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และความสูงของอาคาร ทำให้เกิดปัญหาการขาดความกลมกลืนกันของอาคารภายในย่าน โดยอาคารสมัยใหม่เหล่านี้จะมีความสูงมากกว่าอาคารเก่าถึง 2 เท่า แม้ว่าความสูงดังกล่าวจะไม่ขัดต่อข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ที่กำหนดให้พื้นที่บริเวณนี้สามารถสร้างอาคารที่มีความสูงไม่เกิน 20 เมตรได้ก็ตาม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้อบัญญัติที่ควบคุมเรื่องความสูงของอาคารใหม่ในย่านนี้ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เท่ากับว่าข้อบัญญัตินั้นไม่ตอบสนองต่อปัญหา หรือสภาพความเป็นจริงของย่านในปัจจุบัน รวมถึงการดัดแปลง ต่อเติมอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างขาดระเบียบก็เช่นกันที่เป็นสาเหตุ หรือปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการขาดความกลมกลืนของอาคารภายในย่าน ซึ่งจากการสำรวจพบว่าอาคารในย่านมีการดัดแปลง ต่อเติมอาคารอย่างหลากหลาย เช่น การเปลี่ยนแปลงวัสดุผนังหลังคา ในหลายรูปแบบ จากกระเบื้องวาวเป็นกระเบื้องชนิดอื่นๆ ที่มีสีสันทันกัน บางคูหายังมีการดัดแปลงหน้าต่างไม้ลูกฟักของเดิมมาเป็นหน้าต่างกระจก หรือดัดแปลงประตูจากบานเฟี้ยมเป็นประตูเหล็กยึด เป็นต้น (ภาพที่ 6.1)

- การเกิดทัศนอุจาดที่เนื่องมาจากการขาดการจัดการ และการขาดระเบียบที่ดีในการรักษาอาคารที่มีคุณค่า เช่น มีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศที่ผนังด้านหน้าของอาคาร การติดตั้งป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ที่ไม่เข้ากับอาคาร รวมถึงการติดตั้งสายไฟฟ้า และสายโทรศัพท์ต่างๆ ที่พาดผ่านบริเวณด้านหน้าของอาคาร ตลอดจนการตั้งวางสิ่งของ หรือกระถางต้นไม้อย่างไม่เป็นระเบียบบนทางเท้าหน้าอาคาร เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวบดบังรูปแบบของอาคารใน

ย่าน เป็นการทำลายภูมิทัศน์ และคุณค่าของอาคารสถาปัตยกรรมในย่านให้ลดน้อยลง รวมถึงเป็นต้นเหตุแห่งความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของย่าน (ภาพที่ 6.1)

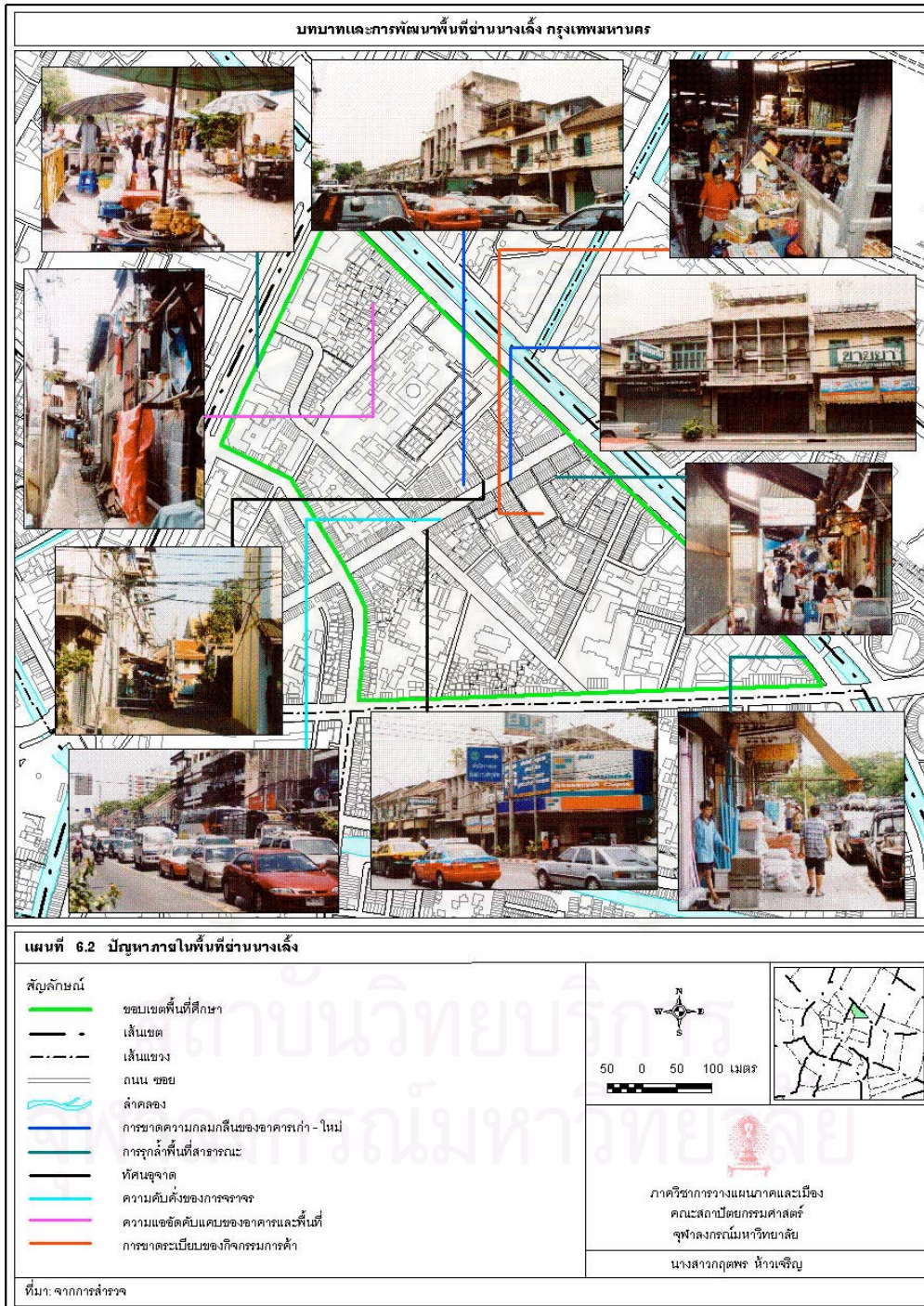
- การรुक้าเส้นทางสัญจรภายในย่าน เช่น การใช้พื้นที่บริเวณกลางเส้นทางสัญจรเป็นที่ประกอบอาหาร หรือประกอบกิจกรรมของตนเอง โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ต่อส่วนรวม ก่อให้เกิดความเดือดร้อน และความเสียหายต่อผู้คน และผู้ประกอบการค้าอื่นๆ ในย่านเป็นอย่างมาก ซึ่งเท่ากับเป็นการกีดขวางเส้นทางสัญจร ทำให้พื้นที่ในบริเวณนั้นขาดประสิทธิภาพ อีกทั้งปัญหาดังกล่าวยังรวมถึงการรुक้าพื้นที่ของการค้าขายในรูปแบบรถเข็น และแผงลอยต่างๆ ที่ได้สร้างปัญหาให้กับพื้นที่ย่านเป็นอย่างมากเช่นกัน ซึ่งจากการสำรวจพบว่าเส้นทางสัญจรบนทางเท้าในพื้นที่ย่านนั้นไม่สะดวกเท่าที่ควรเพราะมีรถเข็นจอดขายสินค้าขวางบนทางเดินเท้า โดยเฉพาะบริเวณหน้าตลาดนางเลิ้งริมถนนนครสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังพบว่าเส้นทางสัญจรที่เป็นเส้นทางย่อย หรือทางเดินระหว่างอาคารภายในย่าน ที่ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นทางเดินขนาดเล็กที่คับแคบก็ได้มีการนำสิ่งของต่างๆ มาวางบนทางเดินดังกล่าวอย่างขาดระเบียบ ทำให้เกิดความไม่สะดวก กีดขวางการสัญจรภายในย่าน ประกอบกับในย่านยังมีปัญหาเรื่องความสกปรกในพื้นที่บางส่วน ที่เกิดจากจากความละเลยของคนในย่านเอง และคนที่เข้ามาใช้บริการเป็นผลให้ปัจจุบันเส้นทางสัญจรภายในย่าน นอกจากที่จะมีปัญหาเรื่องของการรुक้าเส้นทางแล้ว ยังมีปัญหาในเรื่องของความสกปรกเพิ่มขึ้นด้วย (ภาพที่ 6.2)

- เนื่องจากในย่านเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างหนาแน่น จึงไม่พื้นที่จะมีปัญหาในเรื่องของสภาพความแออัดของอาคารบ้านเรือนภายในย่าน รวมถึงจากสภาพของอาคารบ้านเรือนที่ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารเก่าแก่ประเภทบ้านไม้ที่ขาดการดูแลรักษา และมีอยู่มากมายภายในย่าน ก็เป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดปัญหาอศคีภัยในย่านเป็นอย่างมาก (ภาพที่ 6.2)

- การที่ย่านขาดองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้พื้นที่ย่านมีความสมบูรณ์ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น การขาดพื้นที่ หรือสถานที่จอดรถ การขาดพื้นที่เปิดโล่งเพื่อนันทนาการ และการขาดห้องน้ำสาธารณะ เป็นต้น

ปัญหาทางด้านกิจกรรมการค้า

- การค้าขายอาหารคาว หวานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีชื่อเสียงของย่านนางเลิ้งนั้น มีจำนวนของร้านค้า และปริมาณของสินค้าที่ลดลง เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่ทรุดตัว

ปริมาณของผู้บริโภคลดน้อยลง และการขาดการจัดระเบียบที่ดีของการประกอบกิจกรรมทางการค้าภายในตลาดนางเลิ้ง จึงทำให้มีปริมาณของผู้ค้าในตลาดลดลง ขณะเดียวกันตลาดก็ไม่ได้มีการแก้ไข หรือปรับปรุงใดๆ ที่จะช่วยส่งเสริมกิจกรรมทางการค้าของย่านให้ดีขึ้น โดยสภาพในปัจจุบันการใช้พื้นที่ของแผงขายในตลาดนั้นขาดระเบียบ และมีการใช้ประโยชน์อย่างไม่เต็มที่ เนื่องจากส่วนใหญ่การใช้ประโยชน์จะอยู่บริเวณริมทางเดินแทน ทำให้พื้นที่ของแผงขายในตลาดจึงยังมีแผงว่างอีกมาก

- การจราจรที่คับคั่ง และการขาดพื้นที่จอดรถบนเส้นทางที่เข้าถึงพื้นที่ย่าน ซึ่งเป็นการสร้างปัญหาต่อกิจกรรมทางการค้าประเภทต่างๆ ของย่าน ส่งผลให้ผู้บริโภคที่จะเข้ามาในย่านลดลง เนื่องจากการขาดความสะดวกในเรื่องของที่จอดรถที่มีไม่เพียงพอ

ปัญหาทางด้านสังคม

- สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของกลุ่มคนในย่านนางเลิ้ง ขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่ โดยไม่ได้คำนึงถึงสภาพของส่วนร่วมที่ต้องพึ่งพากัน ส่งผลให้ย่านขาดความเข้มแข็ง รวมถึงในย่านยังขาดพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ก็ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนในย่านนั้นลดน้อยลง

- จากภาวะเศรษฐกิจที่ทรุดตัว ทำให้ปัญหาการว่างงานมีมาก และมีการแข่งขันกันสูง รวมทั้งสภาพของพื้นที่ย่านที่มีความแออัด คับแคบเอื้ออำนวยต่อการเกิดปัญหาอาชญากรรม และยาเสพติดได้โดยง่าย

6.3.3 แนวโน้มของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง

แนวโน้มทางด้านกายภาพ

- พื้นที่ย่านนางเลิ้งโดยทั่วไปจะยังคงมีลักษณะการใช้ที่ดินเป็นแบบผสม (Mixed Use) ของการพักอาศัยที่ควบคู่กับกิจกรรมทางการค้า ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของย่านนางเลิ้งที่ควรรักษาไว้ และในส่วนของ การประกอบกิจกรรมทางการค้าของย่านคาดว่าในอนาคตร้านค้าประเภทร้านอาหารจานด่วนในรูปแบบของร้านสมัยใหม่ ที่พร้อมด้วยระบบปรับอากาศจะ

เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในย่านมากขึ้น โดยเฉพาะในตึกแถวบริเวณริมถนนนครสวรรค์ บริเวณตลาดนางเลิ้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเข้าถึงสะดวก โดยอาคารต่างๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารเก่าแก่ที่มีความสำคัญ และเป็นเอกลักษณ์ของย่าน จึงควรมีการเตรียมมาตรการที่จะใช้ป้องกัน และดูแลรักษาอาคารที่มีรูปแบบดั้งเดิมของย่านไว้

- พื้นที่บริเวณหน้าโรงแรมนางเลิ้งจะมีบทบาทเป็นพื้นที่เพื่อนันทนาการของย่านมากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของย่านก็มักจะใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวอยู่บ่อยครั้ง เช่น ในงานฉลองครบรอบ 103 ปีตลาดนางเลิ้ง ซึ่งจะมีขึ้นระหว่างวันที่ 28-30 สิงหาคม 2546 นี้ ก็จะมีการใช้พื้นที่บริเวณหน้าโรงแรมเป็นที่ประกอบกิจกรรม เป็นต้น

แนวโน้มทางด้านกิจกรรมการค้า

- กิจกรรมการค้าขายอาหารคาว หวาน ในรูปแบบเดิมก็ยังคงมีอยู่ต่อไป ผสมผสานกับรูปแบบอาหารจานด่วนที่ได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ โดยมีลักษณะเป็นร้านค้าสมัยใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น การตกแต่งร้าน ซึ่งร้านค้าเหล่านี้จะเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมการค้าของย่านมากขึ้น และสามารถดึงดูดผู้คนให้มาใช้บริการในย่าน ปัจจุบันร้านค้าในลักษณะนี้ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในย่านนางเลิ้งบ้างแล้ว แต่ยังมีจำนวนที่ไม่มากนัก เช่น ร้าน Noodle บนถนนนครสวรรค์หน้าทางเข้าตลาดนางเลิ้ง ที่เป็นร้านในรูปแบบใหม่ของย่าน มีการให้บริการอาหารจานด่วน และเครื่องดื่มชนิดต่างๆ ในราคาที่ใกล้เคียงกับอาหารคาว หวานที่ขายในตลาดนางเลิ้ง เป็นต้น โดยร้านค้าเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเข้ามาแทนที่ร้านค้าในรูปแบบเก่าของย่าน เนื่องจากเป็นร้านค้าที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มากกว่า และกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ซึ่งอาจทำให้ย่านสูญเสียเอกลักษณ์ของย่านการค้าในรูปแบบเก่าไปได้

แนวโน้มทางด้านสังคม

- ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ย่านนางเลิ้งบางส่วน โดยเฉพาะคนเก่า หรือคนดั้งเดิมในย่านได้มีการย้ายออกไปอาศัยอยู่ภายนอกย่าน ทำให้ประชากรของย่านมีแนวโน้มที่ลดลง และอาจส่งผลกระทบต่อบทบาทในด้านต่างๆ ของย่าน แต่ทั้งนี้จากการที่ยังมีผู้คนจากต่างจังหวัด โดยเฉพาะจากภาคอีสานที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะมาเช่าอาศัยอยู่ในห้องเช่า หรือบ้านเช่าภายในย่าน ก็เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลกระทบที่จะเกิดจากการย้ายออกของคนดั้งเดิมในย่าน

นั้นไม่ค่อยมีผลต่อจำนวนประชากรโดยรวมของย่านมากนัก และยังทำให้บทบาทในด้านต่างๆ ของย่านยังคงดำเนินอยู่ต่อไป แม้ว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้างก็ตาม

- จากการย้ายออกของคนเก่าในย่าน และคนใหม่ที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยแทนนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นเพียงผู้เช่าเพื่ออยู่อาศัยเท่านั้น และมักจะได้เข้ามารวมกลุ่ม หรือเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ กับคนเก่าในย่าน ทำให้สภาพทางสังคม หรือความสัมพันธ์ของคนในย่านในปัจจุบันเริ่มเสื่อมถอยลงอย่างต่อเนื่อง โดยผู้คนในย่านมีความเป็นอยู่แบบสังคมเมืองที่ต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น

6.4 แผน และนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงเวลาที่ผ่านมายังไม่พบว่ามีแผนงาน หรือนโยบายใดที่มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ย่านนางเลิ้งโดยตรง แต่ในช่วงที่ทำการศึกษานี้พบว่า เริ่มที่จะมีแผนงาน หรือนโยบายของภาครัฐที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับย่านนางเลิ้ง คือ

1. **ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร** กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ออกเป็น 2 ส่วน โดยมีถนนนครสวรรค์เป็นเกณฑ์ กล่าวคือ พื้นที่ฝั่งวัดโสมนัสฯ กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (สีน้ำตาล) ในส่วนของฝั่งตลาดนางเลิ้ง และวัดแค กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นที่ดินประเภทพาณิชยกรรม (สีแดง) ซึ่งจากการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรุงเทพมหานครดังกล่าวนั้นเป็นการกำหนดพื้นที่ในภาพรวม เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนา และให้การใช้พื้นที่เกิดประโยชน์สูงสุด

2. **โครงการรถไฟฟ้ามหานคร** โดยการรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนแห่งประเทศไทย (รฟม.) เส้นทางสายสีส้ม ช่วงบางกะปิ-ราชบุรีบูรณะ ของโครงการจะตัดผ่านในบริเวณใกล้เคียงของพื้นที่ย่านนางเลิ้ง บริเวณแยกผ่านฟ้า รวมถึงมีสถานีรับส่งผู้โดยสารในบริเวณดังกล่าว ซึ่งหากโครงการนี้ได้มีการดำเนินการแล้วเสร็จจะส่งผลดีต่อย่านเป็นอย่างมาก ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ย่านมีความสะดวกยิ่งขึ้น รวมถึงยังมีส่วนช่วยส่งเสริม และสนับสนุนบทบาททางการค้า และการพักอาศัยของย่าน ตลอดจนสามารถช่วยลดปริมาณรถที่จะเข้ามาในพื้นที่ย่านได้อีกทางหนึ่ง (แผนที่ 6.3)

3. **แผนงานการปรับปรุงพื้นที่ย่านนางเลิ้ง** โดยสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในช่วงการศึกษา โดยยังไม่มีกำหนดเป็นแนวทาง หรือเป้าหมายที่ชัดเจน เป็นเพียงแต่แนวคิด

ในภาพรวมที่ต้องการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้งให้มีสภาพที่ดีขึ้น และเพื่อรักษาสภาพวิถีชีวิตของคนในย่าน

4. งานฉลองครบ 103 ปี ตลาดนางเลิ้ง เป็นโครงการที่จัดขึ้นโดยสำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ร่วมกับผู้คนในย่านนางเลิ้ง ซึ่งงานนี้จะจัดขึ้นในช่วงระหว่างวันที่ 28-30 สิงหาคม พ.ศ.2546 สถานที่จัดงาน คือ บริเวณตลาดนางเลิ้ง พื้นที่บริเวณหน้าโรงแรมนางเลิ้ง บริเวณถนนพระเนียง และถนนศุภมิตร โดยโครงการจัดงานฉลองครบ 103 ปีในครั้งนี้ อาจถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของย่าน ที่คาดว่าจะน่าจะเป็นโครงการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อย่านในระดับหนึ่ง และควรสนับสนุนให้มีการดำเนินงานต่อไปอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้จากที่ได้ศึกษามาในข้างต้นถึงศักยภาพ ปัญหา และแนวโน้มในด้านต่างๆ ของย่าน รวมถึงแผน และนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธี SWOT Analysis เพื่อให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคามต่างๆ ของย่าน รวมถึงเพื่อใช้ประกอบในการเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านในอนาคต ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ (ตารางที่ 6.6)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.6 SWOT Analysis ของย่านนางเลิ้ง

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ภาวะคุกคาม (Threat)
<ul style="list-style-type: none"> - มีอาคารสถาปัตยกรรมเก่าแก่ ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น อาคารตึกแถวริมถนนนครสวรรค์ อาคารตลาดนางเลิ้ง โรงหนังเฉลิมธานี (โรงหนังนางเลิ้ง) ฯลฯ - เป็นแหล่งอาหารคาว หวานที่มีสูตรเฉพาะตัว - เป็นแหล่งศิลปการแสดงประเภทละครชาตรี ระดับศิลปินแห่งชาติ - มีศาสนสถานเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน คือ วัดโสมนัสฯ และวัดสุนทรธรรมทาน - มีโครงข่ายคมนาคม และระบบขนส่งสาธารณะที่ค่อนข้างสมบูรณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - อาคารส่วนใหญ่เป็นของทรัพย์สินฯ ยกต่อการที่จะทำการแก้ไขปรับปรุง - การกำหนดความสูงของอาคารในย่านเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ในแนวตั้ง - มีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่จอดรถ หรือสถานที่จอดรถ - มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาจอดรถ และมีการกำหนดเส้นทางการเดินทางทางเดียว(Oneway) ในถนนบางสาย - ถนนบางสายมีปริมาณการจราจรที่คับคั่งเกือบตลอดวัน - ความแออัดของอาคารบ้านเรือนในย่านมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น - ขาดแคลนพื้นที่โล่ง และพื้นที่นันทนาการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ในอนาคตหากโครงการรถไฟฟ้าฟ้ามหานคร สายสีส้ม ช่วงบางกะปิ- ราษฎร์บูรณะได้มีกรดำเนินการแล้วเสร็จ จะเป็นโอกาสดีต่อย่าน ที่ช่วยทำให้การเข้าถึงพื้นที่ย่านมีความสะดวกยิ่งขึ้น และยังผลให้พื้นที่ย่านมีการพัฒนา 	<ul style="list-style-type: none"> - การขยายตัวของตลาดในบริเวณใกล้เคียง เช่น ตลาดเทเวศร์ ตลาดมหานาค ตลาดโบ๊เบ๊ ฯลฯ - เกิดร้านค้า ศูนย์การค้า หรือห้างสรรพสินค้าแห่งใหม่ ๆ ที่มีความสะดวกสบายกว่าในบริเวณใกล้เคียง - เกิดที่พักอาศัยรูปแบบใหม่ ประเภทอพาร์ทเมนท์ หรือคอนโดมิเนียม ในบริเวณใกล้เคียง ที่มีความสะดวก และความปลอดภัยที่มากกว่า เช่น แถบเทเวศร์ ราชเทวี กิ่งเพชร เป็นต้น

ที่มา : จากการวิเคราะห์

6.5 ข้อเสนอแนะการจัดการในระดับย่าน

6.5.1 บทบาทของย่านนางเลิ้งในอนาคต

ในอนาคตเชื่อว่าย่านนางเลิ้งก็ยังคงมีการใช้พื้นที่เพื่อการพักอาศัยเป็นหลัก ควบคู่กับการประกอบกิจกรรมการค้าต่อไป โดยพื้นที่พักอาศัยจะกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะพื้นที่ของชุมชนย่อยในย่าน และพื้นที่หลักของการค้าในย่านก็ยังคงเป็นพื้นที่บริเวณตลาดนางเลิ้ง ที่มีบทบาทเด่นทางด้านการค้าขายอาหารสำเร็จรูปคาว หวาน และถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของย่านที่มีการสืบทอดมาจากการที่ย่านนางเลิ้งเคยเป็นย่านเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงทางด้านอาหารการกินมาก่อน ซึ่งผู้คนทั่วไปยังคงติดใจในรสชาติ และการประกอบอาหารแบบดั้งเดิม หรือสูตรอาหารแบบโบราณที่แตกต่างจากที่อื่น ทำให้กิจกรรมการค้าขายอาหารคาว หวานของย่านยังคงที่จะสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ และอาจมีการพัฒนาให้ย่านกลายเป็นแหล่งรวมอาหารคาว หวานขนาดใหญ่ ที่ประกอบไปด้วยอาหารคาว หวานนานาชนิดที่วางขาย และมีการสาธิตขั้นตอนการผลิตแบบดั้งเดิมควบคู่กัน เพื่อช่วยดึงดูดลูกค้าอีกทางหนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่าในอนาคตหากมีการพัฒนา ย่านจะกลายเป็นแหล่งอาหารคาว หวานแบบดั้งเดิมที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ โดยเฉพาะเมื่อนึกถึงอาหารคาว หวานแบบโบราณ หรือแบบดั้งเดิมจะต้องนึกถึงนางเลิ้งเป็นแห่งแรก แต่จากการสำรวจในปัจจุบันพบว่าตลาดนางเลิ้งมีสภาพที่ทรุดโทรมมาก ซึ่งหากยังคงไม่มีการปรับปรุง หรือแก้ไขให้ดีขึ้นเชื่อว่าในอนาคตปัญหาดังกล่าวจะกลายเป็นอุปสรรคต่อกิจกรรมการค้าของย่าน ที่ต้องอาศัยตัวตลาดนางเลิ้งเป็นที่ค้าขายสำคัญ และในส่วนของกิจกรรมการค้าประเภทอื่นๆ ของย่าน เช่น การค้าขายอะไหล่ยนต์ และการขายวัสดุก่อสร้าง สุขภัณฑ์ ก็ยังคงอยู่ได้เพราะส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมการค้าที่มีลูกค้าประจำที่มีการสั่งสินค้ากันทีละมากๆ แต่ทั้งนี้การค้าขายประเภทต่างๆ ในย่านน่าที่จะได้รับผลกระทบจากการเปิดใช้สะพานพระราม 8 มากขึ้น ดังเช่นในปัจจุบันที่ทำให้ย่านมีปัญหาในเรื่องของการจราจรที่คับคั่ง และส่งผลให้เกิดปัญหาในด้านอื่นๆ ตามมา

ในส่วนของการใช้พื้นที่เพื่อการพักอาศัยนั้นจะพบว่ากระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณรอบตลาดนางเลิ้ง และบริเวณรอบของวัดทั้งสองแห่งในย่าน หรือพื้นที่ของชุมชนย่อยในย่าน ที่มีปริมาณของอาคารบ้านเรือนค่อนข้างมาก โดยอาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ในย่านจะมีลักษณะเป็นบ้านเช่าที่มีสภาพทรุดโทรม เนื่องจากเป็นบ้านเก่าที่สร้างมานาน ประกอบกับผู้เช่าที่เพิ่มขึ้นเป็นผลให้ปริมาณบ้านเรือนมีมากขึ้นเรื่อยๆ และมีการปลูกตอเนื่องกันอย่างแออัดหนาแน่น ทั้งผู้เช่ายังขาดการดูแลรักษาอาคารบ้านเรือนที่ตนเองอยู่อาศัย ทำให้ในอนาคตคาดว่าปริมาณของอาคารบ้านเรือนในย่าน โดยเฉพาะในชุมชนย่อยภายในย่านจะมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ รวมถึง

สภาพอาคารบ้านเรือนในย่านจะมีสภาพที่ทรุดโทรมยิ่งขึ้น และส่งผลให้สภาพแวดล้อมของย่านมีความแออัด และความเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก หากยังคงไม่มีการควบคุม หรือปล่อยปะละเลยเหมือนในปัจจุบัน

ทั้งนี้อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในอนาคตย่านก็ยังคงมีการใช้ประโยชน์ที่ดิน และอาคาร ในลักษณะ Mixed Use ที่เพื่อการพักอาศัย และการค้าขายควบคู่กันไปดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งทั้งสองส่วนนี้ถือเป็นบทบาท และเอกลักษณ์สำคัญที่ควรรักษาไว้เช่นเดียวกับเอกลักษณ์อื่นๆ ของย่าน แต่ถ้ามหากบทบาททางการพักอาศัย และด้านการค้าของย่านยังคงขาดองค์ประกอบที่จะช่วยส่งเสริมให้ย่านมีสภาพที่ดีขึ้นแล้ว เชื่อว่าในอนาคตบทบาทของย่านคงเหลือเพียงบทบาทด้านการพักอาศัยเพียงอย่างเดียวเพราะที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัย 4 ที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้คนทำให้ยังคงที่จะอยู่ได้ แต่บทบาททางการค้าของย่านจะค่อยๆ ลดความสำคัญไป หากยังไม่มีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงควรหาแนวทาง หรือวิธีที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ เพื่อช่วยให้ย่านนางเลิ้งยังคงรักษาเอกลักษณ์ และบทบาทสำคัญของย่านได้ต่อไปในอนาคต

6.5.2 ข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านนางเลิ้ง

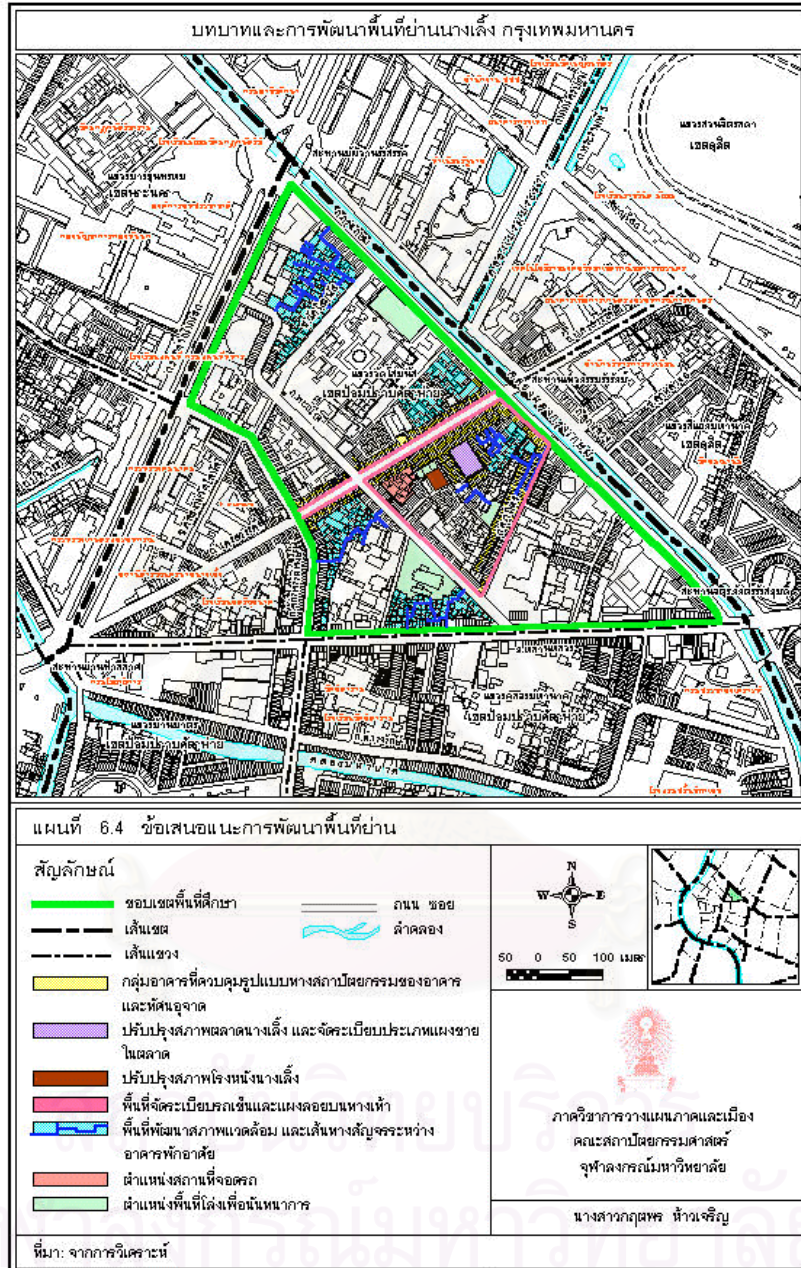
สำหรับข้อเสนอแนะของการศึกษาในครั้งนี้ จะเป็นการเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมในอนาคตของย่านนางเลิ้ง โดยจะมุ่งเน้นการแก้ปัญหา และการพัฒนาทางด้านกายภาพของย่านเป็นหลัก ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ ทั้งจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ต่างๆ สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา และการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของย่าน ได้ดังนี้

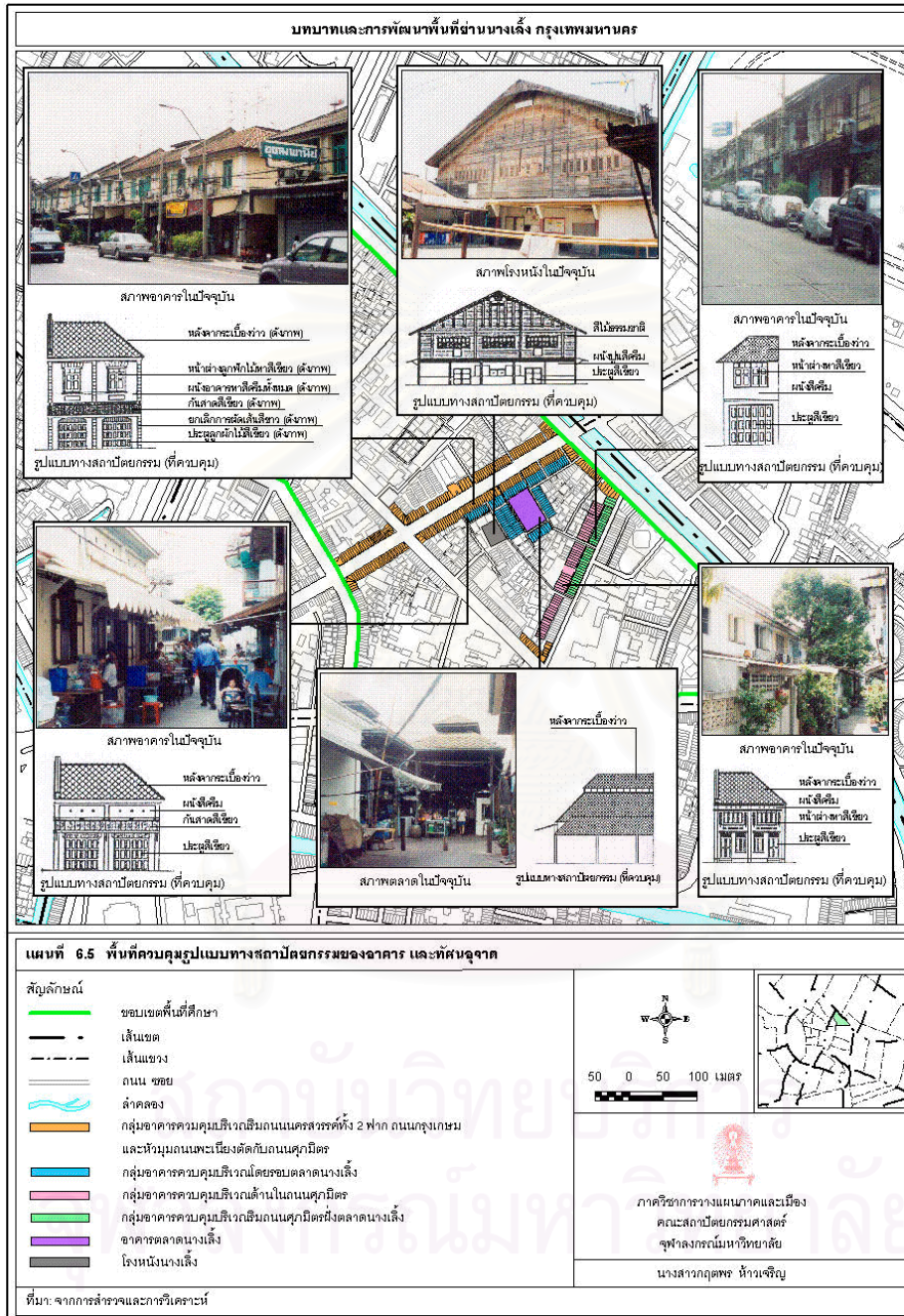
- การปรับปรุง และการพัฒนาสภาพของกลุ่มอาคารเก่าที่มีคุณค่า และมีความสำคัญเชิงพาณิชย์กรรม และการพักอาศัยของย่าน เช่น กลุ่มอาคารตึกแถวบริเวณริมสองฟากถนนนครสวรรค์ บริเวณโดยรอบตลาดนางเลิ้ง บริเวณริมถนนกรุงเกษม และบริเวณห้วมุมถนนพะเนียงตัดกับถนนศุภมิตร รวมถึงกลุ่มอาคารบริเวณด้านใน และบริเวณริมถนนศุภมิตร ซึ่งเป็นกลุ่มอาคารที่เป็นหลักฐานชั้นสำคัญที่ช่วยเชื่อมต่อร่องรอยในอดีตกับปัจจุบันของย่าน และเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าอย่างหนึ่งของย่านนางเลิ้ง ที่ควรได้รับการดูแลรักษาอย่างจริงจัง และปรับปรุงซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ดี รวมถึงควรมีการควบคุมในเรื่องของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ความสูง วัสดุ และสีสันเดิมของอาคารไว้ กล่าวคือ การปรับปรุงซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าทาง

ประวัติศาสตร์นี้จะต้องพยายามควบคุมรักษาลักษณะเดิมของอาคารไว้ให้มากที่สุด ในส่วนสีของอาคารจะมีการควบคุมด้วยการกำหนดสีที่ใช้ให้เป็นมาตรฐาน โดยตัวอาคารจะกำหนดให้ใช้สีครีม และประตูหน้าต่างให้ใช้สีเขียวดังเช่นในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับอาคารในย่านและความต่อเนื่องกับกลุ่มอาคารในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นอาคารในยุคเดียวกัน แต่ในส่วนของการปรับปรุงซ่อมแซมสีของอาคารนี้ ควรที่จะมีการยกเลิกการทาสีตัดเส้นสีขาวตามเสาดอาคารภายนอกดังอาคารในย่านในปัจจุบัน เนื่องจากทำให้เกิดความขัดตา และยังทำให้อาคารในย่านขาดความต่อเนื่องเหมือนมีการตัดอาคารออกเป็นช่วงๆ เป็นต้น (แผนที่ 6.4, แผนที่ 6.5)

รวมถึงในการปรับปรุง และการพัฒนาสภาพอาคารเก่านี้ควรมีการออกกฎหมายหรือข้อกำหนดที่ควบคุมในเรื่องของการตัดแปลง ต่อเติมอาคารให้มีความชัดเจน และบังคับใช้อย่างเคร่งครัดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และคงความเป็นเอกลักษณ์ของย่านไว้อีกทางหนึ่งสำหรับอาคารที่จะสร้างขึ้นใหม่ในบริเวณเดียวกับกลุ่มอาคารเก่า หรือบริเวณพื้นที่ควบคุมรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารนี้ ควรยึดหลักเดียวกับการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารที่จะต้องคำนึงถึงความกลมกลืนกับกลุ่มอาคารเก่าเป็นสำคัญ โดยเป็นการนำเอารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารเดิมมาเป็นแนวทางในการพัฒนาอาคารขึ้นใหม่ ส่วนอาคารในพื้นที่บริเวณอื่นๆ ของย่านนอกพื้นที่ที่มีการควบคุมรูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้น ก็สามารถที่จะให้มีการปรับเปลี่ยน หรือมีการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ได้ แต่ควรให้เป็นไปตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครที่ได้มีการกำหนดไว้ในเรื่องของการควบคุมความสูงของอาคารในย่าน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

- ควรมีมาตรการ หรือระเบียบในการควบคุมทัศนอุจาดต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องของป้ายร้านค้า และป้ายโฆษณาต่างๆ ด้วยการควบคุมรูปแบบ ขนาด ตำแหน่ง หรือลักษณะการติดตั้งให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม และไม่ควรถอดป้ายโฆษณาสินค้าขนาดใหญ่บดบังอาคารสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของย่าน รวมถึงควรมีระเบียบที่ควบคุมอย่างเคร่งครัดในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสายไฟฟ้า และสายโทรศัพท์ ที่ในปัจจุบันจะระโยงระยางบดบังอาคารทั่วไปภายในบริเวณย่าน กล่าวคือ ไม่ควรให้มีการติดตั้งป้ายโฆษณาทุกชนิด และเครื่องปรับอากาศบนผนังอาคารที่มีคุณค่าดังกล่าว ตลอดจนการติดตั้งสายไฟ และสายโทรศัพท์กำหนดให้มีการติดตั้งในบริเวณใต้กันสาดแทน ทั้งนี้เพื่อความ เป็นระเบียบในการควบคุมทัศนอุจาดต่างๆ และระยะยาวอาจมีการปรับระบบสายสาธารณูปโภคประเภทสายไฟ หรือสายโทรศัพท์ลงใต้ดิน เพื่อลดการบดบังทัศนียภาพของอาคาร โดยเฉพาะบริเวณตึกแถวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (แผนที่ 6.4, แผนที่ 6.5)

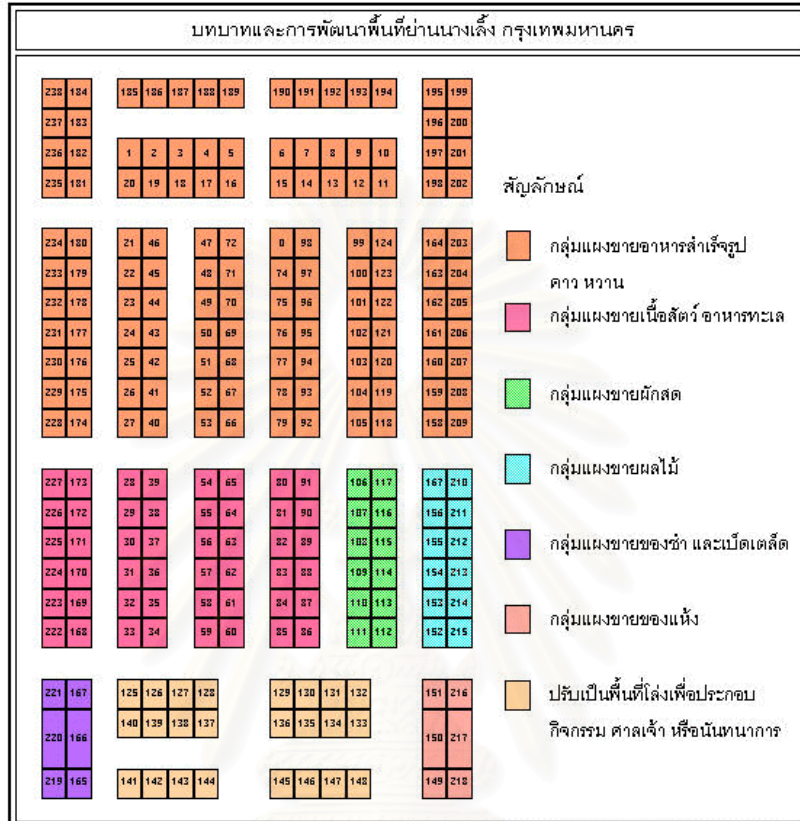

- อาคารตลาดนางเลิ้งเป็นตลาดเก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก หมดยุคสมัยของความเป็นตลาดสดที่เคยโด่งดัง ควรมีการพัฒนาปรับปรุงสภาพของตลาดในส่วนที่มีปัญหา เช่น การปรับปรุงโครงสร้างของตัวตลาดนางเลิ้งให้มีสภาพที่ดี โดยพยายามคงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเดิมอาคารตลาดไว้ การปรับปรุงไฟฟ้า และแสงสว่างให้เพียงพอ การแก้ไขและเปลี่ยนกระเบื้องหลังคาที่รั่วซึม การจัดระเบียบของสายไฟ และสายโทรศัพท์ที่ห้อยระยงระยางเกะกะสายตาให้เรียบร้อย รวมถึงการปรับปรุงเรื่องความสกปรกในบริเวณตลาดด้วยการทำความสะอาดเป็นประจำทุกวัน และอย่าให้มีน้ำท่วม (แผนที่ 6.4)

นอกจากนี้ ควรมีการจัดสรรพื้นที่ค้าขายในตลาดนางเลิ้งใหม่ให้เป็นหมวดหมู่เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเพื่อความสะดวกของผู้ซื้อสินค้า โดยเฉพาะในส่วนของแผงขายในตลาดควรมีการพัฒนาแผงใหม่ โดยการแบ่ง และจัดหมวดหมู่ของกิจกรรมการค้าแต่ละประเภทบนแผงอย่างชัดเจน และควรส่งเสริมให้สัดส่วนของร้านค้า หรือแผงขายอาหารคาว หวานต่างๆ ให้มีมากขึ้น แทนที่แผงขายอาหารสดที่ในปัจจุบันมีผู้คนซื้อกันค่อนข้างน้อย (ภาพที่ 6.3) ทั้งนี้การเพิ่มขึ้นของร้านค้า หรือแผงขายอาหารคาว หวานต่างๆ มีส่วนช่วยสนับสนุน และส่งเสริมให้กิจกรรมการค้าขายอาหารคาว หวานที่มีชื่อเสียงของย่านดูน่าสนใจ และมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งในอนาคตอาจพัฒนาให้ย่านกลายเป็นตลาดอาหารคาว หวานขนาดใหญ่ของกรุงเทพฯ

- โรงหนังเฉลิมธานี หรือโรงหนังนางเลิ้ง ที่เคยมีชื่อเสียงในอดีต และเป็นโบราณสถานที่สำคัญของย่าน ปัจจุบันมีสภาพที่ทรุดโทรม และถูกใช้เป็นที่โกดังเก็บสินค้า ที่ไม่ได้มีการคำนึงถึงคุณค่าของอาคารดังกล่าว จึงควรมีการปรับปรุงโรงหนังนางเลิ้งนี้ให้มีสภาพทั่วไปที่ดีขึ้น แต่ยังคงรักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเดิมไว้ รวมถึงมีการพัฒนาพื้นที่ภายใน และพื้นที่บริเวณหน้าโรงหนังให้ใช้ประโยชน์มากขึ้น กล่าวคือ พื้นที่บริเวณหน้าโรงหนังควรพัฒนาเพื่อให้ใช้เป็นพื้นที่นันทนาการของย่าน (แผนที่ 6.4) สำหรับพื้นที่ภายในพัฒนาให้มีการจัดฉายภาพยนตร์เป็นลักษณะของโรงภาพยนตร์ขนาดเล็กในเมือง หรือจัดให้มีการแสดงละครชาตรี ซึ่งเป็นศิลปการแสดงสำคัญของย่าน และอาจเชิญครูทองใบ เรืองนนท์ (ศิลปินแห่งชาติ) ที่เป็นคนเก่าแก่ในย่านมาแสดงเป็นครั้งคราว หรือในลักษณะเป็นเทศกาลประจำปีของย่านนางเลิ้ง เพื่อเป็นการเชิดชูศิลปิน และช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของย่านนางเลิ้งอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังอาจพัฒนาพื้นที่ภายในโรงหนังให้เป็นที่พักปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ที่จัดนิทรรศการ หรือใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของย่าน และช่วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในย่านเอง และกับผู้คนจากภายนอกนั้นมีมากขึ้น

- เส้นทางสัญจรภายในตลาด และบริเวณโดยรอบตลาด ที่มีการรูก้าเส้นทาง ด้วยการต่อเติมเป็นที่ประกอบกิจกรรมของตนเอง โดยไม่เห็นกับประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งก่อให้เกิดปัญหากับผู้คนที่เข้ามาในย่านเป็นอย่างมาก ควรยกเลิกแผงขายที่ตั้งกีดขวางอยู่บนเส้นทางสัญจรทั้งหมดเป็นพื้นที่โล่ง เพื่อเปิดเส้นทางให้มีการเชื่อมโยงกันของตลาดนางเลิ้ง โรงหนังเฉลิมธานี และจากพื้นที่ภายนอกย่านเข้าด้วยกัน ทั้งยังก่อให้เกิดความสะดวก ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และทัศนวิสัยที่สวยงาม

- เส้นทางสัญจรบนทางเท้าในพื้นที่ย่าน โดยเฉพาะบนทางเท้าหน้าตลาดนางเลิ้ง ที่ขาดความสะดวกในการสัญจร เนื่องจากมีรถเข็น และแผงลอยรูก้าบนทางเท้า จึงควรที่จะมีมาตรการควบคุม เพื่อลดจำนวนของรถเข็น แผงลอยในบริเวณดังกล่าว โดยให้มีการย้ายเข้าไปขายในพื้นที่ช่องแผงในตลาดที่จัดสรรใหม่แทนเพื่อความเป็นระเบียบ ทั้งยังเป็นการเพิ่มจำนวนของร้านค้าที่ขายอาหารคาว หวานในตลาด และเป็นการส่งเสริมให้การค้าขายในตลาดของย่านมีลักษณะเป็นตลาดขายอาหารคาว หวานขนาดใหญ่ขึ้น และช่วยดึงดูดผู้คนจากภายนอกให้เข้ามาใช้บริการในย่านมากขึ้น

- ในส่วนของเส้นทางสัญจรระหว่างอาคารบ้านเรือนภายในพื้นที่ย่าน หรือในพื้นที่ของชุมชนย่อยในย่าน ที่มีสภาพแออัดคับแคบ มีการวางของเกะกะทางเดิน รวมถึงมีขยะมูลฝอย และมูลสัตว์ต่างๆ ก่อให้เกิดความสกปรก และมลภาวะที่ไม่ดี จึงควรมีการปรับปรุงแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมในย่านดังกล่าว โดยผู้คนในย่านเองควรช่วยกันรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบริเวณที่อยู่อาศัยของตนเองให้มากขึ้น นอกจากนี้เป็นการช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วยังก่อให้เกิดสุขลักษณะที่ดีต่อผู้คนในย่าน

- เนื่องจากที่ในปัจจุบันอาคารบ้านเรือนต่างๆ ภายในย่านนั้นมีการมีการต่อเติม ดัดแปลง และมีปลูกสร้างกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้สภาพในย่านเกิดความแออัดคับแคบเป็นอย่างมาก จึงควรมีมาตรการที่ควบคุมการเพิ่มปริมาณของอาคารบ้านเรือนภายในย่านที่เคร่งครัด เพื่อให้การเพิ่มขึ้นของอาคารในย่านอยู่ในระดับที่ทางการสามารถควบคุมดูแล และให้บริการในด้านต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง

- การขาดองค์ประกอบสำคัญของย่านนางเลิ้ง ที่ช่วยส่งเสริมกิจกรรมทางการค้า คือ สถานที่จอดรถ เพราะปัจจุบันการจอดรถบนเส้นทางสัญจรในบริเวณย่านนั้นสามารถจอดได้ในเวลาสั้นๆ เนื่องจากการจราจรที่คับคั่งเกือบตลอดวัน ซึ่งความจำเป็นในเรื่องของพื้นที่ หรือสถานที่

ที่จอดรถดังกล่าวถือเป็นองค์ประกอบหลักที่ควบคู่กับกิจกรรมทางการค้า จึงควรมีการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นสถานที่จอดรถขึ้นรองรับผู้คนที่เข้ามาใช้บริการในการรับประทานอาหาร หรือซื้อสินค้าต่างๆ ในย่าน เพื่อให้เกิดความคล่องตัว และเป็นการช่วยลดปริมาณการจอดรถบนถนนในย่าน รวมถึงยังสามารถใช้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวเป็นที่ประกอบกิจกรรม หรือเป็นพื้นที่นันทนาการของคนในย่านในช่วงวันที่มีปริมาณการจอดรถน้อยได้ ทั้งนี้ในการเลือกพื้นที่ตั้งของสถานที่จอดรถควรให้มีความสอดคล้อง และเชื่อมโยงกับตลาดนางเลิ้ง โรงหนังเฉลิมธานี และเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในย่าน ที่สำคัญต้องสัมพันธ์กับเส้นทางสัญจรในการเข้าถึงพื้นที่ย่าน โดยพื้นที่ที่เลือกสำหรับใช้เป็นที่ตั้งของสถานที่จอดรถนี้ ควรเป็นบริเวณที่ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ น้อยที่สุด รวมถึงต้องค้ำกับการลงทุน และมีที่จอดรถเพียงพอกับความต้องการ ซึ่งจากการสำรวจภาคสนาม และจากการวิเคราะห์พบว่าพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นสถานที่จอดรถ คือ พื้นที่ด้อยศักยภาพบริเวณห้องแถวไม้ห้วยมถนนวนะเนียงตัดกับถนนนครสวรรค์ (แผนที่ 6.4) โดยพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับเส้นทางจราจร ทำให้การเข้าออกพื้นที่เกิดความสะดวก ซึ่งสถานที่จอดรถนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้บริโภคเข้ามาใช้บริการในย่านเพิ่มมากขึ้น

- ควรมีการพัฒนา และการปรับปรุงบริการสาธารณะต่างๆ ภายในย่าน เช่น จัดให้มีไฟฟ้า หรือแสงสว่างที่เพียงพอ โดยเฉพาะบริเวณเส้นทางสัญจรในย่านในเวลาากลางคืน รวมถึงการจัดสร้างห้องน้ำสาธารณะขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่เข้ามาใช้บริการภายในย่าน

- ในส่วนของรูปแบบการค้าขายอาหารคาว หวานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีชื่อเสียงของย่านนางเลิ้ง ควรที่จะรักษารูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมไว้ และควรมีการพัฒนารูปแบบของการค้าขายที่แต่เดิมจะเป็นการขายอาหารคาว หวานสำเร็จรูป แต่ในปัจจุบันหากต้องการที่จะดึงดูดให้กลับเข้ามาซื้อสินค้าภายในย่านแทนการหาซื้ออาหารคาว หวานต่างๆ ตามห้างสรรพสินค้า จึงควรมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการขายใหม่ โดยตั้งขั้นตอนวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม หรือแบบโบราณเข้ามาสาธิตควบคู่ไปกับการขายเพื่อสร้างความน่าสนใจ และความประทับใจให้กับผู้ซื้อ รวมถึงยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในลักษณะของการซื้อ และเที่ยวชมวิธีการผลิต หรือการทำอาหาร ขนมสูตรโบราณ ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว และกิจกรรมทางการค้าของย่านในเวลาเดียวกัน อีกทั้งในการประกอบกิจกรรมการค้าขาย และการสาธิตการทำอาหารคาว หวานต่างๆ เหล่านี้ควรเน้นความมีระเบียบ และความสะอาดเป็นสำคัญ เพื่อเป็นการจูงใจลูกค้าอีกทางหนึ่ง และส่งผลให้มีผู้คนเข้ามาใช้บริการภายในย่านเพิ่มมากขึ้นด้วย นอกจากนี้แล้วในส่วนของแผงขายในตลาดก็ควรปรับเปลี่ยนประเภทของสินค้าที่ขาย รวมถึงควบคุมประเภทของสินค้าเพื่อให้เกิดความสอดคล้อง และส่งเสริมการค้าขายซึ่งกันและกัน

- เดิมย่านมีลักษณะเป็นย่านตลาด ที่ผู้คนในตลาดจะรู้จัก และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่เนื่องจากการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันที่คนผู้คนต่างแข่งขัน และต่อสู้กันเพื่อความอยู่รอดมากขึ้น รวมถึงจากการที่พื้นที่ที่จะใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ของคนในย่านนั้นลดน้อยลง ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในย่านเริ่มห่างกัน หรือมีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากกันขึ้นนั้น จึงควรที่จะให้มีการจัดพื้นที่ หรือกิจกรรมเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในย่านขึ้น ซึ่งจะเป็นการช่วยเพิ่มระดับความสัมพันธ์ของคนในย่านให้มากขึ้น

- จากที่ปัจจุบันพื้นที่เปิดโล่งเพื่อนันทนาการภายในย่านนางเลิ้งนั้นยังขาดแคลนอยู่มาก จึงควรจัดหาพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการในย่านให้มากขึ้น โดยอาจมีการปรับ หรือการพัฒนาพื้นที่ย่านบางส่วนให้ใช้เป็นที่เพื่อนันทนาการ เช่น ควรมีการย้ายกิจกรรมอุดรแท็กซี่บริเวณชอยนางเลิ้ง 2 ออก และพัฒนาพื้นที่บริเวณดังกล่าวให้เป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการแทน รวมถึงพื้นที่บริเวณหน้าโรงแรมนางเลิ้ง ยังสามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่นันทนาการได้อีกแห่งด้วยเช่นกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนของข้อเสนอแนะการพัฒนาโรงแรมนางเลิ้ง นอกจากนี้พื้นที่บริเวณลานหน้าวัดโสมนัสฯ ริมถนนกรุงเกษม และพื้นที่บริเวณลานรอบพระอุโบสถของวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) ซึ่งพื้นที่ทั้งสองส่วนนี้ในปัจจุบันใช้เป็นที่จอดรถชั่วคราว จึงควรมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณดังกล่าวให้สามารถใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากขึ้น โดยอาจใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นพื้นที่นันทนาการของย่าน และยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในย่านนางเลิ้งให้มากขึ้น

- ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลของย่านนางเลิ้งให้ผู้อยู่อาศัย และผู้ที่เข้ามาประกอบกิจกรรมในย่านได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา เอกลักษณะ หรือสิ่งสำคัญต่างๆ ของย่าน เพื่อให้เกิดความสำนึก เกิดความตระหนักถึงคุณค่า ความความสำคัญของสิ่งต่างๆ เหล่านั้น และพร้อมที่จะช่วยกันรักษาให้คงอยู่ต่อไป

ทั้งนี้จากการที่ได้ศึกษามาทั้งหมดจะพบว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในย่านส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดิน เนื่องจากกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ในพื้นที่ย่านนางเลิ้งนั้นอยู่ในการครอบครอง หรือการดูแลของทางสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ได้มีการออกข้อกำหนดต่างๆ เพื่อใช้ควบคุมอาคาร และพื้นที่ภายในย่าน ทำให้การที่จะดำเนินการในการแก้ไขปรับปรุง หรือการพัฒนาต่างๆ ของย่านนั้นเป็นไปได้ยาก รวมถึงจากการที่สำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน และอาคารในย่านมิได้มีแผนงาน หรือโครงการพัฒนาใดๆ ที่มีความชัดเจนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ย่านนางเลิ้ง ด้วยเหตุนี้หน่วยงานดังกล่าวจึง

ควรมีการกำหนดนโยบาย แผนงาน หรือโครงการต่างๆ อย่างชัดเจนในการที่จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ หรือเข้ามาปรับปรุงสภาพของพื้นที่ และอาคารในย่านอย่างจริงจัง เพื่อให้ย่านมีการพัฒนา มากขึ้นกว่าในปัจจุบัน แต่ก็ควรมีการควบคุมให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมด้วย

ซึ่งจากข้อกำหนดที่ใช้ในการควบคุมของสำนักงานทรัพย์สินฯ นอกจากจะก่อให้เกิดผลเสีย ที่ทำให้การพัฒนา หรือการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารในย่านนั้นเป็นไปได้ยาก และส่งผลให้เกิด ปัญหาในเรื่องของความทรุดโทรมตามมาแล้ว แต่ข้อกำหนด และการควบคุมดังกล่าวยังก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อย่านในบางส่วนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การควบคุมที่เกิดขึ้นทำให้ย่านยังคงสามารถ รักษาเอกลักษณ์ต่างๆ ของย่านเอาไว้ได้ เนื่องจากย่านยังมีการพัฒนาที่ไม่มากนักเพราะอยู่ภายใต้ การควบคุม ด้วยเหตุนี้ในอนาคตหากต้องการจะให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในย่านนั้นลดน้อยลง ทาง สำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน และอาคาร หรือผู้ให้เช่ารายใหญ่ของย่าน ก็ควรที่จะ กำหนดแนวทางที่ชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ย่านว่าควรที่จะดำเนินไปในทิศทางใด สิ่งใดควรเก็บ หรือสิ่งใดที่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อเปิดโอกาสให้ย่านได้มีพัฒนาในด้านต่างๆ มากขึ้น รวมถึงทางสำนักงานทรัพย์สินฯ ควรเปิดโอกาส และสนับสนุนให้คนในย่านได้เข้ามามีส่วน ร่วม และมีสิทธิในการที่จะเข้ามาดูแลรักษา หรือซ่อมแซมสภาพอาคาร และพื้นที่ในย่านมากขึ้น เพื่อเป็นการให้ผู้ที่อยู่อาศัย หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ มากขึ้น ตลอดจนหากสำนักงานทรัพย์สินฯ ได้มี การวางแนวทางการพัฒนาต่างๆ อย่างชัดเจน ก็จะช่วยทำให้คนในย่านเกิดความมั่นใจในที่อยู่ อาศัย และที่ประกอบกิจกรรมต่างของตนเองมากขึ้นด้วย ซึ่งจะส่งผลดีต่อย่านทำให้ผู้คนในย่าน หันมาเอาใจใส่ในที่อยู่อาศัย และที่ประกอบกิจกรรมของตนเองมากขึ้น ส่งผลให้ปัญหาในเรื่องของ การย้ายออก และปัญหาอื่นๆ ของย่านจะลดน้อยลงตามไปด้วย

ทั้งนี้จากข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นจะเป็นประโยชน์ ต่อย่านนางเล็งเป็นอย่างมาก หากได้มีการนำไปใช้ และมีการดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพื่อที่จะได้ ตอบรับกับปัญหาต่างๆ ของย่านที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้แล้วหากทุกฝ่ายยังคงที่ จะละเลยถึงการแก้ไขปัญหา หรือการควบคุมดูแลรักษาสิ่งสำคัญต่างๆ ของย่านดังเช่นในปัจจุบัน คาดได้ว่าในอนาคตปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะพัฒนา และกลายเป็นปัญหาขนาดใหญ่ของย่าน ที่อาจ ยากเกินกว่าที่จะทำการควบคุม หรือแก้ไข รวมถึงจากการปล่อยปะละเลยดังกล่าวจะส่งผลให้ บบบาท และเอกลักษณ์ ที่เป็นสิ่งสำคัญ และมีคุณค่าของย่านที่ควรรักษาไว้นั้นจะค่อยๆ เลือนหายไป ซึ่งจากการศึกษา และการเสนอแนะถึงรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ของย่านนางเล็งนี้ นอกจากเป็น การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาพื้นที่ของย่านนางเล็งแล้ว ยังถือเป็นบทเรียน และเป็นประโยชน์

ต่อย่านเก่าอื่นๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และประสบปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกับย่านนางเลิ้ง ซึ่งสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ของย่านเก่านั้นๆ ต่อไป

6.5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

- การศึกษาในครั้งนี้จะเน้นการศึกษาถึงกิจกรรมทางการค้า และการพักอาศัยของพื้นที่ ย่านนางเลิ้งเป็นหลัก ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาถึงกิจกรรมทางสังคม และวัฒนธรรม ให้มากขึ้น รวมถึงควรจัดทำข้อเสนอแนะแนวทาง หรือรูปแบบการแก้ไขปัญหาในด้านอื่นๆ ของ ย่านนอกเหนือจากที่มีการศึกษาในครั้งนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกวรรณ ราชสีห์. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2546.
- กาญจนา วาดสันทัด. สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2546.
- กำพล ทวีราษฎร์. สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2545.
- กิตติ เจริญไพบูลย์. สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2545.
- กิตติ วัฒนะมหาตม์. วังเจ้า วังเดิม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, 2540.
- กิตติ วัฒนะมหาตม์. วังเจ้า วังเดิม 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุปิตัส, 2439.
- เกรียงไกร ตุลยวิวัฒน์. เจ้าของร้านขายข้าวราดแกงกระหรี-สตู. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2546.
- เกียรติ จิระกุล และคณะ. ตลาดในกรุงเทพมหานคร : การขยายตัวและพัฒนาการ.
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- กุลธิดา สามะพุทธิ. สัมผัสพลังแห่งเมืองเก่าที่ "นางเลิ้ง". สารคดี ปีที่14 ฉบับที่161 (กรกฎาคม 2541): 40-41.
- ของดี "นางเลิ้ง". 15 กันยายน 2545. ไทยรัฐ: 5.
- จิตต์สุภา เจริญศรี. สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2545.
- จิราภา ธนาไชยกุล. บทบาทด้านการค้าและการผลิตของย่านโบ๊เบ๊. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2544.
- จุงฮัว แซ่ฉั่ว. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2546.
- จุฑา เทียนไทย. การบริหารการค้าปลีก. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2519.
- ฉลอง 101 ปีนางเลิ้ง งานใหญ่ที่ไม่สนใจชุมชน. 29 สิงหาคม 2544. กรุงเทพธุรกิจ: 1.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. แนวความคิดทางภูมิศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. ภูมิศาสตร์เมือง. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ชาวลิต มีแก่น้อย. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2546.
- ชัญญา ชีวภรณ์วิวัฒน์. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานย่านบางลำภู.
วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2544.
- ชินครอนกรุ๊ป, บริษัท. แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร :
ชินครอนกรุ๊ป, (ม.ป.ป.)
- ทองยศ เกิดรัตน์. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2546.

- ทวี ทิมขำ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2528.
- ทวี วัดงาม. ถนนเก่าในเมืองกรุง. กรุงเทพมหานคร : เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส, 2540.
- ทองใบ เรืองนนท์. ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2546.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่3. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณุสภา, 2504.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่4. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณุสภา, 2504.
- เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์. การพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ย่านนางเลิ้ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2543.
- ธิดา พันธธรรม. สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2546.
- นภาพร ดิสวัฒน์. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2546.
- นลินี ตันธุนิตย์ และคณะ. โครงการวิจัยและปฏิบัติการเรื่องพัฒนาชุมชนแออัด และองค์กรชุมชนแออัดในเมือง กรณีศึกษาชุมชนนางเลิ้ง. 2543.
- เนตรนภิศ นาควัชระ และปิยนาด บุญนาค. วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ.2325-2525). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว., ณพิศร กฤตติกากุล, และดรฤณี แก้วม่วง. พระราชวัง และวังในกรุงเทพฯ (พ.ศ.2325-2525). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว., และคณะ. องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- บุญนาค ตีวกุล. เมืองและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- ปิ่น คำแสด. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2546.
- ประพัชร กรพินธุ์สุทธิ. สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2546.
- ปราณี กล้าส้ม. ย่านเก่าในกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, 2545.
- ปรีชา ศรีตุลยโชติ. กรรมการชุมชนศุภมิตร2. สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2546.
- ปรีชา ศรีตุลยโชติ. กรรมการชุมชนศุภมิตร2. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2546.
- พยุง พลังกูร. ประธานชุมชนวัดโสมนัส. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2546.
- พรเพ็ญ อรุวงศ์. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2546.
- ภาณุทรรศน์. ล่าคลองโบราณ สะพานสำคัญ ในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : พาวเวอร์ปริ้นท์ การพิมพ์, 2544.
- มณีนรัตน์ สิทธิพรอนันต์. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2546.

มัทนา ศิริวรรณ. การปรับปรุงมาตรการควบคุมด้านกายภาพเพื่อการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ยุพิน ทรัพย์ประสม. สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2546.

ยรรยงค์ นิลเพชร. เลขานุการชุมชนศุภมิตร2. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2546.

รัฐภูมิ ปากการเสรี. แนวทางการปรับปรุงย่านประตูน้ำฝั่งตะวันออก. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2544.

วนาพร บุญญานูวัตร. ประธานชุมชนศุภมิตร2. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2546.

วิมลศรี ลิ้มธนากุล. ผลกระทบจากระบบเมืองสมัยใหม่ที่มีต่อระบบย่านของคนใน
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. ชื่อบ้านนามเมือง. พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน,
2540.

ศิริชัย นฤมิตรเวชการ. สะพานเก่ากรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2520.

ศิลป์ากร, กรม. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : สหประชาพาณิชย์,
2525.

ศุภชัย นทีตานนท์. สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2545.

สง่า สัจจพันธ์. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2545.

สมคิด จิระทัศน์กุล. วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

สมบัติ พลายน้อย. บางกอก. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2503.

สมบัติ พลายน้อย. รูปเก่าเล่าเรื่อง. ศิลปวัฒนธรรม 21, 6 (เมษายน 2543): 88-89.

สมพร ปานคำลี. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2546.

สมร ชิดกระดง. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2546.

สันต์ สุวรรณประทีป. คลองผดุง นางเลิ้ง. ศิลปวัฒนธรรม 3, 5 (มีนาคม 2525): 59.

สาริยา ศรีเชื้อ. แนวทางการวางแผนพัฒนาย่านการค้าหลัก ในเขตชั้นกลางของกรุงเทพมหานคร.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สำนักวิจัยชุมชนเมือง, สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. ศักยภาพชุมชนในเขตป้อมปราบ
ศัตรูพ่ายและแนวทางการพัฒนา เรื่องผู้นำและฐานอำนาจผู้นำนางเลิ้งในบริบทของการ
เปลี่ยนแปลง กรณีศึกษา : ชุมชนศุภมิตร1, ชุมชนศุภมิตร2 และชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน
หรือย่านนางเลิ้ง. 2543.

สิริวรรณ เกิดรัตน์. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2546.

เสน่ห์ ญาณสาร. ภูมิศาสตร์เมือง. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

เสาวลักษณ์ บุญโพธิ์อภิชาติ. การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชน แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพาน
ถม แขวงบางขุนพรหม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุภาพ ศรีเนาวรัตน์. สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2546.

สุรพงษ์ เจียรประเสริฐ. สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2545.

สุรินทร์ มุขศรี. วังนางเลิ้งของกรมหลวงชุมพรช. ศิลปวัฒนธรรม 22, 9 (กรกฎาคม 2544): 90-94.

สุวัน แวพลอยงาม. ประธานชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน. สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2546.

สุวิทย์ เปี้ยผ่อง. การค้าส่งและการค้าปลีก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2535.

โสภา ต้นสกุล. สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2545.

ใหญ่ นายน. เลาะสะพานข้ามคลองมองสองฝั่ง : คลองผดุงกรุงเกษม. เมืองโบราณ 21, 1-4
(มกราคม-ธันวาคม 2538): 292-293.

อรรคพร สุเจตรานนท์. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2546.

เอนก นาวิกมูล. 100ปีตลาดนางเลิ้ง. ศิลปวัฒนธรรม 21, 4 (กุมภาพันธ์ 2543): 96-98.

เอี่ยมกร หอกิจรุ่งโรจน์. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2546.

ภาษาอังกฤษ

Chapin, Stuart F. Urban Land Use Planning. 3d. ed., Urbana : University of Illinois
Press, 1972.

Fellman, J.D, Getis, Arthur and Getis, J. Human Geography : Landscapes of Human
Activities. 6th edition. New York : McGraw-Hill, 1999.

Golledge, R.G. and Stimson, R.J. Spatial Behavior : A Geographic Perspective.
New York : The Guildford Press, 1997.

Goodall, Brain. The Economics of Urban Areas. Oxford : Pergamon Press, 1972.

Keeble, L. Principles and Practice of Town and Country Planning. London : The Estates
Gazette, 1972.

Morgenstein, M. and Strongin, H. Modern Retailing:Principles and Practices. New York : Wiley, 1983.

Murphy, Raymond E. The American City : An Urban Geography. 2nd edition. New York : McGraw-Hill, 1966.

Rapoport, A. Spatial Organization and The Built Environment In Ingold, Tim(ed.), An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life. New York : Routledge, 1994.

Rapoport, A. Systems of Activities and Systems of Settings. In Kent, Susan(ed.), Domestic Architecture and The Use of Space. Cambridge : Cambridge University Press, 1990.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร

เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภทในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2526

โดยที่เป็นการสมควรมีข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภท ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 9 และมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 และมาตรา 67 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2518 กรุงเทพมหานครโดยได้รับความเห็นชอบจากสภากรุงเทพมหานครจึงตราข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครขึ้นไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนี้เรียกว่า “ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2526”

ข้อ 2 ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาและกรุงเทพมหานครเป็นต้นไป

ข้อ 3 ในข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนี้

(1) “บริเวณที่ 1” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศเหนือจดถนนสุขุขทัย ซอยสุคันธราชและคลองสามเสน ทิศตะวันออกจดถนนพระรามที่ 6 ทิศตะวันออกเฉียงใต้จดทางรถไฟสายตะวันออก ทิศใต้จดถนนหลานหลวงและถนนกรุงเกษม ทิศตะวันตกจดถนนสามเสนและถนนพระรามที่ 5

(2) “บริเวณที่ 2” หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่างทิศเหนือจดถนนนครไชยศรี และคลองสามเสน ทิศตะวันออกจดถนนพระรามที่ 6 ซอยวัดมะกอก ซอยเสนารักษ์ เส้นตรง

จากจุดบรรจบที่ถนนโยธีกับซอยเสนาราษฎร์ผ่านถนนศรีอยุธยาข้ามทางรถไฟสายตะวันออกและ
ซอยวิทยาลัยครูเพชรบุรี ทิศใต้จดถนนเพชรบุรี ถนนหลานหลวง ถนนจักรพรรดิพงษ์ ถนนวิสุทธิ
กษัตริย์และถนนท่าเกษม ทิศตะวันตกจดแม่น้ำเจ้าพระยา ยกเว้นบริเวณที่ 1

ทั้งนี้ ตามแผนที่ท้ายข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนี้

ข้อ 4 ภายในบริเวณที่ 1 ห้ามมิให้บุคคลใดก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารอื่นใด เว้นแต่
อาคารที่พักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยว โรงเรียน สถานพยาบาล ศาสนสถาน อาคารหรือสถานที่ทำ
ทำการของทางราชการซึ่งมีความสูงไม่เกิน 12 เมตร โดยวัดจากระดับถนนหรือขอบทางเท้าที่ใกล้ที่สุด
ถึงส่วนที่สูงที่สุดของอาคาร

ข้อ 5 ภายในบริเวณที่ 2 ห้ามมิให้บุคคลใดก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารอื่นใด เว้นแต่
อาคารที่พักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยว อาคารแถวอยู่อาศัย อาคารชุดอยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ซึ่งมี
ใช้ห้องแถวหรือตึกแถว โรงเรียน สถานพยาบาล ศาสนสถาน อาคารสาธารณะ อาคารหรือสถานที่
ทำการของทางราชการ ซึ่งมีความสูงไม่เกิน 20 เมตร โดยวัดจากระดับถนนหรือขอบทางเท้าที่ใกล้
ที่สุดถึงส่วนที่สูงที่สุดของอาคาร

ข้อ 6 อาคารที่ก่อสร้างมาก่อนและขัดกับข้อ 4 หรือข้อ 5 ห้ามมิให้ทำการดัดแปลง เว้นแต่
จะเป็นการดัดแปลงเพื่อให้อาคารนั้นไม่ขัดกับข้อ 4 หรือข้อ 5

ข้อ 7 อาคารที่ก่อสร้างมาก่อนและขัดกับข้อ 4 หรือข้อ 5 และเป็นอาคารประเภทควบคุม
การใช้ตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ห้ามมิให้เปลี่ยนการใช้
อาคาร เว้นแต่เป็นการเปลี่ยนการใช้อาคารเพื่อให้อาคารนั้นไม่ขัดกับข้อ 4 หรือข้อ 5

ข้อ 8¹ ข้อบัญญัตินี้มีให้ใช้บังคับแก่อาคาร ดังต่อไปนี้

- (1) อาคารของราชการส่วนท้องถิ่น ที่ใช้ในราชการหรือเพื่อสาธารณประโยชน์
- (2) การก่อสร้างเขื่อน สะพาน อุโมงค์ ทางหรือท่อระบายน้ำ รั้วหรือกำแพง

ข้อ 9 อาคารที่ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้างหรือดัดแปลงก่อนวันที่ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร
นี้ ใช้บังคับและบังคับก่อสร้างหรือดัดแปลงมาแล้วเสร็จ ให้ดำเนินการตามที่ได้รับอนุญาตต่อไปได้
แต่ห้ามมิให้ดัดแปลงอาคารนั้นให้ขัดกับข้อ 4 หรือข้อ 5

ข้อ 10 ให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครรักษาการตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนี้

¹ ข้อ 8 ความเดิมถูกยกเลิกโดยข้อ 3 แห่งข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนการ
ใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวรขิงพยาบาล แขวงคูสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหาน
ชาด เขตคูสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา
แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และให้ใช้ข้อความที่พิมพ์ไว้แล้วนี้แทน

ประกาศ ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2526

พลเรือเอก เทียม มกรานนท์

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครฉบับนี้ คือ เนื่องจากได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่แขวงนครไชยศรี แขวงวรวิหาร แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร และมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 บัญญัติว่าถ้าไม่มีการออกกฎกระทรวงหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นภายใน 1 ปีนับตั้งแต่วันที่ประกาศนั้น มีผลใช้บังคับให้ประกาศดังกล่าวเป็นอันยกเลิก จึงจำเป็นต้องตราข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนี้

ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 100 ตอนที่ 36 วันที่ 15 มีนาคม 2522

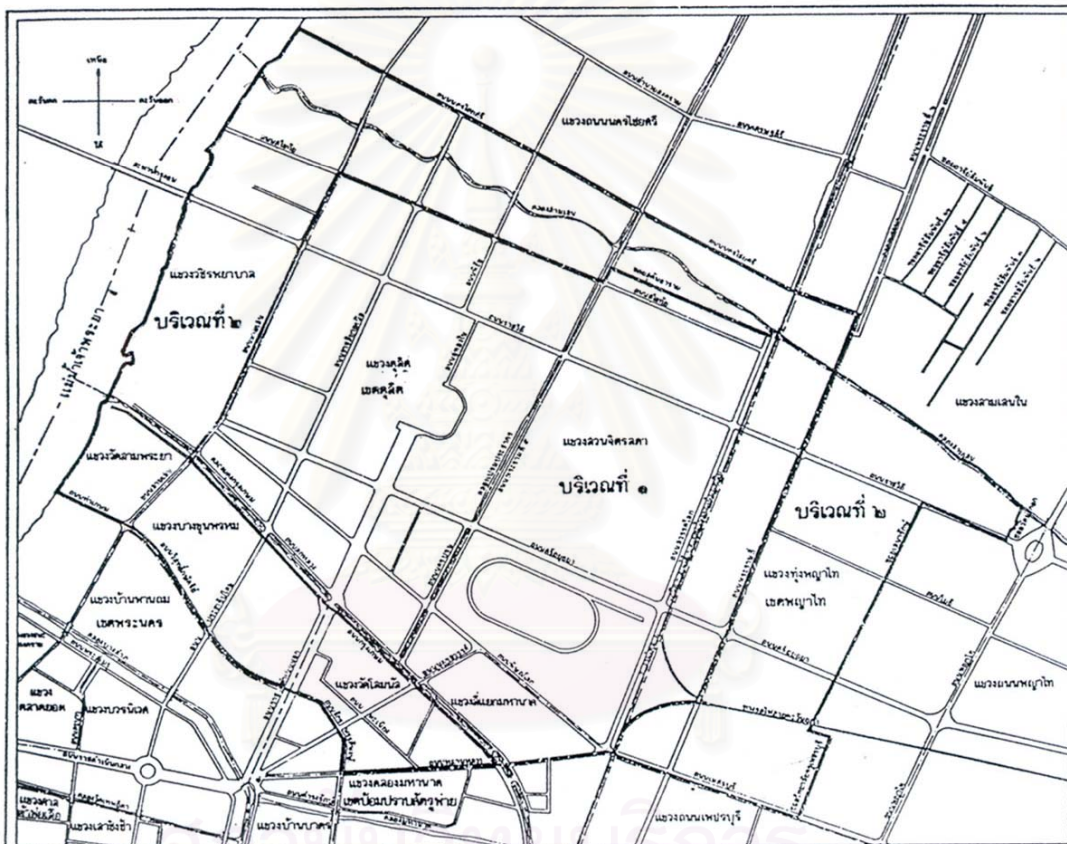
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ที่ย้ายข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร
เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท
ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวิชิรพยาบาล แขวงคูสิต แขวงฉนวนจิตรลดา แขวงลิ้นแยมกษานาค เขตคูสิต
แขวงทุ่งพญาไท แขวงลามาเลนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
และแขวงวัดลามาพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๖

มาตราส่วน ๑:๒๐๐,๐๐๐

๑๐๐ ๐ ๑๐๐ เมตร ๑๐๐ ๐ ๑๐๐ เมตร ๑:๒๐๐,๐๐๐

<p>เครื่องหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> — แนวเขตกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท --- เขตออร์เขต --- เขตของแขวง == ทางหลวง ถนน == ทางรถไฟ == สะพาน ~ แม่น้ำ คลอง 	<p>กองผังเมือง สำนักงานปลัดกรุงเทพมหานคร</p> <p>ผู้ช่วยราชการกอง กองผังเมือง <i>[Signature]</i> ปลัดกรุงเทพมหานคร</p>
---	---

ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร

เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 และ มาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528 กรุงเทพมหานคร โดยความเห็นชอบของสภากรุงเทพมหานคร จึงตราข้อบัญญัติขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ข้อบัญญัตินี้เรียกว่า “ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535”

ข้อ 2 ข้อบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ 3 ให้ยกเลิกความในข้อ 8 แห่งข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2526 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

ได้พิมพ์แทนข้อความเดิมแล้ว

ประกาศ ณ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2535

ร้อยเอก กฤษฏา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้ข้อบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีโครงการก่อสร้างอาคารสูง 12 ชั้น ซึ่งมีความสูงเกิน 20.00 เมตร จำนวน 2 หลัง เพื่อใช้เป็นอาคารรักษาพยาบาลในด้านเวชศาสตร์ฉุกเฉินและศูนย์โรคหัวใจของวชิรพยาบาลและอาคารเรียนของวิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์ สำนักการแพทย์ ภายในบริเวณวชิรพยาบาลและวิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในบริเวณที่มีข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่แขวงถนนนครไชยศรี แขวงวชิรพยาบาล แขวงดุสิต แขวงสวนจิตรลดา แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต แขวงทุ่งพญาไท แขวงสามเสนใน เขตพญาไท แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และแขวงวัดสามพระยา แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2526 กำหนดห้ามก่อสร้างอาคารสูงเกิน 20.00 เมตร ประกอบกับอาคารที่จะทำการก่อสร้างนี้ เป็นอาคารของราชการส่วนท้องถิ่นที่ใช้ในราชการหรือเพื่อสาธารณประโยชน์ตามข้อ 1(2) แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 กรุงเทพมหานครจึงไม่สามารถขออนุญาตคณะรัฐมนตรีให้ได้รับการยกเว้นตามความในข้อ 1 วรรคสี่ แห่งกฎกระทรวงดังกล่าว ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ 14 (พ.ศ.2529) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ได้ จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อบัญญัติดังกล่าวมิให้ใช้บังคับแก่อาคารของราชการส่วนท้องถิ่นที่ใช้ในราชการหรือใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ จึงจำเป็นต้องตราข้อบัญญัตินี้

ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 91 วันที่ 28 สิงหาคม 2535

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกฤตพร หัวใจเจริญ เกิดเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2521 ที่ กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ1) จากภาค วิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีพ.ศ.2543 และเข้าศึกษา ต่อระดับปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีพ.ศ.2544

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย